

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

27 жовтня 2022 року

Київ – 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ
КІЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КІЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
АКАДЕМІЯ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАУ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ ДТЕУ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
КІЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА
КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
КІЇВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА
МУДРОГО;
НН ІГСН, НТУ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПВНЗ МЕГУ ІМ. АКАД. С. ДЕМ'ЯНЧУКА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТОВ «ХАРКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ХЕРСОНСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

27 жовтня 2022 року

Київ – 2022

ОРГКОМІТЕТ

Добкіна К.Р., декан Юридичного факультету ІУТП ДУІТ, доктор юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя;
Новосельська І.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Цивільного та кримінального права, заступник декана;
Клюєва Є.М., завідувач кафедри Господарського та транспортного права, доктор юридичних наук, професор;
Мусієнко А.В., завідувач кафедри Цивільного та кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент;
Беззубов Д.О., в.о. завідувача кафедри Конституційного та адміністративного права, доктор юридичних наук, професор;
Матвійчук А.В., в.о. завідувача кафедри Правосуддя, доктор юридичних наук;
Ковальчук А.Т., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри Правосуддя;
Бурдоносова М.А. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Мусієнко В.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Цивільного та кримінального права;
Філіппов А.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Господарського та транспортного права;
Озель В.І. кандидат юридичних наук, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Савицька С.Л., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя;
Подольн Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та транспортного права;
Васильчук С.С., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя;
Стародубова О.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Михайлов В.О., старший викладач кафедри Правосуддя;
Акімова М.П., асистент кафедри Правосуддя;
Парубець К.А., аспірант Юридичного факультету, старший лаборант кафедри Цивільного та кримінального права.

Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 27 жовтня 2022р. – К.: ДУІТ, 2022. – 468 с.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.
©ДУІТ, 27-10-2022

ЗМІСТ

Секція: Теорії та історії держави і права. Конституційне право.

<i>Бурдоносова М. А.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ	13
<i>Павлючик О. І., Озель В. І.</i> ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЯК НОРМИ ПРЯМОЇ ДІЇ	16
<i>Іванов В. М.</i> ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ	19
<i>Левцунова А., Озель В. І.</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	22
<i>Шемітько А. В., Озель В. І.</i> ВЕРХОВЕНСТВО ЗАКОНУ - ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА	27
<i>Каракач А., Озель В.І.</i> ПРИНЦИПИ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	30
<i>Безуса Ю.О.</i> ВПЛИВ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА НА ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	34
<i>Нестерук Д. С., Полуніна Л. В.</i> ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	38
<i>Лаврик К. А., Озель В.І.</i> ЗАХИСТ МАТЕРИНСТВА І ДИТИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	42
<i>Озель В.І., Пашинська Д. Ю.</i> ОСНОВНІ СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ	45
<i>Секрет С. М., Озель В.І.</i> КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІАНАЛІЗМУ	48

Секція: Цивільне право, цивільний процес та сімейне право.

<i>Романенко О. В., Новосельська І. В.</i> NFT-ТЕХНОЛОГІЯ У СФЕРІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	51
<i>Купліченко К. О., Новосельська І. В.</i> ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ У ВОЄННИЙ ЧАС	56

Братченко А. Ю., Новосельська І. В.	59
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	
Бобко К. М., Новосельська І. В.	63
ПРАВО НА ПУБЛІЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД	
Лабик А. С., Новосельська І. В.	67
ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ПЛАТФОРМИ APPLE MUSIC	
Марач Ю. О., Новосельська І. В.	70
ПРАВОВА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ	
Оксаніченко М. О., Мусієнко В. В.	73
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	
Фелон І. В., Новосельська І. В.	77
ДІТИ ЯК СУБ'ЄКТИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ	
Іллічова О. В., Новосельська І. В.	81
ЧИ МАЄ ЗБІР ВІНАГОРОДИ ЗА РЕПРОГРАФІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ ТВОРІВ ТА ПРИВАТНЕ КОПІЮВАННЯ З ВИРОБНИКІВ І ІМПОРТЕРІВ ОБЛАДНАННЯ І МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ	
Браун Д. І., Ділігул А. С.,	87
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА	
Куликовська К., Мусієнко В. В.	91
ЗДІЙСНЕННЯ І ЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	
Пасічник І. О., Мусієнко В. В.	101
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Савицька С.Л., Романенко О.	106
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СФЕРУ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ	
Бобокал О. М., Кучак О. Є.,	109
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Зигрій О. В., Бондарчук Л. В.	113
ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНЕ ОТРИМАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ	
Зигрій О.В., Яруш Ю.	117
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ	
Руда О. А.	122
РЕЄСТРАЦІЯ І РОЗРВАННЯ ШЛЮБУ НОТАРІУСОМ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	

Зигрій О.В., Багрій І.	126
ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	
Кучак О. Є., Ткаченко В. В.	132
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	
Зигрій О. В., Петришин Н. І.	136
УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	
Дуля В., Мусієнко В. В.	141
ПОНЯТТЯ ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА СПОСОБІВ ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	
Теребейчик Н. В., Мусієнко В. В.	147
ЦИВІЛЬНО ПРАВОВІ АСПЕКТИ У ВСТАНОВЛЕННІ ОПІКИ НАД ПОХИЛИМИ ЛЮДЬМИ	
Каракач А., Мусієнко В. В.	152
ПЕРВИННІ ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	
Вінникова А. О., Мусієнко В. В.	158
СТВОРЕННЯ ФОП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Касіч Д., Мусієнко В. В.	162
ГЕТЬМАНСЬКА ДЕРЖАВА	
Новосельська І. В., Ластовецький Р. І.	167
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПОХІДНИХ СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ	
Фелон І. В., Мартюк А. С.	173
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: СЬОГОДЕННІ ВИКЛИКИ	
Бобко К. М., Мартюк А. С.	178
ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ЧИ СТАТУС БІЖЕНЦЯ: В ЧОМУ ПРИНЦИПОВА РІЗНИЦЯ?	
Кравець Д. Д., Мартюк А. С.	183
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	
Ликов О., Коросташивець Ю.	186
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ДИТИНОЮ	
Костюк В., Коросташивець Ю.	189
НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНУ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	

Секція: Трудове право. Право соціального забезпечення.

Пасічник І. О., Новосельська І. В.	193
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ ЯКІ ВТРАТИЛИ БАТЬКІВ	

<i>Мотичак Я. П., Новосельська І. В.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ	196
<i>Мельник К., Новосельська І. В.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ У МИРНИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАС	201
<i>Бердник А. Р., Новосельська І. В.</i> ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ	206
<i>Трофімчук С. В., Новосельська І. В.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ	212
<i>Вінникова А. О., Новосельська І. В.</i> ДОПОМОГА ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	216
<i>Павловська А. В., Новосельська І. В.</i> ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	222
<i>Оксаніченко М. О., Новосельська І. В.</i> ДОПОМОГА У ЗВ'ЯЗКУ З ТИМЧАСОВОЮ НЕПРАЦЕЗДАТНІСТЮ	228
<i>Осика О. Ю., Новосельська І. В.</i> ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ	232
<i>Куликовська К., Новосельська І. В.</i> ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	238
<i>Чернявська А. Р., Новосельська І. В.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ	245
<i>Гайдай С. Р., Новосельська І. В.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ	248
<i>Богаткіна А. Є., Новосельська І. В.</i> СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ	253
<i>Чигрин К., Новосельська І. В.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	258
<i>Литвинчук О. В., Косаревська А. А., Амеліна А. С.,</i> СТРУКТУРА НАУКИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	262
<i>Дуля В. В., Новосельська І. В.</i> ПРИНЦИП ВСЕЗАГАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	265
<i>Ліхтанська А. П., Новосельська І. В.</i> ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.	269

Секція: Господарське та транспортне право. Міжнародне право.

<i>Бобко К. М., Філіппов А. В.</i> ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	278
--	-----

Братченко А. Ю., Філіппов А. В.	282
МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ	
Марач Ю. О., Філіппов А. В.	285
КОДИФІКАЦІЯ ТА ПРОГРЕСИВНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	
Фелон І. В., Філіппов А. В.	288
ПРАВОВИТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ РАДИ ЄВРОПИ	
Ковальчук А. Т.	293
МІЖНАРОДНІ РЕГУЛЯТОРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЯ БРУДНОГО КАПІТАЛУ	

Секція: Кримінальне право та кримінальний процес.

Продан В. Ю., Амеліна А. С.	298
ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ	
Поліщук Г. В., Амеліна А. С.	302
СЛІДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Муляр Г. В.	306
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТА СМНИЦІ	
Чернявський А. Л.	312
ВСТАНОВЛЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЙНОСТІ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ	
Романенко О. В., Киренко С. Г.	316
ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ХІМІЧНОЇ КАСТРАЦІЇ ЯК НОВОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ПРОТИ ДІТЕЙ	
Киренко С. Г.	322
ПРОБЛЕМИ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ	
Братченко А. Ю., Киренко С. Г.	326
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Бобко К. М., Киренко С. Г.	329
ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ СПІВУЧАСТІ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ, ФРАНЦІЇ ТА АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОМУ ПРАВІ	

<i>Палій В. В., Амеліна А. С.</i>	334
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ ДОКУМЕНТУ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДЖЕРЕЛА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
<i>Фелон І. В., Киренко С. Г.</i>	338
ДЕРЖАВНА ЗРАДА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ	
<i>Вітко О. Ю.</i>	342
ПОНЯТТЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЯК ОБЄКТА ЗЛОЧИНУ	
<i>Михалюк А. К., Полуніна Л. В.</i>	351
ПЕРСПЕКТИВИ ПОКАРАННЯ ГРОМАДЯН РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ	
<i>Гарбар О. С., Полуніна Л. В.</i>	355
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
<i>Борищенко О. О., Полуніна Л. В.</i>	360
ДЕЯКІ ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ	
<i>Михалюк А. К., Амеліна А. С.</i>	364
УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	
<i>Романенко О. В., Михайлов В. О.</i>	368
МЕТОДИ OSINT ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	
<i>Михайлов В. О.</i>	373
СУЧАСНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
<i>Братченко А. Ю., Михайлов В. О.</i>	378
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Фелон І. В., Михайлов В. О.</i>	382
РОБОТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВИЯВЛЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ	
<i>Амеліна А. С.</i>	386
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ	
<i>Садовий Р. О., Корогод С. В.</i>	390
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ	

Садовий Р. О., Приловський В. В.	397
ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ ТА НАДАННЯ ЗРАЗКІВ ВІДБИТКІВ ПЕЧАТОК ТА ШТАМПІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ	
Соловійова Ю. О., Мусієнко А. В.	401
АКТУАЛЬНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	
Лабик А. С., Михайлов В. О.	404
РЕЧОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	
Бобко К. М., Михайлов В. О.	408
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	
Калініна А. В.	413
ТРАНСПОРТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	
Прокочук Д. В., Полуніна Л. В.	416
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВІВ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Богданова В. А., Амеліна А. С.	420
СУТНІСТЬ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	

Секція: Адміністративне право.

Беззубов Д. О.	423
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В РОБОТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	
Вайда Т. С.	429
ПРАВОВА ОЦІНКА СЕКСГАРАСМЕНТУ ЯК НЕГАТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА	
Ковальчук Н. П., Амеліна А. С.	437
ФОРЕНЗІК-ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	
Попова Л. М., Степаненко В. М.	442
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	
Машиніченко О. А.	446
СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ОБРАННЯ» ТА «ПРИЗНАЧЕННЯ» ВІДНОСНО КЕРІВНИКА ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА	
Парубець К. А., Ключєва Є. М.	450
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	
Бльок Н. В.	455
ПРО ВИМУШЕНУ МІГРАЦІЮ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	

<i>Данілова А. В., Лаврієнко М. М.</i> ЕЛЕКТРОННІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	458
<i>Бердник А., Подолян Ю. О.</i> БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМТВА: ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	461

Секція: Міжнародне морське право.

<i>Мойсей І. М., Ключова Є.М.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА В МОРСЬКИХ ПРОСТОРАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	465
--	-----

СЕКЦІЯ: ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО.

*Бурдоносова Марина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права,
Юридичного факультету, ДУІТ, Київ, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Вплив це категорія, яка передбачає певну систему дій по відношенні до чогось. В юридичній літературі зазначається, що правовий вплив - це результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини як специфічної системи власне правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації та застосування), так і інших правових явищ (правосвідомості, правової культури, правових принципів, правотворчого процесу і т.д.) [1, с. 13].

Тобто, в загальноприйнятому розумінні, правовий вплив - це взятий в єдності та багатоманітності весь процес впливу права на соціальне життя, свідомість та поведінку людей [2, с.26].

До компонентів, що формують онтологічну основу теоретичної моделі правового впливу належать:

- суспільні відносини та соціальні зв'язки;
- особа, як основний суб'єкт цих відносин;
- природні права людини;
- держава (зокрема, її апарат управління і примусу);
- право та юридична діяльність/практика;
- правосвідомість, правові цінності, правові принципи та настанови, правова культура і т.д.

Загальним підходом до розуміння явища правового впливу є сприйняття його як системного явища, що впорядковує безліч

елементів правової дійсності і є багатокомпонентним феноменом. Саме тому, при його дослідженні, логічно використовувати методологічні принципи системного підходу. При цьому, слід наголосити саме на якісному використанні системного методу, в якому в рівній мірі застосовується і аналіз елементів, і їх синтез (досить часто проводяться правові дослідження лише за рахунок аналізу, на шкоду синтезу, і навпаки) [3].

Правовий вплив як системне явище характеризується:

- *відкритістю*, тобто у процесі соціально-правового розвитку, технічного прогресу, розбудови держави з'являються нові елементи системи правового впливу і цей процес є постійним;

- *складністю*, тобто не просто сукупністю багатьох елементів, а їх об'єднанням в систему та взаємодію між собою;

- *динамічністю*, постійним розвитком та зміною стану всієї системи [4, 41].

При цьому сама людина, як суб'єкт соціальних зв'язків, може розглядатися як активний елемент системи правового впливу, що пов'язує між собою усі інші елементи, сприймаючи та усвідомлюючи значні обсяги правової інформації, яка в свою чергу, справляє на нього певний вплив. Це ще раз підтверджує складність правового впливу як явища, в якому елементи не лише взаємодіють між собою, а й спричиняють обопільний вплив до тієї межі, що з'ясувати першоджерело та послідовність взаємовпливу неможливо.

Крім того, правовий вплив як багатоаспектне явище слід досліджувати і з позицій інструментального підходу. В даному аспекті корисним буде аналіз правових "інструментів" (засобів, способів, методів), які використовує держава в процесі правового впливу для забезпечення правового порядку.

Враховуючи зазначені аспекти, *до вищенаведених визначень правового впливу слід додати наступне:*

- це динамічний процес взаємодії елементів крізь призму впливу правової інформації;

- це процес, що відбувається в конкретних історичних умовах, культурному середовищі та з урахуванням загальноприйнятих суспільних цінностей;

- держава і суспільство, вбирають в себе і використовують надбання науково-технічного прогресу в сфері створення та обміну інформації у всьому різноманітті її форм прояву та способів поширення;

- саме у тісному переплетенні історичних умов, культури, цінностей та правової інформації виникають та розвиваються правові зв'язки між суб'єктами правового впливу.

Література:

1. Тарахонич Т.І. Правове регулювання та правовий вплив як юридичні категорії: співвідношення понять // Часопис Київського університету права. 2009/4. Київ. С. 10-14.

2. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. - 2е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2004. 250 с.

3. Кузьменко А.В. “Системний взгляд” на систему права // Правоведение. 2003. № 3. С. 4-11.

4. Берг Л.Н. Теория правового воздействия : [монография]. УРГЮУ. М.: Статут, 2021. 309 с.

Павлючик Ольга Ігорівна
*студентка 1 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Наковий керівник: Озель В.І.,
*к.ю.н., доцент кафедри конституційного та адміністративного
права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЯК НОРМИ ПРЯМОЇ ДІЇ

Положення статті 8 Конституції, відповідно до яких її норми є нормами прямої дії, а звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Ці положення ст. 8 Конституції реалізуються у системному зв'язку із статтею 150 Конституції, яка відносить до повноважень Конституційного Суду України вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів. Тобто всі суди системи судоустрою України вільні в безпосередньому застосуванні Конституції України, та можуть звернути увагу на з'ясування питання щодо відповідності їй будь-яких інших нормативних актів, які належить застосувати у конкретній справі.

Пряма дія норм конституції є категорією багатоаспектною і розглядається у науковій літературі, зокрема, як елемент принципу верховенства права, як юридична властивість Конституції України, як конституційний принцип або принцип конституційного ладу [1, с. 117]. На нашу думку, особливо слід зважати на усталений принцип, що норми Конституції України застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти. На користь такого підходу Верховний

Суд України висловився у Постанові Пленуму «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» № 9 від 01.11.1996 р., де зазначив: «Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй».

У відповідності з Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» № 9 від 01.11.1996. суд безпосередньо застосовує Конституцію у разі: 1) коли зі змісту норм Конституції не випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом; 2) коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй; 3) коли правовідносини, що розглядаються судом, законом України не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою або Радою міністрів Автономної Республіки Крим, суперечить Конституції України; 4) коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню судами при вирішенні конкретних судових справ, суперечать Конституції України.

Пряма дія норм являє собою потенційний вплив на суспільні відносини через регулювання та фактичний через правореалізаційний процес або правозастосовний. Формування доктрин (механізму) прямої дії конституційних норм має широкий підхід – пряма дія всіх норм Конституції України та вузький підхід – пряма дія норм у випадку лише необхідності захисту прав та свобод людини і громадянина. Конституційна гарантія прямого звернення особи до суду на підставі Конституції України щодо захисту своїх прав і свобод «зобов'язує» суди шукати справедливе рішення. Зокрема, з

огляду на конституційні принципи і загальні засади права (частина 6 статті 7 КАС України). Наведене означає, що з метою застосування доктрини прямої дії Конституції в конкретному спорі суди України повинні підходити до розуміння сутності Конституції України з урахуванням цілісної, логічної та взаємопов'язаної структури змісту [2]. Кодекс Адміністративного судочинства України у частині 4 статті 7 передбачає, що якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

За рішенням Конституційного Суду України: «пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст. Закони України та інші нормативно-правові акти застосовуються лише у частині, що не суперечить Конституції України» (абз. 2 підп. 2.1 п. 2 Рішення КСУ від 8 вересня 2016 р. № 6-рп).

Таким чином, застосування норм Конституції України як норм прямої дії неодноразово підтверджувалось рішеннями вищих судових інстанцій України – Конституційним Судом України та Верховним Судом. Саме це є гарантією Верховенства Основного Закону в системі права України, дотримання принципу верховенства права та верховенства закону, а також основою гарантування прав людини і громадянина.

Література:

1. Летнянчин Л.І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. Вісник Національної академії правових наук України № 4 (91) 2017. С. 115-127.

2. Білак М. Доктрина норм прямої дії Конституції України: правозастосування. Юридична практика. 22.12.2021. URL: <https://pravo.ua/doktryna-norm-priamoj-dii-konstytutsii-ukrainy-pravozastosuvannia/>

*Іванов В'ячеслав Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного та
адміністративного права
Державного університету інфраструктури
та технологій*

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ

До проблеми конфлікту звертається багато наукових дисциплін, при цьому вони ототожнюють його з різноплановими явищами. Крім науки, поняття конфлікту також є належним повсякденній свідомості. Воно застосовується для широкого кола явищ від внутрішньоособистісного до глобального рівня, використовується у різноманітних контекстах, а також в метафорічному значенні. Саме слово “конфлікт” походить з латинського *conflictus* – зіткнення. Ознакою сьогодення є загострення проблеми юридичних суперечностей і конфліктів. Це спричинено значним розширенням “поля правового розвитку”. Спільні й суперечливі інтереси держав, приватних, національних та транснаціональних структур, окремих осіб призводять до зіткнень і конфліктів саме у цьому полі. Такі конфлікти спричиняються юридичними ситуаціями, тобто пов’язані або з реалізацією або з порушенням тих чи інших норм права. Вони відбуваються у сфері юридичних відносин, пов’язані з

виникненням, зміною або припиненням правовідносин між фізичними чи юридичними особами, а тому й вирішуються правовими засобами. Проте будь-які конфлікти, починаючись далеко за межами права, на певному етапі розвитку можуть набувати юридичних ознак і вирішуватись у правовій площині. Звісно, не всі конфлікти можуть бути врегульовані за допомогою правових норм, але в умовах розбудови правової держави завдяки своїй універсальності та обов'язковості право усе більше набуває характеру найвпливовішого засобу врегулювання конфліктів. Сучасна наука поки що не дає однозначної відповіді на питання, який конфлікт слід вважати юридичним. Елементи різних видів і типів конфліктів, особливо такі, як мотивація, учасники, об'єкти, мають безпосереднє відношення до правових норм і інститутів. Справа зводиться до альтернативи: чи усі елементи конфлікту (мотивація, учасники, об'єкти та ін.) повинні мати юридичну характеристику для того щоб конфлікт був визнаний юридичним, чи для цього достатньо, щоб правовими ознаками володів хоча б один його елемент. М. І. Панов виокремлює "чистий" та "змішаний або перехідний" види юридичного конфлікту. До останніх він відносить будь-які конфлікти, які, "розпочинаються, як правило, незалежно від правових норм і поза сферою правових відносин, але з часом набувають юридичного характеру за відповідними ознаками і рисами". "Чистими" є конфлікти з приводу застосування, порушення або тлумачення правових норм[2, 153-154]. А. Т. Ішмуратов та С. В. Бобровник визначають юридичний конфлікт як протиставлення двох чи кількох суб'єктів, зумовлене протилежністю чи несумісністю їх інтересів, потреб або цінностей. Конкретизуючи це визначення, вони вирізняють особливості юридичного конфлікту: зв'язаність конфлікту правовими відносинами, наявність правових ознак суб'єктів чи об'єкта конфлікту; можливість вирішення правовими засобами; галузева визначеність конфлікту; наявність юридичних наслідків; можливість застосування примусових засобів у процесі вирішення

конфлікту; вирішення конфлікту в межах спеціальної юридичної процедури[3, 336].Окрім конфліктів юридичних за змістом, дослідники розглядають юридичні конфлікти за формою - удавані юридичні конфлікти. Наприклад, сторона вважає, що супротивник діє незаконно, тоді як дії другої сторони правомірні[5, 56-57].

На нашу думку юридичний конфлікт у вузькому розумінні виникає у власне правовій сфері, носить суто нормативний характер. Такий конфлікт безпосередньо пов'язаний із правовими відносинами сторін, тобто протиборством суб'єктів права із суперечливими правовими інтересами. Отже юридичними є усі міждержавні, конституційні, трудові, кримінальні, а також чимало господарських, сімейних, побутових та інших конфліктів, якщо вони виникли у зв'язку із застосуванням, зміною, порушенням або тлумаченням права. У широкому розумінні юридичний конфлікт – це будь-який соціальний конфлікт, який має хоча б один з елементів, що володіють юридичною характеристикою і який завершується юридичним шляхом. Проте конфлікти часто-густо мають змішаний або перехідний характер[1, 110]. Розпочинаючись як неправові, конфлікти можуть переростати у юридичні, наприклад, конфлікти у сім'ї, фірмі, на виробництві тощо. Тобто, далеко не кожний конфлікт є юридичним, але багато з них можуть бути ефективно вирішені за допомогою юридичних норм, інститутів, процедур. І навпаки, конфлікти, які за своїм характером мають суто юридичну природу, зовсім не обов'язково мають завершуватися юридичними способами. Інколи ефективніше спрацьовують неформальні процедури (переговори, посередництво).

Цілком поділяючи й узагальнюючи зазначені підходи, до юридичних можна віднести конфлікти, які відбуваються у сфері відносин, що регулюються правом або підлягають правовому регулюванню. Визначення конфлікту як саме протиборства дає можливість запобігти невиправданого розширення поняття

конфлікту за рахунок включення до нього процесів, які можуть носити неприйнятний характер, але не бути взаємодією, тобто не переростати у протиборство. Отже юридичний конфлікт являє собою юридичне відношення плюс конфліктні дії сторін (протиборство).

Література:

1. Іванов В.М. Конфліктологічний вимір права. *Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності*: моногр. Київ, 2012. С.107-123.
2. Ішмуратов А.Т., Бобровник С.В. Конфліктологія юридична. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / Редкол. Шемшученко Ю.С. (голова) та ін. Т.3. Київ, 2001.
3. Конфліктологія: підручн. / За ред. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. Харків, 2002.
4. Основы конфликтологии: учеб. пособ. / Под ред. В. Н. Кудрявцева. Москва, 1997.

*Левшунова Анна,
студентка 2 курсу, юридичного факультету.
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
к.ю.н. Озель Віталіна Іванівна,
доцент кафедри конституційного та адміністративного
права
Державного університету інфраструктури та технологій*

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через вторгнення російських військ на територію України з 24 лютого 2022 року по всій території держави було введено режим воєнного стану. Відповідно до ст. 26 Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Органи судової влади в Україні за будь-яких умов зобов'язані працювати та здійснювати правосуддя за законодавством України та міжнародно-правовими нормами. Це є конституційною гарантією, яка втілена у праві на судовий захист (ст. 55 Конституції України), яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України).

Водночас, як й інші правові інституції в умовах воєнного стану судова гілка також зазнала впливу війни, що безсумнівно призвело до певних змін у процесі здійснення судочинства. У деяких областях України існують суди, які взагалі не мають змоги здійснювати судочинство або працюють, не проводячи судові засідання, оскільки за даними Верховного Суду 20 % судів опинилися під окупацією або в зоні бойових дій.

Відповідно до ч.2 ст. 26 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. Але, варто зазначити, що через корективи, які вносить війна забезпечити безперервну роботу суду під час війни не завжди вдається.

Щоб врегулювати це питання 24.02.2022 р. Рада суддів України прийняла ряд важливих та актуальних рішень “Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ” та 02.03.2022 р. опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану [1]. Основними з них є такі:

- При визначенні умов роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні. У випадку

загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ. Інформувати про такі рішення оперативні штаби, Верховний Суд, Раду суддів України, ДСА України.

- Визначити відповідальну особу, яка має забезпечити актуальний облік працівників апарату та суддів, з урахуванням визначеної форми роботи суду.

- Усіх доступних працівників, по можливості, перевести на дистанційну роботу.

- По можливості відкласти розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду. Справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження.

- Роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

- Зосередитись виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою).

Якщо участь у судовому засіданні неможлива, рекомендується подавати до суду клопотання про: відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника; участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідні клопотання можливо буде направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

Говорячи про процесуальні строки, то воєнний стан не впливає на їх перебіг, проте може бути поважною причиною для поновлення або продовження процесуального строку. Процесуальний строк, встановлений судом, поновленню не підлягає, а може бути виключно продовжений за клопотанням сторони спору. Рекомендується

завчасно звертатися до суду з клопотанням про продовження процесуальних строків (особливо тих, які були встановлені судом).

В умовах воєнного стану багато осіб вимушені були покинути свої домівки, не повідомивши з очевидних причин суд про зміну місця свого проживання. Це в свою чергу породило ситуації, коли суд або учасник справи направляє документи іншому учаснику справи на відому поштову адресу, проте, зрозуміло, що учасник справи тимчасово проживаючи в іншій місцевості не має змоги отримувати такі документи. Саме тому 26 квітня 2022 року у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти № 7315 та № 7316, які передбачають спрощення доступу громадян до інформації про стан розгляду справ під час дії воєнного стану.

Законопроект № 7316 передбачає можливість повідомлення про судові засідання будь-якими можливими засобами комунікації (телефоном, СМС, електронною поштою, повідомленням у месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України (з посиланням на веб-адресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень). В свою чергу, учасник судового процесу зобов'язаний негайно підтвердити суду отримання чи ознайомлення із відповідним викликом або повідомленням шляхом телефонного або документального підтвердження. Такий учасник вважатиметься повідомленим з моменту надходження до суду підтвердження про повідомлення.

03 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, яким передбачено, що у зв’язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено.

Для реалізації конституційного права особи на судовий захист, Верховний Суд змінив територіальну підсудність більше 100 національних судів, які під час воєнного стану не можуть працювати. Тому в будь-якому випадку не дивлячись на те, що суд, який мав розглядати справу припинив свою діяльність, розгляд справи буде здійснюватись іншим судом найбільш територіально наближеним.

Отже, незважаючи на введення режиму воєнного стану, і здійсненням активних бойових дій на території України судова гілка влади продовжує функціонувати та певним чином модифікує засади своєї діяльності, залежно від обставин, що допомагає судовим органам виконувати основну покладену на неї функцію – здійснення правосуддя.

Література:

1. Рада суддів України оприлюднила рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>
2. Тулич І. Ю. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. URL: <https://law.chnu.edu.ua/osoblyvosti-zdiisnennia-sudochynstva-v-umovakh-voiennoho-stanu/>
3. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану | ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu
4. Перцова О. Майструк В. Погорецька Х. Судочинство в умовах війни | Aequo. URL: <https://aequo.ua/analytics/sudochinstvo-v-umovah-vijni>

*Шемітько Ангеліна Василівна,
студентка I курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

*Науковий керівник:
к.ю.н. Озель Віталіна Іванівна,
доцент кафедри конституційного та адміністративного
права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ВЕРХОВЕНСТВО ЗАКОНУ - ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Сучасний етап утвердження демократії в Україні розкривається глибокими, як внутрішніми, так і зовнішніми змінами суспільного розвитку. Тема верховенства закону, як основоположного принципу конституційного права, є досить актуальною. Дану проблему можливо нерідко почути від політиків, науковців, громадських діячів, органів публічної влади, представників міжнародної спільноти. З моменту становлення соціальної, демократичної, незалежної України забезпечення прав та свобод людини і громадянина є невід'ємним принципом, який становить складову прогресивного розвитку держави, демократії та прав людини.

До основних принципів права належать принципи верховенства права та верховенства закону. Основним призначенням загальних принципів права є закріплення засад суспільного ладу, забезпечення однотипного формулювання норм права, їх впливу на суспільні відносини шляхом правового регулювання та інших видів правового впливу, а також усунення прогалин у законодавстві шляхом застосування аналогії права. Закон є владою держави, а право є владою народу через управління державою. Ці ж принципи мають

велике значення для правової реальності, оскільки забезпечують відповідність правових явищ суспільним вимогам та інтересам, сприяють взаємодії елементів правової системи та забезпечують її єдність. Принцип верховенства закону (закон є основним джерелом права у сучасному суспільстві), закріплений Конституцією України, означає визначальну, провідну роль закону в правовій системі, зокрема системі джерел права, його вищу юридичну силу стосовно підзаконних актів [1]. Також не рідко можливо зустріти таке тлумачення: «Принцип верховенства законів - принцип, відповідно до якого закон має вищу юридичну силу стосовно всіх інших нормативно-правових актів і джерел юридичного, тобто встановленого державою (позитивного), права» [2, с. 341]

Принцип верховенства закону є основою для сталого розвитку суспільства та охоплює практично всі аспекти життя громадян України, характеризує право з точки зору верховенства його формального джерела – закону в ієрархії нормативно-правових актів, .Закріплення даного принципу демонструє порив країни будуватись на загальнолюдських цінностях, демократії (народовладді), загальній повазі до основних прав і свобод людини, без будь-якої дискримінації .Тож наша держава ,як член світового співтовариства ,член Ради Європи, формує національну правову систему з огляду на принцип верховенства закону та права , який визначається ст. 8 Конституції України. У країнах континентального права в силу домінування юридичного позитивізму принцип верховенства права має здебільшого вираз верховенства закону. А, відтак, переважає принцип законності, який, однак, ґрунтується на розумінні справедливого закону.

В Україні Конституція, як власне і закони, підкорена та побудована на принципі верховенства права. Проте верховенство закону у тісній взаємодії із внутрішніми характеристиками права і законодавства, їх властивостями, співвідношенням права з іншими регуляторами суспільних відносин . Одночасно з цим , вони є безумовно невід’ємною умовою для реалізації вимог

свободи, справедливості [3]. До ствердження даних принципів та цінностей на законодавчому рівні призвів тривалий шлях, що наповнений численними здобутками мислителів минулого, наукової думки, досвіду інших цивілізованих держав тощо.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що принцип верховенства закону базується на Конституції України, має визначальну роль закону в правовій (юридичній) системі, в діяльності всіх суб'єктів права, насамперед державних органів і посад, осіб. Цей принцип означає, що закон має вищу юридичну силу стосовно всіх інших нормативно-правових актів та джерел юридичного.

Література:

1. Корольова Ю. Кореляція принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права. Підприємництво, господарство і право. 4/2019. С. 183-186.
2. Автономов А. С. Генетические закономерности права. Сб. науч. тр., посвященных 90-летию со дня рождения С. Г. Дробязко / ред. кол. С. А. Балашенко [и др.]. Минск: Бизнесофсет, 2013. С. 87-94
3. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. К.: Парламентське вид-во, 1999. - 248 с.

*Каракач Алла,
студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
к.ю.н. Озель Віталіна Іванівна,
доцент кафедри конституційного та адміністративного
права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПРИНЦИПИ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Нормотворення є однією з найбільш важливих функцій органів державної влади. Юридична нормотворчість є основою закладення механізмів регулювання найбільш важливих суспільних відносин. Сучасна юридична наукова та навчальна література не містить єдиного визначення та переліку принципів нормотворчої діяльності. Більшість теоретиків під принципами правотворчості пропонують розуміти «основоположні начала, основні ідеї, на які спираються державні та муніципальні службовці в своїй діяльності, результатом якої є створення правових норм, виражених, як правило, в нормативних актах». [1, с. 30]. Враховуючи, що кожен науковець пропонує свій авторський перелік принципів правотворчості та надає більше значення тим чи іншим, вважаємо за доцільне ознайомитись із змістом певних принципів з метою визначення переліку принципів правотворчої діяльності взагалі та нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади зокрема, притаманних Україні.

Одним з основних загальноновизнаних принципів є **законність**, що полягає у важливості дотримання процесу прийняття нормативно-правових актів уповноваженим органом, ієрархії нормативно-

правових актів [2, с. 71]. Сутність даного принципу полягає в тому, що нормативно-правові акти слід приймати лише в межах компетенції, наданої суб'єктам нормотворчості законами, нормативними актами Президента, Кабінету Міністрів. При цьому нормативно-правові акти повинні відповідати міжнародно-правовим стандартам у сфері прав і свобод людини та громадянина, Конституції України. Саме принцип законності означає, що нормативно-правові акти, які приймаються, не можуть суперечити Конституції, іншим законодавчим актам та порушувати інші принципи правотворчої (нормотворчої) діяльності. Знов прийняті нормативно-правові акти мають «гармонійно існувати та узгоджуватися, що виявляється шляхом чіткого знаходження» місця нормативно-правового акта в системі законодавства [3, с. 13]. Отже, принцип законності є першим обов'язковим принципом нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади та виявляється в таких моментах: відповідність створюваних нормативно-правових актів Конституції і законам України; прийняття нормативно-правових актів уповноваженими органами виконавчої влади в межах їх повноважень; порядок прийняття нормативно-правового акта має бути суворо регламентований законодавством.

Одним з принципів правотворчої діяльності органів державної влади, який одностайно виділяється науковцями, є *принцип демократизму*, який полягає в установленні і неухильному дотриманні «вільного, демократичного порядку підготовки проєктів актів» [4, с. 6], «активній участі представників різних верств суспільства та всіх верств влади» в діяльності зі створення нормативно-правових актів [5, с. 48] і врахуванні суспільної думки та інтересів в процесі підготовки і прийняття нормативно-правових актів [6, с. 103]. Тобто, цей принцип є формою реалізації волі народу у процесі державного управління та закріпленій у ст. 5 Конституції України.

Принцип демократизму тісно переплітається із *принципом гласності*, який виявляється у відкритості процесу створення

нормативно-правового акта, інформуванні населення через засоби масової інформації, систему Інтернет (кожний орган виконавчої влади має офіційний веб-сайт, доступ до яких повністю відкритий) про хід створення нормативно-правового акта та подальше його оприлюднення. Тобто, реалізація на практиці вказаного принципу означає реальну можливість громадян знати про те, яким чином у державі готуються та приймаються ті чи інші нормативно-правові акти. Вважаємо, що принцип демократизму забезпечується через реалізацію принципу гласності.

Наступним важливим принципом нормотворчої діяльності органів державної влади, що виражається в максимальній та повній відповідності нормативно-правових актів сучасним потребам суспільства, стану його економічного, політичного, правового, культурного розвитку, науковій обґрунтованості, врахуванні та застосуванні досягнень науки і техніки, теоретичних розробок проблем, що потребують нового нормативного врегулювання є **принцип науковості**. Розробниками нормативно-правових актів мають вивчатися, досліджуватися певні фактори розвитку суспільства, його інтереси і потреби, їх співвідношення між собою і державою, залучатися спеціалісти, вчені, використовуватися міжнародний та вітчизняний досвід нормотворчої діяльності.

Одним з невід'ємних принципів нормотворчої діяльності має бути **принцип професіоналізму**, під яким прийнято розуміти обов'язкову участь кваліфікованих, високопрофесійних спеціалістів на всіх стадіях нормотворчого процесу. І.Г. Сурай щодо принципу професіоналізму зазначає, що в нормотворчому процесі мають застосовуватися знання не лише кваліфікованих юристів, а й економістів, політологів, психологів, тобто спеціалістів різних напрямків [7, с. 268]. Таким чином, що принцип професіоналізму майже збігається з принципом науковості, але ми вважаємо, що принцип професіоналізму полягає дещо в іншому. Кожний центральний орган виконавчої влади самостійно, спираючись на власних спеціалістів, які мають спеціальні знання, але не володіють

спеціальними навичками нормотворчої діяльності, розробляють нормативно-правові акти, які, як наслідок, мають низький рівень за змістом, формою викладення, якістю складання тощо. Принципи професіоналізму діяльності центральних органів виконавчої влади реалізується за допомогою принципу техніко-юридичної досконалості, який полягає в широкому використанні «вироблених юридичною наукою та випробуваних практикою правил і способів підготовки і оформлення нормативних положень, дотримання правил нормопроектувальної техніки» [8, с. 135]. Так, якість нормативно-правових актів залежить від рівня юридичної техніки, яка, у свою чергу, свідчить про рівень правової, юридичної культури держави.

Зазначені принципи нормотворчої діяльності органів державної влади України приводять нас до висновку, що вони всі взаємопов'язані та взаємодіють у процесі реалізації нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади в Україні, саме ці принципи і складають основні напрямки та підґрунтя нормотворчого процесу.

Література:

1. Дашковська О.Р. Принципи нормотворчої діяльності: загальна характеристика. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Вип. 35(2.1). С. 29-32.
2. Гришина Н.В. Законність та індивідуалізація як основоположні принципи адміністративної відповідальності. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2016. Вип. 21. С. 70-72.
3. Братасюк М.Г., Росоляк О.Б. Співвідношення принципу верховенства права та принципу законності. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 1. С. 11-17.
4. Шейна А.М. Філософсько-правове розуміння демократії як онтологічної основи принципу демократизму у праві. Митна справа. 2015. № 2(2.1). С. 3-10.

5. Стадниченко Т. Удосконалення нормотворчої діяльності органів влади в умовах модернізації публічного управління. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 1. С. 47-53.

6. Жидецька В.В. Про стадії нормотворчої діяльності міністерства. Часопис Київського університету права. 2015. № 4. С. 101-107.

7. Сурай І.Г. Забезпечення принципу професіоналізму в контексті модернізації законодавства України про державну службу. Теорія та практика державно-го управління. 2015. Вип. 2. С. 267-273.

8. Ригун Н.В. Роль проведення правової експертизи Міністерством юстиції України в нормотворчому процесі. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2010. Вип. 10. С. 133-139.

*Безуса Юлія Олегівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВПЛИВ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА НА ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В Україні, як правовій державі, передбачена взаємна відповідальність держави і особи; її зміст у тому, що держава відповідає за всі види безпеки особи та гарантує їх, а особа несе відповідальність перед державою, що виявляється у дотриманні заборон та виконанні обов'язків, встановлених державою на законодавчому рівні [2, с. 98]. Отже, держава має забезпечити дієвість механізму не лише захисту прав і свобод, але й реалізації обов'язків людини і громадянина в контексті сучасного суспільного розвитку.

Основною метою права є регулювання суспільних відносин. Функції права визначаються самим призначенням права у суспільстві, є проявом його іманентних і специфічних властивостей [4, с. 46].

Функції права безпосередньо здійснюють вплив на діяльність людей, в тому числі й на виконання громадянами своїх юридичних обов'язків.

Обов'язки являють собою універсальне соціально-правове утворення та по праву можуть вважатися одним із базових елементів системи суспільно-правового регулювання. Як категорія правової науки, обов'язки розглядаються в межах самостійного правового інституту в розділі загальної теорії держави і права. В той же час, як категорія соціальної дійсності, обов'язки відіграють багатофункціональну роль у різних сферах прояву суспільного життя. Вони виступають найважливішим фактором будування демократичної, правової і соціальної держави. Без їх системного внутрішньо національного та міжнародного закріплення і забезпечення неможливо уявити ефективне функціонування державних та громадських інститутів, становлення та підтримка законності, зміцнення правопорядку, прояв стійкості та стабільності соціального розвитку.

Розглянемо вплив функцій права на життєдіяльність суспільства на прикладі такої функції права як охоронна.

Охоронна функція являє собою напрямок правового впливу, що має соціальне значення і спрямований на забезпечення громадського порядку та охорону найбільш важливих, суспільно значущих національних, політичних, економічних та інших видів відносин, а також їхню недоторканість. Охоронний вплив права проявляється у встановленні заборон на вчинення протиправних дій, юридичних санкцій за скоєння правопорушень, а також шляхом безпосереднього застосування юридичних санкцій щодо осіб, які скоїли злочини та є правопорушниками.

Слід зауважити, що сутність охоронної функції полягає у захисті встановленого правопорядку за допомогою можливого застосування заходів примусу. Це особливий спосіб впливу на людей, метою якого є формування правомірної моделі поведінки.

Таким чином вплив охоронної функції права виражається в наступному:

- формуванні та закріпленні правових заборон на законодавчому рівні;
- встановленні відповідальності за порушення існуючих норм;
- створенні умов для застосування санкцій щодо осіб, які вчинили протиправні дії.

Реалізація охоронних норм починається з моменту порушення законодавства. Для втілення в життя зазначеного процесу необхідним є створення умов, що сприяють ефективному вирішенню поставлених завдань.

До цих умов необхідно віднести: наявність законодавства, що встановлює межі дозволеного; формування системи правоохоронних органів, метою якої є охорона особи, суспільства та держави; функціонування судової системи, яка встановлює міру покарання за скоєні діяння.

Загалом, згадані вище умови спрямовані на реалізацію охоронної функції права у повсякденному житті людей. Таким чином, вплив охоронної функції права на виконання юридичних обов'язків людини і громадянина є очевидним. Він виражається передусім в наявності відповідальності за діяння, що виходять за рамки правового поля, тобто настання негативних наслідків, пов'язаних із застосуванням заходів державного примусу по відношенню до порушника.

В межах охоронної функції професор В. Тимошенко виокремлює допоміжні функції (підфункції): поновлюючу, компенсаційну, обмежувальну, каральну. Поновлююча підфункція спрямована на поновлення порушених прав, компенсаційна полягає у компенсації збитків або шкоди, завданої незаконними діяннями, обмежувальна підфункція спрямована на обмеження таких діянь, а каральна – на відновлення соціальної справедливості шляхом застосування заходів покарання щодо правопорушників [3, с. 193].

Розглядаючи ідеалістичну модель суспільних відносин, головним мотивом правомірної поведінки членів суспільства має бути високий рівень правосвідомості. Людина повинна усвідомлювати цінність прав і свобод інших учасників суспільних відносин, не допускати дій, пов'язаних з посяганням або порушенням зазначених норм. В цьому і має полягати основний обов'язок громадян – у чіткому дотриманні нормативних приписів, що регламентують не лише сферу інтересів окремого громадянина, але і всього суспільства.

Водночас специфікою реалізації охоронної функції в демократичній і правовій державі є: по-перше, урівноваження в ній карального і превентивного аспектів; по-друге, суспільна легітимність і гуманність механізмів і засобів впливу на тих суб'єктів, які вчинили правопорушення [1, с. 128].

Отже, охоронна функція діючого законодавства стимулює членів суспільних відносин до виконання покладених на них обов'язків, а також здійснює захист прав, свобод і законних інтересів. Відсутність цієї функції призводить до неефективності правової системи держави, а кожне правопорушення несе негативні наслідки для держави і суспільства в цілому.

Слід зауважити, що усі функції права покликані забезпечити громадський порядок, регулювати суспільну поведінку та захищати права населення. В будь-якій справі завжди присутні декілька функцій права, оскільки вони всі взаємодіють одна з одною, при цьому не втрачаючи своєї індивідуальності.

Підводячи підсумки, можна детально прослідкувати закономірний зв'язок між функціями права та обов'язками людини і громадянина. Оскільки функції права є тими самими векторами руху та дії права, як соціально необхідного інституту, вони як раз і визначають всю повноту обов'язкових дій суб'єкта права, які він неухильно повинен виконувати незалежно від свого внутрішнього бажання.

Література:

1. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

2. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

3. В. Тимошенко «Вступ до курсу «Функції права». Право України. – 2017.- №2. – С.185-195.

4. Ісаєва В. В. Функції права: теоретико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. К- 2013. - № 1. С. 45-48

***Нестерук Діана Сергіївна,**
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Державного податкового університету*

***Науковий керівник:**
Полуніна Лілія Валентинівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету*

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, що продовжує тривати на українській землі, не залишила осторонь жодної людини і постійно породжує все нові катастрофічні втрати для нашого суспільства і держави. Значних втрат зазнали абсолютно всі сфери життя, це обумовлює необхідність об'єктивної оцінки діяльності держави в умовах воєнного стану. Особливої уваги заслуговує потреба ґрунтованої переоцінки системи пріоритетів прав

людини та інтересів суспільства, котра наразі гостро стоїть на порядку денному у законотворця та правозастосовувачів.

Обмеження прав людини – це звуження обсягу прав людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав та свобод [4]. Або ж, що обмеження прав і свобод людини – це законодавче звуження змісту та (або) обсягу прав і свобод людини [5, с. 8].

Вважаю, що обмеження прав і свобод людини та громадянина – це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права.

При дослідженні саме реалізації прав людини одразу згадується Основний закон України – Конституція. Та це не даремно, адже саме цей нормативно-правовий акт має найвищу юридичну силу у державі. Гарантії прав людини забезпечуються саме розділом II Основного закону, назва якого «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [1].

У ньому чітко вказані основні норми, які не повинні порушуватися, та дотримання яких гарантується державою. Однак, певні права людини можуть бути обмежені, відповідно до указу Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [2].

Такий перелік статей на перемежовується зі статтями, які безпосередньо Основний закон забороняє обмежувати, мова йде про статті 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції. Тобто, утворення певної несумісності тут відсутнє. Також слід звернути увагу на положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вказує що ті держави, які ратифікували цей акт та внесли зміни до свого законодавства відповідно до міжнародних норм права повинні притримуватися цих норм.

Порушення (обмеження) основоположних свобод, визначених в Конвенції – недопустимо. Втім, сама конвенція передбачає випадки, під час яких більшість прав можуть бути обмежені, окрім ст. 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 п.1 і 7 [3].

Найбільш розповсюджені обмеження певних норм, з якими стикаються люди у повсякденному житті – це ст.ст. 30 та 33 Конституції України, які гарантують свободу пересування та недоторканість житла, що, на сьогоднішній день, відповідними правоохоронними органами обмежується.

Щодо недоторканості житла, то можна пояснити, що у випадку пошкодження житла та неможливості отримання певного дозволу у власника цього ж житла, через брак часу неможливо швидко отримати дозвіл судді на проникнення у житло, чи використання житла як споруду для перебування та тактичного використання військами, знаючи про те, що житло вже не використовується за цільовим призначенням, то порушення цього права є доцільним. Адже дозволяє врятувати життя особи або отримати військову перевагу у бою.

Щодо обмеження пересування, такі дії є доцільними, адже громадяни України або інших держав можуть, шляхом користування своїм конституційним правом, зробити фото чи відеозапис об'єктів, які є стратегічно важливими для країни під час воєнного стану, що є небезпечним та може відіграти важливу роль у військових баталіях.

Отже, законодавство України передбачає можливість обмеження прав і свобод громадян у період дії воєнного стану тільки в тій мірі, в якій це необхідно для забезпечення оборони країни і безпеки держави, і в тих межах, яких вимагає гострота стану. Прийняті у зв'язку з цим заходи з урахуванням міжнародно-правових норм не повинні спричинити яку-небудь дискримінацію окремих осіб чи груп населення винятково за ознакою статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового положення, місця

проживання, відношення до релігії, переконань, приналежності до громадських об'єднань, а також за іншими ознаками.

Література:

1. Конституція України. Верховна Рада України; Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://v.gd/MLWOQT>
2. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022. URL: <https://v.gd/r3oaZj>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n300;
4. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 4-8.
5. Осинська О. В. Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Б.в., 2010. 20 с.

*Лаврик Катерина Андріївна,
студентка 2 курсу Юридичного факультету
Державного університету
інфраструктури та технологій (м.Київ)*

*Наковий керівник:
Озель Віталіна Іванівна,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного та
адміністративного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ЗАХИСТ МАТЕРИНСТВА І ДИТИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року та ведення активних бойових дій кожна людина, яка проживає на території нашої держави зазнала негативного впливу зазначених подій, особливо це стосується дітей. Війна спричинила велику кількість переселень, які розповсюдились не лише по території України, а й за кордон. Головною метою переселення є прагнення до безпечного життя. Адже «під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист», – зазначається у звіті ООН 1996 року «Вплив збройного конфлікту на дітей».

Широкомасштабна війна рф проти України порушила права дітей на безпеку, життя і здоров'я, особливо в зоні активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. Україна, не зважаючи на складні умови, здійснює не тільки нормативне, але й реальне забезпечення реалізації своїми громадянами права соціального захисту. Під час війни, як і до неї, жінка має право обирати місце в якому вона бажає перевіряти стан свого здоров'я та народжувати. Дуже багато жінок залишили свої місця проживання, а деякі

залишились у своїх домівках і тяжких умовах і є необхідність змінити лікарню в якій вони можуть безкоштовно отримати медичну допомогу. Медична допомога може надаватися безоплатно: за самозверненням; у разі доставлення бригадою екстренної медичної допомоги; за направленням лікуючого лікаря.

Під час народження дитини один із її батьків або опікун не пізніше 12 календарних місяців після народження дитини пред'явивши паспорт або інший документ який посвідчує особу, може отримати соціальну допомогу у зв'язку з народженням дитини. Також потрібно подати заяву одного з батьків, з яким вона проживає та копію свідоцтва про народження дитини (п. 10 Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751).

Жінки, які мають зареєстроване місце проживання на території України і народили дитину під час тимчасового перебування за межами України, подають видані компетентними органами країни перебування і легалізовані в установленому порядку документи, що засвідчують народження дитини, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України (п. 11 Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751).

Заяву можна подати в електронній формі (через офіційний веб-сайт Мінсоцполітики, інтегровані з ним інформаційні системи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування або Єдиний державний веб-портал електронних послуг (ДІЯ)). Також заяву та інші документи можна подати до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідної територіальної громади або центру надання адміністративних послуг.

Також окрім допомоги при народженні дитини можлива допомога дітям у зв'язку з внутрішнім переміщенням. Право на допомогу мають: особи, які виїхали з ОРДЛО й АР Крим та прибули до безпечних районів України; особи, які виїхали з Волинської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей, м. Києва та прибули до безпечних районів України. Для отримання допомоги особа повинна спочатку набути статусу внутрішньо переміщеної особи у відповідності з Законом України від 20.10.2014 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та Постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб».

Отже, можемо зробити висновок, що кожна дитина має право на соціальну допомогу в умовах війни, і при тому не важливо де вона знаходиться на території України чи поза нею. У такий скрутний час як зараз ми маємо допомагати та підтримувати один одного.

*Озель Віталіна Іванівна, к.ю.н.,
доцент кафедри конституційного та адміністративного
права
Державного університету інфраструктури та технологій*

*Пашинська Діана Юріївна
студентка 1 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ОСНОВНІ СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА КОНСТИТУЦІЮ УКРАЇНИ

Реальні права і свободи людини – це саме той рівень демократії, якого завжди прагне суспільство. Для України поняття особистих і громадянських свобод стало певною мірою досяжним після набуття незалежності від радянської держави. У період перебування України у складі СРСР свобода людини і громадянина була фактично відсутня і недосяжна у всіх сферах життя. Не існувало ні свободи слова, ні свободи думки, ні свободи совісті і віросповідання. Люди були позбавлені свободи вибору. Після розпаду СРСР відбувся крах тоталітаризму, та втрати чинності радянським законодавством.

Реальними категорії прав і свобод в юридичному сенсі стали після фіксації в Конституції, прийнятій 28 червня 1996 року. Проте, навіть і після набуття цими категоріями конституційного оформлення, вони не відразу стали абсолютно реальним для українців, наше суспільство проходило доволі складний шлях трансформації від тотального контролю над життям людини до реалізації демократичних цінностей.

За відсутності в людини свободи вона не може володіти своїми правами й реально користуватися ними. Саме свобода створює умови для реального набуття прав та їх реалізації. Права людини

закріплюють і конкретизують можливість діяти в межах, установлених її правовим статусом. Свободу людини визначають певні ознаки. Свободу людини характеризує принцип рівних правових можливостей, правового сприяння і правової охорони, що його закріплюють демократичні конституції, у тому числі й Конституція України [1, с. 19].

Розглядаючи Конституцію України, доходимо висновку, що вона гарантує і захищає основні свободи людини. Це витікає із змісту багатьох статей. Основні свободи людини такі: Особиста свобода, індивідуальна свобода, свобода політичної організації, свобода слова і думки тощо [2].

Особиста свобода (відповідно до ст.29 КУ і ст.32 КУ). Вона закріплює свободи людини безпосередньо на життя особистості та її існування, такі як особиста недоторканість та захищеність, свободу особистого і сімейного життя тощо.

Індивідуальні свободи (наприклад свобода пересування відповідно до ст.33 КУ). Дана свобода зазначає здатність вибору напрямлення будь яких пересувань та місця проживання, (міста або країни проведення відпустки і вільного часу) це зазначено як Конституцією України, так і Законом України від 11.12.2003 № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Також до індивідуальних свобод відносять рівність чоловіка та жінки.

Свобода політичної діяльності (відповідно до ст.15 КУ) безпосередньо пов'язана з політичними правами, гарантованими ст. 37, 38, 39 Конституції України.

Свобода думки і слова (відповідно до ст.34 КУ) надає право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію у будь якій формі, але за винятком порушень авторських прав. Також сюди можна додати свободу творчості, гарантовану ст. 54 КУ (свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості), можна навіть сказати й наукової дискусії.

Свобода світогляду (відповідно до ст.35 КУ), що передбачає можливість кожного обирати віру, виходячи з особистих переконань, думок і позицій або не обирати жодної віри. У разі дотримання тієї віри, яка забороняє війни, фізичну силу та зокрема агресію до інших осіб Основний Закон України передбачає заміну виконання військового обов'язку, на альтернативну (невійськову) службу.

Свобода є неможливою у своїй реалізації без втілення принципу рівності, гарантованого ст.21 і ст.24 Конституції України. Зазначає рівність кожної людини і громадянина перед законом незважаючи на сторонні чинники, такі як раса, релігійні переконання чи стать. Підрозділом цієї свободи можна вважати право на незалежне судочинство. Це унеможлиблює будь які привілеї чи обмеження.

Кожна з перелічених вище статій Конституції України передбачає свободу абсолютно для кожної людини і громадянина. Також важливим є те, що разі внесення змін до чинних законів або ж прийняття нових, не допускається звуження прав і свобод людини відповідно до статті 22 Конституції України.

З цього можна зробити висновок, що свободи людини передбачені для реалізації в усіх сферах життя, а також перебувають під надійним захистом держави, закону і Конституції України, які ставлять свободи людини на важливе місце, і передбачають покарання за їх порушення, в залежності від серйозності скоєного злочину. Багато хто чув ці слова - “Моя свобода закінчується там, де починається свобода іншого”, в яких закладена істина. Свобода є найголовнішим аспектом життя людини. Свободи людини не є вичерпними, і не можуть утискатися, обмежуватися або бути скасовані в жодному разі.

Література:

1. Терещенко Л. В. Свободи людини. Книга громадянина. URL: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/Knyha-Hromadyanyna/1-KH-Hromadyanyn-i-derzhava.pdf>

2. Дергачов О. Громадянські свободи // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.162

*Секрет Сніжана Миколаївна,
студентка 1 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
„м.Київ, Україна*

*Науковий керівник:
к.ю.н. Озель Віталіна Іванівна,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституція Пилипа Орлика була прийнята 5 квітня 1710 року в Османському місті Бендери (нині сучасна Молдова). Повною назвою ухваленого документу була: “Договори і Постановлення Прав і Вольностей Війська Запорізького”. Не випадково Пилипи Орлика називають Гетьманом у засланні, адже свою політичну діяльність він здійснював за межами Війська Запорізького (Гетьманщини). Події, що дали поштовх підписанню Конституції - це загарбницькі наміри Московії щодо Гетьманщини, та приниження і нехтування правами козацтва. Військо Запорізьке заручилося підтримкою шведського короля Карла XII для створення суверенної держави під протекторатом Швеції.

Конституція складалася з 16 статей і преамбули, була написана староукраїнською (копія зберігається в Російському державному

архіві давніх актів) та латинською мовою (рукопис скороченого варіанту і преамбули оригіналу зберігається в Національному архіві Швеції). Завдяки Конституції Пилипа Орлика започатковувалася нова форма правління - конституційна монархія, що вплинуло на розвиток демократичних засад в Гетьманщині. Відповідно до Конституції було вперше поділено владу на: законодавчу, виконавчу, судову.

Роль Законодавчої влади надавалася Генеральній Раді, яка виконувала функції парламенту, що складається з генеральних старшин, генеральних радників, полковників, полкових з старшини, представників Запорозької Січі та сотників (стаття 6). Генеральна Рада працювала сесійно, три рази на рік - в січні (на Різдво), у березні-травні (на Великдень) і в жовтні (на Покрову). На зборах Генеральна Рада розглядає питання про безпеку, благо та інші громадські справи держави, заслуховує звіти гетьмана та за його поданням обирає старшину, також питання щодо недовіри гетьману.

Виконавчу владу отримував гетьман і Генеральна старшина. Права гетьмана обмежені статтями 6,7,8; відповідно гетьман не міг керувати державним скарбом та землями Гетьманщини, самостійно вести зовнішню політику та набирати кадрів для органів управління. Також заборонено створення власної адміністрації і унеможливлено вести каральну діяльність щодо винних осіб. Судову владу виконував Генеральний суд, який урегульовував всі правові відносини відповідно до Конституції та застосовував каральні заходи.

Конституція так не вступила в дію по всій території Війська Запорізького через несприятливу міжнародну ситуацію, проте її положення певний час діяли на Правобережній Україні (де була визнана влада Орлика внаслідок походів 1711 і 1713 та частково діяла в межах Війська Запорізького Низового до 1733.

Відповідно до цих історичних фактів ми бачимо, що Україна - це самостійна держава, яка розвивалася і прогресувала набагато швидше ніж інші країни, тому що в нашій країні активно розвивалася і впроваджувалися демократичні засади, прогресувала політика(поділ

влади на 3 гілки) і яскраво виражене виборче право, бо гетьмана обирали козаки. На зразок статей Конституції Пилипа Орлика, я вважаю, що і будувалося подальше політичне і демократичне суспільство сусідніх держав.

Конституція Пилипа Орлика по сьогоднішній день впливає на національну свідомість українців, як індивідуальної, самостійної, незалежної нації, яка навіть через століття не зламалася і продовжує розвиватися всупереч всьому.

Література:

1. Коваль А. «Конституція Пилипа Орлика (05.04.1710 р.) — цінна пам'ятка в історії розвитку українського та європейського конституціоналізму». Український часопис конституційного права. 3\2017. С. 52-59
2. Бердій Р.Б. Розподіл влад за Конституцією Пилипа Орлика. Науковий вісник Львівського університету внутрішніх справ. 3.2008. URL: https://www1.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsvy/03_2008/08brbkpo.pdf

СЕКЦІЯ: ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО.

Романенко Олександр Віталійович,
студент 4 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

NFT-ТЕХНОЛОГІЯ У СФЕРІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

З розвитком цифрових технологій можливості для експонування мистецтва збільшилися у геометричній прогресії, а водночас і питання про право інтелектуальної власності. Нові технологічні розробки, такі як комп'ютерні програми для малювання та редагування зображень, надали художникам нові способи створювати мистецтво та ділитися ним онлайн. Але технології кардинально змінили ситуацію ще й із використанням контенту. Тепер простіше, ніж будь-коли, знайти зображення оригінального витвору мистецтва в Інтернеті та використовувати цифрові програми для його відтворення. [1] Хоча такі інноваційні продукти розширили доступ громадськості до мистецтва, простота доступу також призвела до появи нових проблем у сфері права інтелектуальної власності.

Закономірно постає запитання: як у цифровому вимірі довести право інтелектуальної власності та оригінальність, які не залежать від

того, скільки копій об'єкта існує у світі? Для відповіді на нього сьогодні досить популярні незамінні токени (англ. - Non-fungible token або NFT).

Як у свій час криптовалюта, так і NFT захопив світ штурмом. Все токенизується. NFT, або «невзаємозамінні токени», - це цифрові файли з унікальною ідентичністю, яка перевіряється на блокчейні. Звичайні токени - це записи в реєстрі блокчейна, наприклад, одиниці криптовалюти. Як і звичайні гроші, вони рівноцінні між собою та взаємозамінні, одна одиниця сутнісно нічим не відрізняється від іншої. NFT - той самий токен, але унікальний. У ньому міститься інформація про його власника та минулі транзакції, а також будь-які інші відомості.

З таким токеном можна зв'язати будь-який цифровий твір - це може бути відео, малюнок, гіфка, фотографія, пісня, альбом, предмет з комп'ютерної гри, частина цифрового коду або навіть свідоцтво про народження. При цьому сам документ не перетворюється на NFT — токен, як правило, містить лише посилання на місце, де воно зберігається. Таким чином, NFT відіграють роль ідеального сертифіката про власність, за допомогою якого можна максимально прозоро встановити належність тієї чи іншої речі та простежити ланцюжок її власників.

Фактично NFT можуть представляти майже будь-яку реальну або нематеріальну власність, включаючи витвори мистецтва, музику, відео, колекціонування, колекційні картки, віртуальні предмети відеоігор або навіть нерухомість. У цілому нині NFT — це цифрова версія сертифіката автентичності, втілена в блокчейні.

Використання NFT-токенів дозволяє вирішити проблему підтвердження права власності на віртуальний об'єкт. Завдяки цьому можна встановити, ким був створений певний контент, хто його власник і водночас підтвердити його оригінальність. Більшість невзаємозамінних токенів є файлом метаданих, закодованих з використанням твору, який може бути або не бути об'єктом

авторсько-правової охорони (в принципі, можна створити NFT товарного знака).

Однією з найбільш фундаментальних відмінностей класичного та цифрового мистецтва є ступінь, до якого кожне може бути відтворено. У разі копіювання оригінального класичного твору мистецтва оригінальний твір та кожна наступна копія збережуть свої окремі та відмітні ознаки. Тоді як цифрові витвори мистецтва за своєю суттю відтворюються - ідеально і безмежно - без значущої ієрархії оригіналів чи копій.

Намагаючись нав'язати цифровому мистецтву певний ступінь «автентичності» чи «оригінальності» (отже, і цінності), світ мистецтва вхопився за NFT як спосіб штучно позначити конкретне втілення роботи як «оригіналу», щодо якого всі інші версії мають бути оцінені. Це певною мірою ілюзія: вона не перешкоджає створенню кількох NFT для одного твору мистецтва, а також не зупиняє створення та продаж копій, що не належать до NFT. Але такі обмеження можуть бути узгоджені смарт-контрактом, і це було б розумним кроком для тих, хто хоче захистити свої інвестиції у цифрове мистецтво. Важливими умовами смарт-контрактів у сфері NFT є: підтвердження факту першого оприлюднення, відмінності у використанні цифрового контенту з матеріальним, умови розпорядження авторськими правами на NFT, терміни захисту, територія захисту та розподіл роялті. [2]

Як і у випадку з класичним мистецтвом, продаж об'єкта цифрового мистецтва зазвичай не включає передачу авторських прав на такий об'єкт. Це чітко обмежує те, що можна, а чого не можна робити з мистецтвом, — покупець, як правило, отримує лише право використовувати такий витвір мистецтва для особистого задоволення, але не для комерціалізації.

При розгляді наслідків NFT для інтелектуальної власності важливо розрізнити володіння NFT та право власності на основну інтелектуальну власність. Права, що надаються продавцем NFT,

залежать від прав, переданих ліцензією або відступленням, і вони можуть відрізнятись залежно від кожного NFT.

Ви можете, наприклад, мати певну фотографію Леброна Джеймса у формі NFT, але основні права належать NBA. У контексті авторського права право власності на основні права передається тільки в тому випадку, якщо автор оригінальної роботи прямо погоджується передати ці права власнику NFT. [3]

Як правило, без такої угоди володіння NFT не дає права власності на базовий контент або будь-які пов'язані з ним права інтелектуальної власності. В результаті власнику NFT може бути заборонено відтворювати, розповсюджувати копії, публічно виконувати, демонструвати чи створювати похідні роботи на основі оригіналу. Натомість власник авторських прав зберігає виняткові права.

Найбільш популярний сервіс для випуску та розміщення NFT об'єктів – це OpenSea. Платформа зареєстрована та діє відповідно до законодавства США. Так, будь-який цифровий контент, розміщений тут з порушенням авторських прав, підлягає видаленню.

Так, OpenSea діє відповідно до Закону Digital Millennium Copyright Act (DMCA) та підтримує повідомлення та видалення NFT за порушення авторських прав. Для цього необхідно заповнити відповідну форму. Необхідно надати докази більш раннього володіння цифровим активом у матеріальному та віртуальному світі. Якщо доказів буде достатньо цифровий контент порушника буде видалено. [4]

Незважаючи на всі виклики та протиріччя, які сьогодні пов'язані з NFT, одне можна сказати точно: ці токени тут надовго. NFT стануть важливою складовою нашого цифрового майбутнього та допоможуть відкрити дивовижні можливості у нових цифрових реаліях. [5] На сьогоднішній день NFT можна сміливо назвати головною інновацією в галузі інтелектуальної власності. Особливу увагу необхідно звернути на цю інновацію художникам, науковим розробникам та іншим творчим людям, тому що для них

відкриваються унікальні можливості для отримання прибутку від результатів своєї інтелектуальної, творчої праці.

Література:

1. Що таке NFT-токени і навіщо вони митцям? URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/shcho-take-nft-tokeni-i-navishcho-vonimittsjam.html> (Дата звернення: 08.10.2022)

2. NFT КОЛЕКЦІЯ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО URL: <https://sion-ip.com/uk/blog/nft-kolektsiia-ta-avtorske-pravo/> (Дата звернення: 08.10.2022)

3. Кому належать авторські права на NFT: автору чи покупцю? URL: <https://www.binance.com/ru/blog/nft/кому-принадлежат-авторские-права-на-nft-автору-или-покупателю-421499824684902084> (Дата звернення: 08.10.2022)

4. НАСЛІДКИ NFT ДЛЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ URL: <https://sion-ip.com/blog/nft-token-cho-jeto-zashchyta-prav-na-nft-tokeny/> (Дата звернення: 08.10.2022)

5. NFT ТОКЕН ЩО ЦЕ? ЗАХИСТ ПРАВ НА NFT ТОКЕНИ URL: <https://sion-ip.com/blog/nft-token-cho-jeto-zashchyta-prav-na-nft-tokeny/> (Дата звернення: 08.10.2022)

Купліченко Карина Олександрівна
Студентка юридичного факультету
4 курсу групи 1913

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права

Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ У ВОЄННИЙ ЧАС

Сучасна Україна - це держава з моделлю ринкової економіки, тому з кожним днем з'являється все більше попиту на реєстрацію різних підприємств, від маленького бізнесу до великого. Саме це обумовлює необхідність законодавчого регулювання питання торгівельних марок для товарів та послуг. На цей час, ми маємо як у національному законодавстві, так і у міжнародних правовідносинах, цілу низку нормативно-правових актів, які керують процесом реєстрації та захистом прав інтелектуальної власності.

24 лютого 2022 року на території нашої країни було впроваджено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації. Військові дії країни-агресора змінили не тільки повсякденне життя громадян України, а також змушували приймати відповідне законодавче регулювання різних сфер нашого життя. Ці зміни зачепили також і сферу інтелектуальної власності, відповідно прийняттям Верховною Радою України 2 законів, а саме: Закону України "Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України" та Закону України "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста

проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну”.

Якщо подивитися на законодавчу історію України, то ми вже приймали закон щодо засудження тоталітарних режимів, а саме Закон України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”. У цьому нормотворчому акті існують норми, які стосуються саме права інтелектуальної власності, тобто заборона пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки. Згідно з цим положенням не можуть бути зареєстровані як знаки позначення для товарів і послуг та не можуть одержати правову охорону такі знаки, які містять символіку комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів.

Подібну ситуацію ми вбачаємо і зараз через військовий напад Російської Федерації на незалежність України, демократію та гуманність. Під час вторгнення російських військ на територію нашої держави, вони мали специфічні позначки на військовій техніці - “Z” та “V”. Згодом, ця символіка стала символом цієї війни та засобом пропаганди у країні агресора. Це і стало поштовхом для нашого законодавця щодо прийняття нормативного акту, який би забороняв використання цієї символіки на всіх рівнях суспільного життя. Таким чином було прийнято Закон України “Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну”. У цьому законі зазначається, що Російську Федерацію визнано державою-терористом, що вчиняє геноцид Українського народу, масові вбивства, міжнародні злочини в Україні, запроваджено заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України, використовувати латинські літери “Z”, “V”, а також офіційну символіку та емблеми

збройних сил РФ та її органів на будь-яких рекламних, транспортних засобах, друкованих матеріалах, одязі, у місцях проведення масових заходів, в матеріалах будь-якої агітації, рекламі, ЗМІ, Інтернеті, соцмережах, творах (крім із засудженням цього режиму).[4]

У зв'язку з цим постає питання стосовно великої кількості торговельних марок та позначок, у яких міститься така символіка. Законодавець чітко вказує у пункті 3 частини 6 статті 2 ЗУ “Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну”, що у торговельних марках, заявлених на реєстрацію у встановленому законом порядку або які в інший спосіб отримали правову охорону до 24 лютого 2022 року, у торговельних марках, що мають міжнародну реєстрацію, отриману до 24 лютого 2022 року, або у торговельних марках, що визнані у встановленому законом порядку добре відомими до 24 лютого 2022 року. Тобто торговельні марки зареєстровані до 24 лютого 2022 року не будуть нести юридичну відповідальність, але якщо бренд з відповідною торговельною маркою буде вчиняти дії, які виправдовують або пропогандують віськові дії на території України, то кримінальної відповідальності вже буде не уникнути.

Отже, нові реалії законодавства вимагають від заінтересованих осіб більш детально підходити до вибору тієї чи іншої торговельної марки, щоб уникнути невиправданого використання символів російського вторгнення.

Література:

1. Закон України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України” від 01.04.2022, № 2174-IX

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2174-20>

2. Закон України “Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну” від 22.05.2022, № 2265-IX
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2265-20>

3. Закон України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” від 09.04.2015, № 317-VIII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/317-19>

4. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210598_v-ukran-zaboronili-vikoristannya-simvoliv-v--z-yak-propagandu-ozbrono-agres-rf

***Братченко Анастасія Юріївна,**
Державний університет інфраструктури та технологій, Київ*

***Науковий керівник:**
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтелектуальна власність є основою розвитку сучасної економіки кожної держави, а реалізація права особи на вільний розвиток своєї особистості, що виражається у втіленні унікальності внутрішнього світу у результатах творчості є основоположним, базовим правом людини. Конституція України визнає та гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і

матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Зазначення зумовлює потребу створення сучасної системи нормативного регулювання відносин у сфері охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності, яка б забезпечувала надійний захист прав їх суб'єктів, визнання творчих результатів та їх охорону від правопорушень [1].

У 2019 р. було прийнято два закони у сфері інтелектуальної власності – Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів [2]» (у попередній редакції Закон «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем») та Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» (у попередній редакції Закон «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [3]). 21 липня 2020 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» [4] та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» [5]. Цими законами було оновлене законодавство про охорону прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та торговельні марки, приведено його у відповідність до європейських підходів регламентації прав промислової власності.

Звичайно, запровадження воєнного стану на території України призупинили процеси реформування системи охорони об'єктів авторського права і суміжних прав, у тому числі посилення захисту авторських прав від піратства та інших порушень прав інтелектуальної власності, але і водночас, у цих складних умовах виникли проблеми реалізації та захисту прав суб'єктів у сфері інтелектуальної власності, наслідком розв'язання яких стало прийняття 01 квітня 2022 р. Закону України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України” [6].

При оцінці положень цього Закону виникає питання щодо доцільності його прийняття, адже у пересічного споживача може сформуватися хибне враження, що в умовах війни сфера інтелектуальної власності не має бути пріоритетною, а введення воєнного стану вже є, саме по собі, достатньою підставою зупинення виконання відповідних зобов'язань, у тому числі у сфері інтелектуальної власності, але це не зовсім вірно.

Відтак, концепція Закону від 01.04.2022 р. [6] спрямована на забезпечення зупинення у період дії воєнного стану строків, пов'язаних з набуттям, оформленням та продовженням прав інтелектуальної власності. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, тому надзвичайно важливо у цей період створити правові механізми захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, не допустити припинення прав інтелектуальної власності.

Ще одним Законом, який був прийнятий Верховною Радою України та частково стосується прав інтелектуальної власності став Закон України «Про заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку Російської Федерації як держави-терориста, символіки, яка використовується збройними та іншими воєнними формуваннями Російської Федерації у війні проти України» від 14.04.2022 р. [7]. Законом визнано Російську Федерацію державою-терористом, що вчиняє геноцид Українського народу, масові вбивства, міжнародні злочини в Україні, запроваджено заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України, використовувати латинські літери Z, V, а також офіційну символіку та емблеми збройних сил РФ та її органів на будь-яких рекламних, транспортних засобах, друкованих матеріалах, одязі, у місцях проведення масових заходів, в матеріалах будь-якої агітації, рекламі, ЗМІ, Інтернеті, соцмережах, творах (крім із засудженням цього режиму) [7].

Підсумовуючи розгляд особливостей охорони прав інтелектуальної власності в умовах дії воєнного стану в Україні, слід наголосити на важливості та своєчасності прийнятих нормативних положень, спрямованих на реалізацію та захист інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері інтелектуальної власності у цих складних умовах.

Література:

1. Конституція (Основний закон) України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Юрінком, 1996
2. Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» у редакції Закону від 19 вересня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>
3. Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» у редакції Закону від 19 вересня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» від 21.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20#Text>.
6. Закон України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації проти України” від 01 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20>.

7. Верховна Рада прийняла Закон про заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку Російської Федерації як держави-терориста, символіки, яка використовується збройними та іншими воєнними формуваннями Російської Федерації у війні проти України URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221769.html>.

***Бобко Катерина Миколаївна,**
студентка 3 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

***Науковий керівник:**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Новосельська Ірина Василівна*

ПРАВО НА ПУБЛІЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

З дедалі більшою комерціалізацією та діджиталізацією суспільних відносин значною мірою зростає кількість порушень в мережі Інтернет, зокрема в сфері права інтелектуальної власності. Такі порушення не обмежуються галуззю правової охорони авторського і суміжного права, таких як Інтернет-піратство, плагіат тощо.

Важливо розуміти, що кожна особа має право на власне зображення, окрім того така особа може комерціалізувати своє зображення як об'єкт іміджу та отримувати прибуток від такого використання. Індивідам необхідно знати, що використання зображення особи можливе лише за її згоди на це. Наразі визначальну роль займає захист права на публічність. Необхідно зазначити, що

право на публічність належить не лише знаменитостям, однак на практиці воно застосовується та захищається переважно щодо них, про що свідчить судова практика. Природним видається те, що компанії, які хочуть привабити потенційних покупців схиляються до порушення прав осіб на публічність, шляхом використання їх зображень чи сценічних образів з комерційною метою, публікуючи та розповсюджуючи таку інформацію для широкого невизначеного кола осіб.

Термін «право на публічність» був вперше введений у відомій справі *Naelan Laboratories, Inc. проти Topps Chewing Gum, Inc.* у 1953 році. Як зазначив суд право на публічність не залежить від права на приватність., зокрема що «це право можна було б назвати «право на публічність» [1].

В міжнародній та українській судовій практиці існують непоодинокі випадки порушення права на публічність. Зокрема рішення суду за позовом Андрія Данилка проти «Монастирського квасу» щодо незаконного використання сценічного образу автора. Це один з найвизначніших прикладів недостатності правової охорони права інтелектуальної власності на такі нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності як сценічний образ [2].

Однак, основний нормативно-правовий акт, який врегульовує діяльність у сфері права інтелектуальної власності в національному законодавстві – закріплює лише дві норми передбачені ст. 307-308 ЦК України, що можуть використатися щодо захисту порушеного права на зображення. Більше того порушення такого права розглядається лише в контексті порушення особистих немайнових прав, однак не в контексті об'єкта права інтелектуальної власності, наприклад, права на імідж, хоча імідж теж може бути об'єктом права інтелектуальної власності, який потребує правової охорони, оскільки також містить необхідні ознаки оригінальності та творчого характеру, які є складовими що формують об'єкт авторського права [3].

Аналізуючи міжнародний досвід, необхідно звернутися до практики США, які в свою чергу вже досить довгий час захищають

право на публічність , більше того в окремих штатах навіть передбачена можливість спадкування таких прав.

Першим штатом, який визнав захист свого імені та подоби, був Нью-Йорк у 1903 році [4].

Особи, які порушують право на публічність інших осіб повинні бути готові отримати позов до суду за таке використання. Наприклад, у справі *Midler v. Ford Motor* (1988) суд розглядав незаконне використання імітації голосу певної особи (звук, створений за допомогою комп'ютера та лише нагадуючи оригінальний голос зірки). На думку суду, право на образ, закріплене судовими прецедентами, розповсюджується на всю ідентичність відомої особистості. І навіть імітація окремих атрибутів, пов'язаних зі зіркою - це незаконне використання комерційних активів [5].

Що стосується національного врегулювання порушеного питання, то варто зауважити, що його нормативно-правове закріплення відсутнє. Зважаючи на сучасні непоодинокі порушення права на публічність, виникає необхідність законодавчого вирішення даного питання, оскільки таке право відноситься не лише до особистих немайнових прав, зокрема права на зображення, але водночас питання публічності включає в себе широке коло використання такого права як об'єкта права інтелектуальної власності.

Відсутність відповідної правової охорони породжує правовий нігілізм в даній сфері та порушення прав осіб, зображення яких використовують з комерційною метою.

Підсумовуючі вищевикладене, можна стверджувати, що вже виникла нагальна необхідність включення права на публічність в коло об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема такі його складові як право на імідж та сценічний образ. Надати такому суб'єкту можливість отримувати прибуток від використання його зображення, наприклад, шляхом передачі права на використання такого сценічного образу чи іміджу в комп'ютерних іграх, публікування зображень в рекламних буклетах, на білбордах тощо.

Для реалізації такої діяльності було б доцільно запозичити досвід країн, які вже протягом тривалого часу активно захищають такі права осіб та імплементувати відповідні норми в національне законодавство, що мінімізувало б кількість порушень таких нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності.

Література:

1. Haelan Laboratories, Inc. v. Topps Chewing Gum, Inc, 202 F.2d 866 // 2d Cir. 1953. URL:<https://law.justia.com/cases/federal/appellatecourts/F2/202/866/216744/>.
2. Андрій Данилко судиться із виробником квасу через порушення авторських прав [Електронний ресурс]. 2016. URL:<https://tsn.ua/glamur/andriy-danilko-suditsya-iz-virobnikom-kvasu-cherez-porushennya-avtorskih-prav-667656.html>.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р., No 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text>
4. Moskalenko K. The right of publicity in the USA, the EU, and Ukraine / Kateryna Moskalenko // International Comparative Jurisprudence. 2015. URL: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2351667415000104?token=B9AF0BD972E5A0B3CAA741C1452AD3486BA2EBC05B5C6892F9E5D597A63A3CF91EC4B3F1C4E0B0661D65A33E85F01999&originRegion=eu-west1&originCreation=20211026191338>.
5. Образ знаменитости в игре — что такое «право на образ» [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://dtf.ru/gamedev/618386-obraz-znamenitosti-v-igre-cto-takoe-pravo-na-obraz>.

Лабик Анастасія Сергіївна
Студентка 4 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету ДУІТ
м. Київ, Україна

ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ПЛАТФОРМИ APPLE MUSIC

Суспільство сучасного світу постійно розвивається, динамічний рух спостерігається у всіх сферах життєдіяльності. Кожного дня люди створюють щось нове – художні чи літературні твори, наукові розробки, корисні моделі, твори живопису чи архітектури, медіа контент, музичні твори тощо. І одразу ж поряд з цим постає необхідність правового захисту інтелектуальної власності творця.

Підвищення результативності реалізації норм права, посилення охорони авторського права, пояснення важливості та пропаганда ліцензійної продукції серед населення є важливими і вкрай необхідними мірама для боротьби із незаконним використанням творів. Багато країн світу, таких як Франція, Данія, Японія, США та багато інших вже досягли значних успіхів у протидії піратству і на власному прикладі показують, що окрім нормативної бази, в основу такої протидії покладається виховання правосвідомості людини. З цією метою створюється все більше різноманітних платформ і сервісів, які надають можливість користування певними творами, які захищені авторським правом, без завдання шкоди творцеві і, стимулюючи у свідомості громадян усвідомлення необхідності поважати та цінувати чийось інтелектуальну працю.

Щодня мільйони людей слухають музику, використовуючи для цього різні платформи. Та, на жаль, не всі такі ресурси ведуть свою діяльність правомірно, дотримуючись норм інституту права інтелектуальної власності. Тисячі творців зазнають шкоди через піратство. Піратством можна сміливо називати викраденням інтелектуальної власності, адже воно має безпосередній вплив на отримання прибутку від реалізації творів. Флагманова компанія Apple веде боротьбу з цим, створюючи для своїх девайсів платформи, які запобігають неправомірному використанню контенту. Однією із таких платформ є сервіс Apple Music.

Apple Music — це сервіс для потокового прослуховування музики, розроблений компанією Apple. Користувачі мають змогу самі вибирати музику, яку бажають слухати на своєму пристрої. Сервіс включає модеровану радіостанцію Beats 1, блого-платформу Connect, яка дозволяє музикантам розміщувати в ній свої фото, дописи, відео та музику, та Radio, яке включає деякі з функцій iTunes Radio. [1]

За дослідженнями самої компанії, незаконне копіювання програм є всесвітньою проблемою, через що щорічно втрачається понад одинадцять мільярдів доларів, і це тільки за підрахунками щодо порушень прав власності щодо музичних творів.

Звичайно, піратство є кримінальним правопорушенням. Наприклад, в США, де знаходиться штаб-квартира компанії Apple, законодавство передбачає суворі покарання за неправомірне копіювання і використання, поширення об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі і кримінальну відповідальність. Відповідно до законодавства Сполучених Штатів, правопорушення може потягнути за собою відшкодування у розмірі 150 000 доларів, кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років і, або штраф у розмірі 250 000 доларів США. [2]

Для запобігання піратству сервіс Apple Music надає платні послуги користування медіа контентом, з чого отримують вигоду і сама платформа, і автори творів. Таким чином, платформою передбачається збереження авторського права на музичні твори по

всьому світу. Платформа гарантує розміщення музичних композицій відповідно до норм права як країни-засновниці Apple music, так і відповідно до законодавства країни, у якій було створено і зафіксовано за творцем його права на твір. Авторські права на платформі захищаються копірайтом.

Важливо також зауважити, що вигоду від правомірного і платного сервісу отримують не тільки автори, адже коли людина купує ліцензовану продукцію, вона отримує можливість вільного доступу до якісного контенту та цілодобової технічної підтримки, чого ніколи не можна чекати від піратських сайтів. [3]

Забезпечення охорони прав інтелектуальної власності стимулює розвиток даної сфери. Розуміючи свою захищеність, автори матимуть бажання надавати світу ще більше нових творів, а користувачі зможуть отримувати задоволення від якісного і безпечного контенту. З цією метою держава повинна регулювати сферу інтелектуальної власності чіткими нормами права і створювати можливості для діяльності сервісів, які будуть реалізовувати і поширювати контент. Платформа Apple Music є яскравим прикладом, коли користувачі отримують якісні послуги за доступну вартість.

Література:

1. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Apple_Music
2. URL: <https://www.apple.com/legal/intellectual-property/piracy.html>
3. URL: <https://zkg.ua/shcho-take-it-piratstvo-i-iaak-ne-staty-piratom/>

*Марач Юлія Олегівна,
студент 4 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна*

ПРАВОВА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ

XXI століття характеризується епохою так званого науково-технічного прогресу, який супроводжується переходом суспільства до суспільства інформаційного типу.

Актуальність теми. На сучасному етапі державотворення сфера інтелектуальної власності регулюється рядом нормативно-правових актів. Необхідність звертання до даної теми зумовлена неузгодженістю вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Дослідивши правове забезпечення охорони та захисту прав інтелектуальної власності, на мою думку, вдасться вдосконалити правове регулювання.

Зовсім нещодавно сфера інтелектуальної власності в Україні зазнала суттєвих змін. Наприклад, така ініціатива, як створення Спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності в 2017 році є одним із ключових моментів нашої реформи сфери інтелектуальної власності. Питання правової охорони права

інтелектуальної власності залишаються актуальними для наукових досліджень й до сьогодні.

На сьогодні представлено різні напрями дослідження авторського й суміжного права в Україні. На підставі аналізу літератури, положень законодавства, судової практики проводяться відповідні узагальнення стану та тенденцій розвитку правової охорони інтелектуальної власності, формуються пропозиції стосовно вдосконалення чинного законодавства України щодо охорони прав інтелектуальної власності. Необхідність правової охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності завжди було нагальним питанням в процесі комерціалізації науково-технічних розробок. Проте, процеси глобалізації світової економіки з утворенням єдиного економічного простору, вільне переміщення інформації, технологій, капіталів, товарів та людських ресурсів, роблять питання охорони інтелектуальної власності особливо актуальними. Серед форм правового регулювання особливу роль відіграють конституційні засади державного управління. Конституцією України визначено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; гарантовано громадянам свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; гарантовано кожному громадянину право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, зокрема, ніхто не може використовувати або поширювати їх без їх згоди, за винятками, встановленими законом.

Незважаючи на такі можливості, які надає правова охорона, в Україні кількість розробок які поступають до господарського обороту досить мізерна. Причинами такого стану є не тільки системні проблеми (економічні, правові, політичні), а і якість національних патентів, яка за визнанням експертів, з науково-технічної точки зору, здебільшого не може конкурувати з іноземними охоронними

документами. Нерідко це просто «пам'ятна грамота» або документ, що супроводжує захист дисертації, який не приносить користь ні його власнику, ні суспільству, ні державі. Мають місце випадки коли одному вітчизняному винахіднику належать десятки «унікальних» патентів на винаходи та корисні моделі, які окрім видатків на підтримання чинності не приносять їх власнику ні яких прибутків, оскільки зазвичай не мають комерційної цінності.

Охорона та захист прав інтелектуальної власності є необхідними елементами для досягнення високого економічного та соціального розвитку будь-якої держави, що потребують правового забезпечення. Слід зазначити, що охорона та захист прав інтелектуальної власності в Україні охоплює широкий перелік нормативно-правових актів загального та спеціального законодавства.

Цивільно-правова охорона творчої діяльності методологічно полягає у встановленні основної глобальної ідеї приватного права. Метою її правового забезпечення є інтерес людини. Свобода творчості як сфера правової охорони в цивільному праві проявляється по-різному і розглядається як: підстава виникнення цивільних прав та обов'язків; об'єкт правового захисту; елемент обсягу цивільної правоздатності; нематеріальне благо; право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості; напрям професійної спеціалізації; закріплена законом можливість для реалізації її результатів. Право на творчість відноситься до природних прав і є універсальним, є загальним і належить всім однаковою мірою, за винятком спеціально встановлених чинним законодавством випадків. Воно є елементом правоздатності, набуло прагматичного характеру і реалізується задля отримання доходу від реалізації результатів введенням майнових прав у комерційний обіг. Охорона творчої діяльності охоплює відтворення творчої людини, забезпечення умов для творчості та правової охорони майнових прав.

Отже, незважаючи на те, що в Україні правове регулювання у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності

забезпечується множиною різноманітних нормативних актів, все одно лишається значна кількість неврегульованих питань. Чинні нормативно-правові акти потребують приведення у відповідність до норм європейського законодавства, адже Україна під час підписання Угоди про асоціацію взяла відповідні зобов'язання щодо імплементації положень норм права Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності.

Оксаніченко Максим Олегович,
*студент 3 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
*к.ю.н., доцент кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
Мусієнко Володимир Володимирович*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Зобов'язаннями є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ст. 509 ЦК).

Які будь-яке цивільне правовідношення зобов'язання включає в себе такі елементи: суб'єкти, об'єкт, зміст.

Суб'єктами у зобов'язанні виступають його учасники, яких законодавець називає кредитором і боржником. Це можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Об'єкт зобов'язання - це те, на що спрямовані права та обов'язки суб'єктів, тобто - це певні дії щодо речей, грошей, послуг.

Ці дії можуть полягати в:

- передачі речей у власність чи користування;
- виконання певної роботи;
- наданні певних послуг;
- сплати грошей (відшкодування збитків) тощо.

Зміст зобов'язання - це сукупність суб'єктивних прав та обов'язків його учасників. Оскільки зобов'язання є правовідносинами майнового характеру, то і зміст їх становлять суб'єктивні права та обов'язки також майнового характеру.

За підставами виникнення розрізняють зобов'язання:

- договірні;
- не договірні;
- односторонньо - вольові.

За співвідношенням прав обов'язків зобов'язання поділяють на:

- односторонні;
- взаємні.

Виділяють також зобов'язання, де боржник повинен вчинити певні, визначені дії; зобов'язання, де за умови неможливості виконати певні дії, боржник має право замінити їх виконання іншими визначеними у договорі діями(факультативні зобов'язання, й альтернативні зобов'язання)

Альтернативне зобов'язання - це зобов'язання, змістом якого є право вимагати і відповідний йому обов'язок здійснити одну з кількох дій на вибір. Виконання зобов'язань при цьому становить здійснення однієї з декількох дій. Право вибору. Якщо інше не впливає із закону чи тексту договору або із сутності договору, належить боржнику.

Додатковим є зобов'язання мета якого - забезпечити виконання головного зобов'язання. Так, угода про заставу забезпечує виконання основного договору - позики. Додаткові зобов'язання тісно пов'язані з головним, а припинення головного зобов'язання відповідно припиняє і додаткове.

Проте окремі зобов'язання настільки тісно пов'язані з особою боржника чи кредитора, що виконати їх в іншому суб'єктному складі неможливо. Такі зобов'язання називаються особистими. Так, смерть автора припиняє дію видавничого договору.

За економічними і юридичними ознаками зобов'язання у літературі традиційно поділяють на:

1) зобов'язання з оплатної реалізації майна (купівля-продаж, поставка, контрактація, міна, довічне утримання), постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу;

2) зобов'язання з оплатної передачі майна в користування (майновий найм, найм житлового приміщення, оренда, лізинг);

3) зобов'язання з безоплатної передачі майна у власність або користування (дарування, пожертва, позичка);

4) зобов'язання з виконання робіт (підряд, підряд на капітальне будівництво, виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технічних робіт);

5) зобов'язання з надання послуг (доручення, комісія, зберігання, охорона експедиція);

6) зобов'язання з перевезень (залізничних, морських, річкових, повітряних, автомобільних, морським та річковим буксируванням);

7) зобов'язання з кредитних розрахунків (позика, банківське кредитування, розрахунковий та поточний рахунок, розрахункові правовідносини, чек, вексель);

8) зобов'язання зі страхування (майнове та особисте страхування, страхування відповідальності);

9) зобов'язання за спільною діяльністю (спільна діяльність громадян, спільна діяльність організацій);

10) зобов'язання, що виникають з односторонніх правомірних дій (публічна обіцянка винагороди, ведення чужих справ без доручення);

11) охоронні зобов'язання (зобов'язання, які виникають внаслідок заподіяння шкоди, рятування майна, безпідставного придбання або збереження майна без достатніх правових підстав).

Література

1. Цивільне право України: Навчальний посібник / Мазур О. С.— К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 384 с.

2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356

3. Договірні зобов'язання як категорія цивільного права / Т. В. Боднар // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2004. – № 60-62. – С. 73-75.

4. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 468 с.

Фелон Ірина Василівна,
Студентка 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

ДІТИ ЯК СУБ'ЄКТИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Через стрімкий розвиток сучасних ІТ-технологій та інтелектуальний розвиток дітей в ранньому віці, все більш актуальним стає питання захисту авторських прав дітей.

Діти малюють, пишуть, співають, створюють комп'ютерні програми тощо. Все частіше в ЗМІ чуємо новини про маленьких геніїв в Україні. А чи знають батьки та діти, як захистити авторські права малолітніх та неповнолітніх дітей?

Українське законодавство відповідно до ст. 1 Закон України «Про авторські та суміжні права» (надалі — Закон) визначає автора, як фізичну особу, яка своєю творчою працею створила твір. Відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Автор це фізична особа, яка своєю творчою працею створила

твір. Саме творчий характер праці творця, що втілюється у творі, — це єдиний і універсальний критерій для виникнення права авторства на твір. [1]

Адже, людина вже з народження наділена правом інтелектуальної власності, яке складається із особистих немайнових прав, в тому числі авторського права. Конвенція з прав дитини від 20.11.1989 р., ратифікована Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91р. (надалі — Конвенція), визначає дитину як людську істоту до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. [2]

Українське законодавство, на відміну від Конвенції, визначає дві категорії осіб (дітей) до 18 років:

— особа, яка не досягла чотирнадцяти років, тобто малолітня особа,
— фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, тобто неповнолітня особа.

В залежності від віку, діти в Україні мають певні можливості для здійснення своїх прав, в тому числі і авторських прав.

Так, **малолітня особа** має право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

У своє чергу, **неповнолітня особа** вже має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Такий поділ на вікові категорії дітей зумовлений обсягом їх цивільної дієздатності.

Так, відповідно до ст. 13 Конвенції дитина має право вільно висловлювати свої думки. Це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

Таким чином, законом не встановлено мінімального вікового бар'єру для набуття цивільної дієздатності в сфері особистих немайнових авторських прав.

Тоді, як розпорядження майновими правами автора, дитина самостійно може здійснювати лише з 14-річного віку.

Відповідно до ч. 1 статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. [3]

Згідно зі статтею 418 Цивільного кодексу України особа має особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності.[4]

Чи може дитина здійснювати свої авторські права шляхом укладення авторського договору? На здатність автора-дитини укладати авторські договори розповсюджується загальне правило про цивільну дієздатність фізичної особи.

Малолітні і неповнолітні фізичні особи, які створили об'єкти інтелектуальної власності, визнаються не тільки авторами своїх творінь, у них виникає і право на ці результати інтелектуальної діяльності. Більше того, у таких осіб виникає комплекс авторських або патентних прав на будь-які результати інтелектуальної, творчої діяльності, починаючи від оформлення прав на ці результати. Вони також мають право укладати авторські і ліцензійні договори. Проте слід мати на увазі, що зазначені майнові права виникають лише в осіб віком від 14 до 18 років.

Малолітні діти в силу відсутності у них всього обсягу цивільної дієздатності, не можуть самостійно розпоряджатись майновими авторськими правами, тому і не можуть самостійно укладати авторські договори. Майновими правами цих осіб розпоряджаються їх законні представники. Саме вони укладають від імені малолітніх авторів авторські договори, та виступають представниками в суді при порушенні прав малолітніх.

А відтак, розпоряджаючись майновими правами авторів-дітей батькам слід докладати значної уваги до того, щоб авторські договори в повній мірі відповідали інтересам дитини.

Відповідно до ст. 55 Конституції України право на судовий захист прав інтелектуальної власності є конституційним правом кожної особи. Захист авторських прав дітей нічим не відрізняється від захисту прав повнолітніх осіб, з єдиним винятком, що діти не можуть самостійно бути позивачем або відповідачем в суді, вони діють через представників. Захист прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх дітей здійснюють їх законні представники: батьки, усиновлювачі, опікуни.

У батьків є саме обов'язок захищати права та інтереси малолітніх та неповнолітніх дітей. Адже у випадку порушення авторських прав дитини, зокрема і самими батьками, дитина не може захиститися самостійно, оскільки не може виступати в суді позивачем.

Але і держава повинна приймати активну участь в захисті авторських прав дітей.

Тож, на наш погляд, що на рівні держави на базі навчальних заходів та гуртків, для малолітніх та неповнолітніх осіб, та їх батьків необхідно проводити спеціальні освітні заходи з метою поширення знань про зміст авторського права, дотримання авторських прав, необхідності його захищати та наслідки їх порушення.

Адже відсутність цього, на мою думку, саме і є причиною того, що Україні так широко розвинене так зване піратство.

Поваги до авторського права треба потрібно прививати з дитинства.

Література

1. Закон України «Про авторські та суміжні права» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 13, ст.64)
2. Конвенція з прав дитини від 20.11.1989 р., ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91р.

3. Конституції України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
4. Цивільного кодексу України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)

Іллічова Ольга Вікторівна,
Студентка 4 курсу Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
заступник декана юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
Новосельська Ірина Василівна

**ЧИ МАЄ ЗБІР ВИНАГОРОДИ ЗА РЕПРОГРАФІЧНЕ
ВІДТВОРЕННЯ ТВОРІВ ТА ПРИВАТНЕ КОПІЮВАННЯ З
ВИРОБНИКІВ І ІМПОРТЕРІВ ОБЛАДНАННЯ І
МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ**

Стаття 9 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року) надає авторам літературних і художніх творів виключне право дозволяти відтворення цих творів будь-яким чином і в будь-якій формі. Разом з тим, згідно цієї норми, за законодавством країн Союзу зберігається право дозволяти відтворення таких творів у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора.

В українському законодавстві використано таку можливість, надану міжнародними нормами та передбачено випадки вільного відтворення творів в деяких випадках та певним суб'єктам. Зокрема, статтю 25 Закону України «Про авторське право та суміжні права» встановлено:

«Допускається без дозволу автора (чи іншої особи, яка має авторське право) і без виплати авторської винагороди відтворювати виключно в особистих цілях або для кола сім'ї попередньо правомірно оприлюднені твори, крім:

а) творів архітектури у формі будівель і споруд;

б) комп'ютерних програм, за винятком випадків, передбачених статтею 24 цього Закону;

в) репрографічного відтворення книг, нотних текстів і оригінальних творів образотворчого мистецтва, за винятком випадків, передбачених статтями 22 і 23 цього Закону».

Твори і виконання, зафіксовані у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальні твори та їх примірники допускається відтворювати у домашніх умовах виключно в особистих цілях або для кола сім'ї без дозволу автора (авторів), виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, але з виплатою їм винагороди. Особливості виплати винагороди у таких випадках визначено статтею 42 цього Закону та Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав».

Статтею 42 цього ж Закону встановлені обмеження майнових прав виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення, шляхом надання дозволу відтворення в домашніх умовах і виключно в особистих цілях творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також репрографічного відтворення літературних, фотографічних, образотворчих та інших подібних творів без згоди суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, але з виплатою їм винагороди у порядку, встановленому законом».

Репрографічне відтворення творів (репродукування) - факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Приватне копіювання - відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також аудіовізуальних творів.

Збір винагороди за репрографічне відтворення творів та приватне копіювання передбачено Законами України «Про авторське право та суміжні права» та «Про ефективне управління ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Відповідно до Статті 15 Законами України «Про авторське право та суміжні права» передбачено, зокрема: «За винятком випадків, передбачених статтями 21-25 цього Закону, автор (чи інша особа, яка має авторське право) має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору. Винагорода може здійснюватися у формі одноразового (паушального) платежу, або відрахувань за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті), або комбінованих платежів.

Розмір і порядок виплати авторської винагороди за створення і використання твору встановлюються в авторському договорі або у договорах, що укладаються за дорученням суб'єктів авторського права організаціями колективного управління з особами, які використовують твори.

Авторська винагорода (гонорар) — усі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторам за використання їх творів, які охороняються у межах, встановлених авторським правом.

Лексичне значення слова «Винагорода» – це те, що є платою за працю, нагородою за які-небудь заслуги ; те, що дається або робиться замість чого-небудь втраченого або заподіяного.

В юридичній термінології «винагорода» використовується в контексті плати за працю, оплати послуг. Регулюється цивільним і трудовим законодавством та іншими нормативними актами.

Згідно зі ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Стаття 54 Конституції України наголошує, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди.

Згідно зі ст. 445 Цивільного кодексу України автор має право на плату за використання його твору (термін «твір» використовується в означенні — літературні, художні твори, зокрема: музичний, пантомімічний, хореографічний, аудіовізуальний твір, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки, фонографічні твори, ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, переклади, адаптації, аранжування тощо; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних) тощо).

З аналізу наявних в нормативно-правових актах визначень терміну «винагорода», приходимо до висновку, що законодавець пов'язує цей термін з певною платою авторам чи правовласникам за користування їх інтелектуальною власністю.

Винагорода за репрографічне відтворення творів та приватне копіювання має такі ознаки:

1. Обов'язковий характер виплати, яка гарантується законом;
2. Суб'єктами здійснення таких виплат є особи, які не використовують об'єкти авторського права;

3. Кошти, які зібрані передаються авторам чи правовласникам не у повному обсязі.

Тотожний алгоритм перерахування частини доходу від прав, зібраного акредитованою організацією колективного управління передбачено і за репрографічне відтворення творів.

Отже, з наведених норм випливає три напрями спрямування коштів, які одержані ОКУ за репрографію та приватне копіювання. Це:

1. організація колективного управління (збір за управління);
2. державна установа, що виконує спеціальні функції щодо сприяння національно-культурному розвитку України (на розвиток української культури)
3. автори, видавці, виконавці та інші правовласники.

Додатково, в силу положення ч.10. ст. 21 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», «Крім утримання збору за управління, організація колективного управління в порядку, встановленому цим Законом та статутом організації, може здійснювати й інші відрахування із зібраного доходу від прав, але не більше 15 відсотків суми зібраного доходу.

Такі додаткові відрахування спрямовуються на формування спеціальних фондів організації колективного управління для надання соціальних, культурних, освітніх послуг своїм членам та іншим правовласникам або в інтересах творчої громадськості (здійснення інформаційно-просвітницьких заходів з метою підвищення обізнаності та поваги до інтелектуальної власності, необхідності її захисту тощо)».

Відповідно, сама винагорода за використання об'єкта авторського права становитиме лише невелику частину від зібраних коштів. Інша частина йтиме на обслуговування «публічного інтересу», а не на компенсаційні виплати автору та іншим правовласникам.

Системно аналізуючи логіку Європейського суду з прав людини та екстраполюючи висновки, що робив Суд на алгоритм стягнення коштів з імпортерів за приватне копіювання та репрографію, можна стверджувати, що імпортери обладнання і (або) матеріальних носіїв, як суб'єкти господарювання, зазнають втручання в свою господарську діяльність зі сторони держави через обов'язок сплатити певну суму коштів за об'єкти, які вони ніколи не використовують (об'єкти авторського права) та у сфері, в якій у них не виникають правовідносини (сфера авторського права).

Відтак, вважати стягнення з імпортерів винагороди за приватне копіювання та репрографію, правомірним, та таким, що не порушує принципу правомірного втручання держави у право власності, можна лише у випадку визнання такого платежу податковим платежем (податком або збором).

ВИСНОВОК

Таким чином, структурні характеристики винагороди за репрографію та приватне копіювання призводять до висновку, що правовий статус такої винагороди має змішаний характер. Винагорода за репрографію та приватне копіювання є квазіфіскальним платежем, в якому ознаки, що притаманні податкам і зборам превалюють над ознаками компенсаційних виплат, що випливають із договірних відносин.

Література:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
3. Конституція України від від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. «Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 №3792-ХІІ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80#Text>

6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 1. — С. 412.

7. Берестова І.Е. Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства та конституційного провадження [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02, 12.00.03 / Берестова Ірина Еріївна ; Нац. акад. внутр. справ. - Київ, 2019. - 40 с.

Браун Дар'я Ігорівна
курсантка навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
Дніпро

Ділігул Аліна Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА

Умови ринкової економіки характеризуються інфляційними процесами, кризовими явищами, жорсткою фіскальною політикою, яку проводить держава. У цій ситуації всі організації та компанії прагнуть бути плаваючими, і в цьому сенсі аналіз фінансової безпеки набуває все більшої актуальності, оскільки є основним компонентом, що гарантує економічну безпеку компанії.

Для організації з метою мінімізації загроз банкрутства компанії важливо визначити фінансові ризики та їх вплив на діяльність

організації. Якісна діагностика економічної безпеки підприємства передбачає комплексний підхід до вивчення його економічного стану, що залежить від цілісного, взаємодоповнюючого комплексу робіт усіх його елементів (ресурсів, процесів, підрозділів) та повинен включати усі складові економічної безпеки підприємства. (правова, фінансова, інформаційна, інтелектуально-людська, техніко-технологічна, організаційно-економічна, екологічна та енергетична).

Управління фінансовою безпекою компанії передбачає мінімізацію загроз, що виникають у всіх сферах її діяльності. Розробка та реалізація стратегії фінансової безпеки компанії забезпечує її довгостроковий сталий розвиток за рахунок зміцнення позицій на національному та міжнародному ринку. [1, 79]

Проаналізувавши практичний досвід та дослідження науковців, варто зазначити, що фінансова безпека підприємства включає в себе ряд компонентів:

1) фінансові інтереси: потреба у фінансових ресурсах для здійснення фінансової складової діяльності підприємства всіх етапах його розвитку;

2) загрози: на діяльність підприємства впливають зовнішні та внутрішні чинники, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив;

3) рівень фінансової безпеки: фінансова безпека має на увазі здатність мінімізувати загрози або повністю усунути їх вплив, який може негативно позначитися на ефективності діяльності та раціональному використанні наявних ресурсів, зокрема фінансових, трудових, виробничих, матеріальних та інших. [2, 239]

З вищезазначеного випливає мета забезпечення фінансової безпеки підприємства - мінімізація та запобігання ризикам виникнення загроз у фінансовій сфері.

Факторами фінансової безпеки підприємства можна визначити причини та явища, що впливають на стабільне та ефективне функціонування підприємства. Основні фактори поділяються на зовнішні та внутрішні.

Зовнішніми факторами фінансової безпеки підприємства є: 1) стабільна економічна та політична ситуація в країні; 2) надійність клієнтів та контрагентів; 3) діяльність конкурентів; 4) пропозиції на ринку банківських послуг; 5) діяльність органів місцевого самоврядування.

Внутрішніми факторами фінансової безпеки підприємства є: 1) ліквідність підприємств; 2) рівень її платоспроможності; 3) структура капіталу; 4) інформаційна складова організації; 5) ступінь професіоналізму працівників підприємства.

Зовнішні чинники залежить від діяльності компанії, але компанія має можливість прогнозувати їх вплив, щоб мінімізувати пов'язані з ними ризики. Внутрішні фактори повністю контролюються компанією та повинні бути під контролем.

Таким чином, у ході управління фінансовою безпекою має здійснюватися низка заходів: мають бути реалізовані заходи захисту фінансових інтересів підприємства; реакція на погрози має бути своєчасною; керувати фінансовими ризиками слід за допомогою налагодженої системи управління; підприємство має мати альтернативні заходи для реагування на виникнення фінансових загроз; здійснювати комплексний аналіз ризиків інвестиційних проектів. [3, 239]

Отже, процес організації фінансової безпеки підприємства – досить трудомісткий процес, що включає багато складових.

Варто виділити такі характеристики фінансової безпеки підприємства: один із ключових елементів економічної безпеки; забезпечує захист фінансових інтересів підприємства від внутрішніх

та зовнішніх загроз; призначена для забезпечення стабільного розвитку та стійкості підприємства; характеризується за допомогою комплексу кількісних та якісних показників, які повинні мати граничні значення.

Рівень фінансової забезпеченості певною мірою залежить від керівника компанії. Це пояснюється тим, що при виявленні погроз керівнику важливо швидко відреагувати на це питання, а потім, можливо, зуміти мінімізувати збитки та витрати компанії. Тому керівництво компанії має своєчасно аналізувати компанію на кожному етапі її розвитку, щоб мати змогу виявити всі проблеми на ранній стадії.

Література:

1. Харсєєва А.В. Підходи до вивчення фінансового становища підприємства. Підручник. М. Фінанси та кредит. 2015. 497 с.
2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави. М. М. Єрмошенко. К., 2001. 350 с.
3. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави. А. І. Сухоруков. К. Вища школа, 2007. 300 с.

*Куликовська Катерина,
студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Мусієнко Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного та
кримінального права
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ЗДІЙСНЕННЯ І ЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Будь-яке суб'єктивне цивільне право має цінність лише тоді, коли відповідний уповноважений суб'єкт може реально використати закладені у цьому праві можливості для задоволення своїх потреб та інтересів. В іншому випадку суб'єктивне право не матиме ніякої користі для його носія.

Слід зазначити, що у цивільно-правовій науці немає єдиної думки щодо визначення поняття здійснення суб'єктивного цивільного права. Так, М.М. Агарков під здійсненням цивільного права розумів поведінку особи, яка відповідає змісту належного їй права. Деяко іншої думки дотримується О.П. Сергєєв, який здійснення суб'єктивного права визначає як реалізацію тих можливостей, які надаються законом або договором володарю суб'єктивного права. В.М. Коссак здійсненням суб'єктивного цивільного права вважає вчинення реальних, конкретних дій, пов'язаних із перетворенням можливостей, закладених у суб'єктивному праві, в дійсність. На мою думку, здійснення суб'єктивного цивільного права — це реалізація його змісту шляхом вчинення уповноваженою особою дій, які визначають можливість певної поведінки (наприклад, суб'єктивне

право особи на будь-яке майно надає їй можливість володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном). Не може бути об'єктом здійснення те суб'єктивне право, виникнення якого лише передбачається у відповідній особі або яке особа в силу тих чи інших причин втратила. При цьому слід звернути увагу на те, що деякі права набуваються особою в процесі її життя, а деякі виникають в неї від народження (ч. 2 ст. 26, ч. 1 ст. 269 ЦК України). Здійснення права є добровільним актом волевиявлення уповноваженого суб'єкта. Цей висновок випливає з аналізу ст. 12 ЦК України, згідно з якою особа здійснює свої права вільно. Добровільність здійснення суб'єктивного цивільного права означає, що уповноважена особа самостійно і незалежно від волі інших суб'єктів вирішує, здійснювати їй чи ні певне суб'єктивне право. Жодна особа не може бути примушена до здійснення того чи іншого суб'єктивного цивільного права(наприклад, особа самостійно вирішує, купувати чи не купувати їй настінний годинник, і ніхто її до цього не може примусити. Якщо особа придбала річ неналежної якості, вона сама вирішує, здійснювати їй відповідне право на захист чи залишити все як є). Особа здійснює свої права на власний розсуд. Таке положення також знайшло своє відображення в ст. 12 ЦК України. Його зміст означає, що відповідна особа самостійно, з урахуванням власних бажань і без будь-якого стороннього впливу чи волевиявлення вирішує питання щодо обсягів здійснення, способу здійснення, мети, якої вона прагне досягти в результаті здійснення цивільного права, форми здійснення тощо(наприклад, власник речі самостійно обирає шляхи здійснення свого права власності на цю річ: буде він лише утримувати її у своєму володінні, не використовуючи її ніяким чином за прямим призначенням, чи подарує її своєму другу).

Жодне розвинуте суспільство, писав С.А. Муромцев, не має повної єдності в поглядах на належне, але всі існуючі в суспільстві уявлення можуть бути реалізовані в чинному правовому порядку. Цю думку видатного вченого доцільно розвинути, стверджуючи, що у праві приватному неможливо реалізувати всі уявлення суспільства

про належне за допомогою звичайних норм закону, які вимагають певної поведінки у конкретній ситуації. Тому, для характеристики здійснення цивільних прав важливими є принципи їх здійснення. У ст. 3 ЦК України закріплені загальні засади цивільного законодавства. Засади та принципи – синонімічні поняття. Отже, такими засадами є: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; не припустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законами; свобода до говору; свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність та розумність. За своєю значимістю зазначені засади-принципи варто розглядати не тільки як засади цивільного законодавства, а й приватного права загалом. Ці засади покладаються і в основу здійснення цивільних прав. Тобто у разі здійснення належних суб'єкту прав він має керуватися цими засадничими положеннями. Не вдаючись до конкретного аналізу змістовної сутності засад цивільного права, що виходить за межі предмета нашого дослідження, зосередимо увагу на засадах - принципах здійснення цивільних прав. Загальні засади, закріплені у ст. 3 ЦК України, можуть знаходити свою конкретизацію, деталізацію, доповнення у принципах, покладених в основу здійснення цивільних прав. Такі засади можна встановити на підставі аналізу норм ст. 12 ЦК України. Насамперед, йдеться про свободу здійснення суб'єктивних цивільних прав. Отже, відповідно до приписів ст. 12 ЦК України, особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Саме У такому законодавчому підході знаходить свій вираз принцип диспозитивності у здійсненні цивільного права. Про це слушно зауважує З.В. Ромовська [1, с. 426]. Н.С. Кузнецова вважає, що в юридичних межах свободи, тобто, в межах суб'єктивного права, кожен має можливість діяти на свій розсуд. Уповноваже на особа є носієм свободи як стосовно своїх власних дій, так і щодо свободи від стороннього втручання [2, с. 255]. На думку Я.М. Шевченко, диспозитивність цивільного права має

бути розвинена, зокрема, через надання особам - учасникам цивільно-правових відносин — широкої можливості здійснювати належні їм права за власним розсудом [3, с. 216]. як усвідомлення суб'єктом мети та конкретних способів її досягнення і прийняття свідомого рішення,, тобто вибору одного з варіантів поведінки у межах чинного суб'єктивного права. Отже, здійснення суб'єктивного цивільного права є вольовою поведінкою. Для здійснення суб'єктивного цивільного права необхідними є певні передумови. Насамперед, йдеться про наявність в особи конкретного права, тобто законодавче його визнання у формі загального дозволу чи прямого закріплення та право мірні підстави набуття такого права конкретною особою. Здатність мати цивільні права та обов'язки мають усі фізичні особи (ч. 1 ст. 25 ЦК України). Такий стан охоплюється поняттям цивільної правоздатності. Наступною передумовою здійснення права є наявність в особи - суб'єкта права - належного обсягу цивільної дієздатності як здатності своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання(ч.1 ст. 30 ЦК України).

Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи напряду впливає на її здатність здійснювати ті чи інші права. Так, наприклад, відповідно до норми ст. 21 ЦК України малолітня особа має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної творчої діяльності, що охороняються законом.Неповнолітня особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, відповідно до приписів ст. 32 ЦК України, крім дрібних писів побутових правочинів, має право: самостійно розпоряджатися своїм заробітком або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним

нею на своє ім'я. Інші правочини така особа вчиняє за згодою батьків (усиновителів) або піклувальника. Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Усі інші правочини вчиняються нею за згодою піклувальника (ст. 37 ЦК України). Відповідно до ст. 41 ЦК України, недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину. Правочини від її права імені та в її інтересах вчиняє її опікун.

Особи з повною цивільною дієздатністю можуть вільно здійснювати будь-які права та набувати будь-які обов'язки. Іншою передумовою здійснення суб'єктивного цивільного права є відсутність юридичних та фактичних перешкод для відповідної поведінки суб'єкта. Наприклад, за ч. 4 ст. 373 ЦК України, власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд, відповідно до її цільового призначення. Таким чином, здійснення суб'єктом належного йому права власності на земельну ділянку обмежується юридично, через встановлення вказівки на цільове використання ділянки. Фактичні перешкоди у здійсненні права можуть мати суб'єктивний характер. Наприклад, суб'єкт не може здійснювати належного йому права за станом здоров'я. У такому разі йому на допомогу може прийти інститут представництва, помічника, опікунства чи таке нездійснення може мати тимчасовий характер та з перебігом хвороби суб'єкт особисто здійснюватиме належні йому права. Ще однією передумовою здійснення права є належний суб'єкт здійснення права.

Особа може здійснювати свої права особисто або передавати здійснення окремих повноважень іншим особам – її представникам. Передання повноважень вона має здійснювати на належній правовій підставі, наприклад, шляхом видання довіреності. Відповідно до ч. 1 ст. 238 ЦК України, представник може бути уповноважений на вчинення вніть лише тих правочинів, право на вчинення яких має особа, яку нання він представляє. У певних випадках, встановлених законом, здійснення права допускається лише особисто. Наприклад,

відповідно до ч. 2 ст. 1234 ЦК України, право на заповіт здійснює особа еться особисто. Законодавство країн ЄС також містить відповідні положення про здійснення цивільних прав. Так, у ст. 2 Швейцарського цивільного уложення вказано, що кожен має користуватися своїми правами та виконувати свої обов'язки згідно з вимогами добросовісності. Явне зловживання правом не отримує правового захисту [4]. У § 226 Німецького цивільного уложення встановлено, що не допускається здійснення права лише з метою заподіяння шкоди іншій особі [5]. У цих статтях порушуються питання зловживання правом. У науковій літературі висловлені діаметрально протилежні погляди, а виток дискусії про цю категорію закладені ще римськими юристами. Свого часу аналізуючи межі здійснення суб'єктивних прав В.П. Грибанов зазначав, що зловживання правом має місце у разі вчинення суб'єктом дій у межах належного йому суб'єктивного права, тобто в рамках тих можливостей, які становлять зміст цього права, однак із використанням таких форм його реалізації, які виходять за встановлені законом межі здійснення цього права [6, с. 46]. М.С. Малейн стверджував, що «зловживання правом» позбавлений сенсу, оскільки поєднує взаємно виключні поняття. Здійснення прав не може бути протиправним, а отже, і зловживанням. Дії, що іменуються зловживанням правом, насправді вчиняються за межами права

Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства, передбаченими ст. 3 Цивільного кодексу України, далі за текстом – ЦК України (ст. 15 ЦК України). До останнього часу питання виникнення права на судовий захист були предметом дослідження цивілістів, зокрема Яковлева В. Ф., Кожухарт Н. А., Варул П. А. Серед останніх досліджень слід відмітити праці Луця В. В., Погрібного С. О., Ромовської З. В., Шевченко Я. М., Чорна Ж.Л. та ін. Захист суб'єктивних цивільних прав, свобод та інтересів, що охороняються законом, здійснюється в передбаченому законом порядку, тобто за допомогою застосування належної форми, засо-

і способів захисту. Під формою захисту розуміється комплекс внутрішньо узгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав і інтересів, які охороняються законом [7]. Перед тим як дати визначення та розкрити зміст поняття "захист", необхідно звернути увагу на те, що цивільне законодавство України використовує два схожих поняття: "охорона" та "захист" цивільних прав. Так, у статтях 25, 31, 32, 202, 241 та ін. ЦК України законодавцем використано термін "охорона" та похідні від нього слова, а в статтях 3, 15-20, 67, 69 - термін "захист" та похідні від нього слова. На мою думку, ці поняття не слід ототожнювати. Охорону можна розглядати як вид діяльності, спрямованої на проведення профілактичних заходів щодо зміцнення правового стану носія суб'єктивного цивільного права (укласти договір охорони квартири, поставити ґрати на вікна, найняти особистого охоронця тощо). Інакше кажучи, охорона - це сукупність заходів, спрямованих на запобігання порушенням суб'єктивного цивільного права. Захист суб'єктивного цивільного права може здійснюватися: безпосередньо носієм порушеного права; уповноваженими державними органами чи посадовими особами. Захисні дії двох цих груп суб'єктів носять протилежний характер. У першому випадку уповноважені особи можуть самостійно захищати порушене суб'єктивне право без звернення до компетентних державних органів з вимогою про його захист. Під захистом суб'єктивного цивільного права з таких позицій слід розуміти добровільне вчинення або невчинення уповноваженою особою відповідних дій, спрямованих на використання можливостей, закладених у суб'єктивному праві на захист, з метою припинення порушення та відновлення чи визнання порушеного або оспорюваного суб'єктивного цивільного права. Носій порушеного суб'єктивного цивільного права може безпосередньо захищати це право шляхом самозахисту. Самозахист цивільного права - це самостійне вчинення уповноваженою особою відповідних дій, спрямованих на припинення порушення і поновлення порушеного суб'єктивного цивільного права, без звернення до компетентних

державних органів з вимогою про його захист. У переважній більшості випадків самозахист використовується для захисту особистих немайнових прав, речових та зобов'язальних прав. З аналізу чинного законодавства можна зробити висновок, згідно з яким самозахист включає у себе: 1. Вчинення уповноваженою особою дозволених законом дій фактичного характеру, спрямованих на захист її суб'єктивних цивільних прав. 2. Застосування уповноваженою особою по відношенню до правопорушника заходів оперативного впливу. Розглядаючи питання захисту суб'єктивних цивільних прав уповноваженими державними органами та посадовими особами, слід зазначити, що на сьогоднішній день згідно з чинним цивільним законодавством суб'єктивні цивільні права можуть захищатися судом, Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування, нотаріусом. Необхідно вказати, що діяльність зазначених вище суб'єктів права щодо захисту суб'єктивних цивільних прав є обов'язком, покладеним на них державою. Такі органи та посадові особи мають право відмовити в захисті лише у випадках, передбачених законодавством. Крім того, при захисті суб'єктивних цивільних прав ці органи не мають права самостійно і на власний розсуд обирати способи, форму, порядок захисної діяльності, оскільки вони зобов'язані вчиняти таку діяльність у чіткій відповідності нормі права і вимогам особи, яка звернулася за захистом. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 16 ЦК України способами захисту цивільних прав та інтересів судом може бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого

самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом. Відповідно до ст. 16 ЦК України Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України. У випадках, установлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законом. Рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду. Відповідно до ст. 18 ЦК України нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки, що проблема здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав традиційно є об'єктом пильної уваги дослідників. Здійснення суб'єктивного цивільного права базується на принципі «дозволено все, що не заборонено законом». Особа здійснює своє цивільне право вільно, на власний розсуд, у межах, наданих їй актами цивільного законодавства та договором. Водночас при здійсненні своїх прав особа має додержуватися моральних засад суспільства, зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушувати права інших осіб, заподіяти шкоду довікільлю та культурній спадщині, а також зловживання правом в інших формах.

Література:

1. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник / З. Ромовська. – К.: Атіка, 2005. – 560 с.
2. Кузнецова Н.С. Розвиток громадянського суспільства та сучасне приватне підприємство. України / Н.С. Кузнецова / Вибрані праці Н.С. Кузнецова. - К.: ПРАТ «Юридична практика», 2014. - 541 с.
3. Шевченко Я.М. Методологічна основа права власності // Вибрані праці (1964—2012 рр.) / Вступне слово акад. Н.С. Кузнецова; відп. ред. Р.О. Стефанчук. – К.: ВГО «Асоціація цивілістів України»; Одеса: Центр досліджень права ім. Савінїї. - Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. - 404 с.
4. Цивільний кодекс Швейцарії від 10.12.1907 р. (із наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=5896>
- 5.. Цивільне уложення Німеччини від 18.08.1896 р. (із наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=14322>.
- 6.. Грибанов В.П. Здійснення і захист цивільних прав / В.П. Грибанов. – М.: «Статут», 2000. - 411 с
7. Бутнев В. В. Поняття механізму захисту суб'єктивних прав // Суб'єктивне право: Проблеми здійснення та захисту. 1989. – С. 10. 335
- 8.. Процесуальний порядок захисту цивільного права. – Цивільне право. Т. 1. / Под ред. Е. А. Суханова/ В 2-х тт. 2-е изд. – М.: «Бек». – 2000. – С. 411.
9. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права : навчальний посібник. 3-тє вид., змін, й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.
10. Цивільне право України : навчальний посібник / за заг. ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. Київ: Істина, 2004. 480 с.
11. Щербинеа Б.С. Здійснення цивільних прав за законодавством України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2017. Вип. 29 (2). С. 12-16.

*Пасічник Іванна Олегівна,
студентка 3 курсу, 2013 групи, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій м. Київ,
Україна*

*Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович
к.ю.н., доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок військової агресії, бойових дій, тимчасової окупації певних українських територій, ракетних обстрілів Російської Федерації проти України, суттєво вплинуло майже на всі сфери життєдіяльності людей в Україні включаючи можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Враховуючи дані обставини в майбутньому передбачається, що велика кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів не будуть виконані належним чином або їхнє виконання стане неможливим. Тому є необхідність дослідити дане питання щодо наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань у зв'язку з запровадженням воєнного стану в Україні, адже договірна діяльність у дійсності розділилася на 2 частини: договори, укладені до початку воєнного стану та після його запровадження.

Законом України від 15 березня 2022 року № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (далі - Закон № 2120-IX) доповнено, розділ "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України пунктом 18.

Даним пунктом визначено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Також, вказаним пунктом встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).[1]

Значним змін серед договірних правовідносин під час дії правового режиму воєнного стану зазнали відносини за договорами позики. Законом від 15.03.2022 р. № 2120-IX унесено низку змін до Цивільного кодексу України, а також законів "Про банки та банківську діяльність", "Про споживче кредитування" та "Про іпотеку". Встановлено що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитором

Із вищевказаних змін можна зробити висновок, що зараз достатньо чітко врегульованні наслідки прострочення виконання зобов'язання за договорами позики. Фактично позичальники звільняються від будь-якої відповідальності, у зв'язку з неможливістю виконати зобов'язання за договором позики в період воєнного стану.

Крім договорів позики існує велика кількість інших цивільно-правових договорів: договори купівлі-продажу, договори найму (оренди), договори підряду та ін., ситуація з якими значно

відрізняється. На відміну від договорів позики, за іншими договорами сторонам необхідно доводити, що зобов'язання не виконано саме у зв'язку з воєнним станом і у випадку доведення факту невиконання зобов'язання, у зв'язку з настанням обставин непереборної сили, сторона договору буде звільнена від відповідальності.

Відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, **якщо вона доведе**, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.[1]

Також, відповідно до частини 2 статті 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» військові дії вважаються форс-мажорними обставинами, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору. Так, відповідно до частини 1 статті 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собівартістю.[2]

Відповідно до пункту 6.2 Регламенту засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчуються за заявою зацікавленої особи по кожному окремому договору, контракту, угоді тощо, а також по податкових та інших зобов'язаннях/обов'язках, виконання яких настало згідно з законодавчим чи іншим нормативним актом або може настати найближчим часом і виконання яких стало неможливим через наявність зазначених обставин. По кожному окремому договору сторони повинні отримати сертифікат про форс-мажорні обставини.[3]

Відповідно до вищевказаної норми, Торгово-промислова палата України ухвалила рішення спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин. З метою позбавлення обов'язкового звернення до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП і підготовки пакету документів у період дії воєнного стану, на сайті Торгово-промислової палати України розміщено загальний офіційний лист щодо засвідчення форс-мажорних обставин.[3]

Сторони договору будуть вирішувати спір в судовому порядку, судом буде надаватися відповідна оцінка всім доказам.

Відповідно до частини 2 статті 89 Цивільного процесуального кодексу України жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.[1]

Порядок засвідчення форс-мажорних обставин (обставини непереборної сили) визначений Регламентом засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що затверджений Рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 18.12.2014 № 44(5), який набрав чинності 18.12.2014 (далі - «Регламент»).[3]

Таким чином, по кожному окремому договору сторони повинні отримати сертифікат про форс-мажорні обставини.

Таким чином, з тією метою, щоб в подальшому довести неможливість виконання цивільно-правового зобов'язання саме у зв'язку із запровадженням воєнного стану, стороні договору рекомендовано при першій можливості звернутися до Торгово-промислової палати України, а також звернутися повторно після закінчення дії таких обставин.

У висновку можна сказати, те що, наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань змінились лише за договорами позики. Щодо інших цивільно-правових договорів, то наслідки невиконання зобов'язання фактично такі ж, що і були до запровадження воєнного стану. Інакше кажучи якщо сторона доведе, що порушила зобов'язання у зв'язку з непереборними обставинами вона буде звільнена від відповідальності. Якщо таких обставин сторона довести не зможе, то буде нести відповідальність на загальних засадах.

Література:

1. Цивільний кодекс України прийнятий ВРУ 16 січня 2003 р.
2. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР
3. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 18.12.2014 № 40(3)

*Савицька Світлана Леонідівна.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя
юридичного факультету Державного університету
інфраструктури та технологій*

*Романенко Олександр,
студент 4 курсу юридичного факультету Державного
університету інфраструктури та технологій*

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СФЕРУ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ

Науковий прогрес не стоїть на місці. Він виступає поштовхом для переходу технологій з категорії засобів, до категорії інструментів. Нова реальність вже зовсім поруч: у провідних країнах світу відбулася популяризація робототехніки, цифровізація всіх сфер життя, та використання технології штучного інтелекту. Актуальність останнього явища вдало характеризує цитата виконавчого директора Google Сундара Пічаї: "Штучний інтелект — це нова електрика. Зовсім скоро нейронні мережі проникнуть у всі сфери життєдіяльності". [1] І однією із таких сфер "проникнення" нейронних мереж є сфера правосуддя. Актуальності даного питання також надає той факт, що в українських судах тотальна недостача суддів.

Сьогодні у судових системах Китаю, Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Франції, Аргентини вже впроваджуються технології штучного інтелекту, які з математичною точністю можуть прогнозувати відсоток вірогідності судового рішення за відповідним алгоритмом та допомагають приймати судові рішення у відповідних провадженнях. Зазначені технології штучного інтелекту використовують програмне забезпечення та математичний апарат «машинного навчання» (machine learning).

У сучасному розумінні термін «штучний інтелект» (далі ШІ) — це науковий напрям, у рамках якого ставляться і розв'язуються

завдання апаратного і програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними, тобто потребують певних розумових зусиль. ШІ наділений людськими якостями й окрім вирішення проблем він здатний навчатися. Тому важливою частиною ШІ є машинне навчання (Machine Learning, або ML).

Найважливішою умовою навчання ШІ у сфері правосуддя є наявність великого масиву відкритих даних і безперешкодний доступ до них. Це дозволяє краще проаналізувати судову практику та спрогнозувати результат. В українських реаліях, основу бази даних може скласти Єдиний державний реєстр судових рішень.

Україна робить динамічні рухи в напрямку використання ШІ. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1787-р від 29.12.2021 «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» навіть передбачається застосування штучного інтелекту не тільки у таких загальних сферах як освіта, наука, техніка, а й в сфері правосуддя. Найбільшим по значенню абзацом є пункт «винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики». Згодом, Вища Рада Правосуддя погодила вище зазначене розпорядження та запропонувала запуснути пілотний проєкт із застосування штучного інтелекту на базі одного із судів першої інстанції в частині розгляду адміністративних правопорушень. Саме з пілотних проєктів слід розпочинати розгортання таких реформ, адже відповідні органи матимуть змогу виявити виклики, що існують у даній сфері, та подолати їх ще до того моменту, коли ШІ запрацює у кожному суді України.

Водночас, як повідомляє «Центр демократії та верховенства права», передумовою впровадження технології в Україні є запуск єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Крім того, сьогодні у тестовому режимі функціонує підсистема «Електронний суд». [2]

У рамках дослідження, слід звернути увагу на положення Європейської етичної Хартії про використання штучного інтелекту в судовій системі та її середовищі, прийнятої Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Ради Європи у 2018 р., які можуть бути покладені в основу закріплення принципів штучного інтелекту в правосудді України. Європейська комісія, зокрема, вказує на те, що застосування штучного інтелекту у сфері правосуддя сприятиме підвищенню ефективності та якості судочинства, але повинно здійснюватися відповідально, з дотриманням основних прав, гарантованих Європейською конвенцією про права людини (ЄСПЛ) та Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних. [3]

Таким чином, можна зробити висновок, що впровадження ШІ у судочинство України – це лише питання часу, що має багато переваг, таких як розвантаження судів, об'єктивність та неупередженість судового розгляду; а також багато викликів, серед яких питання етичної сторони, питання нормативного закріплення використання ШІ в судочинстві, тощо. ШІ – майбутнє судового процесу, яке змінить правову природу здійснення судочинства, , але з дотриманням моральних та процесуальних норм щодо застосування різних проявів штучного інтелекту в юридичному процесі. Разом із тим людина має контролювати використання штучного інтелекту в судочинстві та нести відповідальність.

Література:

1. Штучний інтелект і право. Url: <https://www.businesslaw.org.ua/tag/штучний-інтелект/> (дата звернення: 06.10.2022)
2. В українських судах використовуватимуть штучний інтелект url: https://zaxid.net/shtuchniy_intelekt_hochut_zastosovuvati_u_sudah_pers_hoyi_instantsiyi_n1514249 (дата звернення: 06.10.2022)
3. Кармаза О.О, Федоренко Т.В Принципи штучного інтелекту в правосудді України // Право і суспільство. - 2021. - № 2. - С. 18-24.

– Режим

доступу: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/2_2021/5.pdf

*Бобокал Олена Миколаївна
Кучак Олена Євгенівна,
викладачі циклової комісії правових дисциплін
Київського фахового коледжу туризму та
готельного господарства
спеціалісти вищої категорії,
викладачі-методисти,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного конфлікту безліч дітей в Україні залишились сиротами або були позбавлені сімейного оточення. Згідно Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року такі діти мають право на захист та допомогу, що надається державою [6].

Порядок усиновлення дітей в Україні в умовах воєнного стану регулюється Сімейним кодексом України та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905 [8].

Слід зазначити, що під час воєнного стану процедура усиновлення дитини не змінюється та не спрощується.

Усиновлення – прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснюється на підставі рішення суду і виключно в інтересах дитини задля забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя [2].

В умовах війни усиновлення дітей, провадиться лише в тих регіонах, де немає активних воєнних дій та працюють в звичному режимі органи державної влади України та місцевого самоврядування, і тільки по відношенню до тих дітей, щодо яких

вдалося встановити вичерпні обставини життя їхніх батьків або інших родичів.

Згідно з сімейним законодавством України усиновлення допускається стосовно неповнолітніх дітей. До категорії дітей, яких можна усиновити належать: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, батьки яких дали згоду на усиновлення і які перебувають на місцевому обліку у службі у справах дітей та Національної соціальної сервісної служби [2].

Переважне право на усиновлення дитини мають її родичі. Особи, які хочуть усиновити дитину, повинні в обов'язковому порядку звернутися до служби у справах дітей за місцем свого проживання.

Вони мають зібрати необхідні документи та пройти навчання, довести, що відповідають вимогам для усиновлення і стати на облік кандидатів в усиновлювачі (його також ведуть служби у справах дітей).

До необхідних документів належать: заява про взяття на облік як кандидатів в усиновлювачі; копія паспорта або іншого документа, що посвідчує особу заявника; довідка про заробітну плату за останні 6 місяців або копія декларації про доходи за попередній календарний рік, засвідчена органами ДФС; копія свідоцтва про шлюб (якщо заявники перебувають у шлюбі); висновок про стан здоров'я кожного заявника; засвідчена нотаріально письмова згода другого подружжя на усиновлення дитини (у разі усиновлення дитини одним з подружжя); довідка про наявність чи відсутність судимості для кожного заявника, видана територіальним центром з надання сервісних послуг МВС; копія документа, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням. Тільки після цього можна розпочинати процедуру з усиновлення [6].

Служба у справах дітей надає офіційну інформацію про дитину, яка може бути усиновлена, та відіграє ключову роль у забезпеченні усиновлення дітей. Для усиновлення потрібна згода самої дитини, якщо за віком та рівнем розвитку вона може її

висловити. Рішення про усиновлення дитини приймає суд за місцем проживання дитини.

Також, відповідно до роз'яснень Мінсоцполітики, усиновлення не повинно здійснюватися, якщо: є надія на успішний розшук і возз'єднання сім'ї в найкращих інтересах дитини, ще не минув розумний період (зазвичай принаймні 2 роки), протягом якого були зроблені всі можливі кроки для розшуку батьків або інших членів сім'ї, що вижили. Тож якщо діти, які залишилися сиротами через воєнні дії не перебувають на відповідному обліку, розпочати процедуру їх усиновлення неможливо [7].

Якщо за певних причин дитину не можливо усиновити, то потенційний усиновлювач може піти іншим шляхом, щоб допомогти дитині, - в Україні передбачені різні форми тимчасового прийняття дітей до себе в сім'ю допоки не будуть знайдені їхні батьки чи інші родичі [8].

Дитина, яка залишилася без батьківського піклування, може бути влаштована службою у справах дітей у сім'ю родичів, знайомих, а також в сім'ю патронатного вихователя. Діти, які вже набули статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, можуть бути влаштовані під опіку, піклування, у прийомну сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу.

Дослідивши українське законодавство щодо усиновлення дітей під час воєнного стану можна зробити наступні висновки, а саме: особам, які виявили бажання усиновити дитину, спочатку варто звернутися до служби у справах дітей за місцем проживання. Окрім того, необхідно вжити вичерпних заходів для реалізації права дитини на виховання батьками або іншими родичами, адже, в умовах воєнного стану виникають ризики порушення її прав через, можливо, втрачені документи або відсутність інформації про місцезнаходження батьків чи родичів дитини.

Тому при розгляді питання про усиновлення служби у справах дітей:

- встановлюють обставини щодо батьків та самої дитини, з'ясовуючи чи може вона бути усиновленою;
- з'ясовують чи наявні у дитини інші родичі і чи можуть вони піклуватись про дитину;
- забезпечують пріоритетну можливість виховувати дитину родичам [6].

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 2002р. № 2947-III/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2002. № 21-22, ст.135.
3. Конвенція про права дитини: схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text(дата звернення: 15.10.2022).
4. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905-2008-п Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 905, ст. 57.
5. Порядок усиновлення дітей під час воєнного стану: веб-сайт. URL: <https://hlyboka.info/> (дата звернення: 15.10.2022).
6. Усиновлення дитини в умовах воєнного стану: веб-сайт. URL: <https://snovmr.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2022).
7. Усиновлення в умовах воєнного стану: роз'яснення Мінсоцполітики: веб-сайт. URL: <https://www.rv.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2022).
8. Чи можливо всиновити дитину під час дії воєнного стану: веб-сайт. URL: <https://www.prostir.ua/> (дата звернення: 15.10.2022).

Науковий керівник:
Зигрій Ольга Володимирівна,
Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ

Бондарчук Любов Василіна
Студентка 3 курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного факультету

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНЕ ОТРИМАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

У наші дні під час воєнного стану питання пов'язані із правом набуття право власності на землю є безперечно болюче та актуальне. У Конституції зазначено, що *право власності на землю гарантується*. Кожен може отримати землю у власність на усіх законних підстав. Законодавством передбачено, що одною із підстав для громадян набути право власності на земельну ділянку є безоплатна передача із земель державної або комунальної власності. Чимало українців, які прагнуть отримати безоплатну землю у приватну власність, не можуть це зробити в умовах воєнного стану. Українці, які змушені були покинути свої тимчасово окуповані території, хочуть безоплатно отримати землю для здійснення певного виду діяльності, тим самим вимагають не порушувати їх право на земельну ділянку. Виникнення таких прав вимагає відповідних умов, тому громадяни згідно до законодавства можуть отримати безоплатно землю державної і комунальної власності під час воєнного стану.

Після прийняття рішення щодо воєнного стану науковці та практики України почали обговорювати як надати правову допомогу для осіб, які прагнуть отримати безоплатно земельну ділянку у власність. Одною із вагомих проблем є те, що під час воєнного стану максимально швидко змінюється законодавство, а з ним і підстави

отримати безоплатно земельну ділянку у приватну власність. Важливо зазначити, що українці, які мають статус *внутрішньо переміщеної особи*, можуть отримати безоплатно землю швидше від інших громадян.

Метою даної роботи є дослідити, які саме землі можуть переходити безоплатно у власність та в яких формах. Чи діють підстави безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності під час воєнного стану. Проаналізувати порушення прав особи, яка бажає отримати безоплатно земельну ділянку.

Безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян зазначена у межах норми відповідно до Земельного кодексу України. Набуття прав на безоплатне отримання земельної ділянки характеризується дією суб'єктів, які зазначенні у законодавстві України. Право на земельну ділянку виникає від певних умов, підстав або ж обставин. Громадянин може отримати безоплатно землю у приватну власність. Проте, згідно до Земельного кодексу України під час воєнного стану забороняється безоплатна передача земель державної та комунальної власності у приватну власність. Від цього розуміється, що під час воєнного стану права громадян порушені та суперечать Конституції України. Законодавцем були внесені зміни, які зазначали, що під час воєнного стану діє процедура обрання вільної ділянки землі для оформлення права власності на певну категорію земель. До початку війни кожен громадянин міг вільно обрати земельну ділянку на Публічній кадастровій карті. Зараз необхідно подати запит про надання публічної інформації до відповідних органів. Після закінчення воєнного стану отримання безоплатно земель у власність стабілізується відповідно до законодавства України.

Згідно Земельного кодексу України безоплатна передача земельних ділянок у приватну власність проводиться один раз по кожному виду. Тобто, кожен громадянин відповідно до закону має право приватизувати шість ділянок землі із різним цільовим призначенням. Не менш важливим є те, що іноземці та особи без

громадянства не наділенні правом безоплатно отримати землю у власність, а громадяни України, згідно статті 81 Земельного кодексу України мають право безоплатно отримати земельну ділянку у власність.

Безоплатна передача земельних ділянок у власність громадянам України проводиться у таких випадках:

- 1) отримання земельних ділянок із земель державної та комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації. *Приватизація* – це перехід об'єкта права державної або комунальної власності в приватну власність;
- 2) приватизація землі, яка перебуває у користуванні громадянина України;
- 3) на земельній ділянці знаходиться господарські будівлі, різні будинки, споруди, право власності, яке зареєстроване в законі передбаченим порядком.

В ч. 1 ст. 121 ЗКУ вказує розміри землі, яка передається безоплатно громадянину України. До таких розмірів земель належить:

- для ведення фермерського господарства – у розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району;
- для ведення особистого селянського господарства – не більше 2,0 гектара. Якщо власник бажає змінити цільове призначення землі, він може згідно до закону звернутися до уповноваженої особи по справах землі.
- для ведення садівництва – не більше 0,12 гектара;

- для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах – не більше 0,25 гектара, в селищах – не більше 0,15 гектара, у містах – не більше 0,10 гектара;
- для індивідуального дачного будівництва – не більше 0,10 гектара;
- для будівництва індивідуальних гаражів – не більше 0,01 гектара [2, ч. 1 ст. 121].

Аналізуючи право на безоплатне отримання земельної ділянки, слід зауважити, що Конституція України захищає наші права, але в міру певних обставин можуть порушуватись. Це великий приклад сьогодення, коли наше право на землю порушене в умовах воєнного стану. Право на безоплатне отримання земельної ділянки обмежене для власних громадян під час війни. Отже, воєнний стан в Україні забороняє безоплатну передачу земель державної та комунальної власності у власність громадян України. Саме очікувана перемога стабілізує та вносить законодавство і скасує усі заборони прийняті під час воєнного стану.

Література:

1. Безоплатна правова допомога : Отримання земельної ділянки під час воєнного стану (дата звернення: 04.10.2022).
2. Земельний кодекс України від 14.09.2022р. № 2530 – IX. *ВВР* 2022.
3. Міністерство Юстиції : Як реалізувати своє право на безоплатне отримання земельної ділянки. URL: minjust.gov.ua (дата звернення: 03.10.2022).
4. Мірошніченко А. М. Земельне право : підручник. Київ : Правова Єдність, 2018. 182 с.
5. Юридична служба : Про безоплатну передачу земельних ділянок у власність громадян. URL: ДЕРЖГЕОКАДАСТР (дата звернення: 03.10.2022)
- 6.

*Науковий керівник:
Зигрій Ольга.
к.е.н, доцент кафедри
цивільного права і процесу ЗУНУ*

*Яруш Юлія
Студентка 3 курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Реформування земельних відносин завжди було і є дуже складним завданням і найважливішим напрямом соціально-економічної політики й аграрної. Ці перетворення стосуються, насамперед, питань власності на землю, володіння, використання та розпорядження земельними ресурсами як головного засобу виробництва в сільському господарстві. Найбільш проблемним питанням до сьогодні є організація відносин, пов'язаних із використанням вітчизняних земель, порядок взаємодії учасників земельного ринку, який на законодавчому рівні вже створено. Проте, у практичному вимірі запропонована організація і механізм співпраці сторін не можна вважати досконалыми. Власне, під час війни проблема набула найбільшого загострення, що і визначає актуальність теми.

Перш за все, варто розпочати з того, що ринок землі в Україні — це певна сукупність суспільних відносин щодо відчуження та набуття земельних ділянок. У процесі їх ринкового обігу відбувається конкурентна зміна землевласників або землекористувачів. 1 липня 2021 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». Після майже 30 років боротьби за впровадження вільного обігу земель сільськогосподарського призначення, і навіть після впровадження

мораторію в 2009 році даний процес отримав своє логічне та правильне завершення.

Ринок землі повинен бути гарантією реалізації основних конституційних прав громадян та юридичних осіб на землю; правом мати землю в приватній власності, правом вільно (якщо це не завдає шкоди довкіллю і не порушує прав та законних інтересів інших осіб) здійснювати володіння, користування та розпорядження землею; засобом здійснення економічних реформ в цілому.

Щоб краще зрозуміти суть ринку землі, слід зазначити його головні принципи. Основними принципами ринку землі мають бути принципи державного регулювання, саморегулювання власності, свободи діяльності, повного права власності, самофінансування, економічної відповідальності та конкуренції, забезпечення законності на ринку земель, забезпечення раціонального використання та охорони земель; забезпечення прозорості обороту земель, прогнозування тенденцій, функціонування і розвитку ринку земель, стимулювання конкуренції на ринку земель[2].

Дотримання вищеназваних принципів сприятиме розвитку цивілізованого, регульованого, відкритого і прозорого земельного ринку. При цьому будь-який окремо взятий принцип формування та функціонування ринку землі не зможе забезпечити досягнення поставленої мети. Тільки їх єдність забезпечує енергетичний ефект в землекористуванні.

Не менш важливими є основні завдання ринку землі, а саме: підвищення рівня ефективного використання земельних ресурсів; досягнення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва; досягнення продовольчої безпеки країни; збільшення обсягів продовольчої продукції за рахунок якісного

використання природних ресурсів[1].

Одним з головних завдань запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення є забезпечення раціонального

та ефективного використання земельних ділянок. Важливим інструментом при цьому має стати землевпорядна оптимізація сільськогосподарського землекористування в процесі функціонування земельного ринку.

Регулювання ринку земель здійснюється шляхом прийняття законодавства, спрямованого на забезпечення: формування ринкової інфраструктури, яка опосередковує оборот земельних ділянок; оподаткування доходів, отримуваних від операцій на ринку земель; встановлення заборон на відчуження земельних ділянок та обмежень щодо набуття їх у власність; надання пріоритетних прав на придбання земельних ділянок; гарантування та захисту прав суб'єктів ринку земель.

Не менш важливими є основні функції ринку землі. До цього переліку можна додати регулюючу, санкційну, інтегруючу та інформативну функції. Для кращого становлення ринку землі, ці функції є важливими та невід'ємними [8].

На думку кандидата економічних наук Ольги Зигрій, земельна політика в Україні має важливе значення для забезпечення стійкого розвитку, добробуту населення, раціонального управління та економічних можливостей громадян України. Головна причина занепаду економіки держави полягає в затягуванні проведення земельної реформи. Питання щодо становлення та функціонування ринку землі завжди актуальне для суспільства та спонукало до вибору цієї теми[6, с.2].

Оскільки впроваджені зміни щодо ринку землі діють вже досить довго, логічним є питання щодо використання громадянами України наданих їм можливостей.

Міністерство аграрної політики та продовольства України повідомляє, що за час війни, з 24 лютого 2022 року по сьогодні укладено 21 192 угоди на ринку землі та охоплюють площу в 37 463 га.

У цілому станом на сьогодні за увесь період функціонування ринку землі укладено 122 158 земельних угод. Площа земель згідно із зареєстрованими правочинами сягає 281 989 га. Наразі подали заяви для отримання доступу до Державного земельного кадастру 5632 нотаріуси. Всього заяв – 6334, із них погоджено – 5534, відмову отримали 796, у черзі на розгляд – 4. Нотаріуси з Державним земельним кадастром працюють у штатному режимі [1].

Аналіз вищезазначеної статистики свідчить про стрімке використання українцями своїх прав та ефективність існування ринку землі, можливість належного оформлення прав на земельну ділянку та виправдання очікувань спеціалістів щодо обсягів попиту на укладення договорів та розвиток земельних правовідносин.

Одним із зупиняючих чинників на шляху до укладення українцями більшої кількості угод в рамках ринку землі є неготовність державних та приватних нотаріусів до вищезазначених змін через брак часу на ознайомлення із механізмом проведення процедури та роботою із необхідними державними реєстрами. Як наслідок, процедура укладання угоди щодо конкретної земельної ділянки стає більш затягнутою, ніж того вона потребує в дійсності [4, с. 4].

Відтак, існує нагальна необхідність у наданні часу для фахівців, що безпосередньо залучені до проведення різноманітних операцій, що стосуються ринку земель, для належного вивчення нормативної бази окресленого питання та ознайомлення із механізмом його практичної дії.

Аналізуючи проведене дослідження, слід зазначити, що ефективне функціонування всіх складових ринку земель сільськогосподарського призначення потребує насамперед, розробки та прийняття відповідної нормативно-правової бази, створення дійового механізму функціонування певних структур і формування необхідної ринкової інфраструктури. В Україні потрібно

вдосконалити земельне законодавство, на основі якого вдосконалюватимуться земельні відносини, а також рівень використання земель у нашій державі, яка має значний і високоякісний земельний фонд. Водночас у законодавстві ще існують недосконалі правові норми, які перешкоджають повноцінному включенню землі у сферу ринкових відносин та забезпеченню використання її як стійкого базису виробництва.

На мою думку, реформування земельних відносин залишається складним завданням і найважливішим напрямом соціально-економічної політики й аграрної.

Література:

1. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» (01.07.2022)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2247-IX від 12.05.2022. Урядовий кур'єр. 2022. №131.

3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України, 2002. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page>

4. Земельний довідник України 2020. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini>

5. Будзяк О. С., Будзяк В. М. Ефективне використання земель України: аналіз, динаміка та регіони з найбільш затребуваним попитом на інноваційні агропроекти. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7816>

6.Зигрій О. В. Правові засади становлення та особливості функціонування ринку землі в умовах викликів глобалізації : монографія Stalowa Wola, 2017. st. 297–314. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/25084>

7.Єрещенко А.О. Наукові засади розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення. – Рукопис

8.Швець Ю. О., Грінберг І. О. Аналіз ринку землі України за сучасних умов. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. Вип. 29. С. 164–170.

*Руда Оксана Анатоліївна,
студент ОС «Магістр» Навчально-наукового
інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, місто Київ*

РЕЄСТРАЦІЯ І РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ НОТАРІУСОМ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Монопольним правом на реєстрацію шлюбів та їх розірвання володіє держава. Водночас спрощення юрисдикційних процедур в Україні стало новою тенденцією, що створює для громадян додаткові можливості при отриманні державних послуг та здійсненні юридично значимих дій, чим і обумовлюється актуальність обраної теми дослідження. Оптимізація юрисдикційних процедур вигідна як учасникам цивільного обороту, так і державі, тому, поза всяким сумнівом, українське законодавство й надалі розвиватиметься у цьому напрямі. На наш погляд, однією з перспективних ініціатив може стати реєстрація шлюбу та його розірвання нотаріусом.

15 лютого 2022 року Верховною Радою України було прийнято за основу проект Закону України № 5644 від 10.06.2021 р. «Про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» [1] (далі – проект Закону), у якому передбачено суттєве розширення нотаріальних дій, які зможуть вчиняти нотаріуси, зокрема це стосується реєстрації шлюбів та їх розірвання. Відповідно до пропозицій проекту Закону заяву про реєстрацію шлюбу наречені зможуть подати не лише до органу державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС), а й до нотаріуса за їхнім вибором. У разі взаємної згоди на розірвання шлюбу подружжя також зможе звернутися до нотаріуса.

Щодо розірвання шлюбу, то, вважаємо, що цікавою пропозицією проекту Закону є надання права нотаріусу розірвати шлюб між подружжям, яке має дітей. На перший погляд, надання нотаріусам цього права не відповідає положенням Конвенції про права дитини [2] (далі – Конвенція), адже не врахування інтересів дітей при розірванні шлюбу вочевидь є порушенням ст. 3 Конвенції. При цьому норми ст. 9 Конвенції передбачають покладення на державу зобов'язань, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, виключаючи випадки винесення компетентними органами судового рішення з визначенням, що в інтересах дитини таке розлучення є необхідним. Слід зазначити, що останнє твердження закріплено у ст. 14 Закону України «Про охорону дитинства», відповідно до якої «діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили» [3]. Отже, вважаємо, що норми проекту Закону [1] не відповідають також і цій нормі зазначеного вище Закону.

Для порівняння, зауважимо, що відповідно до чинного законодавства України звернення щодо розірвання шлюбу до органів ДРАЦС допустиме лише за взаємної згоди подружжя та за відсутності у них спільних дітей. Розірвання ж шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей, здійснюється за рішенням суду.

З іншого боку, відповідно до проекту Закону розірвання нотаріусом шлюбу між подружжям, що має дітей, буде можливим виключно за наявності нотаріально посвідченого договору, у якому будуть визначені питання щодо «місця проживання дітей, участі у забезпеченні створення умов для їх життя, яку братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, умов здійснення ним права на особисте виховання, утримання дітей, розмір аліментів та додаткових витрат на дитину» [1], а отже, інтереси дітей при розірванні шлюбу все ж будуть враховані. Вважаємо, що у разі, якщо подружжя домовиться щодо ключових питань, які стосуватимуться їхніх дітей, то повноваження щодо розірвання шлюбу дійсно доцільно передати нотаріусам, адже це стане корисним засобом позасудового врегулювання спорів. Такий підхід, на наше переконання, сприятиме як зниженню судового навантаження, так і підвищенню зручності процедури для громадян, які заздалегідь врегулювали розбіжності та вирішили питання щодо проживання та утримання дітей.

Що стосується міжнародного досвіду, то реєстрація шлюбів у нотаріуса можлива у таких країнах як Іспанія та Естонія, а реєстрація розлучень – в Іспанії, Франції, Латвії, Естонії та ін. Наприклад, відповідно до ст. 51 Закону «Про нотаріат» Іспанії від 28 травня 1862 року (*Ley del Notariado de 28 de mayo de 1862*) [4], для реєстрації шлюбу наречені можуть звернутися до нотаріуса за місцем їх проживання або за місцем проживання будь-кого з них. Нотаріус попередньо здійснює дії, необхідні для забезпечення виконання вимог щодо встановлення дієздатності обох сторін та відсутності перешкод для укладення шлюбу. Якщо ж подружжя планує розірвати шлюб у нотаріуса, то, як передбачено ст. 54 вказаного вище Закону [4], це рішення має бути взаємним і вираженим шляхом формування нормативного договору у письмовій формі. До того ж, у пари не повинно бути неповнолітніх дітей або дітей, які перебувають на утриманні батьків. У Франції ж громадяни у рамках спрощеної процедури через нотаріуса, оминаючи судові органи, мають право розірвати шлюб. Так, відповідно до ст. 229 Цивільного

кодексу Франції (Code civil) [5], подружжя може дати взаємну згоду на розірвання шлюбу у нотаріуса за підписом у нотаріальному протоколі.

Таким чином, враховуючи позитивний міжнародний досвід, вважаємо слушним запровадження в Україні спрощеної процедури реєстрації шлюбів та їх розірвання шляхом надання відповідних повноважень нотаріусам.

Література:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5644&skl=10.
2. Конвенція ООН Про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text .
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142.
4. Ley del Notariado de 28 de mayo de 1862. Artículo 51, Artículo 54. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1862-4073>.
5. Code civil. Titre VI : Du divorce, Articles 229. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721>.

*Науковий керівник: Зигрій Ольга
к.е.н., доцент
кафедри цивільного права і процесу ЗУНУ*

*Багрій Ілона
Студентка III курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного факультету*

ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сьогодні питання щодо земельного ринку досягло найбільшої актуальності у зв'язку з тим, що поряд з іншими країнами Європи він почав діяти зовсім недавно, адже основною проблемою на шляху впровадження дієвого ринку землі було чітко не визначені деякі законодавчі умови: для прикладу купівля-продаж землі.

В сучасних умовах регулювання ринкових відносин в Україні потребує сфера землеволодіння. Впродовж останніх десятиліть неефективність, нераціональність та споживче ставлення до землі, незважаючи на формування ринкових відносин, ускладнило процес формування земельного ринку. Попри те, що українські ґрунти є найбільш родючими та мають найвищий у світі рівень використання земельних ділянок у господарському обігу, до цього часу не вдалося досягнути основної мети аграрної реформи – сформувати високопродуктивних землевласників та перетворити земельні ресурси та аграрний сектор в цілому, в ключовий чинник економічного зростання [3, с.3]. Загалом маючи значний аграрний потенціал наша держава недоцільно використовувала його в повній мірі для підвищення конкурентоспроможності економіки.

Метою даного дослідження є визначення основних можливостей функціонування ринку землі, а саме: процес створення, у період воєнного стану.

Виняткове місце в життєдіяльності будь-якого суспільства займає земля як один з найважливіших ресурсів країни. Земля - поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею. Україна є державою з надзвичайно цінними ресурсами – родючими землями. Земля є єдиним товаром, який не виробляється, а тому й цінується значно вище, ніж усі інші товари. Це важлива частина природних ресурсів, що є основним засобом виробництва в сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення підприємств усіх галузей народного господарства. Виступає основним національним багатством, перебуває під особливою охороною держави [ст.14 Конституції України, ст.1 Земельному кодексі України, ст.373Цивільному кодексі України].

Україна є аграрною державою і має великий потенціал в галузі сільськогосподарського виробництва. Земельні ресурси можна вважати найважливішим фактором розвитку сільського господарства, тому що земля виступає одним із головних засобів виробничої, торгівельної та комерційної діяльності, є продуктом людської праці і створена природою [1]. Сфера земельних відносин та реформування правового регулювання земельних питань в Україні являється одним із найбільш головних, оскільки до недавнього часу Україна перебувала в умовах запровадженого мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Для порівняння провідні європейські держави давно пройшли шлях реформування земельних відносин та напрацювали ефективний і дієвий правовий механізм здійснення купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення, що частково може запроваджуватися в Українському законодавстві [5]. На сьогоднішній день відбулося становлення ринку земельних відносин шляхом скасування мораторію на продаж землі в Україні, який діяв з березня 1992 року. Мораторієм було передбачено те, що держава дала українцям землю за умови не

продавати і не дарувати її, але з правом надання в оренду. До скасування мораторію Україна була єдиною країною в Європі, яка не мала відкритого земельного ринку сільськогосподарського призначення [10].

Із 1 липня 2021 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [8]. Цим законом відкрито ринок землі та надано можливість громадянам вільно купляти та продавати землі сільськогосподарського призначення, яка належить їм на праві приватної власності. Набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть громадяни України, територіальні громади, держава. Іноземці отримують право придбавати землю або частки в юридичних особах — власниках землі тільки в разі схвалення цього на референдумі.

Сформований ринок землі створює умови для ефективного використання земельних ділянок суб'єктів господарювання, дає можливість окремим суб'єктам відмовитися від земельної ділянки, а саме продати або здати в оренду, задля більш ефективного та раціонального її використання. Досвід багатьох країн світу дає можливість оцінити позитивні наслідки формування даного ринку. Проте більшість громадян України були проти ідеї відкриття ринку землі. Пояснювали це рішення тим, що не принесе ніякої користі власникам землі. Але, на сьогодні ми спостерігаємо, що загалом, старт ринку землі в Україні відкриває нові можливості як для аграріїв, так і для пересічних громадян. Урядом розглядається можливість придбання с/г землі як нового напрямку інвестування з метою одержання пасивного доходу від, наприклад, передачі її в оренду сільськогосподарським товаровиробникам.

На сьогоднішній день ринок землі продовжує діяти попри російську агресію в Україні. Після восьмимісячного шоку земельні операції поступово активізуються. Їхня кількість в рази менша за довоєнні часи. Ці події зачепили всі можливі сфери суспільства, не

оминувши і земельні відносини. Земля в нашій державі є найбільшою цінністю, оскільки саме вона є вихідним фактором виробництва та запорукою економічного розвитку. З огляду на це в умовах воєнного стану врегулювання земельних відносин відіграє неабияку роль, тому що від цього залежить безпека не лише земельної та аграрної сфер, а й усієї країни в цілому. За період дії воєнного стану законодавство, яке регулює земельні відносини, змінювалося неодноразово. Деякі введені на початку дії воєнного стану обмеження законодавець уже встиг послабити, а для певних зумовлених або видозмінених війною правовідносин - передбачив нове регулювання. Зі старту ринку землі в липні 2021 року до початку війни було укладено близько 100000 договорів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Проте зрозуміло, що після 24.02.2022 така динаміка фактично звелась до нуля. Із запровадженням воєнного стану роботу всіх інформаційних систем задля безпеки було припинено, проте зараз їх функціонування поступово починають відновлювати.

Як бачимо, законодавець підійшов системно до врегулювання земельних відносин в умовах воєнного стану, передбачивши як багато спрощень для забезпечення функціонування аграрного сектору економіки та прискороного відновлення інфраструктури України, так і суттєві обмеження. Водночас, такі обмеження слугують меті мінімізувати кількість зловживань, яка могла би суттєво збільшитись в умовах воєнного стану за відсутності належного контролю. Тому, сподіваємося, що усі незручності, спричинені вимушено встановленими обмеженням, як і воєнний стан, триватимуть недовго, а закладена регулятивна основа для відновлення України допоможе пришвидшити ліквідацію наслідків війни.

Можемо зробити висновок про доцільність відкриття ринку землі у 2021 році, що забезпечило реалізацію права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення і в той же час, передбачило ряд стримуючих механізмів, спрямованих на захист прав

землевласників та збереження землі як основного національного багатства. На сьогодні попри війну, ринок землі існує. І його досягнення впродовж року значні [2].

Отже, після нашої перемоги над російським ворогом український ринок землі запрацює ще краще [2]. Незважаючи на те, що було введено на початку дії воєнного стану деякі обмеження і послаблення, а для певних зумовлених або видозмінених війною правовідносин передбачено нове регулювання. Такі дії держави є цілком зрозумілими, оскільки в такий час необхідно мобілізувати максимальну кількість ресурсів для перемоги над ворогом.

Література:

1. Бінчаровська Т. А. Теоретичні підходи до тлумачення економічної сутності об'єктів земельних відносин: землі, земельних ресурсів та земельних ділянок. *Журнал «Ефективна економіка» - наукове фахове видання з питань економіки*. 2017. 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5823>.
2. Громов О. Ринок землі успішно працює попри війну. *Урядовий Кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/rinok-zemli-uspishno-pracuyue-popri-vijnu/>.
3. Державне регулювання ринку землі в Україні: механізми, економічні аспекти, стратегічні орієнтири. 2020. С. 34. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/436cd5d0e5a1ce184bc1fb7250b2ef6a.pdf>.
4. Зигрій О. Законодавче забезпечення процесу становлення та функціонування ринку землі в Україні. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2 (18). 2019. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4tPZ57tD7agJ:dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35328/1/%25D0%2597%25D0%25B8%25D0%25B3%25D1%2580%25D1%2596%25D0%25B9%2520%25D0%259E..pdf&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
5. Литвинова Л., Чуєнко В. Порівняльна характеристика «ринку землі» в країнах Європи і Україні: практичні аспекти укладення

- договорів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. *Правова держава*. 2021. № 44. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/245084>.
6. Михайленко Д., Сницар А. Особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/211625_osoblivost-regulyuvannya-zemelnykh-vdnosin-v-umovakh-vonnogo-stanu (дата звернення: 16.10.2022).
 7. Муравська Н. Державне регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану "Юрист&Закон" №19, 2022р. *ЮРИСТ&ЗАКОН* URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015736.
 8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 р. № 552-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.
 9. Ринок землі в Україні: основні положення. *Юридичний факультет ЧНУ ім. Ю.Федьковича*. URL: <https://law.chnu.edu.ua/rynok-zemli-v-ukraini-osnovni-polozhennia/> (дата звернення: 12.10.2022).
 10. Ринок землі. *Західно-Український Експертно-Консультативний Центр*. URL: <https://zuekc.com.ua/blog/rynok-zemli>.
 11. Швець Ю., Грінберг І. О. Аналіз ринку землі України за сучасних умов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 29. С. 164–165. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/29_2020ua/35.pdf.

Кучак Олена Євгенівна
викладач-методист,
спеціаліст вищої категорії

Ткаченко Вікторія Василівна
здобувачка першого освітнього ступеня «Бакалавр»,
спеціальності 081 «Право»
Київський фаховий коледж туризму
та готельного господарства,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Захист прав та інтересів дітей – є одним із актуальних питань сьогодення, яке регулюється законодавством. Адже зараз в нашій країні кожен день порушуються права та інтереси як дітей, так і дорослих. Війна залишила чимало дітей не тільки без житла, а й, на жаль, без батьківської любові та піклування.

Під час воєнного стану найбільше порушуються саме такі права дитини, як: право на життя, право на здоров'я, право на турботу і захист, право бути із сім'єю і громадою, а також право на розвиток особистості. Порушені права дітей мають бути відновлені та захищені за допомогою національних і міжнародних інституцій.

За даними державного порталу розшуку дітей «Діти війни», внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації в Україні постраждало багато дітей, зокрема загинули 428 дітей, 817 були поранені, 246 дітей зниклі, 6809 – знайдені, 8709 – депортовані та 96 дітей повернені [4]. Воєнний стан та активні бойові дії в Україні визначають нові реалії сьогодення, і встановлений чинним законодавством загальний порядок захисту прав дітей, який діяв у мирний час, у більшості випадків просто перестав працювати.

В умовах воєнного стану гостро постало питання про можливість реального захисту прав дітей, які стали жертвами

російської агресії і залишилися без піклування батьків чи перебувають у складних життєвих обставинах. Забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану потребують консолідації зусиль великої кількості організацій та установ, тим більше, що в останні місяці з'явилася значна кількість нових документів, які регулюють їх дії, як і дії батьків, інших родичів, піклувальників тощо [6].

Уряд ухвалив розроблене Координаційним штабом з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану рішення, яке забезпечує під час війни безпеку дітей, влаштованих під патронат, та дітей, які в період воєнних дій залишились без батьківського піклування і потребують захисту та забезпечення права на догляд, виховання в безпечному та сприятливому сімейному середовищі [7].

Згідно Положення про Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, Координаційний штаб у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції і законів України, актами Кабінету Міністрів України та цим Положенням [3].

Зокрема, Уряд доповнив Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя правилами надання послуги патронату над дитиною під час воєнного або надзвичайного стану та у разі виникнення загрози життю чи здоров'ю дитини [7].

"Кожна з 7,5 млн українських дітей, навіть якщо не має тілесних ушкоджень, має ушкодження та порушення її прав. Прав на особисте життя та захист від посягання на нього, прав на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства. Прав на відпочинок та на дозвілля, освіту і родину. Права на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. Прав на захист дитини від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини. Захист від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки чи покарань", – заявила радниця-уповноважена Президента з прав

дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук на брифінгу на тему: «Захист прав дітей в умовах війни».

Вона зазначила, що Україна вже розпочала відновлювати процедуру національного усиновлення. Також забезпечено всі умови для того, щоб українські діти могли здобувати освіту в умовах війни. За словами Герасимчук, вже забезпечено фінансову підтримку як родинам, що змушені були переїхати зі свого основного місця проживання, так і отримання фінансової допомоги дітьми, що переїхали без супроводу батьків [5].

"Вже зараз в усіх гілках влади від національного до місцевого рівня створені або створюються Координаційні штаби, робочі групи та інші міжвідомчі органи, які напрацьовують маршрути та пакети необхідних змін та реформ для забезпечення належного життя та здоров'я, а також захисту прав дітей у воєнний та післявоєнні часи. Вибудовується нова система захисту прав дітей", - зауважила Дар'я Герасимчук.

Не зважаючи на сучасні тенденції сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням [7].

В Україні основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, визначених міжнародним та вітчизняним законодавством, протягом останнього часу істотно змінилися. Це пов'язано з посиленням уваги з боку держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими факторами [7].

Основними міжнародно-правовими актами, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту є: Конвенція ООН про

права дитини (1989), Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (1980), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році), Женевські конвенції про захист жертв війни (1949), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977), Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999), Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюції, Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками.

Підсумовуючи можна сказати, що на сьогоднішній день питання щодо захисту прав та інтересів дитини набуває особливої актуальності. Адже зараз, як ніколи порушуються більшість прав дітей, які завдяки законодавству можуть бути поновлені. А саме законодавство вдосконалюється та змінюється під умови нашого життя.

Література:

1. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. № 995_021 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 18.10.2022).
2. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 р. № 995_188 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188 (дата звернення: 18.10.2022).
3. Про Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану : Положення від 17 березня 2022 р. № 302 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#n38> (дата звернення: 18.10.2022).
4. Державний портал розшуку дітей «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 18.10.2022).

5. Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall> (дата звернення: 18.10.2022).
6. Офіційний сайт Глухівської міської ради. URL: <https://hlukhiv-rada.gov.ua> (дата звернення: 18.10.2022).
7. Офіційний сайт Міністерства Юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_19188 (дата звернення: 18.10.2022).
8. Офіційний сайт Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ). URL: <https://kyivobljust.gov.ua/index.php/> (дата звернення: 18.10.2022).

***Зигрій Ольга Володимирівна,**
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету*

***Петришин Наталія Іванівна,**
здобувач вищої освіти
Західноукраїнського національного університету*

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Після проголошення Україною незалежності, наша держава одразу почала бути самостійним та активним суб'єктом міжнародного співробітництва у різних сферах та галузях. Однією із найгостріших та найнагальніших проблем усього людства на сьогодні залишається екологічна сфера. Безперечно, питання охорони та збереження навколишнього середовища, екологічна безпека є надзвичайно актуальними з огляду на руйнівну діяльність людей. Для того, щоб подолати глобальні екологічні проблеми та з метою

інтеграції до світового співтовариства, Україна бере активну участь у міжнародно-правовому співробітництві в сфері забезпечення екологічної безпеки, оскільки вказану проблему доцільно долати не лише на рівні окремої країни, але й на міжнародному рівні, що, власне, актуалізує тему дослідження.

В Україні проблеми екології є особливо значущими. Враховуючи те, що за часів СРСР саме в Україні без дотримання усіх технологічних правил будувалися атомні, теплові електростанції, промислові об'єкти, наша країна отримувала найбільшу дозу забруднення екології. Після проголошення незалежності, продовжують існувати старі та створюватись нові промислові об'єкти, які є важливими для економіки держави. Саме тому, Україна долучається до міжнародно-правового співробітництва з метою переймати досвід країн світу – розвивати економіку з урахуванням збереження екології держави.

У світі на сьогодні існує велика кількість різноманітних організацій, які займаються питаннями забезпечення екологічної безпеки. З-поміж впливових організацій, які приділяють увагу проблемам екологічної безпеки, можна виділити такі наступні: ЮНІДО (Організація ООН з промислового розвитку, UNIDO), ЮНЕСКО (Організація ООН з питань освіти, науки і культури, UNESCO), ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі), ЄБРР (Європейський банк реконструкції та розвитку), ПРООН (Програма розвитку ООН), ЮНЕП (програма ООН з навколишнього середовища), СОТ (Світова організація торгівлі), Світовий банк, ГЕФ (Глобальний екологічний фонд), ЄІБ (Європейський інвестиційний банк), ЄЕА (Європейська екологічна агенція), НАТО (Північноатлантичний альянс, NATO) [5]. З початку незалежності наша держава підписала низку міжнародних угод з питань екології та являється учасницею двадцяти міжнародних конвенцій. Також, Україна виконує міжнародні зобов'язання з охорони навколишнього середовища. З найбільш важливих міжнародно-правових документів, що були ратифіковані Верховною Радою України є наступні:

Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів; Конвенція про збереження дикої фауни і флори та природних середовищ існування в Європі; Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат; Європейська ландшафтна конвенція; Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер; Паризька угода; Конвенція про захист Чорного моря від забруднення; Конвенція про збереження мігруючих видів диких птахів та багато інших [2].

Варто зазначити, що діяльність України у межах багатосторонніх угод з міжнародними організаціями дає можливість брати активну участь у переговорному процесі, залучати різноманітну фінансову допомогу з метою розв'язання нагальних внутрішніх екологічних проблем. З огляду на зазначене, головними напрямками співробітництва України з міжнародними організаціями є наступні (рис.1).

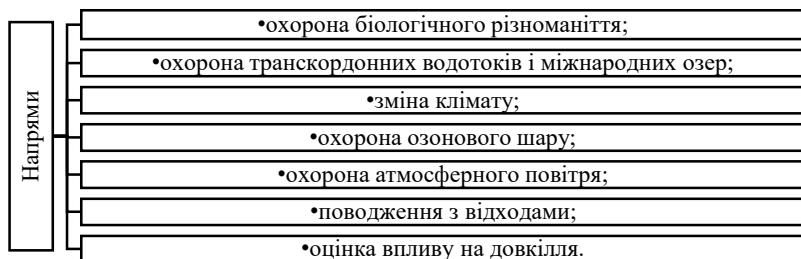

Рис.1. Напрями співробітництва України з міжнародними організаціями

Джерело: складено автором на основі [2]

Варто зазначити, що Україна є добровільним учасником вище вказаних Конвенцій, угод, протоколів тощо. Усі ці міжнародно-правові документи підписані урядами держав Європи та світу засвідчують спільну мету – підтримувати екологічну безпеку,

об'єднаними зусиллями вирішувати проблеми навколишнього середовища, розробляти дієві інструменти захисту довкілля.

Також, міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища займає одне з найвагоміших місць у зовнішньополітичному курсі України. Так, Україною було підписано понад сорок двосторонніх міжнародних угод й договорів, перш за все із державами, які межують з кордоном нашої держави [4, 92]. Такі договори були підписані з республікою білорусь та з російською федерацією, проте, на сьогодні вказані договори не виконуються через повномаштабну війну російської федерації та республіки білорусь проти України, які свідомо знищують все на своєму шляху, в тому числі, й навколишнє середовище нашої держави. Договори підписані з цими державами втратили свою дію і можуть поновитись лише внаслідок заміни влади в російській федерації та республіці білорусь та припиненні війни.

Двосторонні договори Україна уклала також з Грузією та Республікою Молдова. Ряд угод щодо збереження навколишнього середовища було також підписано з Польщею, Словаччиною. Меморандуми про взаємопорозуміння щодо співробітництва в галузі охорони довкілля підписані з Фінляндією й Австрією. Угода про співробітництво в галузі охорони довкілля укладена урядом України з урядом Ізраїлю; стосовно співробітництва в галузі ядерної безпеки і захисту від радіації — з урядами Фінляндії, Австрії та російської федерації (нині не чинна). На сьогодні проблема ядерної безпеки особливо велика та, навіть, є більш гострою, ніж в період «Холодної війни» другої половини ХХ ст. росія чи не щодня погрожує Україні ядерною зброєю, а це означає, що під загрозою знаходиться вся Європа. Лише завдяки світовій громадськості путін поки що не застосував ядерної зброї, проте, загроза лишається високою кожного дня. Також активно розвивається співробітництво у сфері охорони довкілля, національних парків і біорізноманіття, раціонального використання природних ресурсів, керування водними ресурсами, токсичними відходами, подолання наслідків Чорнобильської

катастрофи — з Нідерландами, Данією, Сполученими Штатами Америки [1, 5]. Варто зазначити, що усі договори, угоди, конвенції та протоколи, які Україна підписала вимагають постійного удосконалення законів та нормативно-правових актів нашої держави, приведення їх у відповідність з нормами міжнародних договорів. В подальшому Україна має продовжувати активне міжнародне співробітництво в питаннях охорони довкілля.

Особливо вагомим нині являється співпраця з Міжнародним агенством по атомній енергетиці, так як саме питання атомних електростанцій на сьогодні є особливо загрозливими та несуть значні ризики. Важливою є і співпраця в сфері раціонального використання природних ресурсів та ядерної і радіаційної безпеки з урядами сусідніх держав, держав – стратегічних партнерів й донорів у межах двосторонніх угод, спільних програм тощо [3, 145].

Таким чином, українська екосистема має велике значення для Європи завдяки значній кількості лісів, річок, десятків тисяч видів біологічних видів тощо. Україна в умовах війни продовжує міжнародну співпрацю в сфері екологічної безпеки, проте, її екологічний простір зазнав великої шкоди, завданої агресією російської федерації. Після перемоги, Україна обов'язково продовжуватиме брати участь у міжнародно-правовому співробітництві в сфері забезпечення екологічної безпеки, оскільки самостійно подолати екологічні кризи жодній державі неможливо, останнє можливо лише спільними об'єднаними зусиллями шляхом вироблення єдиних важелів захисту навколишнього середовища.

Література:

1. Гадзало А.Я. Світовий досвід транскордонного співробітництва у сфері природокористування. *Агросвіт*. 2017. № 14. С. 3–6.
2. Інформація про членство в міжнародних організаціях. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*: офіційний портал. URL:

<https://mepr.gov.ua/news/32827.html> (дата звернення: 16.10.2022)

3. Перга Т.Ю. Глобальна екологічна політика та Україна: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 288 с.
4. Соляр В.В., Анісімова О.В. Регіональна економіка: тренінг курс: навч.–метод. посіб. для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавр галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка». Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 173 с.
5. Співробітництво з міжнародними організаціями. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*: офіційний портал. URL: <https://mepr.gov.ua/content/spivrobitnictvo-z-mizhnarodnimi-organizacijami.html> (дата звернення: 16.10.2022)

*Дуля Вікторія,
студент 3 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
к. ю. н., доцент кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко Володимир Володимирович*

ПОНЯТТЯ ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА СПОСОБІВ ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Актуальність даного питання проявляється у відносному характері зобов'язань, а саме свідчить про те, що їх існування обмежене певними часовими межами, а тому при настанні обставин, зумовлених змістом зобов'язань, діями їх учасників тощо, у конкретний момент часу дія зобов'язання припиняється. А тому

юридичні факти, дії та події, що спричиняють припинення зобов'язань, отримали назву підстав припинення.

У ст.ст. 599-609 ЦК України зазначені обставини, за наявності яких зобов'язання може бути припиненим. Припинення зобов'язання означає, що учасники зобов'язання втратили свої права та обов'язки за зобов'язанням, тобто кредитор вже не має права вимагати, а боржник не має обов'язку виконувати. Для припинення зобов'язання необхідним є існування певного юридичного факту, з настанням якого закон або договір пов'язує припинення зобов'язання.

У цивільному правовідношенні, яким є зобов'язання, припинення призводить до того, що боржник перестає бути зобов'язаним вчинити на користь кредитора певні дії, що становлять предмет зобов'язання (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певних дій, а кредитор, у свою чергу, втрачає право вимагати від боржника виконання покладеного на останнього за договором обов'язку. Вимоги особи, у тому числі й позовні вимоги до суду, не можуть ґрунтуватися на зобов'язаннях, які припинилися, заміна кредитора (ст. 512 ЦК) або боржника (ст. 520 ЦК) у такому зобов'язанні унеможлиблюється. Отже, внаслідок припинення зобов'язання зникає стан правової пов'язаності його суб'єктів, а суб'єктивні права і обов'язки, що становлять зміст зобов'язання, ними втрачаються. Залежно від обсягу зобов'язання може припинятися частково або в повному обсязі (ч. 1 ст. 598 ЦК). Однак коли припинення зобов'язання спричиняє виникнення нового, яке залежить від підстав виникнення, змісту та інших елементів первісного, мова йде про зміну зобов'язання.

Настання юридично значущих обставин, що зумовлюють припинення зобов'язання, не пов'язується із динамікою відповідного зобов'язального правовідношення. Тобто певні юридичні дії та події тягнуть за собою припинення зобов'язання як виконаного частково,

так і такого, виконання якого не відбулося взагалі. В останньому випадку існування прав і обов'язків припиняється лише на майбутнє.

Припинення зобов'язання також не пов'язується із досягненням його мети. Зобов'язання може бути припинено не тільки при досягненні мети, а й тоді, коли цього не відбулося, і навіть тоді, коли визначена мета нездійсненна.

Характеристика підстав припинення зобов'язань – правочинів:

1. **Належне виконання** (ст. 599 ЦК), тобто виконання, здійснене належними сторонами, відповідно до предмета виконання, у передбачений строк (термін), у визначеному місці та у належний спосіб – (односторонній правочин).

2. Зарахування зустрічних вимог, за таких умов (ст. 601 ЦК):

1) зарахуванню підлягають лише зустрічні вимоги, тобто ті, що випливають з двох різних зобов'язань, сторонами у котрих є одні й ті особи, кожна з яких в одному зобов'язанні виступає кредитором, а у другому – боржником;

2) зустрічні вимоги мають бути однорідними (з однаковим предметом);

3) строк виконання зустрічних однорідних вимог повинен настати або є таким, що не був встановлений чи був визначений моментом пред'явлення вимоги. За цих умов для зарахування достатньо заяви однієї із сторін безпосередньо, а може бути оформленою у вигляді зустрічної позовної заяви (односторонній правочин). Зарахування може бути як повним (коли зустрічні вимоги є рівними за обсягом), так і частковим.

Зарахування не допускається: 1) щодо вимог, що мають особистий характер;

2) у разі спливу щодо вимоги позовної давності;

3) щодо вимог, стосовно яких є застереження про це у договорі або у законі.

1. Домовленість сторін (ст. 604 ЦК) – новація, передання боржником відступного кредиторіві та прощення боргу кредитором.

Новація - заміна первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (ч. 2 ст. 604 ЦК). Припинення первісного зобов'язання припиняє дію додаткових (акцесорних) зобов'язань щодо нього, якщо інше не зазначене в договорі. Новація не допускається щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та про сплату аліментів.

Відповідно до ст. 600 ЦК формою **передання боржником відступного** кредиторіві можуть бути гроші, майно, здійснення боржником на користь кредитора певних робіт чи надання йому певних послуг. Згода на це може бути передбачена сторонами задалегідь, при вчиненні ними правочину, або досягнута між ними у процесі виконання зобов'язання, якщо вони дійдуть висновку про недоречність його виконання. Про це укладається договір, в якому ж вирішуються і питання про форму відступного, розмір, строки й порядок його передання (здійснення).

Прощення боргу (ст. 605 ЦК) - безоплатне звільнення кредитором боржника від його обов'язків за умови не порушення цим прав третіх осіб щодо майна кредитора.

Характеристика інших підстав припинення зобов'язань

1. Поєднання боржника і кредитора в одній особі (ст. 606 ЦК) - правонаступництво (у відносинах як між фізичними, так і юридичними особами), коли боржник за зобов'язанням отримує у ньому право вимоги і стає кредитором щодо самого себе (боржник за договором позики після смерті свого кредитора стає його єдиним

спадкоємцем). Припинення за цією підставою зобов'язання між юридичними особами, може мати місце, наприклад, при їх реорганізації.

2. Неможливість виконання (ст. 607 ЦК) у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає. Фізична неможливість виконання зобов'язання має, місце у разі загибелі предмету зобов'язання (індивідуально визначеного), з випадкових причин або через дію непереборної сили (заборони та обмеження, введені шляхом прийняття органами публічної влади відповідних правових актів). Якщо правовий акт, прийнятий органом публічної влади, що зумовив юридичну неможливість виконання зобов'язання, буде визнаний судом незаконним і скасований, сторони зобов'язання мають право вимагати від зазначеного органу відшкодування завданих збитків та моральної шкоди.

3. Смерть кредитора чи боржника (ст. 608 ЦК), якщо зобов'язання нерозривно пов'язане із зазначеними особами (зобов'язання літературного замовлення, що припиняється смертю боржника (виконавця); смерті кредитора (потерпілої особи) припиняється зобов'язання з відшкодування боржником шкоди, завданої ушкодженням здоров'я тощо).

4. Ліквідація юридичної особи (як кредитора, так і боржника) (ст. 609 ЦК). Згідно зі ст. 1205 ЦК у разі припинення юридичної особи здійснюється капіталізація платежів, що стягуються з неї у зв'язку із заподіянням каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я або із смертю фізичної особи. Капіталізовані платежі акумулюються Фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до ст. 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 р.

Внаслідок того, що наведений перелік не має вичерпного

характеру, зобов'язання можуть припинятися і з інших підстав, передбачених договором або законом. Так, стосовно окремих видів договорів цивільне законодавство України передбачає додаткові підстави припинення відповідних зобов'язань.

Разом із цим визначений законодавством перелік підстав припинення зобов'язань не слід піддавати занадто широкому тлумаченню, зокрема до нього не включаються рішення суду. Тобто судові рішення по спору щодо зобов'язання, наприклад, рішення про стягнення боргу, присудження майна не припиняє зобов'язання. Судове рішення в даному випадку має підтверджуюче, а не правопороджуюче значення. Якщо рішення суду про стягнення з відповідача основного боргу, пені, інфляційних нарахувань та процентів річних не виконано, то кредитор вправі звернутися до суду з вимогою стягнення з боржника суми, на яку заборгованість за зобов'язанням підвищена в порядку індексації, а також процентів річних від простроченої суми за період після прийняття судом рішення про стягнення відповідної заборгованості. Так, по одній із справ Верховний Суд України визнав правильними висновки судів стосовно стягнення інфляційних нарахувань та процентів річних на існуючу заборгованість за невиконаним зобов'язанням.

Отже, усі підстави припинення можуть бути поділені на певні групи: такі, що залежать від волі осіб, тобто є діями або не залежать від неї;

ті, що є правочинами та інші, котрі за своєю юридичною природою не є правочинами; ті що припиняють зобов'язання повністю або ж тільки в певній частині. Перелік підстав припинення зобов'язання дозволяє також виділити способи припинення, пов'язані з виконанням або не пов'язані із ним способи, що допустимі лише за домовленістю сторін або ж способи, що припиняють зобов'язання, незалежно від такої домовленості.

Література:

1. Поняття та види підстав зобов'язання URL: <https://ua.pravо-ks.com.ua/>
2. Припинення зобов'язання URL: <https://moodle.oa.edu.ua/>
3. Софіюк Т.О. Цивільне право України (особлива частина)

Теребейчик Наталія Василівна,
*студентка 3 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник:
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко Володимир Володимирович*

ЦИВІЛЬНО ПРАВОВІ АСПЕКТИ У ВСТАНОВЛЕННІ ОПІКИ НАД ПОХИЛИМИ ЛЮДЬМИ

З плином часу, організм має властивості втрачати певні функції, які вкрай необхідні для нормального життя і елементарного існування людини. У людей похилого віку, внаслідок часу, втрачаються можливості, справлятися на перший погляд, зі звичайними побутовими речами, доглядом за собою і своїм майном.

Це може супроводжувати ряд причин. Наприклад, певні захворювання чи інвалідність, або різні психічні розлади. Оформлення опіки (або піклування) над людиною похилого віку, дозволяє захистити його інтереси і забезпечити гідні умови життя.

Опікуни / піклувальники, беручи на себе зобов'язання, повинні піклуватися про життєзабезпечуючі предмети існування: стан здоров'я опікуваного, побут, особисту гігієну, харчування, забезпечення транспорту в разі необхідності, тощо.

Українське законодавство, передбачає два види встановлення опіки над літньою людиною :

- патронаж, умови якого узгоджуються з патроновану людиною і прописуються в договорі;
- опіка в повному обов'язі, передбачена для недієздатних осіб.

Для здійснення операцій по оформленню документів , особа яка хоче стати опікуном , повинна звернутися до територіальних органів опіки над похилими людьми .

Органи опіки здійснюють свої функції, на принципах і засадах добросовісності, гарантованості захисту прав і свобод , гуманізму, законності , демократизму , недискримінації, доступності. До основних функцій належить: захист прав опікуваних і патронованих громадян, забезпечення збереження їх майна, контроль дій опікунів і піклувальників. Найголовніше і основне завдання органів опіки полягає в тому, щоб максимально забезпечити особливо вразливі верстви населення від шахрайських схем. Це є основною причиною, складної процедури отримання опікунства над літньою людиною.

Перейдемо до детального розгляду видів встановлення опікунства над літньою людиною:

Оформлення Патронажу

Патронаж встановлюється над людьми похилого віку, які не спроможні вести нормальний спосіб життя, через погане самопочуття і важкий фізичний стан. Договір укладається за згодою обох сторін, при цьому помічником не може бути призначений співробітник органів соціального захисту. Відносини регулюються договором опіки над літньою людиною, яка може бути оформлений, як договір довірчого управління майном, доручення, або як інший

цивільно-правовий договір. Універсального договору патронажу не існує, оскільки права і обов'язки кожної зі сторін, обумовлюються в індивідуальному порядку. Найчастіше в документ вноситься пункт про компенсацію витрат і винагороду. Виплат за рахунок бюджету не передбачено.

Для оформлення опіки над літньою людиною потрібно подати такі документи :

- заяви від майбутнього підопічного і патронажного помічника;
- медичні висновки про стан здоров'я обох сторін;
- проект договору, який планується укласти.

Помічник зобов'язаний, підтвердити наявність власної або орендованої житлової площі, пред'явити характеристику від роботодавця і довідки з туберкульозного, наркологічного і психоневрологічного диспансерів. Повний список документів, визначається вимогами регіональних НПА і конкретною ситуацією.

Опіка над людьми похилого віку, оформляється за результатами розгляду документів. Після прийняття рішення заявники отримують письмове повідомлення. Згідно з чинним законодавством, патронажний помічник ,повинен бути призначений протягом 30 днів з моменту подачі заяви.

Є велика кількість варіантів, як можна оформити патронажні відносини. Деякі це роблять, наприклад, через довірче управління майном, інші за договором довічного утримання - відносини бувають різноманітні. Наслідки, і обсяг прав, обов'язків в результаті укладення кожного з цих договорів, розрізняються.

Оформлення повної опіки над похилою людиною

З віком люди змінюються , та набувають різні психологічні захворювання ,тому внаслідок багатьох факторів, можуть вчинювати неадекватні дії, не усвідомлюючи їх наслідки. Причиною такої

поведінки ,можуть бути симптоми старечого недоумства. Для такого випадку передбачена процедура визнання особи недієздатною, або обмежено дієздатним, яка включає в себе перевірку юридичних і медичних критеріїв. До них відноситься наявність психічних розладів, нездатність контролювати свої дії і неможливість об'єктивної оцінки своїх вчинків. Відповідно до ЦК України, обмежити дієздатність людини можна виключно в судовому порядку.

Хто має право звернутися до судових органів:

- родичі, які проживають на одній території з літньою людиною;
- батьки, діти, брати і сестри людини, яка потребує опіки (незалежно від місця їх прописки);
- територіальні органи опіки та піклування;
- психіатричні медичні установи.

Якщо дієздатність літньої людини обмежена, призначається піклувальник, а якщо особа визнається повністю недієздатним - опікун.

Опіка над недієздатним літньою людиною, може бути оформлена з ініціативи інших осіб. Для цього необхідно направити запит до місцевого органу опіки та піклування, які в свою чергу, зберуть докази і передадуть заяву в суд. Акт про визнання недієздатності вступає в силу через місяць після прийняття. До цього моменту рішення можна оскаржити.

Після того як рішення суду вступило в силу майбутньому опікуну слід звернутися до органів опіки з пакетом документів:

- заява;
- автобіографія;
- копія та оригінал паспорта;
- медична довідка;
- довідка, що підтверджує доходи;

- свідоцтво про шлюб (за наявності);
- згода сім'ї на спільне проживання;
- довідка про відсутність судимості;
- документи про наявність житлоплощі.

Протягом 7 днів після подачі заяви органи опіки, перевіряють житлові умови і визначають, чи немає перешкод для призначення. У разі позитивного рішення, до опікуна переходять обов'язки з постачання підопічного необхідними речами і продуктами, підтримці його здоров'я і розпорядження його коштами. Ці обов'язки виконуються безоплатно (за винятком деяких випадків), але держава надає опікунам ряд пільг.

Підсумовуючи викладене вище, зауважимо, що порядок оформлення опіки та піклування над людьми похилого віку є загальним, і дана процедура є досить довготривалою та потребує окрім рішення суду, ще повний пакет документів та ретельну підготовку. Похилі люди потребують, допомоги по догляду за собою, доходами, які вони отримують, та майно яке є їхньою власністю. Здебільшого опіку або піклування оформлюють близькі родичі, але законодавство передбачає, що його оформити можуть й інші особи.

Література

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435->
2. Мусієнко В.В. Цивільне право. Загальна частина: Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності Право. – К.: ДУІТ, 2021. – 141с.
3. <https://ips.ligazakon.net/document/NT1179>

4. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 26 червня 2019 р. N 576 м. Київ «Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади»

***Каракач Алла,**
студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

***Науковий керівник:**
к.ю.н., доцент кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
Мусієнко Володимир Володимирович*

ПЕРВИННІ ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

У сучасній вітчизняній цивілістиці питань визначення поняття джерела цивільного права пануючим вважається формально-юридичний (спеціально юридичний) підхід, коли під джерелом права розуміється зовнішня форма (спосіб) вираження і закріплення правових норм, інакше кажучи, «те, де міститься норма права», «те, звідки юристи-практики черпають знання про норми позитивного права».

Вся сукупність джерел цивільного права являє собою взаємозалежну і збалансовану систему відображення існуючих у реальній дійсності цивільно-правових норм. У юридичній науці обґрунтовуються різні критерії класифікації джерел права.

Особливої уваги заслуговують класифікації джерел права, що передбачають поділ системи права на:

а) традиційні (нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий прецедент) і нетрадиційні (принципи права, релігійні тексти, акти «м'якого» права).

б) первинні, в яких містяться норми з обов'язковою силою для судів, і похідні, що іноді називаються просто джерелами або документами, які мають значення тоді, коли первинні джерела права неповні або незрозумілі; це судові прецеденти та наукові праці вчених-юристів;

в) основні (нормативно-правовий акт, судовий прецедент, нормативно-правовий договір) і доповнюючі (правовий звичай, судова практика, юридична доктрина, принципи права, релігійно-правовий текст).

Первинні джерела цивільного права

1. Цивільне законодавство. Визначальне місце в системі джерел вітчизняного цивільного права займають нормативно-правові акти, які в цивільно-правовій сфері охоплюються поняттям цивільного законодавства. У вітчизняній доктрині і нормотворчій діяльності термін «законодавство» вживається у декількох значеннях — як система законів України (вужке розуміння) або система законів та інших нормативних актів, що приймаються Верховною Радою України, Президентом і Кабінетом Міністрів України, чи міністерствами і відомствами, місцевими радами та місцевими державними адміністраціями (широке розуміння) [1, 379–380].

У цьому контексті законодавство фактично розглядається як поняття, тотожне сукупності нормативних актів, прийнятих державними органами. Концепцію розуміння законодавства як результату нормотворчої діяльності державних органів влади загалом підтримує вітчизняна цивілістична наука, оскільки саме органи публічної влади можуть видавати акти, які містять норми цивільного права, у випадках і межах, встановлених Конституцією України та Цивільним кодексом України (далі — ЦК України) [2, 887]. У зв'язку з цим у вітчизняній цивілістиці переважає розуміння цивільного законодавства як сукупності нормативних актів, які мають різну юридичну силу [2, 886], або як системи законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що містять цивільно-правові норми [3, 336].

Нормативно-правовий договір як джерело цивільного права.

Нормативний договір, тобто договір, який містить норми права, застосовується як джерело права, головним чином, у трьох сферах:

- конституційне право;
- міжнародне публічне право, де договори між державами завжди є нормативними;
- трудове право, до джерел якого відносять колективні угоди.

Нормативно-правовий договір може бути також джерелом цивільного права, коли його норми покликані врегулювати цивільні відносини (зокрема, у сфері енергетики тощо). Це можливо за трьох умов: 1) прямої санкції державних органів на прийняття норм права у формі нормативного договору; 2) нормативний договір приймається за добровільної згоди всіх осіб, які його підписали; 3) нормативний договір передбачає взаємну відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання закріплених ним норм права [4, 378].

Правові звичаї. У системі джерел цивільного права важливу роль відіграють цивільно-правові звичаї, зокрема й звичаї ділового обороту. Звичай є первинним або базовим джерелом українського права, від якого пішли решта, у ньому наявна критична точка всіх інших джерел права. У вітчизняному праві його слід розглядати передусім як первинне джерело права взагалі, тобто витoki, звідки виникло право. Цивільно-правовий звичай є усталеним у певній сфері цивільних відносин обов'язковим правилом поведінки, яке не закріплене актами законодавства. Різновидом цивільно-правового звичаю є звичаї ділового обороту, тобто правила поведінки, що склалися і широко застосовуються у якій-небудь сфері підприємницької діяльності. Сфера застосування звичаю в регулюванні цивільних відносин ЦК України не обмежується. Відповідно до ст. 7 будь-які цивільні відносини можуть бути врегульовані ним.

Цивільно-правовий звичай як джерело права має підпорядковану щодо закону роль у системі джерел цивільного права в Україні; не може суперечити акту цивільного законодавства чи договору, що хоч і не регулює

відповідні цивільні відносини, проте встановлює обмеження на застосування звичаїв до їх регулювання. Тому він може застосовуватися лише для регулювання цивільних відносин, не врегульованих актами цивільного законодавства або договором, і тільки в тому випадку, коли він не суперечить актам цивільного законодавства та договору, що регулює відносини сторін [5, 243–244].

Звичай тісно пов'язаний із судовим прецедентом, іншими джерелами права. На відміну від підпорядкованості прецеденту закону, яка ґрунтується на тому факті, що закон завжди може скасувати результат судового рішення, судовий прецедент може лише відмовити у визнанні законної сили певного звичаю [6, 67–72].

Принципи права. У вітчизняній доктрині права пропонується визнавати самостійним джерелом цивільного права окремі принципи права, закріплені в п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України (передусім справедливості, добросовісності і розумності) [7, 42]. При цьому, з огляду на сутність цивільних правовідносин, невичерпність джерел правового регулювання цивільних відносин та одночасне визнання факту існування прогалин у правовому регулюванні цивільних відносин, які не можуть бути усунені за допомогою аналогії закону, принципи цивільного права можуть застосовуватись як висхідні положення для створення і тлумачення інших джерел права, так і безпосередній регулятор цивільних відносин [8, 185]. Такий підхід відомий низці іноземних правових систем, причому джерелом, яке має найбільшу регулятивну силу порівняно з іншими зовнішніми формами права [9, 5–9].

Моральні засади. Специфічним різновидом соціальних регуляторів цивільних відносин є моральні засади суспільства, вказівка на які міститься у ЦК України. Положеннями ч. 4 ст. 13 передбачено обов'язок особи при здійсненні цивільних прав додержуватися моральних засад суспільства як загальної межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. Нормою ч. 1 ст. 19 передбачено, що самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Моральні засади суспільства — це основні принципи суспільної моралі, тобто визнана і підтримана більшістю членів суспільства система життєвих принципів, поглядів, суджень, оцінки людей, а також відповідних їм норм поведінки, що відображають погляди, які склалися у суспільстві про добро і зло, обов'язок, справедливість і несправедливість, гідність і безчестя, про схвальність і ганебність тощо [10, 100–101]. Деякі науковці критично оцінюють набуття мораллю форми надмірного проникнення у право. Так, В. Батлер, аналізуючи ч. 2 ст. 319 ЦК України про обов'язок власника додержуватися моральних засад суспільства під час здійснення свого права, зазначив, що таке формулювання може викликати занепокоєння інвестора, який виявляє належну обачливість: що це за моральні засади? Хто визначає, що є моральними засадами? Ці положення не належать до тих, із якими зазвичай стикаєшся у правових системах із несоціалістичним спадком [11, 360].

Висновок. Отже, джерела цивільного права у власному розумінні самі продукують його норми, виступаючи зовнішніми способами фіксації таких норм. До цих справжніх, або первинних (базових), джерел цивільного права належать: законодавство, нормативно-правовий договір, правові звичаї, загальні правові засади (принципи) цивільного права, моральні засади суспільства

Література:

1. Харитонов Є. Деякі проблеми визначення поняття та сфери дії актів цивільного законодавства України. Сучасні проблеми приватного права: збірник наукових праць, присвячених 80-й річниці з Дня народження Ярослави Миколаївни Шевченко / Є. Харитонов ; відп. ред. Н. С. Кузнецова, Р. О. Стефанчук. — Київ : ВГО «Асоціація цивілістів України» ; Кам'янець Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. — 464 с.

2. Труба ; Ін -т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Київ : Ін Юре, 2009.

3. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина / Р. А. Майданик. — Київ : Алерта, 2012. — Т. I: Вступ у цивільне право. — 472 с.

4. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія / О. А. Беляневич. — Київ : Юрінком Інтер, 2006. — 589 с.

5. Майданик Р. А. Правовий звичай як джерело цивільного права / Р. А. Майданик // Юридична Україна. — 2009. — № 6 (78). — С. 67–72.

6. Первомайський О. О. Загальна характеристика засад цивільного законодавства. Цивільний кодекс України: Науково -практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / О. О. Первомайський ; за ред. проф. І. В. Спасибо -Фатєєвої. — Харків : ФОП Колісник А. А., 2010. — Т. 1: Загальні положення. — 320 с.

7. Первомайский О. О. Понятие источника гражданского права в контексте современного правопонимания. Харьковская цивилистическая школа: в духе традиций : монография / О. О. Первомайский ; под ред. И. В. Спасибо- Фатеевой. — Харьков : Право, 2011. — 296 с.

8. Погребняк С. П. Основоположні принципи права : автореф. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Погребняк С. П. — Харків, 2009. — 36 с.

9. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія / С. О. Погрібний. — Київ : Правова єдність, 2009. — 304 с.

10. Батлер У. Э. Право собственности в украинском праве. Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / У. Э. Батлер ; под общ. ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. — Киев : Юринком Интер, 2003.

11. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії (теоретико -правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Малишев Борис Володимирович. — Київ, 2002. — 229 с.

*Вінникова Альбіна Олексіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко Володимир Володимирович*

СТВОРЕННЯ ФОП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. Актуальність даної полягає в тому, що після повномасштабного вторгнення РФ на територію України багато українців штовхнулися з проблемами створення ФОП. Хтось вимушений відмовитись від своєї справи з огляду на активні бойові дії, а хтось має натхнення на відкриття нового бізнесу. На сьогоднішній день актуальним є питання процедури відкриття ФОП.

Урядом прийнято спеціальну постанову, яка визначає особливості проведення реєстраційних дій в умовах воєнного стану (Постанова КМУ від 06.03.2022 № 209 «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164», із змінами від 24.03.2022 р.). Відповідний документ передбачає такі зміни:

-реєстраційні дії дозволяється проводити виключно особами за переліком, затвердженого Мін'юстом;

-спрощено процедуру подання документів для проведення реєстраційних дій, зокрема, дозволяється надіслання копій документів шляхом використання електронної пошти та інших електронних засобів зв'язку;

-передбачається невідкладне проведення реєстраційних дій за умови, якщо заявником подані всі необхідні документи.

Реєстрація можлива офлайн чи онлайн. У першому випадку пакет документів потрібно надати державному реєстратору. В умовах воєнного стану список державних реєстраторів, яким дозволено проводити такі дії, доволі обмежений. Актуальну інформацію, де саме приймають документи, можна дізнатись на сайті Міністерства юстиції.

Зареєструвати ФОП онлайн можна через єдиний портал державних послуг «Дія». Для цього потрібно обрати послугу реєстрації ФОП та заповнити необхідні документи за підказками сервісу. Документи розглядають протягом 24 годин. Після цього (якщо все заповнили правильно) інформація про офіційну реєстрацію підприємницької діяльності ФОП з'явиться в ЄДР, реєстрі платників єдиного податку та реєстрі платників ПДВ.

Для цього потрібно підготувати наступні документи:

- заяву про державну реєстрацію;
- заяву про обрання спрощеної системи оподаткування (це можна зробити й пізніше, але до того часу ФОП перебуватиме на загальній системі оподаткування);
- заяву про реєстрацію платником ПДВ (це окрема процедура для тих, хто має сплачувати ПДВ за законом чи хоче робити це добровільно);
- паспорт та довідку про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків (ПН).

Для підприємницької діяльності передбачені окремі розрахункові рахунки, відмінні від тих, які в повсякденному житті використовує фізична особа. Багато банків пропонують відкрити рахунки для ФОП онлайн. На цьому етапі доречно також розглянути необхідність співпраці з платіжною системою.

Загальна система оподаткування передбачає, що ФОП платить 18% податку з доходів та 1,5% військового збору з чистого доходу. Тобто з різниці між виручкою та понесеними витратами. Докладно процедуру визначення оподаткованого доходу прописує ст. 177 ПКУ. Головна особливість загальної системи оподаткування в тому, що вона діє автоматично. Тобто, якщо ФОП при реєстрації не зазначить, на якій системі оподаткування він бажає перебувати, з моменту реєстрації він потрапить до загальної системи оподаткування. Альтернативний варіант – це спрощена система оподаткування. Яка передбачає, що ФОП платить з доходів єдиний податок. Його розмір залежить від обраної підприємцем групи платників єдиного податку. Втім, перебування на спрощеній системі оподаткування доступне не всім.

На сьогодні тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, для контролюючих органів припиняється перебіг строків, встановлених для взяття на облік у контролюючих органах фізичних осіб – підприємців за податковою адресою (п. 69.19 підрозділу 10 розділу XX ПКУ). Причому йдеться також й про передачу даних про взяття на облік таких платників податків від контролюючих органів до ЄДР.

Що це означає для ФОПа? Те, що він може зареєструватися (тобто, щоб отримати статус підприємця, подання заяви про реєстрацію достатньо). А от на облік до ДПС як платник податків потрапити не одразу. І не тому, що податківці затягують цей процес. Просто тому, що триває війна, і зараз ситуація у регіонах доволі різна.

Проте, як правило, органи ДПС беруть на облік ФОПів досить швидко, хоча й зі запізненням. Тож, якщо реєстрація відбувається за місцезнаходженням у тих регіонах, де немає активних бойових дій, взяття на облік відбувається протягом доби з моменту надходження повідомлення від держреєстратора про реєстрацію ФОПа. В інших регіонах взяття на облік може відбуватися від одного до кількох днів.

Висновок. Отже, попри активну фазу війни, держава сприяє розвитку та створенню нового бізнесу. Процедура реєстрацію ФОП у регіонах, які повністю підконтрольні Україні, не містить жодних ускладнень. Додатково держава створила сприятливі умови для того, щоб уникнути зайвої бюрократії. Зміни у податковій сфері дозволяють для ФОП 1 та 2 груп оподаткування, які не мають працівників, використовувати прибуток для підтримки бізнесу.

Література:

1. Постанова КМУ від 06.03.2022 № 209 «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164», із змінами від 24.03.2022 р.).
2. <https://news.dtkr.ua/accounting/other/75941-yak-stati-fopom-pid-chas-viini-poradi-yurista>
3. <https://happymonday.ua/revestratsiya-ta-zakryttya-fop>
4. <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-stati-fop-pid-chas-viini-poradi-yurista.html>

Касіч Дар'я
*студентка 2 курсу, юридично факультету
Державного університету інфраструктури
та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
*Кандидат юридичних наук,
член-кореспондент
Транспортної академії України, доцент,
кафедри Цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко Володимир Володимирович*

ГЕТЬМАНСЬКА ДЕРЖАВА

Гетьманщина, Перший Гетьманат або Військо Запорозьке (в офіційній канцелярії – Україна, Русь) — українська козацька держава яка виникла на теренах України внаслідок найбільшого козацького повстання в Речі Посполитій — Хмельниччині. Очільником виступав виборний гетьман. З 1654 перебувала під протекторатом Московського царства. Протягом другої половини XVII — початку XVIII століття, під час громадянської війни — часу розколу та правління окремими територіями різних гетьманів, останні, в боротьбі за єдиновладдя, визнавали верховенство Московського царства, Речі Посполитої та Османської імперії.

У 1667 році за Андрусівським миром розділена по Дніпру на Правобережну і Лівобережну Україну. Після остаточного скасування в Речі Посполитій козацького устрою на Правобережжі в 1699 році продовжила існування лише на теренах Лівобережжя. У 1709 році, під час Великої північної війни, невдало намагалася перейти під протекторат Шведської імперії. Протягом XVIII століття поступово втратила політичну й економічну автономію. 1764 року наказом імператриці Катерини II інститут

гетьмана скасовано, а ще через рік Гетьманщину реформовано в Малоросійську губернію.

Оскільки з середини XIV й до 1780-х саме городові козаки були найчисленнішою групою служилого стану Гетьманщини, її також іноді згадують як Військо запорозьке Городове.

В офіційних документах та інших джерелах Гетьманщина називалася переважно Україною, Українською державою або ж Українським князівством. Рідше використовувалися назви Мала Росія, Русь та інші.

В 1672 році в турецько-польських домовленостях згадувалася «Українська держава», а в 1712 цей термін використав гетьман в еміграції Пилип Орлик. У той же час в своїх латинських листах Орлик пише і про «Українську республіку», а в листі до митрополита Стефана Яворського (1715) ототожнює «Україну» і «государство Московське».

В 1677 кошовий отаман Іван Сірко називав Гетьманщину Україною і писав що Хмельницький «удільним князівством Україну приукрасив». Іван Мазепа також використовував термін «Україна», протиставляючи її «государству Московському», називаючи при цьому «своєю вітчизною» і «милою маткою».

Але окрім України використовувалися й інші назви. Так, в 1669 році гетьман Петро Дорошенко бажаючи відродити Київську Русь в кордонах від ріки Вісли до міста Севськ називав Гетьманщину Руссю. Поширеним був і термін Мала Русь, Мала Русь або Малоросія, що однак не завжди гарантувало існування терміну «Великоросія». Наприклад в «Маніфесті до іноземних державців» (1658) Івана Виговського Україна називається «Руссю» або «Малою Руссю», землі Білорусі «Білою Руссю», а територія Росії — Московією. Гетьман Петро Іваненко теж вживав це поняття, називаючи Гетьманщину «Малоросійським князівством» та «Малоросійською

державою» на противагу «Московщині». В творчості гетьманського канцеляриста Миколи Ханенка зустрічаємо «Малоросійське панство» (польська Держава).

Поняття «Русь» і «Україна» часто використовувалися як назви однієї і тієї ж території. У листі-зверненні гетьмана Івана Брюховецького до Війська Запорізького Низового датованого 1667 роком згадується про намір кримського хана «идти на Русь или на Украйну».

В часи існування Гетьманщини згадувався і термін «Козацька республіка» або просто «Козацька земля». Німецький географ Йоган Гюбнер в своїй праці «Землеводного кола короткий опис зі старої та нової географії» (1719) писав, що землі України розділені поміж Польщею, Москвою та «Козацькою землею».

Найближчими помічниками гетьмана у вирішенні держ. справ і в управлінні військом були ген. старшини, які одночасно виступали і як вищі військ. чини в укр. козац. війську, і як виборні посади і члени гетьман. уряду У.к.д. Генетично інститут генеральної старшини пов'язаний з виборними військ. чинами, що з 2-ї пол. 16 ст. існували на Запороз. Січі, а згодом були перенесені до реєстрового козац. війська. З утвердженням у ході Національно-визвол. війни укр. народу серед. 17 ст. У.к.д. кількість ген. старшин і коло їхніх функціональних обов'язків, прав і привілеїв суттєво зросли. Інституційно до категорії ген. старшин у серед. 17 ст. належали генеральний обозний, генеральний суддя, генеральний писар, генеральний осавул. Іноді уряди ген. судді й ген. писаря посідали не один, а по двоє старшин; а уряд ген. осавула обов'язково посідали кілька осіб. З останньої третини 17 ст. до числа ген. старшин було включено генерального хорунжого і генерального бунчужного. 1728 було узаконено існування посади генерального підскарбія, згадки про існування інституту якого зустрічались і в часи гетьманування Б.Хмельницького та І.Брюховецького, але з цього часу

їх мало бути двоє, причому один із них — обов'язково представник рос. влади.

Ускладнення держ. життя відбилось у розбудові повноцінного органу виконавчої влади — Генеральної військової канцелярії, де зосередилися важелі реалізації як внутр., так і зовн., політики. Водночас ця ж обставина зумовила занепад інституту ген. рад, які виявилися неефективними при вирішенні складних питань держ. життя. У процесі ускладнення структури центр. управління відбулися зміни у складі ген. старшини, де з'явилися нові чини — генеральних підскарб'я, хорунжого та бунчужного, а також вибудовувалася певна службова ієрархія, виробилася традиція службового просування, сформувалася до певної міри замкнута старшинська корпорація. У політ. житті дедалі більшу роль почали відігравати старшинські ради. У.к.д. мала власну суд. систему, що включала в себе сотенні суди, полкові суди та Генеральний військовий суд, які замінили собою існуючі в Речі Посполитій гродські суди, земські суди, підкоморські суди і Коронний трибунал. Судочинство здійснювалось на підставі Статутів Великого князівства Литовського, норм магдебурзького права і кодексу нім. походження "Саксон". Важливу роль у судочинстві, особливо нижчих інстанцій, відігравали положення звичаєвого права.

Козацтво, перебравши в межах У.к.д. на себе функції управління д-вою, закріпивши в правових актах, у т. ч. й міждерж. угодах, права і привілеї як провідної сусп. верстви, оформилося в якості окремого повноправного соціального стану. Утім, незважаючи на традиції ведення козац. реєстрів (див. Реєстри козацькі) і компутів упродовж усіх 17—18 ст., виокремитися в замкнутий соціальний стан козацтву все ж не вдалося, отож і надалі існували можливості як входження до його лав представників ін. соціальних станів і груп, так і виходу в силу різних причин із нього.

По мірі розвитку козац. державності й ускладнення функцій інститутів влади, а також закріплення земельної власності

відбувалося виділення з більш-менш однорідної козац. маси часів визвол. боротьби серед. 17 ст. провідної соціальної верстви — козац. старшини і т. зв. значних козац. товаришів (згодом у середовищі останніх почали розрізняти бунчукових товаришів і значкових товаришів), у руках яких переважно й зосереджувалися всі управлінські функції в У.к.д. і козац. війську. Згодом майнова і соціально-правова нерівність у козац. середовищі була закріплена поділом козацтва на т. зв. виборних козаків та їхніх підпомічників, перші з яких рекрутувались із середовища заможного козацтва, відбували військ. повинність і в повному обсязі користувалися козац. правами і привілеями, а другі, економічно неспроможні до належного виконання військ. служби, допомагали виборним у веденні їхнього госп-ва та спорядженні до військ. походів, втрачаючи водночас у доступі до традиційних козац. прав і привілеїв. Після скасування урядом Катерини II 1764 інституту гетьманства і проведення П.Румянцевим (див. П.Румянцев-Задунайський) у 1760—70-х рр. низки політико-адм. реформ козацтво втратило свій колишній статус, у т. ч. й визначальну функцію іррегулярного війська, і поволи наближалось до статусу державних селян Рос. імперії. Водночас рос. влада надала козац. старшині можливість претендувати на права рос. дворянства і цим самим нівелювала будь-які спроби козацтва відстоювати традиційний козац. устрій.

Література:

1. Горобець В.М. УКРАЇНСЬКА КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА
http://www.history.org.ua/?termin=ukrajnska_kozacka_derzhava
2. Українська козацька держава
<http://www.golos.com.ua/article/347710>
3. <https://www.wiki.uk-ua.nina.az.html>
4. <https://uk.wikipedia.org/wiki>

*Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного та
кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій*

*Ластовецький Роман Ігорович
студент 4-го курсу, група 1913,
юридичного факультету*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПОХІДНИХ СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Мета доповіді: в даній роботі, ми маємо на меті розглянути на нашу думку основні проблеми похідних суб'єктів авторських та суміжних прав.

Виклад основного матеріалу дослідження:

Розглядаючи дану тему ми, звісно ж повинні спочатку розібратись хто є суб'єктами і які саме, це похідні суб'єкти авторських та суміжних прав.

Відповідно до ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми майновими правами:

- 1) особисто;
- 2) через свого повіреного;
- 3) через організацію колективного управління.

Суб'єктом авторського права може бути автор твору або інші фізичні та юридичні особи, відповідно яким можуть виникати авторське право відповідно до закону, договору чи спадщини. Суб'єкт авторського права – особа, яка не є автором, не може володіти правами, якими володіє автор твору. Особисті немайнові права автора невіддільні від нього.

Суб'єктом похідного авторського права може бути фізична або юридична особа, яка отримала авторське право у формі цивільно-правового договору відповідно до положень статті 27 Закону про авторське право. Крім того, авторське право може передаватися іншим фізичним і юридичним особам або державам у порядку спадкування від автора або іншого власника авторського права (ст. 25 Закону про авторське право). Спадкоємці мають право захищати авторство на твір від перекручування, спотворення чи іншої зміни твору, а також від будь-якого іншого порушення прав на твір, яке може завдати шкоди честі та репутації автора.

Суб'єкт суміжних прав зобов'язаний укласти договір з автором твору, а виробники фонограм, організації радіомовлення і кабельного мовлення - також з автором ще й виконавцями. Усі відповідні суб'єкти права мають виключне право на використання твору (виконання, виробництво, фонограму, розповсюдження). Це означає, що інші повинні отримати ліцензію на оригінальний запис виконання, виробництво, трансляцію чи кабельну мережу від суб'єкта цих прав. Вони також дозволяють відтворювати звукозаписи, їх застосування, обробку та багато інших операцій. Відповідні правовласники також мають право на винагороду. Ці права регулюються договорами з користувачами, а збір і виплата винагороди - управляються спеціальними організаціями, які управляють відповідними правами, створеними їх суб'єктами. Відповідні права діють протягом 50 років.

До похідних відповідних прав належать особи, які набули прав за договором або законом, зокрема:

- 1) Спадкоємець виконавця та особа, до якої відповідно до закону переходять майнові права, пов'язані з виконанням;
- 2) спадкоємці та правонаступники виробників фонограм і відеограм, а також особи, до яких за законом переходять суміжні майнові права на фонограми;

3) правонаступники організації мовлення та особи, до якої за законом переходять майнові права на програму.

У визначенні «виконавця» та «виробника фонограм» у Законі України «Про авторське право і суміжні права» враховано відповідні норми міжнародного права.

- **Виробником фонограми** може бути як фізична, так і юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і відповідальність за перший звуковий запис виконання або будь-яких інших звуків. Тобто особа, яка задумала цей проект і втілила його в життя (орендувала чи створила студію, уклала договори з авторами і виконавцями на запис виконання, фінансувала цей проект або уклала відповідні договори зі спонсорами чи кредиторами, здійснила інші необхідні дії).

- **Виробником фонограми** може бути як фізична, так і юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і відповідальність за перший звуковий запис виконання або будь-яких інших звуків. Тобто особа, яка задумала цей проект і втілила його в життя.

- **Виробником відеограм** може бути фізична або юридична особа, яка активно відповідає за перший відеозапис виступу чи будь-якого рухомого зображення.

Найбільшою загрозою для суб'єктів прав на ринку музичного виконавського бізнесу у зв'язку з оцифруванням творів (об'єктів суміжних прав) є фактична втрата будь-якого контролю над об'єктами та більшою частиною належної їм винагороди. Розміщення цифрових творів/об'єктів суміжних прав в мережі Інтернет. На практиці звукозаписні компанії майже завжди, надаючи ліцензії на відтворення музичних творів (записи виконання, фонограми), намагаються перешкодити ліцензіату розміщувати такі об'єкти в

Інтернеті шляхом включення відповідних пунктів до ліцензійної угоди.

Передусім, ми обговорюємо придатність авторського права для розміщення творів (об'єктів суміжних прав) в Інтернеті та субправомочностей співвідношення для відтворення та представлення для громадськості, щоб їхні представники могли отримати доступ до таких об'єктів. У будь-якому місці та в будь-який час за власним вибором (так звана «субправомочність доступу»)

Підтвердження існуючої законодавчої охорони авторського права і суміжних прав в Інтернеті є доречним і необхідним.

Справа має міжнародний характер, оскільки йдеться про порушення цивільного та господарського законодавства України. Закон України «Про міжнародне приватне право» та українське цивільне та господарське процесуальне законодавство не можуть дати однозначної відповіді на питання, чи можуть українські суди розглядати спори про захист прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав України. Це пов'язано з тим, що нелегальні іноземні громадяни чи юридичні особи розміщують у мережах України твори, що охороняються авторським правом, або пов'язані з ними об'єкти. Практично важко надати докази того, що хтось подав заяву про відкриття провадження. Також важко домогтися подальшого розгляду справи, оскільки процесуальні норми вимагають наявності доказів повідомлення про відкриття провадження, судове засідання тощо. Можливе відкриття провадження; але продовження розгляду справ і навіть виконавчого провадження малоімовірно.

Кожен, хто незаконно завантажує твір, захищений авторським правом/суміжним правом, притягується до відповідальності. Провайдери, які дозволяють іншим отримати доступ до Інтернету через свій сервер, також можуть бути притягнуті до відповідальності. А також хостингові послуги, які незаконно надають доступ до

цифрової мережі правопорушникам, які протиправно завантажують об'єкти суміжних та авторських прав.

Вважаємо, що таке розширення предмета відповідальності є явно суперечливим.

Принцип справедливості відповідальності, оскільки зрозуміло, що ні хостер, ні провайдер не можуть контролювати весь обсяг розміщеної (розповсюдженої) з їх допомогою інформації для дотримання прав інтелектуальної власності.

Порушення авторського права та суміжних прав виходять за межі контролю зловмисника. Це робить звинувачення та винесення вироку з приводу важкої теми. Тому недоцільно перекладати відповідальність не на ту сторону. Залучення третіх осіб до судових справ часто призводить до нових проблем. Наприклад, багато інтернет-провайдерів і сайтів хостингу часто фігурують у справах про підробку через ускладнення, пов'язані із захистом авторських прав.

Висновок

Отже, конкретні рішення вимагають постійного розвитку. З вирішенням цієї проблеми пов'язана необхідність встановити довгостроковий моніторинг міжнародно-правових дій у сфері суміжного права та авторських прав, дослідження та систематизація досвіду країн світу, в проблемах взаємозв'язку в певній сфері.

Світовий досвід показує, що прогресу можна досягти, зосередившись на інтелектуальній діяльності та розумно використовуючи її плоди.

Проблема постає також у тому, що не лише потрібно отримати результат творчої діяльності, а їх потрібно ще й раціонально використовувати, що є не легше, ніж їх створювати.

Звісно, що наша країна має великий інтелектуальний потенціал та безліч досягнень світового рівня, більшість з яких були

не правильно(раціонально) спрямовані та не принесли належної користі нашому народу.

Література:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХП // Відомості Верховної Ради України
2. Закон України «Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право» від 20 вересня 2001 р. № 2733-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002.
3. Закон України «Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми» від 20 вересня 2001 р. № 2732-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002.
4. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Голос України. - 2005. - 29 лип
5. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів / [Підпригора О.А., Святоцький О.Д., Мельник О.М. та ін.] ; за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. - С. 130. 19Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Голос України. - 2003. - 12 березня.
6. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму ВГС України від 17.10.2012
7. Пастухов О.М. Авторське право в Інтернеті / Пастухов О.М. - К.: Школа, 2004.
8. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник / Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. - К.: Юрінком Інтер, 2004.

Фелон Ірина Василівна,
*студентка 4 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мартюк Аліна Сергіївна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: СЬОГОДЕННІ ВИКЛИКИ

Метою статті є проаналізувати яким чином забезпечуються права та інтереси дітей в умовах збройної агресії на території нашої країни.

Постановка проблеми: Після початку збройної агресії на території України найуразливішою верствою населення виявилися діти, які найбільш важко реагують на те що відбувається та являються беззахисними під час воєнного стану, тому на сьогоднішній день дана тема є дуже актуальною.

Основні матеріали дослідження: Початок повномасштабних військових дій російської федерації проти нашої держави засвідчує необхідність суттєвого оновлення існуючого соціально-правового механізму забезпечення прав та інтересів дітей. На необхідність його дієвості 24 лютого 2022 року наголосило й керівництво дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) (ЮНІСЕФ – світовий лідер, що опікується правами дітей більше ніж у 190 державах, включаючи й Україну), а саме, у своїй заяві виконавчий директор Кетрін Рассел виразила схвильованість посиленням бойових дій в Україні, які несуть

надзвичайну загрозу безпеці та добробуту 7,5 мільйонів дітей нашої держави [1].

В умовах, що склались, з метою забезпечення прав та інтересів дітей Кабінетом Міністрів України уже в перші дні дії Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» було створено нову структуру – Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, а Офіс Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики України створили Telegram-бот «Дитина не сама» (https://t.me/dytyna_ne_sama_bot). для допомоги дітям, які опинилися у воєнний час у складних ситуаціях.

Вищезазначений координаційний штаб було започатковано Урядом за ініціативою народного депутата України Павла Сушка та Радника – уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'ї Герасимчук. **Призначення штабу** – координація роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади, ОМС щодо евакуації, створення безпечних умов та забезпечення прав під час воєнного стану дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, в тому числі дітей з інвалідністю; дітей, які не мають такого статусу, але проживають або зараховані до закладів різних типів, в тому числі дітей з інвалідністю; дітей, які влаштовані до сімей патронатних вихователів [2].

За час свого функціонування Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану провів більше 20 засідань, в тому числі й 3 екстрених. Його робота зводиться до безпечної евакуації дітей з вразливих категорій; забезпечення потреб переміщених дітей з вразливих категорій в країнах перебування, в тому числі, постановки на консульський облік; захист прав дитини в умовах воєнного стану (вирішення проблемних питань). За період

свого існування Координаційним штабом здійснено значний обсяг роботи, а саме:

- за підтримки проєкту SURGe визначено алгоритм дій щодо влаштування дітей, залишених без супроводу, батьківського піклування та інформування працівників поліції, служб у справах дітей та медиків щодо дотримання цього алгоритму;
- розроблено, випущено та поширено через соціальні мережі інформаційну листівку й соціальний відеоролик про алгоритм дій для громадян, які виявили дитину без супроводу дорослих;
- опрацьовано проблемні питання, що виникають під час перетину кордону чоловіками призовного віку, які супроводжують дітей;
- запропоновано механізм інформування батьків, родичів дітей, які перебували у закладах, та були переміщені (евакуйовані), про місце перебування дітей (у тому числі тих батьків, родичів, які звертаються на гарячу лінію);
- розпочато роботу над законопроектом про врегулювання питань функціонування закладів, притулків для дітей приватної форми власності та ін. [3];
- розроблено довідник корисних контактів під час війни, який містить контакти організацій та установ, що надають медичну, правову, гуманітарну, психологічну, допомогу щодо евакуації та надання прихистку, забезпечення прав в освіті, вирішення соціальних питань, протидії насильству, торгівлі людьми, пошуку військовополонених та загиблих військовослужбовців [4].

Слід зазначити, що такі Координаційні штаби з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану активно діють і на рівні місцевого самоврядування, зокрема досить дієвим є такий штаб у м. Хмельницькому.

Крім цього, Урядом прийнято постанову №385, якою затверджено Порядок тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, постанову Кабінету Міністрів України від № 349 від 22 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану».

У складний воєнний час вирішення невідкладних питань, пов'язаних з усиновленням та тимчасовим влаштуванням дітей в таких умовах взяли на себе Міністерство соціальної політики України та Національна соціальна сервісна служба.

Водночас, свого вирішення потребують і інші питання забезпечення прав та інтересів дітей в Україні в умовах збройної агресії російської федерації. Зокрема, увага міжнародної спільноти, наукового загалу, органів публічної влади, їх посадових і службових осіб має бути прикута до недопущення:

- порушень конституційних приписів, викладених законодавцем у ст. 52 Основного Закону Української держави (діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом; покладення на державу утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також заохочення і підтримка державою благодійницької діяльності щодо дітей);
- випадків депортації українських дітей, включно і сиріт, та викрадених у живих батьків (з агресором необхідно якнайшвидше розпочати переговори щодо повернення таких дітей до України);

- вбивств дітей (з 24 лютого і станом на ранок 21 жовтня) загинули 429 дітей, ще щонайменше 817 зазнали поранень різного ступеня складності. Проте ці дані все ще не остаточні). [5]

Висновок. Подолати вищевказані та інші проблеми вимагає як вивчення наявного за період воєнного стану вітчизняного досвіду з питань захисту прав і інтересів дітей в умовах такого правового режиму, так і звернення до напрацьованого зарубіжного досвіду з цих складних та важливих питань.

Література:

1. Заява Виконавчого директор ЮНІСЕФ Кетрін Расселл щодо дітей в Україні. URL. <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/statement-unicef-executive-director-catherine-m-russellchildren-ukraine>.
2. Уряд створив координаційний штаб для захисту прав дітей в умовах воєнного стану. URL. <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-stvoriv-koordinacijnij-shtab-dlya-zahistu-prav-ditej-v-umovahvovennogo-stanu>.
3. Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. 30 днів роботи. URL. https://drive.google.com/file/d/1WtgBJNIJN_wjqFSTNHNiai2XiU2CtW4Rd/view?fbclid=IwAR1omoRdgzEgtxaFNkeFIXPbye4vIHWNKQP4UxsqFNTGXDjrwOqNDprrmRM8.
4. Допомога під час війни: з'явився новий довідник корисних контактів. URL. <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/dopomoha-pid-chas-vijni-zjavivsja-novij-dovidnik-korisnikh-kontaktiv.html>.
5. Унаслідок вторгнення рф в Україні загинули щонайменше 429 дітей — прокурори. URL. <https://hromadske.ua/posts/unaslidok-vtorgnennya-rf-v-ukrayini-zaginuli-shonajmenshe-429-ditej-prokurori>

*Бобко Катерина Миколаївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мартюк Аліна Сергіївна*

ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ЧИ СТАТУС БІЖЕНЦЯ: В ЧОМУ ПРИНЦИПОВА РІЗНИЦЯ?

Метою статті є проаналізувати два даних поняття і визначити в чому їх відмінність та хто саме їх може отримати.

Постановка проблеми: Після повномаштабного вторгнення росії на територію України, мільйони сімей були змушені покинути свої домівки у пошуках безпеки, захисту та допомоги. Тому дана тема є актуальною, як ніколи, адже українці мають розуміти різницю між статусами «біженець» і «тимчасовий захист».

Основні матеріали дослідження: Статус біженця - це індивідуальне право особи на міжнародний захист, яке надається після проходження тривалої адміністративної процедури, яка має свої особливості. При цьому поняття тимчасового захисту не є категорією міжнародного права, а є винятковими тимчасовими та негайними мірама, які застосовуються при масовому напливі людей, які тікають з зони збройного конфлікту, направленими на забезпечення швидкого та відносно спрощеного механізму колективного захисту осіб, які потребують такого захисту, гарантуючи їм дозвіл на проживання та інші соціальні права [1].

Право на отримання тимчасового захисту мають (1) громадяни України та члени їх сімей, переміщені 24.02.2022 та пізніше; (2) особи без громадянства, громадяни третіх країн, які мали

в Україні статус біженця, або еквівалентний захист та члени їх сімей, переміщені 24.02.2022 та пізніше; (3) громадяни третіх країн, які на законних підставах проживали в Україні до 24.02.2022, зокрема на підставі чинного дозволу на постійне проживання, та наразі не можуть повернутись до країни свого громадянства (наприклад, білоруси) [3].

За отриманням статусу біженця може звернутись особа, яка: (1) має обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, політичних поглядів; (2) знаходиться за межами країни своєї національної належності; (3) не в змозі, або не бажає користуватися захистом своєї країни [2].

Тимчасовий захист можна отримати в будь-якій державі ЄС (крім Данії), тоді як статус біженця - тільки в тій державі, кордон якої особа перетнула вперше. Тобто на сьогодні - це сусідні з Україною держави [1].

Працевлаштування для осіб, які попросили тимчасового захисту можливе з моменту звернення з відповідним запитом, тоді як для осіб, які звернулись за отриманням статусу біженця, недоступною є опція працевлаштування протягом 6 місяців з моменту подання заяви [3].

Громадяни які отримали тимчасовий захист особи можуть безперешкодно в будь-який час повернутись до держави свого громадянства, а також подорожувати державами ЄС протягом 90 днів. Особі, яка звернулась за отриманням статусу біженця заборонено протягом 6-ти місяців, поки розглядається її заява перетинати кордон держави перебування [2].

При зверненні за отриманням статусу біженця, особа вимушена бути здати свій паспорт доки не буде прийнято рішення про отримання статусу біженця. При тимчасовому захисті - паспорт не вилучається [3].

Вид міжнародного захисту	Біженство	Тимчасовий захист
Правові підстави (основоположні)	Конвенція ООН 1951 р. (Женевська конвенція) і протокол до неї 1967 р., Дублінська конвенція 1990 р.	Директива ЄС №2001/55/ЄС від 20.07.2001 р. та рішення Ради ЄС №2022/382 від 04.03.2022 р.
Фактичні підстави	Обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів у країні національної належності або колишнього місця проживання	Зафіксований Радою ЄС масовий вплив переміщених осіб
Докази наявності підстав для надання захисту	Потрібно детально описувати обставини, які будуть оцінюватися у кожному конкретному випадку	Факт встановлений, доведення не потребує
Особи, які претендують на захист	Громадяни будь-яких країн, особи без громадянства	Громадяни України, особи, які на законних

		підставах проживали в Україні до 24.02.2022 р.
Країна надання захисту	Перша безпечна країна, кордон з якою перетнула особа, або країна проживання члена сім'ї	Будь-яка країна ЄС (крім Данії). Директива ЄС не застосовується в інших країнах Шенгенської зони (Швейцарії, Норвегії, Ліхтенштейні, Ісландії)
Строк надання захисту	Як правило, це тривалий процес, що закінчується набуттям громадянства	Рік з можливістю автоматичного продовження двічі по 6 місяців, а далі може бути запропоноване продовження ще на рік (може бути припинено достроково)
Обмеження пересування	До оформлення (близько 6 місяців) прив'язка до	Можливість пересування

	країни, в якій подано заявку. У деяких країнах не можна змінювати й місце проживання	країнами ЄС та виїзд до інших країн до та після надання тимчасового захисту однією з країни ЄС
Доступ до роботи	Після оформлення (близько 6 місяців)	Відразу

Висновок. Отже, дане порівняння дає можливість визначити, що якщо особа зацікавлена в негайному отриманні всіх соціальних прав та в терміновому поверненні на територію України по закінченню воєнних дій, при цьому не має наміру залишатись в ЄС, то оптимальним буде саме отримання тимчасового захисту. Якщо ж особа переслідує більш далекоглядні цілі, як то отримання права безстрокового проживання та доступ до інтеграційної системи ЄС, тоді є сенс звернутись з заявою про отримання статусу біженця.

Література:

1. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р.
2. Дублінська конвенція 1990 р.,
3. https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210033_timchasoviy-zakhist-chi-status-bzhentsya-v-chomu-printsipova-rznitsya.

*Кравець Діана Дмитрівна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мартюк Аліна Сергіївна*

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Метою статті є визначення особливостей соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Постановка проблеми: Аналіз основних соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб, шляхи їх розв'язання, визначення можливостей соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Основні матеріали дослідження: В ці надзвичайно важкі часи для нашої держави, кожна людина страждає через терористичні дії російської федерації, але найбільш приголомшеними у цій ситуації виявились громадяни, які змушені були покинути своє місце проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту. На початку 2014 року люди з Донецької, Луганської областей та АРК Крим змушені були полишати свій дім та переїздити у більш безпечніші міста. На сьогодні, на жаль ситуація лише погіршилась, тому що зараз кількість внутрішньо переміщених осіб зросла, внаслідок того що окупованих територій стало значно більше і перебування на них являється загрозливим для життя та здоров'я громадян.

Відповідно до ЗУ "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка

перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Питання проблематики ВПО наразі є дуже актуальним, так як вони виражаються в моральних та матеріальних аспектах. Перші потребують психологічного втручання, а другі впливають на отримання необхідних для виживання матеріальних ресурсів. Також на сьогодні існує значна проблема у відсутності якісної системи інформування щодо отримання відповідної допомоги.

Усі ВПО, які намагалися пройти бюрократичні процедури (реєстрація допомоги тощо), скаржаться на проблеми з отриманням довідок. Також заявляють про те, що працівники соціальних установ «не володіють інформацією» щодо того, як і хто має допомагати при оформити ВПО. Відповідно ми знову бачимо проблему на загальнодержавному рівні, держава та відповідні працівники соціальних установ не завжди можуть якісно надати кваліфіковану допомогу, тим самим створюючи додаткове психологічне напруження у суспільстві.

Питання ВПО є наразі дуже актуальними, і хоча в Україні є відповідні норми щодо регулювання цих питань, у законодавстві все ж таки існують прогалини. Пощастило, що є волонтери та звичайні громадяни, які готові допомогти іншим, але цього на жаль замало, бо внутрішньо переміщені особи мали всі життєві блага, а зараз вони змушені перебувати далеко від дому і не можуть реалізовувати свої повсякденні потреби. Наприклад, діти потребують певних закладів освіти, усі громадяни потребують медичної допомоги, інші люди довгий час вже перебувають без роботи та можливості реалізувати своє право на працю [1], [3]. Також у багатьох осіб, а особливо дітей виникають психологічні проблеми адаптації до нового місця

проживання. Насправді проблем наразі є дуже багато і це має бути рушійною силою для нашої держави, щоб більше допомагати внутрішньо переміщеним особам. Можна запозичувати приклад з інших держав, які відповідно до свого та міжнародного законодавства допомагають людям, які змушені були виїхати з території України у більш безпечні для життя місця. Також багато країн допомагають нам на різних рівнях від гуманітарної допомоги до відновлення соціально-культурних зв'язків.

Висновок. Підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що в нас є відповідні норми та механізми для допомоги внутрішньо переміщеним особам, але вони потребують вдосконалення, розширення мережі спеціальних фондів для підтримки таких громадян. На державному рівні створити такі умови для громадян, щоб ВПО почували себе захищеними у будь-якому куточку країни, навіть якщо через певні обставини вони були змушені покинути рідний дім. Також треба більш відповідально ставитися до кваліфікації персоналу який допомагає під час процедури оформлення такого виду допомог у відповідних державних органах.

Література:

1. Конституція України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. ЗУ "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
3. Кодекс законів про працю України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

*Олександр Ликов,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, відділення
бакалаврату, кафедри права
Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства*

*Науковий керівник:
к.ю.н., доцент Юлія Коросташивець*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ДИТИНОЮ

Умови військового стану та триваюча війна призвели до того, що багато української дітей втратили своїх родичів, залишились без батьківського піклування або опікуна, таким чином, актуальним стає питання, як саме таким особам прийняти спадщину в своєму становищі.

Частина 1 статті 1222 Цивільного кодексу України передбачає, що спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. [1]

Дітей з точки зору віку поділяють на дві групи:

- малолітні діти (від народження до 14 років);
- неповнолітні діти (14-18 років);

Оскільки діти не мають можливості повною мірою самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, законодавець закріпив за дітьми додаткові гарантії щодо прийняття спадщини.

Такими гарантіями можна вважати:

- особливий порядок прийняття та відмови від спадщини;
- контроль за спадкуванням з боку органів опіки та піклування;
- право на гарантовану частку спадщини. [2]

Відповідно до статті 1269 Цивільного кодексу України передбачено право особи, яка досягла чотирнадцяти років, на подання заяви про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або

підклучальника. Подання відповідної заяви від імені малолітньої, має бути здійснено її батьками (усиновлювачами).[1]

Хоча законодавством не передбачені дії для прийняття спадщини малолітньою та неповнолітньою особою, для можливості розпоряджатися спадковим майном необхідно законним представникам звернутись до нотаріуса для отримання свідоцтва про спадщину.

Перелік документів для отримання свідоцтва про право на спадщину:

- свідоцтво про смерть спадкодавця;
- документи, подані на підтвердження факту місця відкриття спадщини (довідка житлово-експлуатаційної організації, довідка правління житлово-будівельного кооперативу про реєстрацію (постійне місце проживання) спадкодавця; запис у будинковій книзі про реєстрацію (постійне місце проживання) спадкодавця, довідка адресного бюро, довідка райвійськкомату про те, що спадкодавець до призову на військову службу проживав за відповідною адресою);
- свідоцтво про народження дитини та її паспорт (за наявності), довідка про присвоєння індивідуального номеру платника податків дитини;
- документи, за якими встановлюється черга спадкування дитини за законом із (свідоцтва, рішення суду, тощо), або заповіт на ім'я дитини;
- правовстановлюючі документи на спадкове майно;
- звіт (акт) про оцінку майна, здійснену уповноваженим суб'єктом оцінювання, крім спадкоємців першої та другої черги спадкування;
- заява про видачу свідоцтва про право на спадщину, подана та підписана батьками (батьком, матір'ю, якщо помер інший з батьків), що діють від імені та в інтересах малолітньої дитини, або заява про видачу свідоцтва про право на спадщину, подана та підписана неповнолітньою дитиною яка досягла 14 років.

У разі, якщо дитина є спадкоємцем після померлих батька та матері, дитина може отримати свідоцтво про право на спадщину у наступних випадках:

1. після набуття повного обсягу цивільної дієздатності (18 років – повнолітня особа та у випадках, передбачених законом);
2. після призначення опікуна (піклувальника) відповідно опікуном (дитиною за згодою піклувальника). [3]

Отже, перебуваючи в статусі малолітньої та неповнолітньої особи, громадяни не мають перешкод та обмежень щодо прийняття спадщини. Законодавство України передбачає такі процедури і не обмежує ніяким чином таких осіб.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. 435 -IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356

2. Олександр Онуфрієнко Порядок прийняття спадщини дитиною: веб сайт.
URL:https://jurliga.ligazakon.net/analytics/207445_poryadok-priynyattya
(дата звернення 13.10.2022)

3. Юридичні новини та консультації: спільнота соціальної мережі *Facebook*.
URL:<https://www.facebook.com/groups/517948411580332/permalink/8295122263862869/?sfnsn=mo&ref=share> (дата звернення 13.10.2022)

*Владислав Костюк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, відділення бакалаврату,
кафедри права, Київського фахового
коледжу туризму та
готельного господарства*

*Науковий керівник: к.ю.н, доцент
Юлія Коросташивець*

НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНУ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Недійсними правочинами є дії суб'єктів цивільного права, що спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, але не породжують бажані сторонами юридичні результати внаслідок невідповідності вчинених дій вимогам закону[5].

Таким чином, недійсність правочину є наслідком того, що дія, яка ззовні нагадує правочин, за своєю суттю не відповідає вимогам, що висувуються до юридичного факту, який кваліфікується як правочин. З іншого боку, такий правочин не є й юридично байдужим фактом, бо з його укладенням закон пов'язує виникнення для сторін певних наслідків (хоч і не тих, яких бажали сторони: повернення отриманого майна, виникнення обов'язку компенсації збитків тощо).

Загальною підставою визнання правочину недійсним є його невідповідність вимогам закону. Це загальне правило конкретизоване в спеціальних нормах, що закріплюють особливі підстави і конкретні наслідки визнання правочинів недійсними.

Говорячи про конкретні підстави визнання правочину недійсним, слід зазначити, що його недійсність зумовлюється наявністю дефектів ознак або елементів правочину, недотриманням вимог, необхідних для чинності правочину [1].

Зокрема, це можуть бути:

- 1) дефекти суб'єктного складу (укладення правочину особою, що не має необхідного обсягу дієздатності);
- 2) дефекти волі (невідповідність волі та волевиявлення);
- 3) дефекти (недотримання) форми;
- 4) дефекти (незаконність і/або аморальність) змісту та порядку укладення правочину.

Наявність цих дефектів тягне за собою недійсність правочину. Виняток становлять випадки недотримання вимоги щодо форми правочину, встановленої законом. Як правило, недотримання простої письмової форми правочину не тягне недійсності останнього, а лише ускладнює доведення його існування. Оскільки за допомогою свідчень свідків зробити це у випадку порушення письмової форми не можна, то необхідно відшукувати письмові докази, аудіозаписи, відеозаписи тощо.

Відповідно до цивільного законодавства правочини поділяються на нікчемні та оспорювані.

Нікчемний правочин— це правочин, недійсність якого встановлена у законі, не вимагається визнання його недійсності судом [1].

Оспорюваний правочин — це правочин, недійсність якого прямо не встановлена у законі, але він може бути визнаний недійсним судом у разі, коли одна зі сторін або інша зацікавлена особа заперечують його дійсність на підставах, передбачених законом [1].

Підставами нікчемності правочинів є:

- 1) правочини, які порушують публічний порядок;[3]
- 2) правочини, вчинені з порушенням вимог щодо їх форми;
- 3) правочини, вчинені недієздатною особою;
- 4) правочин, вчинений без згоди органу опіки та піклування.

Підставами оспорюваності правочинів є:

1.вчинення правочинів неповнолітніми фізичними особами поза межами їх цивільної дієздатності;

2.вчинення правочину дієздатної фізичної особи у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними;

3.вчинення правочину юридичною особою, якого вона не мала права вчиняти;

4.вчинення правочину під впливом помилки;

5.вчинення правочину під впливом обману;

6.вчинення правочину під впливом насильства;

7.вчинення правочину у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною;

8.вчинення правочину під впливом тяжкої обставини;

9.вчинення фіктивного правочину [1].

Момент набрання чинності правочином може бути зазначенні у самому правочині шляхом вказівки на певну дату або на певну подію чи шляхом вказівки на закінчення перебігу певного проміжку часу.

Якщо момент набрання чинності правочином не вказаний у самому правочині чи законі, а також не впливає з його змісту та суті, припускається, що права і обов'язки у сторін виникають відразу після вчинення правочину. (Наприклад, у договорі купівлі-продажу може бути достатнім сплати покупної ціни і передачі речі, щоб у покупця виникло право власності на продану річ).[2]

Якщо за недійсним правочином права та обов'язки мали настати лише у майбутньому, правочин припиняється судом на майбутній час. Це пов'язане з тим, що на момент вчинення правочину і навіть на момент розгляду судом справи про визнання правочину недійсним правовідносини між сторонами ще не виникли.

Правочин вважається недійсним з моменту його вчинення[1]. Це правило є загальним і стосується як нікчемних, так і оспорюваних правочинів. Якщо за недійсним правочином права й обов'язки передбачалися лише на майбутнє (наприклад у строкових правочинах із відкладальним строком), можливість настання їх у майбутньому припиняється. Наслідки правочинів, які пов'язані з їх недійсністю: якщо недійсний правочин не виконувався сторонами, то наслідком

останнього є неможливість його подальшого виконання; якщо недійсний правочин повністю або частково виконаний, мають наставати майнові наслідки такого правочину.

Наслідки недійсності правочину:

1. повернення кожною зі сторін недійсного правочину другій стороні у натурі всього, що вона одержала на його виконання. Загальноприйнятим терміном цього наслідку є реституція, тобто поновлення сторін у первісному стані, в якому вони перебували до вчинення правочину.

2. за неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі – відшкодування вартості того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

3. відшкодування збитків, завданих стороні правочину, або третій особі, вчиненням недійсного провину.

4. відшкодування моральної шкоди стороні недійсного правочину або третій особі

5. інші правові наслідки, передбачені ЦК або іншими законами [3].

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. 435 -IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356

2. Навчальні матеріали онлайн (pidru4niki.website): https://pidru4niki.com/1821071246180/pravo/nediysnist_pravochiniv (дата звернення 14.10.2022)

3. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: <https://studfile.net/preview/5462033/page:29/> (дата звернення 14.10.2022)

4. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 14.10.2022)

СЕКЦІЯ: ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.

*Пасічник Іванна Олегівна,
студентка 3 курсу, 2013 групи, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій м. Київ,
Україна*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ ЯКІ ВТРАТИЛИ БАТЬКІВ

Стабільність держави, економічний розвиток, ставлення держави до проблем, потреб, інтересів дітей значно впливають на фізичний і духовний розвиток дитини. Через повномасштабну війну в Україні багато дітей втратили зв'язок з рідними, потрапили у складні життєві обставини або залишились сиротами. Тому завданням держави є максимально забезпечити захист прав дітей під час воєнного стану, адже діти - це наше світле майбутнє та найбільша цінність.

Відповідно до частини третьої статті 52 Конституції України утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу.[1] Крім того, стаття 25 Закону України “Про охорону дитинства” говорить про те, що діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишились без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави.[2]

Стаття 1 ЗУ “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” дає визначення:

- дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки;
- діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв’язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов’язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов’язки, а також діти, розлучені із сім’єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов’язків з причин, які неможливо з’ясувати у зв’язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти;[3]

Особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, - особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування[3]. Держава, для забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування використовує такі форми влаштування - усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім’ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для таких дітей держава також встановлює певні соціальні гарантії та пільги.

Як зазначає Вікторія Троценко, радниця з питань місцевого самоврядування та децентралізації Регіонального офісу «U-LEAD з

Європою» у Дніпропетровській області: «Під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану діти, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі діти, розлучені із сім'єю, тимчасово влаштовуються до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. У разі загибелі батьків або їх зникнення, дитину влаштовують до прийомної родини та дитячих будинків сімейного типу на загальних підставах з призначенням виплати державної соціальної допомоги». Більше того, Радник з питань муніципальних фінансів та управління Андрій Мужевський нагадав, що сільські, селищні, міські голови, а також старости сіл та селищ несуть персональну відповідальність за забезпечення виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Координацію діяльності щодо виявлення та захисту дітей, а також ведення їх справ здійснюють служби у справах дітей.[4]

Тож можемо дійти висновку, що найголовнішим завданням, держави з приводу влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є створення, вдосконалення і розвиток нових, а також ефективних соціальних інститутів виховання таких дітей, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, адаптацію дітей до соціального оточення і суспільства, створення необхідних умов для розвитку дитини, захист всіх прав і інтересів дитини, умов їх реалізації і матеріального забезпечення. Адже такі діти вони потребують особливої уваги з боку держави.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : зі змінами згідно закону України від 8 груд. 2004 р. № 2222. – Х. : ПП «Інгвін», 2007. – 64 с. – ISBN 966-8772-33-4.
2. Про охорону дитинства: закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: закон України 13 січня 2005 р. № 2342-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 147.

4. Соціальний захист дітей, які постраждали через агресію рф: експерти U-LEAD надали роз'яснення

URL:<https://decentralization.gov.ua/news/14897>

***Мотичак Ярина Петрівна,**
студентка 3 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

***Науковий керівник:**
Новосельська Ірина Василівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ

За останні роки в Україні розроблено ідеологію та концептуальні засади державної сімейної політики, сформульовано ключові положення щодо відносин держави і сім'я, прийнято законодавчу базу забезпечення правових гарантій суверенітету родини, балансу сімейних і суспільних інтересів, визначено заходи, пов'язані з реалізацією основних функцій сім'ї та захистом соціально вразливих категорій. З цією метою прийнято низку документів директивного та регулюючого характеру, спрямованих на забезпечення сприятливих умов розвитку сім'ї, підвищення

авторитету та стійкості шлюбу, посилення ролі батьків та їх відповідальності за життєзабезпечення і виховання дітей, надання адресної комплексної допомоги малозабезпеченим сім'ям, забезпечення соціального захисту материнства і дитинства тощо. [1]

Тому, можна сказати, що проблема матеріальної підтримки малозабезпечених сімей вже тривалий час не залишається поза увагою законодавця, хоча й вирішується лише частково та не в повній мірі задовольняє потреби таких сімей.[2]

Відповідно до статті 2 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», законодавство про державну соціальну допомогу складається з Закону України «Про прожитковий мінімум» , інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини з надання державної соціальної допомоги [3].

Малозабезпечена сім'я – це сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – соціальна допомога, що призначається і виплачується у грошовій формі малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України, мають середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї.

Право сім'ї на цю допомогу залежить не лише від доходів, але і від її майнового стану, зайнятості працездатних членів сім'ї та інших факторів.

Прожитковий мінімум для сім'ї – це визначена для кожної сім'ї залежно від її складу сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до **Закону України «Про прожитковий мінімум»** для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення.

До стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму.

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється відповідно до реальних можливостей **видаткової частини Державного бюджету України** і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік [4].

Малозабезпеченість – це один із юридичних фактів виникнення правовідносин у площині державної соціальної допомоги, що має складну структуру, змістовими компонентами якого є:

- 1) дохід однієї особи чи середньомісячний сукупний дохід;
- 2) майно як отримання одноразового чи регулярного доходу від його використання;
- 3) незалежні від особи причини настання такого матеріального становища.

Причому право сім'ї на цю допомогу залежить не лише від доходів, а й від її майнового стану, зайнятості працездатних її членів та інших факторів[5].

Для осіб, що належать до малозабезпечених сімей передбачено ряд грошових допомог, серед яких:

- державна соціальна допомога, розмір якої визначається як різниця між рівнем забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом;
- одноразова безвідсоткова поворотна допомога на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї;
- здійснення психосоціального супроводу (Названий супровід проводиться для того, щоб реалізувати цілі:
 - формування в дитини з раннього віку загальнолюдських цінностей;
 - надання їй допомоги і підтримки у самоствердженні та у прагненні до гідного життя;
 - підвищення готовності сім'ї до виконання виховної функції і первинної соціалізації дитини;
 - збагачення психологічної культури батьків;

- виховання дитини, виходячи з її інтересів і поваги до батьків;
- створення сприятливого сімейного мікроклімату та зміцнення інституту сім'ї).

Одноразова матеріальна допомога непрацюючим малозабезпеченим особам, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю.

Допомога надається районними органами соціального захисту населення один раз на рік у розмірі 50% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Допомога надається у разі тривалої хвороби, смерті близьких родичів (одного з подружжя, батьків, дітей), стихійного лиха та інших особливих обставин особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю та непрацюючим малозабезпеченим особам - якщо розмір таких виплат у місяці, що передує місяцю звернення, не перевищує двох прожиткових мінімумів для осіб, які втратили працездатність[6].

Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» передбачено, що державна соціальна допомога призначається на шість місяців. Одиноким особам, які досягли 65-річного віку і не мають інших джерел до існування, державна соціальна допомога може бути призначено довічно.

Зазначено у частинах другій і третій цієї статті умови застосовуються також при призначенні державно соціальної допомоги непрацездатному подружжю при відсутності осіб, зобов'язаних їх утримувати відповідно до закону.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» скарга на рішення органу соціального захисту населення про призначення державної соціальної допомоги чи про відмову в її наданні може бути подана до вищестоящего органу виконавчої влади або до суду[7].

Тому, можна дійти висновку, що в Україні як суверенній державі пріоритетом у роботі із малозабезпеченими сім'ями є соціальний захист, який охоплює соціальну допомогу, соціальні пільги та соціальні послуги, що передбачають різні види матеріальної

допомоги, гарантують соціальне обслуговування, за умови правильної організації роботи фахівців, уможливує отримання доволі позитивних результатів.

Література:

1. Коломойцев М.М. Правове регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Дис. Дніпропетровськ 2015
URL:<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k/dissertations/1/3.pdf>
2. Тарасенко В.С. Проблемні питання призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям//URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9430/%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 3.URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-26-06-2020-4/>
- 4.URL: <https://ldn.org.ua/consultations/sotsial-na-dopomoha-malozabezpechenym-sim-iam-kliuchovi-momenty-pryznachennia/>
5. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24171>
6. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Sotsialni-dopomogi-doslidzhennya-1.pdf>
7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14%7C#Text>
8. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 35, ст.290). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>.
9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – К., 1996. – 36 с.

Мельник Катерина,
Студентки 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права, юридичного
факультету, Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ У МИРНИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАС

Для початку пропоную все ж згадати яка саме сім'я є багатодітною, з цим нам може допомогти Закон України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року, зі змінами та доповненнями, станом на 8 червня 2022 року, який зазначає, що багатодітна сім'я - це сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової перед вищої та вищої освіти, - до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років [1].

На сучасному етапі розвитку держав світу найбільш важливою стала проблема саме захисту прав і свобод людини та громадянина. В умовах достатньо складних економічних та політичних реформ, які відбуваються в даний час в Україні, однією з

найбільш вразливих верств суспільства в державі стали діти. Незважаючи на те, що державна влада в Україні та органи місцевого самоврядування, вживають усі можливі в даний час заходи для покращення умов життя, становище дітей залишається досить важким, і на підставі статистичних даних щодо зменшення народжуваності в державі під впливом падіння життєвого рівня та зростання дитячої смертності можна вказати, що дане становище лише погіршується. В особливо тяжкому становищі знаходяться сім'ї з дітьми [4, ст. 6].

Якщо розглянути сучасний етап розвитку національного законодавства України в сфері соціального захисту сімей з дітьми та багатодітних сімей, який триває більше двох десятиліть, законодавство держави в цьому плані значно оновилося. Верховною Радою України, як основним органом законодавчої влади в державі, регулярно приймаються нові нормативно-правові акти, а також вносяться зміни до вже діючих законів та підзаконних актів в даній сфері. Варто зазначити, що з одного боку, така діяльність державної влади свідчить про пристосування нормативно-правової бази України до вимог нинішньої достатньо складної як економічної, так і соціальної ситуації в державі, а з іншого боку – про достатньо непослідовні дії законодавця, якими він ігнорує розробки вчених-юристів в сфері соціального захисту сімей з дітьми та багатодітних сімей, що призводять до появи надмірної кількості законодавчих актів, так званої перерегульованості суспільних відносин у сфері соціального захисту сімей з дітьми [4, ст. 35].

На даний момент нормативно-правова база України у сфері соціального захисту сімей з дітьми є недосконалою, у зв'язку з тим, що нині діюче законодавство держави є неефективним. Тобто однією з основних проблем з регулюванням соціального захисту багатодітних сімей є саме те, що наше законодавство неспроможне повною мірою регулювати суспільні відносини, що виникають у процесі захисту населення від певних соціальних ризиків, а також їх

наслідків. Але не можна сказати, що питання про соціальний захист багатодітних сімей зовсім неврегульовані. Держава Україна, незважаючи на недосконалу систему законодавства, все ж намагається усіма можливими та доступними способами здійснювати соціальний захист таких сімей.

Зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 року № 250 «Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям», визначено умови призначення і виплати допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях. Допомога призначається на третю і кожну наступну дитину з місяця, в якому було подано заяву з усіма необхідними документами, та виплачується щомісяця по місяць досягнення дитиною 6-річного віку включно [2]. Таким чином можна з упевненістю сказати, що держава в цьому плані надає допомогу багатодітним сім'ям, зокрема за рахунок пільг. Пільги багатодітним сім'ям надаються за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу (в 2022 році – 3 470 гривень). Визначення права на пільгу здійснюється департаментом відповідно до Порядку надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї, визначеного постановою Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 389 [3].

До сукупного доходу сім'ї пільговика включаються нараховані:

- 1) пенсія;
- 2) заробітна плата;
- 3) грошове забезпечення;
- 4) стипендія;

5) соціальна допомога (крім частини допомоги при народженні дитини, виплата якої здійснюється одноразово, частини допомоги при усиновленні дитини, виплата якої здійснюється одноразово, допомоги на поховання, одноразової допомоги, яка надається відповідно до законодавства або за рішеннями органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємств, організацій незалежно від форми власності);

6) доходи від підприємницької діяльності;

7) допомога по безробіттю та інші виплати, що здійснюються фондами соціального страхування.

Враховуючи нинішню достатньо складну та напружену ситуацію в Україні в зв'язку із повноцінним вторгненням Російської Федерації на територію суверенної та незалежної держави України, проблема соціального захисту багатодітних сімей стала ще більшою. Не зважаючи на тяжку ситуацію на теренах України, пільги для багатодітних сімей залишаються чинним і продовжують діяти як і в мирний час. Також варото зазначити, що українському народу досить інтенсивно допомагають не лише державні органи України, по мірі їх можливості, а й міжнародні організації. Так зокрема можна навести наступний приклад такої соціальної фінансової допомоги: в Україні спільно з ЮНІСЕФ запустили програму грошової допомоги для родин з дітьми, які постраждали внаслідок війни з Росією. Право на дану матеріальну допомогу мають родини з трьома чи більше дітьми до 18 років, якщо принаймні одна дитина ще немає 2 років. Також на неї можуть розраховувати родини з двома або більше дітьми, якщо один із неповнолітніх має інвалідність. Допомогу можуть отримати названі батьки або батьки-вихователі [5]. Допомога надаватиметься одноразово на три місяці з розрахунку по 2 200 гривень на кожного члена родини. Проте сума не перебільшить виплати як на п'ять осіб. Тобто родина з п'яти членів одноразово може отримати 33 тисячі гривень.

Отже, підсумовуючи вище сказане можна зробити наступний висновок: на сьогодні можна говорити, що законодавчих актів щодо посилення соціального захисту багатодітних сімей, поліпшення їх державної підтримки, створення більш сприятливих умов для виховання дітей у таких сім'ях є достатньо. Втім як реально виконуються закони, свідчать звернення громадян до державних органів, до органів місцевого самоврядування та до благодійних фондів. Але відсутність чіткого напрямку щодо реформування даної сфери суспільних відносин в Україні, а також непродумані кроки законодавця часто створюють соціальну напругу у суспільстві.

На даний момент все ж можна сказати, що багатодітні сім'ї мають визначені чинним законодавством України пільги та права, але варто зазначити, що все ж соціальний захист таких сімей не є досконалим та повноцінно нормативно закріпленим. Особливо це стосується нинішнього скрутного становища, пов'язаного із вторгненням Російської Федерації на територію України, але в даний час, якщо розглядати дане питання, то об'єктивно найбільше соціального захисту потребують саме діти, незалежно від кількості дітей в сім'ї, соціального статусу даної сім'ї та їх місця проживання.

Література:

1. Закон України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року, зі змінами та доповненнями, станом на 8 червня 2022 року;
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 року № 250 «Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям»;
3. Порядок надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї, визначеного постановою Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 389;

4. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія / К.В. Бориченко. – Одеса : Фенікс, 2015. – 302 с.;
5. URL: <https://kovelpost.com/news/10370>

Бердник Анастасія Романівна,
*студент 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна*

ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ

Існування розвинутої системи соціальних стандартів, гарантій та нормативів є ознакою соціально спрямованої держави. Завданням такої держави є не лише закріплення їх у своїх нормативно-правових актах, а й виконання та реалізація їх на практиці. Під державними соціальними стандартами розуміють встановлені на кожний визначений період мінімальні розміри матеріальних та інших благ, які гарантують соціально-прийнятний рівень їх споживання і призначені для встановлення обов'язкового мінімуму витрат (бюджетних, коштів підприємств) на такі цілі. Закон України “ Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” подає

таке визначення державного соціального стандарту – встановлена законами, іншими нормативно-правовими актами, соціальна норма і норматив або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Відповідно до ст. 6 цього закону базовим державним соціальним стандартом в Україні є прожитковий мінімум. На його основі визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Прожитковий мінімум — це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Обсяг прожиткового мінімуму містить два елементи — фізіологічний та соціальний. **Фізіологічний мінімум** — це вартісне вираження матеріальних цінностей, конче необхідних для існування. Фізіологічний мінімум орієнтований тільки на задоволення фізіологічних потреб людини. У світовій практиці він становить 85-87 % загального прожиткового мінімуму, а решта припадає на соціальну частину — певний набір духовних цінностей мінімально прийнятого рівня життя. **Соціальний мінімум**, або показник мінімального достатку включає мінімальні духовні та соціальні потреби, отже, задовольняє більш високий рівень потреб сім'ї.

За Законом України "Про прожитковий мінімум" норматив прожиткового мінімуму формується з розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення. Прожитковий мінімум є індикатором визначення межі бідності в суспільстві й відбиває якісний рівень у споживанні населення. Також він спроможний розділяти сім'ї (домогосподарства, окремих осіб) на дві умовні групи за рівнем споживання — забезпечених та малозабезпечених.

Прожитковий мінімум в Україні як базовий державний соціальний стандарт застосовується для:

- загальної оцінки рівня життя та визначення рівня бідності, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;

- встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, стипендій та інших соціальних виплат;

- визначення права на призначення соціальної допомоги;

- визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;

- формування Державного бюджету України і місцевих бюджетів.

Розрахунок прожиткового мінімуму здійснюється відповідно до Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, затвердженої наказом, виходячи із середніх цін, що склалися за відповідний місяць з урахуванням прогнозних індексів споживчих цін.

Прожитковий мінімум є стандартом для обґрунтування встановлення основних державних соціальних гарантій, надання державної соціальної допомоги та регулювання оплати праці і інших доходів населення. Залежно від прожиткового мінімуму для працездатних осіб встановлюється мінімальний розмір заробітної плати, від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність – мінімальний розмір пенсії, а розміри соціальної допомоги та інших соціальних виплат залежать від прожиткового мінімуму відповідної соціально-демографічної групи населення. Він також впливає на регулювання системи оплати праці і інших видів доходів. Разом з тим, прожитковий мінімум є абсолютним критерієм для визначення рівня бідності. У зв'язку з цим щорічне збільшення

прожиткового мінімуму вимагає підвищення розмірів основних та інших державних соціальних гарантій, а в результаті – доходів населення.

В Україні прожитковий мінімум визначається **нормативним методом** у розрахунку на місяць на одну особу. Крім того, прожитковий мінімум визначається диференційовано залежно від вікового критерію або ж залежно від соціальної та демографічної групи особи: для дітей віком до 6 років; для дітей віком від 6 до 18 років; для працездатних осіб; для осіб, які втратили працездатність.

Такий поділ зумовлений особливостями людського організму, у його потребах в залежності від віку та фізичних можливостей. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2022 рік» **прожитковий мінімум на одну людину(липень-листопад) розраховуючи на місяць становить:**

- 1) працездатні особи – 2600 грн ;
- 2) діти віком до 6 років – 2201 грн ;
- 3) діти 6-18 років – 2744 грн ;
- 4) особи, які втратили працездатність – 2027 грн ;
- 5) загальний показник – 2508 грн .

Прожитковий мінімум на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення, за поданням Кабінету Міністрів України щорічно затверджується Верховною Радою України до початку розгляду Державного бюджету України і періодично переглядається відповідно до зростання індексу споживчих цін разом з уточненням показників Державного бюджету України та публікується в офіційних виданнях. Як вже зазначалося, прожитковий мінімум встановлюється Кабінетом Міністрів України після проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг.

Набір продуктів харчування формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я з використанням нормативів фізіологічної потреби

організму людини в продуктах харчування виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності, з урахуванням рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Набір непродовольчих товарів формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері економіки з використанням нормативів забезпечення засобами гігієни, медикаментозними засобами, засобами захисту організму людини від впливу навколишнього середовища, а також засобами влаштування побуту.

Набір послуг формується спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сферах надання відповідних послуг.

Лише за умови виконання своїх функцій прожитковий мінімум є засобом державної політики в подоланні бідності.

Отже, під прожитковим мінімумом (мінімальним споживчим бюджетом) розуміють вартісну (грошову) величину мінімального споживчого кошика, необхідного людині для задоволення її найнеобхідніших потреб. Удосконалення чинної системи державних соціальних стандартів та гарантій необхідне для усунення невідповідності прожиткового мінімуму з реальними потребами людини. Можна виокремити основні завдання у цьому напрямі :

- встановлення прожиткового мінімуму для усіх соціальних і демографічних груп на основі його фактичного розміру, тобто реальної мінімальної вартості життя;
- досягнення усіма основними державними соціальними гарантіями рівня відповідного прожиткового мінімуму;
- застосування відповідного прожиткового мінімуму при призначенні державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям замість рівня забезпечення прожиткового мінімуму;
- розгляд доцільності щодо врахування регіональних відмінностей при формуванні прожиткового мінімуму;
- створення умов для формування в країні нової ефективної системи соціальних стандартів та гарантій;

– забезпечення інформаційної прозорості моніторингу прожиткового мінімуму для всіх соціальних і демографічних груп шляхом його оприлюднення в офіційних виданнях загальнодержавної сфери розповсюдження;

– розробка порядку встановлення мінімальної заробітної плати, який буде передбачити поступове досягнення мінімальною заробітною платою нового соціального стандарту.

Усе це дозволить відновити правильні орієнтири для встановлення основних державних соціальних гарантій.

Література

1. ЗУ «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
2. ЗУ «Про прожитковий мінімум» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
3. ЗУ «Про державний бюджет України на 2022 рік» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
4. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. – Чернігів : ПАТ "ПВК "Десна", 2016.- 692 с// URL: <http://www.stashkiv.ho.ua/files/10.pdf>
5. Доценко І. О. Стратегія управління фінансовими ризиками підприємства в процесі формування його фінансової безпеки // URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/strategy-of-management-of-financial/>

Трофімчук Софія Вікторівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Новосельська Ірина Василівна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ

Соціальний захист населення є невід’ємною складовою соціальної політики будь-якої держави. Суть соціального захисту полягає в наданні державою допомоги найбільш незахищеним верствам населення, шляхом заходів, які реалізуються відповідними органами державної влади та видатків з бюджету. До найбільш незахищених верств населення в Україні належать: малозабезпечені сім’ї; громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; фізичні особи, які надають соціальні послуги; інваліди тощо.

Соціальний захист — комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі та пов’язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення. Соціальний захист охоплює весь комплекс відносин, сутнісних зав’язків та інтересів різних соціальних суб’єктів, суспільних організацій і держави, спрямований на підтримання соціального добробуту людини в конкретних економічних умовах.[1]

Закон України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" визначає основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами.[2]

Особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист. Інвалідність як міра втрати здоров'я визначається шляхом експертного обстеження в органах медико-соціальної експертизи. Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється.[3]

Матеріальне, соціально-побутове і медичне забезпечення осіб з інвалідністю здійснюється у вигляді грошових виплат (пенсій, допомог, одноразових виплат), забезпечення медикаментами, допоміжними засобами реабілітації, включаючи друковані видання із спеціальним шрифтом, звуко підсилюючу апаратуру та аналізатори, а також шляхом надання послуг по медичній, соціальній, трудовій і професійній реабілітації, побутовому та торговельному обслуговуванню. необхідної матеріальної, соціально-побутової і медичної допомоги особам з інвалідністю визначаються органами медико-соціальної експертизи в індивідуальній програмі реабілітації. Види необхідної матеріальної, соціально-побутової і медичної допомоги особам з інвалідністю визначаються органами медико-

соціальної експертизи в індивідуальній програмі реабілітації. подається за рахунок коштів фонду соціального захисту осіб з інвалідністю.

Особа з інвалідністю може відмовитися від того чи іншого виду соціальної допомоги, якщо вона не повною мірою відповідає її потребам. У такому разі особа з інвалідністю вправі самостійно вирішувати питання про забезпечення себе конкретним видом допомоги за рахунок власних коштів з урахуванням компенсації вартості аналогічного виду соціальної допомоги, що подається державним органом.

Особа, з інвалідністю, яка не одержує пенсію та постійно проживає на території України, має право на державну соціальну допомогу.

Державна соціальна допомога на догляд призначається:

- особам з інвалідністю внаслідок війни з числа військовослужбовців та інших осіб, яким призначено пенсії по інвалідності;
- особам з інвалідністю I групи;
- особам з інвалідністю II групи, які є самотніми та за висновком лікарсько-консультативної комісії потребують постійного стороннього догляду;
- особам з інвалідністю III групи, які є самотніми та за висновком лікарсько-консультативної комісії потребують постійного стороннього догляду.

Особам з інвалідністю і дітям з інвалідністю надаються безоплатно або на пільгових умовах на підставі індивідуальної програми реабілітації послуги із соціально-побутового і медичного обслуговування, допоміжні засоби реабілітації (засоби для пересування, протезні вироби, сурдотехнічні засоби, мобільні телефони для письмового спілкування тощо); вироби медичного призначення (індивідуальні пристрої, протези очей, зубів, щелеп, окуляри, слухові та голосоутворювальні апарати,

ендопротези, сечо та калоприймачі тощо); крісла колісні з електроприводом - за наявності відповідного медичного висновку.[4]

Враховуючи вище викладене треба сказати, що соціальний захист населення – це діяльність держави, направлена на створення умов, сприятливих з економічної та правової точки зору для розвитку та формування особистості, які є одними з найважливіших соціальних потреб населення. Соціальна сфера посідає чільне місце серед усіх життєво-важливих сфер, які допомагають окремій категорії населення країни досягнути встановлених параметрів якості життя окремих малозахищених верств населення з метою забезпечення мінімальних рівнів соціального захисту. Уряд України повинен керуватися принципом, що кожне суспільство є відповідальне за соціальний добробут громадян.

Література:

1. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7583/socialnij-zaxist>
2. Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні “
3. URL:<https://uk.m.wikipedia.org/wiki/>
4. URL:<https://wiki.legalaid.gov.ua/index.phpE>

Вінникова Альбіна Олексіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Новосельська Ірина Василівна

ДОПОМОГА ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Вже як восьмий рік, з початком збройної агресії РФ на Сході України, Автономній Республіці Крим та міста Севастополь, мільйони громадян України змушені були виїхати, залишивши все своє майно і рідних.

До початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України кількість внутрішньо переміщених осіб становила: 1,4 млн людей. Після повномасштабного вторгнення ця цифра збільшилась майже у шість разів: 6,9 млн. людей. В 2014 році Україна вперше стикнулася з питанням захисту своїх громадян, які постраждали внаслідок подій в Криму, Севастополі, та окремих районах Донецької та Луганської областей та зіткнулася з найбільшим внутрішнім переміщенням у Європі з часів Другої світової війни.

20 жовтня 2014 року було прийнято Закон № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», згідно зі ст. 1 якого ВПО вважається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили

залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

З 2014 року було прийнято багато спеціальних законів і нормативно-правових актів, що стосуються захисту ВПО, але на практиці не все так ідеально, як могло би бути. Протягом усього часу ВПО постійно стикалися з багатьма проблемами, наприклад, обмеження у виборчому праві, проблеми з житлом, неможливість відкрити рахунки в банківських установах або отримати кредит, негативне ставлення до таких осіб з боку роботодавців та мешканців неокупованих територій та ін. Штамп в паспорті про постійне місце реєстрації на тимчасово окупованій території, навіть за наявності довідки ВПО, виглядав як вирок. Запроваджені державою житлові програми для переселенців «Доступне житло», «Кредит для ВПО та АТО (ООС) перестали фінансуватися державою після 2019 року, Проект розвитку Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву», що фінансується спільно з Федеративною Республікою Німеччина через KfW наразі також виявився не досить ефективним.

У зв'язку з нападом РФ на Україну з 24 лютого 2022 року понад 11 млн українців були змушені переселитися в безпечніші області країни чи виїхати за кордон. Тому наразі питання сприяння інтеграції ВПО через усунення перешкод у реалізації їх прав та основоположних свобод, забезпечення повного доступу до адміністративних, соціальних, культурних та інших послуг, а також створення умов для розвитку потенціалу та посилення спроможності внутрішньо переміщених осіб у приймаючих територіальних громадах є найбільш актуальним.

Наразі отримати статус ВПО можуть особи, які перемістилися з Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей та міста Києва в інші області України. Статус ВПО особа може отримати також, якщо переміщується в межах однієї області в іншу територіальну громаду, якщо в місце проживання такої особи йдуть активні бойові дії.

Для того, щоб отримати статус ВПО та довідку ВПО існує декілька варіантів:

- звернутися особисто до Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП);

- звернутися до виконавчого органу місцевої ради;

- звернутися до департаменту соціального захисту населення місцевої державної адміністрації;

- скористуватися порталом та мобільним застосунком ДІЯ.

Перелік необхідних документів:

- заява про взяття на облік встановленої форми;

- документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документ, що посвідчує її спеціальний статус, або свідоцтво про народження дитини;

- документ, що підтверджує повноваження особи як законного представника (за необхідності);

- документ, що підтверджує повноваження особи як законного представника, крім випадків, коли законними представниками є батьки (усиновлювачі);

- документи, що підтверджують родинні стосунки між дитиною і заявником (якщо від імені малолітньої дитини звертається родич, або вітчим, мачуха, в яких проживає (перебуває) дитина, що прибула без супроводження законного представника);

- документ, що підтверджує повноваження представника органу опіки та піклування або керівника дитячого закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту дітей, у якому

дитина перебуває на повному державному забезпеченні, та документ, що підтверджує факт зарахування дитини до цього закладу (за необхідності);

- докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, на день виникнення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення (у випадку відсутності в документі, що посвідчує особу, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення).

Що може бути доказом, що підтверджує факт проживання на відповідній території? Військовий квиток з відомостями про проходження військової служби; трудова книжка із записами про здійснення трудової діяльності; документ, що підтверджує право власності на рухоме або нерухоме майно; свідоцтво про базову загальну середню освіту; атестат про повну загальну середню освіту; документи про професійно-технічну освіту; документ про вищу освіту (науковий ступінь); довідка з місця навчання; рішення районної, районної у місті Києві чи Севастополі державної адміністрації, виконавчого органу міської чи районної у місті ради про влаштування дитини до дитячого закладу, у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, встановлення опіки чи піклування; медичні документи; фотографії; відеозаписи тощо.

Які права мають ВПО? 1) На отримання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг. 2) На отримання всіх соціальних виплат і соціального забезпечення, встановлених законодавством для громадян України – за наявності довідки переселенця. 3) Право на отримання статусу безробітного. 4) Право на продовження здобуття певного освітнього рівня. 5) Право на отримання соціальної стипендії студентами-переселенцями. 6) Право на участь в державній програмі «Доступне житло». 7) Право на реєстрацію підприємницької діяльності за місцем фактичного

проживання на території України. 8) Право голосувати на виборах і референдумах. 9) Право на сприяння в наданні кредитів на придбання земельних ділянок і житла. 10) Право на отримання комунальних послуг. 11) Право на безкоштовне тимчасове проживання.

Проблеми, з якими стикаються особи, які станом на 24.02.2022 року вже мали статус ВПО: особи які станом на 24.02.2022 року вже мали статус ВПО, вимушені втрачати набагато більш часу на те, щоб отримати право на допомогу від державні в порівнянні з тими, хто такого статусу не мав. Так, вони не мають можливості подати заву на отримання допомоги через додаток Дія та повинні особисто звертатися до уповноважених органів, що по-перше, створює додаткове навантаження на ці органи, та створює черги, по-друге, це не завжди можливо зробити у зручний для таких осіб час та спосіб. В решті решт це призводить до того, що допомогу такі особи отримують пізніше.

Цікаво, що ця проблема стосується не тільки тих хто досі має постійне місце реєстрації на окупованих територіях АР Криму, м. Севастополя, окремих частинах Донецької та Луганської областей. Ті, хто після 2014 року отримав статус ВПО, а в подальшому зареєструвалися за постійним місцем проживання в інших областях, згідно з законодавством втратили статус ВПО. Але зараз виявляється, що інформація про те, що станом на 24.02.2022 року вони не є ВПО в офіційних базах даних відсутня, оскільки такі особи повинні були самостійно звертатися в орган що видав довідку ВПО з заявою про анулювання статусу ВПО. Звичайно, що мало хто здійснював такі дії, оскільки всі вважали, що під час оформлення постійного місця реєстрації на підконтрольній території відбувається обмін інформацією між державними органами та статус ВПО втрачається автоматично.

Основні програми підтримки ВПО:

- Допомога на проживання відповідно до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20

березня 2022 р. N 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»

- Допомога для ВПО від Світової продовольчої програми ООН

- Допомога від Агентства ООН у справах біженців

- Компенсація за тимчасове розміщення ВПО

-Компенсація роботодавцям витрат на зарплату ВПО

Враховуючи вище викладене, можна зазначити, що внутрішньо переміщеною особою визнається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка покинула своє місце проживання унаслідок або для уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства та порушень прав людини. Особа набуває правового статусу внутрішньо переміщеної особи через поставлення на облік в структурному підрозділі з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад за місцем фактичного проживання в Україні, про що видається довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи («довідка переселенця»). Відповідно до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами та свободами відповідно до Конституції, законів України та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України. Забороняється дискримінація внутрішньо переміщених осіб під час здійснення ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони внутрішньо переміщені особи.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»
2. URL:<https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
3. URL: <https://minjust.gov.ua/m/vnutrishno-peremischeni-osobi-pravova-dopomoga-garantovana-derjavoyu>

4. URL: <https://activegroup.com.ua/2022/05/31/problemi-i-potrebi-vnutrishno-peremishhenix-osib-rezultati-yakisnogo-doslidzhennya/>
5. URL: https://jurliga.ligazon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran

Павловська Аліна Володимирівна,
студентка 3 курсу, 2013 групи,
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Соціальні стандарти та гарантії - це засоби соціального захисту, за допомогою яких реалізується соціальне призначення держави, а також оцінюється її соціальний прогрес. Вважається, що чим вищий рівень соціальної та соціальної захищеності населення, тим більше розвивається держава. Незважаючи на те, що в Україні сформувалася потужна галузь права, яка визначає основні види соціального законодавства, наразі існує значний розрив між задекларованими концепціями та реальним станом реалізації основних соціальних стандартів. Соціальні стандарти та соціальні

гарантії сприяють досягненню стратегічних цілей соціально організованої держави – таких як гідний рівень життя та рівний доступ громадян до суспільних благ і послуг. Це питання є особливо актуальним для України, яка прагне до європейської інтеграції, оскільки її соціальне законодавство також має реагувати на європейські соціальні проблеми.

В Україні 5 жовтня 2000 року прийнято Закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (№ 2017-III), який визначає правові основи формування та застосування державних соціальних норм і нормативів. Цей закон опрацьовує такі поняття, як державні соціальні нормативи, прожитковий мінімум, соціальні норми і нормативи, нормативи видатків тощо. Крім того, основні соціальні стандарти також законодавчо визначені Конституцією України, Законом України «Про прожитковий мінімум» 15 липня 1999 р. № 966-14 Ці нормативно-правові документи спрямовані на реалізацію конституційних гарантій осіб на рівні не нижчому від мінімального.

Наприклад, Н.А.Горелов визначає це так: «соціальні норми — це основні вимоги до розвитку соціальної сфери, якості життя тощо. З аналізу їх відповідності можна визначити рівень життя. Розробка та впровадження соціальних стандартів утруднена. На практиці за такого підходу комплексна система соціальних стандартів підкріплюється виділенням мінімальних соціальних стандартів. Бачимо, що такий підхід до визначення сутності нормативів соціального забезпечення є цілком логічним і виправданим. У ст.48 ст. Конституції України зазначає: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає їжу, достатньо одягу і житло». Тому соціальні норми встановлюються і забезпечуються державою, яка в свою чергу зобов'язана забезпечити достатній рівень життя для всіх громадян. Це призвело до поняття «соціальний статус» як основних факторів і вимог до якості та стану життєдіяльності людей, що встановлюється законами та іншими нормативно-правовими актами, які підтверджуються Конституцією і

ґрунтуються на еталолах держави та науково обґрунтованих нормах, показниках, нормативів.

Необхідні ознаки: держава - як інструмент управління; пропозиція – для підвищення конкурентоспроможності; споживачі - для визначення якості наданих їм послуг. Державні соціальні стандарти визначаються відповідно до Загальнодержавного класифікатора - соціальних нормативів і стандартів, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 № 293. Відповідно до соціальних нормативів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальної заробітної плати та пенсій за віком, державних соціальних допомог та соціальних виплат.

Відповідно до закону, «соціальними гарантіями є мінімальна заробітна плата, податки громадян, пенсії, соціальна допомога, інші види соціальних виплат, встановлені законами та іншими правовими актами, які регулюють рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом». Поки що ця норма закону виконується частково, як і та, що гарантує конституційне право громадян на достатній життєвий рівень. Фактично прожитковий мінімум є тим критерієм, від якого залежить певний розмір соціального забезпечення.

За визначенням О.Ф. Новікова соціальні гарантії — це «обов'язок держави підтримувати життя людини на належному, необхідному для її виживання». Межа цих гарантій не дозволяє вийти на ступінь нормального функціонування та забезпечити розвиток людини, але дає змогу не допустити можливості фізичного її знищення. «У практичній діяльності соціальне забезпечення відображає соціально-політичний вибір: політична система соціального забезпечення має бути спрямована на задоволення мінімальних людських потреб, на раціональному рівні споживання...».

Нагадаю, що можна виділити два підходи до визначення стану соціальної безпеки: перший – що робить реалізацію прав людини

законними, і другий, який визначає їх мінімальні розміри. Поняття «соціальні гарантії» та їх мінімальні ознаки визначені в законі «Про соціальні стандарти соціальної держави та державні гарантії», але вони потребують перегляду. Навіть найменші гарантії мають забезпечувати достатній рівень життя для кожної людини та кожної родини.

Першим видом соціального забезпечення, встановленим законами України, є мінімальна заробітна плата. Його вартість насправді лише нещодавно досягла прожиткового мінімуму. Зрозуміло, що нині встановлена мінімальна заробітна плата (6500 гривень на 1 січня 2022 року) не може задовольнити потреби працівника та його сім'ї. За цих умов заробітна плата втрачає мотиваційну функцію відтворення робочої сили та спонукання до праці, а наявність роботи не гарантує хоча б мінімального успіху. Вітчизняний досвід показує, що в державі мінімальні гарантії в оплаті праці є фікцією. Мінімальна заробітна плата не може бути знижена до встановленого законодавством прожиткового мінімуму (оскільки він не гарантує фізіологічного здоров'я) і бути нижчою за цю межу. Мінімальна заробітна плата має становити один із елементів держави, який спрямований на боротьбу з бідністю та забезпечення працівникам соціального захисту, необхідного для виконання функції прийнятної мінімальної винагороди. Тому мінімальна заробітна плата має стати реальним гарантійним соціальним мінімумом для більшості працівників. Ще одна соціальна гарантія, яка є гарантом це - мінімальна пенсія (2680 грн на 1 липня 2022 року). Пенсіонери є найменш захищеною категорією населення нашої країни, оскільки майже кожен сьомий пенсіонер отримує пенсію в розмірі менше прожиткового мінімуму. Варто сказати, що більшість українських пенсіонерів є бідними, нинішня пенсійна система не встановлює зв'язку між роботою та заробітком, податки на пенсійне страхування високі, а пенсії дуже низькі.

Враховуючи основну мету соціальних норм – «доведення» представників малозабезпеченого суспільства до рівня середнього

класу, соціальні норми повинні формуватися із забезпечення цими соціальними благами, якими, наприклад, є представники середнього класу в сфері виробництва. Нині назріла потреба впровадження соціального управління не соціальних мінімумів, а якісної системи соціальних стандартів з точки зору нормальної життєдіяльності людини.

Такі міркування щодо сутності та змісту категорій «соціальні стандарти» та «соціальні гарантії» дали змогу стверджувати, що в Україні ще не створено якісну систему соціальних стандартів і гарантій. З цієї причини необхідно переглянути та удосконалити положення ЗУ «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» щодо визначення понятійного-категоріального апарату соціальних стандартів і гарантій та методичних підходів щодо розрахунків їх розмірів, оскільки жодне з них не відповідає «суттєвому». Формування такої системи потребує доопрацювання та необхідно розробити систему соціальних стандартів, яка реально б гарантувала б забезпечувала гідний рівень життя та відповідала європейським стандартам. Впровадження такої системи протягом кількох років мало б поступово привести кожну категорію осіб до соціальних стандартів. У цьому відношенні розрахунок допомоги повинен ґрунтуватися не на прожитковому мінімумі, визначеному чинним законодавством про соціальну систему, а на основі соціальних стандартів.

Література:

1. Рабинович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. 5-те вид., зі змінами. Тернопіль: ЛПЛЕЯ, 2002. – С.109. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. – Чернігів : ПАТ "ПВК "Десна", 2016.
2. Клименко, А. Сучасний стан правового регулювання соціального забезпечення громадян України.

3. Керімов Д.А. Законодавча техніка. Науково - методичний та навчальний посібник / Д.А. Керімов. - М.: Видавнича група НОРМА - ІНФРА М, 1998. - 127 с.
4. Поленіна С.В. Комплексні правові інститути та становлення нових галузей права / С.В. Поленіна // Правознавство. - 1975. - № 3. - С. 71-79.
5. Керімов Д.А. Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права). / 2 - е вид. - М.: Аванта +, 2001. - 560 с.
6. Стичинський Б. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку / Б. Стичинський // Право України. – 2002. – № 6. – С. 85–89.
7. Сирота І.М. Развитие национальной научной школы права социального обеспечения в Украине / И.М. Сирота // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т. 2. – 2003. – С. 141–146.
8. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні: монографія / Н.Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 381 с.

Оксаніченко Максим Олегович,
*студент 3 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального
права, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна*

ДОПОМОГА У ЗВ'ЯЗКУ З ТИМЧАСОВОЮ НЕПРАЦЕЗДАТНІСТЮ

Листки непрацездатності (у тому числі по догляду за хворою дитиною) оплачуються за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності починаючи з шостого дня лікарняного за весь період до відновлення працездатності або до встановлення інвалідності (перші п'ять днів оплачує роботодавець).

Право на такі виплати має кожна застрахована особа (така, що сплачує, або за яку сплачує роботодавець єдиний соціальний внесок - тобто кожна офіційно працевлаштована в установі, організації, на підприємстві будь-якої форми власності чи у фізичної особи-підприємця особа), а також добровільно застраховані особи.

Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю надається застрахованій особі у разі настання одного з таких страхових випадків: [3, с. 207-208]

- 1) тимчасова непрацездатність внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;
- 2) необхідність догляду за хворою дитиною;

- 3) необхідність догляду за хворим членом сім'ї;
- 4) догляд за дитиною віком до трьох років або дитиною-інвалідом віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною;
- 5) карантин, введений органами санітарно-епідеміологічної служби;
- 6) тимчасове переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижче-оплачувану роботу;
- 7) протезування у стаціонарі протезно-ортопедичного підприємства;
- 8) реабілітаційне лікування (реабілітаційне лікування для застрахованих осіб і членів їхніх сімей оплачується повністю за рахунок коштів фонду).

Підставою для призначення допомоги з тимчасової непрацездатності є виданий у встановленому порядку листок непрацездатності, а в разі роботи за сумісництвом - копія листка непрацездатності, засвідчена підписом керівника і печаткою за основним місцем роботи.

Щоб отримати матеріальне забезпечення за рахунок коштів фонду, застрахована особа має передати оригінал листка непрацездатності своєму роботодавцю.

До пільгових категорій відносять:

- осіб, які належать до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.
- одного з батьків або особу, яка їх замінює, яка доглядає за хворою дитиною віком до 14 років, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; [6, с. 3 - 4]
- ветеранів війни та осіб, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (у тому числі осіб, які брали безпосередню участь в АТО та мають посвідчення учасника бойових дій або виписку із єдиного державного реєстру учасників бойових дій); [5]

- осіб, віднесених до жертв нацистських переслідувань відповідно до Закону України "Про жертв нацистських переслідувань";

- донорів, які мають право на пільгу, передбачену ст. 10 Закону України "Про донорство крові та її компонентів".[2]

Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, що сталася внаслідок алкогольного сп'яніння, фондом не надається.

Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю за рахунок коштів фонду не надається через захворювання або травму, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням. Якщо застрахована особа надала для призначення допомоги листок непрацездатності з позначкою "алкогольне сп'яніння", комісія із соціального страхування підприємства, установи, організації повинна вжити необхідних заходів для з'ясування причин і обставин, за якими ця особа отримала травму або захворювання, що призвело до її тимчасової непрацездатності, та встановити наявність причинного зв'язку травми з вживанням алкоголю. Якщо такий зв'язок встановлено, комісія приймає рішення про відмову в наданні допомоги. У випадку, коли травма не пов'язана з вживанням алкоголю, допомога надається на загальних підставах.[3, с. 208 – 209]

Тож листки непрацездатності у паперовій формі видаватимуть до 1 січня 2023 р. у разі: [7]

- продовження та закриття листків непрацездатності, що були видані особам до 1 жовтня 2021 р.;

- спливу строку, протягом якого лікуючий лікар може внести зміни до медичного висновку про тимчасову непрацездатність у Реєстрі медичних висновків в електронній системі охорони здоров'я;

- виникнення технічних проблем (помилки) щодо передавання даних між Електронним реєстром листків непрацездатності та Реєстром медичних висновків в електронній системі охорони здоров'я, які призводять до неможливості

сформувати електронний листок непрацездатності в Електронному реєстрі більше ніж протягом семи днів із дати створення медичного висновку про тимчасову непрацездатність — до усунення таких проблем (помилки);

- зупинення в умовах воєнного стану доступу користувачів електронної системи охорони здоров'я до центральної бази даних електронної системи охорони здоров'я.

Отже, **Тимчасова непрацездатність особи** відповідно до медицини - це непрацездатність особи внаслідок захворювання, травми або інших причин (вагітність та пологи, карантин тощо), яка має тимчасовий зворотний характер під впливом лікування, реабілітації, інших заходів медичного характеру, та триває до відновлення працездатності або до закінчення причин, які унеможливають виконання роботи, якщо заклад охорони здоров'я не підключений до електронної системи охорони здоров'я, то це не є підставою для видачі паперових лікарняних.

Література

1. Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування"
2. Закону України "Про донорство крові та її компонентів".
3. Право соціально забезпечення: Підручник / Н. П. Мокрицька – Львів, 2020. – 536 с.
4. Закон України "Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові"
5. Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"
6. Право соціального забезпечення: навчальний посібник / авт.: С. М. Прилипко, Г. С. Гончарова, В. В. Юровська, О. О. Конопельцева; за заг. ред. В. В. Жернакова. – Х.: Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2013. – 126 с.

7. Міністерство охорони здоров'я України «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 01 червня 2021 року № 1066»

Осика Олександр Юрійович
студент 3 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального
права
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

У міжнародних актах сім'я визнається природним і основним осередком суспільства, якому повинні надаватися якнайширші охорона і сприяння, особливо у період формування, і поки вона відповідає за виховання та утримання неповнолітніх дітей. Відповідно до ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Закон України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” відповідно до Конституції України встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення.[Закон України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми”]

На питання, що ж таке соціальний захист, деякі науковці висловлюють думку що це є системою правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення усіх громадян рівними можливостями щодо достатнього життєвого рівня для себе і своєї сім'ї та соціальної підтримки і допомоги за наявності певних обставин, за яких вони їх потребують, зокрема, у зв'язку з непрацездатністю, безробіттям, народженням дитини та в інших випадках.

Однією з організаційно-правових форм соціального захисту сімей з дітьми є загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке здійснюється в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, а також пенсійного страхування. Важливою ознакою матеріального забезпечення та соціальних послуг в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування у сфері соціального захисту сімей з дітьми є джерела їх фінансування, основними з яких, відповідно до ст. 20 Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, є внески роботодавців і застрахованих осіб.[Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – С.98]

В умовах розвитку України як соціальної держави основним її завданням є забезпечення рівня мінімальних гарантій для населення. У зв'язку з економічною кризою та неможливістю на даному етапі зниження рівня бідності, держава, у першу чергу, повинна забезпечувати тих осіб, які в силу певних об'єктивних обставин не в змозі самостійно досягти достатнього рівня життя. До такої категорії, зокрема, відносяться і сім'ї з дітьми, важливою формою соціального захисту яких є державна соціальна допомога. [Тарасенко В.С. Соціальні допомоги: критерії для класифікації // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. В.М. Др'омін. – Одеса: Юридична література, 2014. – С. 443]

Соціальні пільги є одним з видів соціального захисту населення, масове запровадження якого почалося за радянських часів, та спрямоване на вирішення двох принципово різних завдань: по-перше, надання привілеїв окремим категоріям громадян, які влада прагне виділити із загальної сукупності (як правило, це професійні пільги та пільги за особливі заслуги перед Батьківщиною), по-друге, здійснення додаткової підтримки соціально вразливих верств населення (пільги за соціальною ознакою). Саме до другої групи і відносяться соціальні пільги сім'ям з дітьми. [Право соціального забезпечення: Навч. посіб. для студ. юрид. спец, вищ.навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін. / За ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006]

У будь-якій сім'ї виникають певні проблеми, які інколи стають причинами розлучень або згасання почуттів подружжя. Проблеми сімейного виховання завжди привертали увагу педагогічної науки, адже сім'я - один із найважливіших виховних інститутів, значення якого для особистості важко переоцінити. Сьогодні сім'я переживає серйозні труднощі, що значною мірою зумовлено кризовими явищами, притаманними українському суспільству в цілому, що негативно позначаються на внутрішньосімейній атмосфері, знижують дієвість виховної функції сім'ї, вносять далеко не завжди педагогічно виправдані зміни в її зміст, призводять до того, що сімейне виховання стає об'єктом критики з боку держави, яка вимагає підвищення відповідальності батьків за виховання дітей.[курсова робота на тему “Проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх подолання”]

Значну увагу проблемам сімейного виховання приділяв А.С. Макаренко, вбачаючи його сутність в організації сімейних відносин, у створенні правильного загального способу життя, життєрадісної

щасливої атмосфери. Недоліки у поведінці й характері дітей, на його переконання, є сигналом для перегляду батьками власної поведінки і загалом взаємовідносин у сім'ї.

Родина є одним з головних об'єктів соціальної роботи. Сучасна сім'я переживає складний етап - перехід традиційної моделі до нової. Тож вчені характеризують нинішні умови родин як кризові, що спричинило за собою падіння народжуваності, зростання кількості розлучень і збільшення числа самотніх людей. У молодих сімей існує безліч проблем: матеріально-побутові проблеми; житлова проблема; проблема працевлаштування.[курсоробота на тему "Проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх подолання"]

Матеріально-побутові або фінансові проблеми. В основній масі молода сім'я є низькоприбутковою, а багато з них перебувають за межою бідності. Бюджет складається із заробітної плати (зарплати молодого фахівця, стипендії), допомоги на дитину, вторинних заробітків (непостійних і мінімальних), допомога батьків. [курсоробота на тему "Проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх подолання"]

Житлові проблеми теж є одними з найважливіших для молодих сімей. Вони викликані скороченням житлового будівництва, згортанням практики надання безкоштовного житла державою та через дорожнечу житла на вільному ринку. Існує кілька варіантів проживання - державна, кооперативна чи приватна квартира, гуртожиток. Тільки невелика кількість молодих сімей має власне житло; 13-14 % молодих людей відокремлюються від батьків ще до весілля. У більшості випадків самий кращий варіант - проживання з батьками. Це покращує матеріальне становище сім'ї, допомагає вихованню дітей, молодь має час для вторинного заробітку, навчання, дозвілля. Таким чином, проблеми матеріальної та житлової забезпеченості стоять на 1-му місці зміцнення родини. Спільним прагненням молодих сімей є окреме проживання.[курсоробота на тему "Проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх подолання"]

Проблема працевлаштування молодого фахівця, низька зарплата, особливо в бюджетній сфері, незадоволеність вторинними

заробітками штовхає молодих фахівців шукати роботу в іншому місті і навіть виїжджати за кордон. Робота ж пов'язана з тривалою відсутністю вдома, не сприяє зміцненню сім'ї, створенню в ній атмосфери любові, взаєморозуміння, доброзичливості. Майбутні члени подружжя мають завчасно думати про цю проблему, яка може виникнути в непередбачений час, і здобувати освіту, щоб стати кваліфікованим спеціалістом.[курсора робота на тему “Проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх подолання”]

Невміння сім'ї обговорювати і вирішувати проблеми може бути викликане низьким культурним рівнем сім'ї, своєрідністю її традицій або традицій соціального прошарку, до якого належить родина, вихованням, яке отримали її члени, і т.д. Всі зазначені фактори позбавляють сім'ю можливості вчитися самостійно вирішувати проблеми, набиратися досвіду. Таким чином, вельми істотним завданням є формування навичок ефективного вирішення проблем взагалі і родинних зокрема. Чим краще члени сім'ї уявляють собі і контролюють хід цього процесу, чим міцніше навички і більше досвіду вирішення найрізноманітніших проблем, тим сильніший опір сім'ї впливу різних факторів. У вихованні дітей батькам потрібно користуватися біблійними принципами, серед яких любов - найвища ознака злагоди і довіри. На погляд науковців, релігійне виховання в сім'ї має носити здебільшого профілактично-пропедевтичний характер, оскільки прилучення дитини, підлітка до норм християнської моралі запобігає таким негативним явищам, як підліткова злочинність, наркоманія, проституція, бродяжництво, суїцид тощо. [курсора робота на тему “Проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх подолання”]

Отже, гідне пошанування батьками один одного є найкращим прикладом наслідування для дітей. Батьки стосовно дітей повинні зберігати рівність поглядів і переконань, щоб діти не відчували різниці між наказами матері і батька, а також розуміли однакову

відповідальність перед ними. Однакова любов до всіх дітей у родині сприятиме любові дітей між собою, а також до батьків.

На думку вчених, у конфліктній ситуації необхідно визнавати винними обидві сторони, а не тільки молодших. Їм можна вибачити через їхню незрілість. А от старші повинні замислитися над своїми виховними прийомами, які часто потребують переосмислення і перегляду. І якщо сімейна пара сама не здатна подолати кризу, вирішити проблеми тощо, то варто звернутися до сімейного психолога.

Література:

- 1.К. В. Бориченко Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія / К.В. Бориченко. – Одеса : Фенікс, 2015.
- 2.Андрієнко І.С. Правове регулювання державних соціальних допомог малозабезпеченим особам в Україні: Автореф. дис... к-та юрид. наук: 12.00.05/ Львів. нац. ун-т ім. І.Франка МОН України. / І.С. Андрієнко. – Л., 2010.
3. Андріїв В.В. Особливості призначення соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / В.В. Андріїв // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. – Вип. 37. – Одеса: Юридична література, 2008.
4. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальний захист в Україні / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2010.
5. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. - О.І. Бондарчук. - К.: МАУП, 2001.
6. Мацковський М.С. Соціологія сім'ї: проблеми теорії, методології, методики / М.С. Маяковський. - М.: Наука, 2007.

*Куликовська Катерина,
студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій.*

ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Конституція України, наводячи основні характеристики держави, визначає Україну як соціальну державу, що передбачає її першочергову орієнтацію на забезпечення соціальних та економічних прав людини. Тим самим Україна як держава визнає себе відповідальною за економічне та соціальне благополуччя своїх громадян. Відповідно до загальних конституційних засад, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Згідно з Основним Законом, ознаками України як соціальної держави є соціальна спрямованість економіки, а також закріплення та державні гарантії реалізації соціальних прав громадян. Це зобов'язує державу відповідним чином регулювати економічні процеси, встановлювати і застосовувати справедливі та ефективні форми перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх Громадян. Зазначу, що за роки незалежності в Україні було прийнято понад сто законів, які встановлюють і регулюють відносини, пов'язані з питаннями соціального забезпечення та їх гарантіями. Ними є Закони України «Про статус і соціальний захист

громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року, «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року, «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 року, «Про соціальний захист дітей війни» від 18 листопада 2004 року тощо. Сучасна держава, незважаючи на форму державного правління чи устрою, територіальне розташування, історичні передумови її виникнення та тривалість національного державотворення, зобов'язана дотримуватися загальнолюдських цінностей і свобод. Держава, яка пропагує демократичні цінності, повинна не тільки визнати і в законодавчому порядку закріпити основні права і свободи людини і громадянина, а й гарантувати їх забезпечення. Кожна особа має бути впевнена в тому, що її права і свободи будуть визнані і гарантовані державою.

Як правильно підкреслює П.М. Рабінович, формування цивілізованого суспільства, в якому людина визнається найвищою соціальною цінністю, потребує не лише проголошення каталогу прав, але й наявності дієвого, ефективного соціально-юридичного механізму реалізації прав та свобод, що містить у собі гарантії їх забезпечення та захисту [1]. У правовій літературі найчастіше вживається термін „правові (юридичні) гарантії” стосовно законності, прав і свобод людини та громадянина або правового статусу особи, застосування норм права тощо. У публікаціях в одних випадках говориться про гарантії прав і свобод людини, а в інших – про права особи як гарантії, про гарантії діяльності і про діяльність як гарантії, про гарантії відповідальності і про відповідальність як гарантію тощо. У науковій літературі під гарантіями і, зокрема, прав і свобод людини розуміють:

- передбачені законом засоби, які безпосередньо забезпечують правомірність поведінки суб'єктів суспільних відносин [2];

- правові норми, які визначають специфічними юридичними засобами умови і порядок реалізації прав, юридичні засоби їх охорони і захисту у випадку порушення і т. ін. [3];

- система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, засобів та способів, що створюють рівні можливості для здійснення прав, свобод та інтересів особи. Далі вказується, що це норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів [4];

- система взаємопов'язаних форм і засобів (нормативних, інституційних і процесуальних), що забезпечує належне визнання, захист і реалізацію певних прав і відповідних їм обов'язків [5];

- умови, способи й засоби, що забезпечують усім і кожному рівні правові можливості для виявлення, набуття й реалізації своїх прав і свобод [6];

- обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні й культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій із захисту прав людини [7];

- система соціальних умов і спеціально-юридичних засобів, за допомогою яких унормовано життя у суспільстві [8];

- певні умови й засоби, що сприяють перетворенню в життя проголошених прав, свобод та обов'язків [9];

- специфічний правовий засіб забезпечення, реалізації, охорони й захисту прав людини і громадянина, тобто це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав та свобод людини і громадянина [10];

- система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особі для здійснення своїх прав, свобод

і інтересів або іншими словами – це сукупність спеціальних правових засобів і способів, за допомогою яких реалізуються, охороняються і захищаються права і свободи, припиняється їх порушення, поновлюються порушені права [11];

- правові норми, що визначають умови і порядок реалізації прав, юридичні засоби їх охорони і захисту у випадку порушення і т.ін., за допомогою яких забезпечується реалізація правового статусу особи з використанням державного примусу або можливості такого примусу з боку державних органів [12];

- систему норм-принципів, умов і засобів, що забезпечують у своїй сукупності здійснення конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина [13];

- умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист прав та свобод, є порукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [14].

На мою думку, гарантії права на соціальне забезпечення – це система взаємопов'язаних економічних, політичних, ідеологічних, соціальних та організаційних передумов, за наявності яких спеціальними (юридичними) засобами забезпечуються кожному рівні правові можливості для фактичної реалізації у повному обсязі належного особі права на конкретний вид соціального забезпечення.

Що ж до дотримання гарантій прав людини і громадянина на соціальний захист, то, як уже було сказано, право на соціальний захист громадян України встановлене статтею 46 Конституції України (конституційне право). Це право на забезпечення громадян у разі:

- повної, часткової або тимчасової втрати працездатності;
- втрати годувальника;

– безробіття з незалежних від них обставин; – на забезпечення у старості та в інших

випадках, передбачених законом (ч. 1 ст. 46 Конституції України).

Це право гарантується:

– загальнообов’язковим державним соці- альним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій;

– загальнообов’язковим державним соці- альним страхуванням за рахунок бюджетних та інших джерел соціального забезпечення;

– створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (ч. 2 ст. 46 Конституції України).

Відповідно до частини другої та третьої статті 46 Конституції України встановлюються способи і засоби реалізації права людини і громадянина на соціальний захист і гарантії цього захисту. Президент України, виступаючи гарантом дотримання прав і свобод людини, в тому числі й соціальних прав, зобов’язаний за будь-яких обставин діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Основним фінансовим документом держави на кожний поточний рік є Закон про Державний бюджет України. Предметом його правового регулювання відповідно до положень ст. 95 Конституції України є визначення видатків держави на загально-суспільні потреби (зокрема, й соціальні), розміру і цільового спрямування цих видатків. Що ж до пенсій, то громадяни України відповідно до положень частини 3 ст. 46 Основного Закону мають право на пенсії, що є основним джерелом існування та мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Право на пенсійне забезпечення прояв- ляється у можливості вимагати від органів, що здійснюють пенсійне забезпечення, гро- шових виплат у розмірі, співвіднесеному з минулим заробітком заявника, але не ниж- чому від

прожиткового мінімуму. Істотною правомочністю, що становить зміст права на пенсійне забезпечення, є можливість вимагати регулярні грошові виплати. Пенсійне законодавство, на відміну від законодавства низки інших галузей, практично не допускає прийняття рішень на розсуд правозастосовчого органу.

Отже, соціальний захист – це система економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, що забезпечує працездатній людині і громадянину відповідні умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним та соціально вразливим верствам працездатного населення – гарантії у користуванні суспільними фондами споживання, матеріальну підтримку, зниження податків. Змістом конституційного права людини і громадянина на соціальний захист є можливість гарантовано отримувати пенсії, інші соціальні виплати, соціальну допомогу за рахунок загальнообов'язкового державного страхування та бюджетних і інших джерел соціального забезпечення, користуватися мережею державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними та вимагати поновлення порушеного права і відшкодування збитків.

Література:

1. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / Рабінович П. М. – Харків: Право, 1997. – С.23.
2. Недбайло П. Е. Система юридичних гарантій застосування правових норм / Недбайло П. Е. // Правознавство. – 1971. – №3. – С.44.
3. Патюлин В. А. Держава і особа (правові аспекти взаємовідносин) / Патюлин В. А. – М.: Наука, 1974. – С.231.
4. Малеин Н. С. Права громадян/ Малеин Н. С. // . – 1974. – № 6. – С. 41-42, 46.

5. Нерсесянц В. С. Система юридических гарантій прав и свобод громадян / Нерсесянц В. С. // Соціалістична правова держава: концепція та шляхи розвитку . – М., 1990. – С.60.
6. Теорія держави і права: підручник ред. Корельського В. М., Перевалова В. Д. – М., 2000. – С.545.
7. Никитин А. Ф. Словарь-довідник з права / Никитин А. Ф. –М., 1995. – С.76.
8. Погрібний І. М. Теорія права: навч. посібник / Погрібний І. М., Шульга А. М. – Харків, 1998. – С.128.
9. Теорія держави і права / за ред. А. Ю. Олійника, С. Д. Гусарова, О. Л. Слюсаренко. – К., 2001. – С.156.
10. Погорілко В. М. Права та свободи людини і громадянина в Україні / Погорілко В. М., Сірий М. І., Головченко В. В. – К., 1997. – С.40.
11. Мордовец А. С. Соціально-юридичний механізм забезпечення прав людини і громадянина / Мордовец А. С. – Саратов, 1996. – С.168.
12. Комаров С. А. Загальна теорія держави і права: підручник / Комаров С. А. – М., 1997. – С. 155-156.
13. Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посібник / Колодій А. М., Олійник А. Ю. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С.323.
14. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навчальний посібник / Рабінович П. М., Хавронюк М. І. – К.: Атіка, 2004. – С.246

Чернявська Анастасія Русланівна,
студент 4 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ

Наразі тема соціального захисту військовослужбовців є досить актуальною. Оскільки Україна знаходиться в умовах збройної агресії, економічної нестабільності та систематичної й планомірної трансформації України як держави європейського зразка питання соціального захисту військовослужбовців постає досить гостро.

Основний Закон України Конституція створює правові основи для регулювання соціального захисту військовослужбовців. Це зазначено в статті 17 Конституції України розкриває гарантії соціального захисту військовослужбовців: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей». Саме ці конституційні положення є правовою основою для інших законодавчих актів щодо соціального захисту військовослужбовців.

Правовий захист військовослужбовців є функцією держави. Він передбачає закріплення в законодавчих актах України прав та

свобод військовослужбовців, їхніх обов'язків та відповідальності, соціальних пілґ і гарантій, а також правовий механізм їх реалізації.

Соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. Грошове забезпечення визначається залежно від посади, військового звання, тривалості, інтенсивності та умов військової служби, кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання військовослужбовця. За військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або безвісно відсутніми, зберігаються грошове та інші види забезпечення. Сім'ям зазначених військовослужбовців щомісячно виплачується грошове забезпечення, в тому числі додаткові та інші види грошового забезпечення, в розмірах, що встановлені військовослужбовцю на день захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або безвісної відсутності. Дія цього пункту не поширюється на військовослужбовців, які добровільно здалися в полон.

Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими у Конституції України та законах України.

Військовослужбовці мають право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, відкрито висловлювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

Військовослужбовці мають право на придбання, володіння й використання релігійної літератури будь-якою мовою, а також інших предметів та матеріалів релігійного призначення. Ніхто не має права перешкоджати задоволенню військовослужбовцями своїх релігійних потреб.

Отже, на підставі проаналізованих нормативно-правових актів слід обґрунтувати позицію про те, що соціальне захист військовослужбовців – це діяльність держави, що чітко регламентується чинним законодавством, спрямована на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців. Водночас сутність соціального забезпечення військовослужбовців полягає в особливості військової галузі та змісту соціально значущого статусу військовослужбовців, що полягає в необхідності надання їм належного соціального захисту, встановленого на законодавчому рівні.

Гайдай Софія Ростиславівна
Студентка 3 курсу юридичного факультету
Інституту управління , технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник :
кандидат юридичних наук , доцент ,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету ,
Інституту управління , технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
Новосельська Ірина Василівна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

26 квітня 1986 року сталася Чорнобильська катастрофа , яка сколихнула увесь світ . Радіаційний фон на значній території України стрімко пересягнув позначку «норма» і став вбивчим для людей та навколишнього середовища. В демократичних країнах завжди піклуються про осіб які своїми силами ліквідували загрозу великого масштабу , про осіб які не задумуючись захищали свою країну. Україна не стала винятком і однією з таких категорій осіб стали громадяни , які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. В нашій Конституції цю трагедію визначено , як катастрофа планетарного масштабу , а збереження генофонду українського народу є обов'язком держави. Дана тема збереже свою актуальність на довгі роки , адже наше суспільство і через 36 років вбирає в себе шкідливі залишки тієї аварії , але страшніше те, що наслідки Чорнобильської катастрофи , на жаль , будуть турбувати людей не одне покоління. Тому надзвичайно важливо на законодавчому рівні забезпечити достатній соціальний захист осіб , які постраждали

внаслідок цієї трагедії. Будь-яка державна політика ґрунтується на певних принципах, в галузі соціального захисту потерпілих від Чорнобильської катастрофи та створення умов проживання і праці на забруднених територіях – не стала винятком і базується на принципах : пріоритету життя та здоров'я людей, які потерпіли від Чорнобильської катастрофи; соціального захисту людей, повного відшкодування шкоди особам , які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; здійснення заходів щодо професійної переорієнтації та підвищення кваліфікації постраждалого населення ;використання економічних методів поліпшення життя шляхом проведення політики пільгового оподаткування громадян , які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та їх об'єднань; міжнародного співробітництва в галузях охорони здоров'я, соціального захисту, охорони праці, використання світового досвіду організації роботи з цих питань; комплексного розв'язання завдань охорони здоров'я, соціальної політики і використання забруднених територій на основі державних цільових програм з цих питань та урахування інших напрямів економічної та соціальної політики. Серед постраждалих у Чорнобильській катастрофі виокремлюють декілька груп осіб, зокрема це: учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – ними визнаються громадяни, які безпосередньо брали участь у будь-яких роботах, пов'язаних з усуненням самої аварії, її наслідків у зоні відчуження у 1986-1987 роках .[1] Докладніший перелік визначений Кабінетом Міністрів України. Наступною категорією являються особи , які потерпіли від Чорнобильської катастрофи зокрема, серед них : 1) евакуйовані із зони відчуження 2) особи, які постійно проживали на територіях зон безумовного (обов'язкового) та гарантованого добровільного відселення. 3) особи, які постійно проживають або постійно працюють чи постійно навчаються у зонах безумовного (обов'язкового) та гарантованого добровільного відселення. 4) особи, які постійно проживають або постійно працюють чи постійно навчаються на території зони посиленого радіоекологічного

контролю. 5) особи, які працювали з моменту аварії до 1 липня 1986 року не менше 14 календарних днів або не менше трьох місяців протягом 1986-1987 років за межами зони відчуження на роботах з особливо шкідливими умовами праці. [1] Всі ці особи по цей день відчувають вплив радіоактивних елементів на свій організм, деякі – побували в найбільш «заражених» місцях і відповідно мають більші проблеми із здоров'ям, аніж ті кого зачепила хвиля радіації. Для того щоб виокремити цих осіб в законодавстві існують «4 категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». До першої категорії відносять осіб з інвалідністю з числа учасників ліквідації наслідків аварії та потерпілих, хворі на променеву хворобу як результат Чорнобильської катастрофи. До другої категорії відносять учасників ліквідації наслідків і працівників у зоні відчуження. 3 категорія це учасники ліквідації наслідків аварії. 4 категорія – особи, які проживають або постійно працюють чи постійно навчаються на території зони посиленого радіоекологічного контролю, за умови, що вони станом на 1 січня 1993 року прожили або відпрацювали чи постійно навчалися у цій зоні не менше чотирьох років.[3] Громадяни цих категорій мають відокремлені пільги, хоча в деяких випадках схожі. До прикладу, особам, які віднесені до 1 категорії осіб передбачене безоплатне придбання ліків за рецептом, першочергове обслуговування у лікувально-профілактичних закладах та аптеках, право вільного вибору санаторно-курортного закладу та багато іншого. Також законодавством передбачений захист дітей, потерпілих від Чорнобильської катастрофи. До цієї категорії належать неповнолітні діти, які:

1) евакуйовані із зони відчуження, в тому числі діти, які на момент

евакуації були у стані внутрішньоутробного розвитку;

2) проживали на момент аварії чи прожили або постійно навчалися після

аварії не менше 1 року в зоні безумовного (обов'язкового) відселення;

3) проживали на момент аварії чи прожили або постійно навчалися після аварії не менше 2 років у зоні гарантованого добровільного відселення;

4) проживали на момент аварії чи прожили або постійно навчалися після аварії не менше 3 років у зоні посиленого радіоекологічного контролю;

5) народились після 26 квітня 1986 р. від батька, який на час настання

вагітності матері мав підстави належати до категорії I, II або III постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, або народжені матір'ю, яка на

час настання вагітності чи під час вагітності мала підстави належати до категорії I–III постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи;

6) є хворими на рак щитовидної залози незалежно від дозиметричних

показників, а також хворими на променеви хворобу;

7) одержали дозу опромінення щитовидної залози, яка перевищує рівні, встановлені МОЗ України. [1] Критеріями соціальної ефективності пільг було обрано такі: зменшення впливу погіршення здоров'я внаслідок катастрофи, збереження можливостей для розвитку і відтворення постраждалих порівняно з іншими громадянами. Критеріями економічної ефективності були: розмір пільги, її отримання у повному обсязі, рівень забезпечення потреби даною пільгою.[4] Держава здійснює лікування потерпілих дітей на базі кращих вітчизняних санаторно-курортних закладів, спеціалізованих медичних центрів, обладнаних сучасним діагностичним і лікувальним устаткуванням, із сучасними лікарськими засобами, із залученням до роботи в них найдосвідченіших вітчизняних і зарубіжних спеціалістів з власними методиками, устаткуванням і медикаментами. Також ці діти забезпечуються відповідно до фізіологічних норм, встановлених МОЗ України, продуктами харчування, а також харчовими добавками, які

сприяють виведенню радіонуклідів з організму[2]. Якщо говорити про 3 та 4 категорії то їм, зокрема, передбачена пенсія, яка встановлюється у вигляді: а) державної пенсії; б) додаткової пенсії за шкоду, заподіяну здоров'ю, яка призначається після отримання права на державну пенсію. Особам, віднесеним до категорії I–IV призначається щомісячна додаткова пенсія за шкоду, заподіяну здоров'ю, у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.[2]. Наведені вище пільги не є виключними та містяться в законі України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Варто зазначити, що органи соціального захисту населення постійно підтримують осіб, які постраждали внаслідок цієї страшної аварії.

З вищезазначеного можна дійти до висновку що в українському законодавстві, на нашу думку, досить на високому рівні відбувається соціальний захист осіб, які постраждали від Чорнобильської катастрофи. Хоча і є моменти, які варто конкретизувати, а саме, потрібно визначити пріоритетні шляхи удосконалення діючої системи соціального захисту населення, зокрема: формування цілісної та ефективної системи надання соціальних гарантій пільговим категоріям громадян; забезпечення адресності та соціальної спрямованості надання пільг у грошовій та натуральній формах; взаємодія центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо використання бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення соціальних гарантій пільговим категоріям громадян; забезпечення прозорості використання бюджетних коштів, спрямованих на надання послуг громадянам на пільгових умовах.

Література:

1. ЗУ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>

2. Підручник «Соціальний захист громадян» Л.Б.Баранник.
URL: ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ
Васильців О.О.
<https://elibrary.ivinas.gov.ua/3789/1/Sotsialnyi%20zakhyst%20postrazhdalykh%20vnaslidok.pdf>

3. Кириченко П. В.
Бюджетні пільги дітям, що постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2014_1_7

***Богаткіна Анастасія Євгенівна,**
студентка 3 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

***Науковий керівник:**
Кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права юридичного
факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна
Новосельська Ірина Василівна*

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ

Соціальне страхування — фундаментальна основа державної системи соціального захисту населення, що уможливорює матеріальне забезпечення й підтримку непрацездатних громадян за рахунок фондів, сформованих працездатними членами суспільства.

Соціальне страхування є однією із організаційно-правових форм соціального забезпечення, визначальною категорією в якому є

соціальні ризики та вимога їх обов'язкового й добровільного страхування.

Згідно з ст. 1 Основ загальнообов'язкове державне соціальне страхування — це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (роботодавцем), громадянами, а також з бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Фінансування виплат із соціального страхування здійснюється за рахунок страхових внесків працюючих осіб та їх роботодавців. У фінансуванні систем соціального страхування іноді також бере участь держава.

Основні елементи соціального страхування:

- соціальне страхування, що фінансується за рахунок внесків, які зазвичай солідарно сплачуються роботодавцями та працівниками, за можливої участі держави у формі внесків за певні категорії працівників або дотацій за рахунок загальних податків;
- обов'язкова участь працівників із деякими винятками; внески акумулюються у спеціальних фондах, за рахунок яких виплачується пенсія та допомога;
- надлишок коштів у фонді, які не використані для виплати пенсій або допомоги, інвестуються для отримання додаткового доходу; особисте право на пенсію або допомогу гарантується врахуванням внесків без застосування процедури перевірки доходів чи потреби;
- розмір внеску та виплати часто залежить від того, який зарібок має (або мала) застрахована особа; страхування від трудового каліцтва зазвичай повністю фінансується за

рахунок наймача за можливої участі держави за рахунок загальних податків.

В Україні здійснюється чотири види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- 1) У разі безробіття – здійснюється через Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України у разі безробіття;
- 2) З тимчасової втрати працездатності та витрат, зумовлених похованням – здійснюється через Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- 3) Від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності – здійснюється через Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- 4) Пенсійне страхування – здійснюється через Пенсійний фонд України та недержавні пенсійні фонди.

Страхові внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в залежності від його виду встановлюються за кожним видом страхування, як правило, на календарний рік у відсотках:

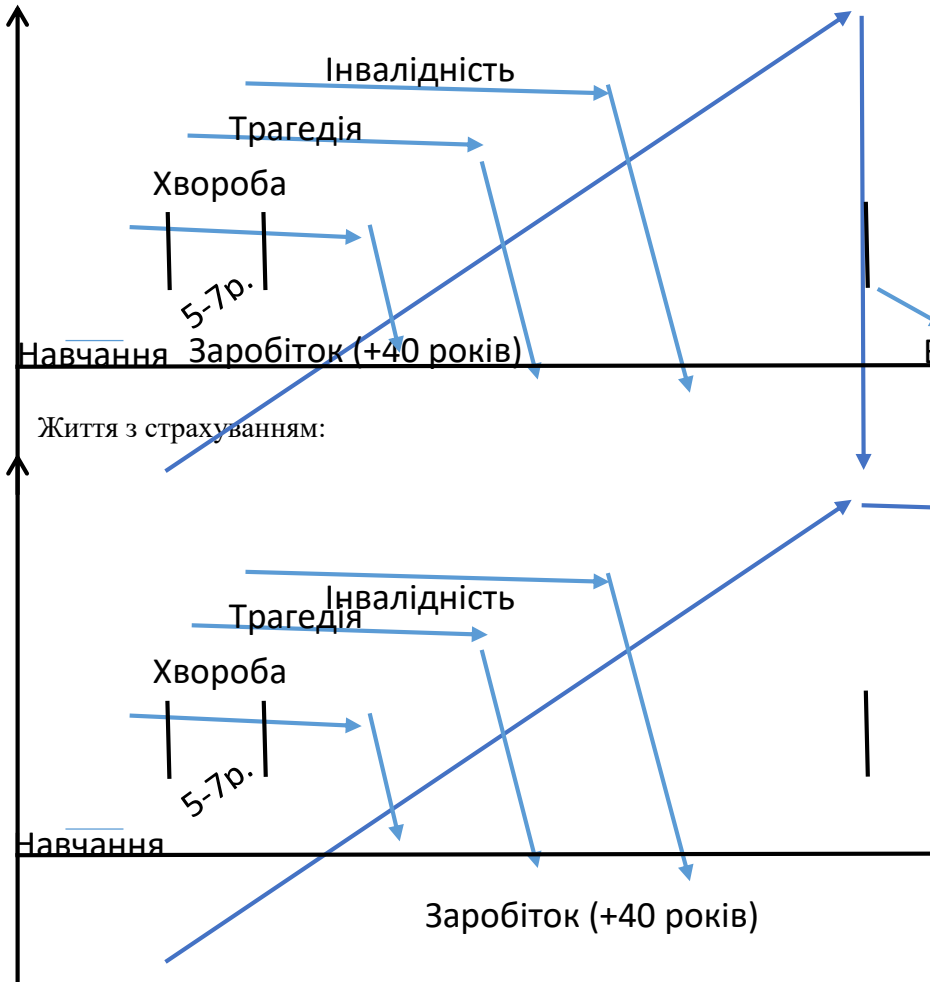
- для роботодавців - до сум фактичних витрат на оплату праці та інших виплат найманим працівникам, які підлягають оподаткуванню прибутковим податком з громадян;
- для фізичних осіб - до сум оподаткованого доходу (прибутку).

Внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань сплачує виключно працедавець.

Джерела та порядок формування коштів цільових страхових фондів для забезпечення осіб, які повністю або на певний час звільняються від сплати внесків на загальнообов'язкове державне

соціальне страхування, порядок здійснення платежів та резервування коштів, строки сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначаються законами України щодо окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Життя без страхування:

Тобто, життя доволі небезпечне. З кожним із нас може статися будь-що. І для того щоб швидше одужати, щоб не відчувати нестачу грошей і так далі, для цього є страхові компанії.

По статистиці, пенсії наших громадян дуже маленькі і багато кому важко виживати в таких умовах. І для того, щоб не відчути таку ситуацію, багато хто звертається до страхових компаній. Зазвичай, люди звертаються до міжнародних компаній (МетЛайф, АХА Group, та інші) і до державних (УНІКА, Альфа Страхування, Кредо та інші). На мою думку, це правильне рішення, бо хто знає, що може статися з вами на наступний день або через секунду.

Література:

1. <https://starlife1.com> Таблиці та консультація.
2. Право соціального забезпечення// Ярошенко І.С. Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2005.
3. Соціальне страхування: навч. посіб. / І. Г. Благун, Ю. М. Кушнірчук, Р. П. Підлипна; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів : СПОЛОМ, 2015.

Чигрин Катерина,
студент 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Проаналізовані положення міжнародних актів про соціальний та правовий захист зазначеної категорії дітей. Йдеться про акти ООН, МОП, Ради Європи, зокрема, Декларацію прав дитини 1959 р., Конвенцію про права дитини 1989 р., Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей 1990 р. та ін. Нами звертається увага на необхідність врахування у національному законодавстві положень ст. 17 Європейської соціальної хартії якою передбачено право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист. Недосконалість змісту ст.2 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», відповідно до якої до законодавства України про соціальний захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віднесені тільки акти національного законодавства і не названі міжнародні акти, ратифіковані Україною. Аналізується

еволюція системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та її правового регулювання. У дисертації проаналізовано нормативно-правові акти, що складають законодавство про соціальний захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа. Можна виділити етапи становлення і розвитку законодавства про соціальний захист зазначеної категорії дітей та осіб з їх числа і охарактеризовано особливості кожного з етапів. Аналіз правових норм про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дозволяє дійти висновку, що вони утворюють комплексний правовий інститут, який об'єднує норми різних галузей права – права соціального забезпечення, трудового права, цивільного права, сімейного права, житлового права, медичного права та ін. У системі права соціального забезпечення правові норми про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, утворюють окремий правовий інститут з відповідною назвою. Аналіз чинного законодавства про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, свідчить про його недосконалість, що виявляється у перенасиченості, заплутаності та складності, термінологічній невизначеності й неузгодженості. Крім базового законодавчого акту, а саме Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року, заходи соціального захисту зазначеної категорії дітей та осіб з їх числа передбачені іншими законами та численними підзаконними нормативно-правовими актами. Має місце дублювання норм, які містяться в постанові Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту і матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» від 5 квітня 1994 року та інших нормативно-правових актах про соціальний захист зазначеної категорії дітей і осіб з їх числа. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо соціального захисту осіб із числа

дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 5 жовтня 2006 року до Закону впроваджений термін «особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», проте у назві Закону це не знайшло відображення. На наш погляд така структура Закону є недосконалою, оскільки відсутність розділів не надає логічній завершеності та послідовності його змісту, ускладнює розуміння і тлумачення. Не всі нормативно-правові акти про соціальний захист зазначеної категорії дітей та осіб з їх числа супроводжуються механізмом реалізації, що перешкоджає їх втіленню у життя і робить декларативними. У підрозділі внесено пропозиції про уточнення понять «дитина-сирота», «дитина, позбавлена батьківського піклування», а також доповнення Закону України «Про організаційно-правові умови соціального захисту дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування» визначеннями понять «соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «матеріальне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «медичне обслуговування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Проаналізовано точки зору вітчизняних та зарубіжних вчених щодо визначення поняття соціального захисту, його співвідношення з соціальним забезпеченням, сформульовано визначення поняття «соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». У літературі застосовуються різні терміни – «особливий соціальний захист», «спеціальний соціальний захист». Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, слід вважати додатковим соціальним захистом, сутність якого полягає у встановленні на законодавчому рівні додаткових заходів соціального захисту з боку держави (на додаток до загальних умов захисту дітей) цієї категорії дітей та осіб з їх числа, у встановленні додаткових гарантій та наданні додаткових пільг щодо працевлаштування, набуття освіти, медичного обслуговування, забезпечення житлом, а

також отримання непрямих соціальних послуг. У підрозділі уточнюється визначення поняття «статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування». Із визначення даного поняття у Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» випливає, що надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг. Проте у зазначеному понятті не вказуються інші види соціального захисту, на які має право дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування. Крім визначених Законом заходів соціального захисту, таким дітям та особам з їх числа надаються ще непрямі соціальні послуги. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, тісно пов'язаний з соціальними стандартами – певними нормативами, які визначають рівень певних соціальних благ і встановлюють державні гарантії їх забезпечення. Уточнюється поняття «державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», які визначаються як законодавчо встановлені нормативи мінімальних розмірів матеріальних та інших благ, що забезпечують кожній дитині-сироті та дитині, позбавленій батьківського піклування, необхідний для неї достатній рівень життя і умови для нормальної життєдіяльності.

Аналіз чинного законодавства дає підстави виділити такі види соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як грошові соціальні виплати; натуральна соціальна допомога; пільги у сфері працевлаштування, забезпечення житлом, освіти та охорони здоров'я; соціальне обслуговування; медична допомога.

*Литвинчук Оксана Вікторівна
Косаревська Анна Анатоліївна*
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, IV курсу,
Університет державної податкової служби України,
Навчально-наукового інституту фінансів
та цифрових технологій

*Науковий керівник: Амеліна А. С.,
професор, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри*

СТРУКТУРА НАУКИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Питання про структуру науки є доволі дискусійним. Доречно зауважити, що в науці терміни «система» і «структура» досить часто окремо не виділяють і розуміють як синоніми. Водночас, як слушно вказує Ю.В. Васильєва, з позицій філософського підходу будь-якій системі незалежно від її складників властива структура, тобто відносно стійка єдність елементів, способів зв'язку елементів цілого, співвідношення елементів у рамках визначеного цілого, що показує їх належність до цілого [1, с. 189–190].

Різний підхід і різні цілі досліджень визначають існування різноманітних думок про структуру науки. Так, окремі автори повну, тобто необхідну та достатню, сукупність елементів системи називають складом, набором елементів, взятих поза структурою системи.

Вважаємо, що, здійснюючи структурний аналіз науки, доцільно використовувати поняття «структура», а не «склад», оскільки структура виконує роль системоутворюючого фактору і співвідноситься з поняттями «елемент», «зв'язок».

Наука права соціального забезпечення є сферою інтелектуальної людської діяльності, продуктом якої є система знань

про правові явища в сфері соціального забезпечення, їх сутність, об'єктивні властивості, закономірності виникнення, будови, змісту, функціонування, взаємодії та розвитку, сформована за допомогою відповідних методів, засобів і прийомів пізнавальної діяльності. Відомо, що система наукових знань будь-якої науки формується на основі понятійного апарату, до складу якого входять такі елементи: поняття, категорії, теорії, концепції, доктрини, наукові (проблемні) напрями, наукові підгалузі і дисципліни, а також принципи – ідеї, які є підставами побудови теорій.

Отже, первинними елементами структури науки права соціального забезпечення виступають поняття, з них складаються її концепції, теорії, доктрини. Особливе місце серед них займають найбільш загальні поняття в рамках даної науки – її категорії. Елемент, як правило, визначається як частина системи, що не підлягає поділу, як внутрішньо вихідна одиниця системи. У системі як органічному цілому елемент є мінімальною одиницею, здатною до відносно самостійного функціонування.

Сучасною ознакою активного розвитку галузевої правової науки є пошук шляхів її подальшого удосконалення. Одним із таких шляхів є висунення вченими різних гіпотез, які є особливим теоретичним утворенням у структурі правової науки. Вони розглядаються як наукові припущення, висунуті для пояснення будь-яких явищ (процесів) або причин, які зумовлюють певні наслідки. Так, гіпотезою можна вважати пропозицію М.В. Лушнікової і А.М. Лушнікова включити в понятійний апарат науки права соціального забезпечення таке нове поняття, як «соціально-забезпечувальне зобов'язання». На думку вчених, введення цього поняття дозволило б замінити такі юридичні конструкції, як «організаційно-правові форми соціального забезпечення», «соціальний захист населення», оскільки вони на сучасному етапі розвитку суспільства не відповідають базовій галузевій юридичній конструкції, що консолідує всі інститути галузі [2, с. 348–359].

На думку Б.І. Сташківа, право соціального забезпечення як наука – це галузева юридична наука, що складається із системи взаємопов'язаних і взаємоузгоджених ідей, теорій, концепцій, понять, поглядів, висновків, суджень тощо про правові явища в сфері соціального забезпечення [3, с. 211]. Вчений слушно звертає увагу на те, що в навчальній літературі зазвичай наводиться симбіоз системи науки, галузі і навчальної дисципліни.

Система науки права соціального забезпечення не збігається із системою права соціального забезпечення як галузі права, хоча між ними є зв'язок. Він визначається тим, що система права соціального забезпечення зумовлює певною мірою систему науки. Водночас система науки права соціального забезпечення, логічно упорядковуючи несистематизований матеріал, здійснює вплив на формування системи норм права соціального забезпечення. Основна відмінність системи науки від системи галузі права соціального забезпечення в тому, що система науки за кількістю структурних елементів є значно ширшою, ніж система галузі. Наукою права соціального забезпечення досліджується все різноманіття соціально-забезпечувальних правовідносин. Об'єктом вивчення науки права соціального забезпечення є сама галузь права соціального забезпечення як система права.

Наука права соціального забезпечення як система наукових поглядів і знань теж має свою внутрішню структуру. Зазвичай вона будується за аналогією до структури системи галузі права, адже вивчення тих чи інших правових явищ є найбільш доступним з огляду на відповідні інститути та норми, що розташовані у закономірній послідовності в структурі галузі.

Література:

1. Васильева Ю.В. Кодификация российского законодательства о социальном обеспечении. Пермь : Пермский гос. ун-т, 2009. 364 с.

2. Лушников А.М., Лушникова М.В., Тарусина Н.Н. Договоры в сфере семьи, труда и социального обеспечения : учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Проспект, 2010. 432 с.
3. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

*Дуля Вікторія Вадимівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

***Науковий керівник:**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
юридичного факультету, Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури і технологій
Новосельська Ірина Василівна*

ПРИНЦИП ВСЕЗАГАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Перетворення, які відбуваються в системі соціального захисту України на сучасному етапі її розвитку (поява нових суб'єктів, на які покладаються функції з підтримки осіб, що перебувають у складних життєвих ситуаціях; потреба пошуку альтернативних державному джерел фінансування здійснення заходів підтримки через не завжди наявність у державного сектору усіх необхідних для цього ресурсів (фінансових, організаційних), неспроможність покривати витрати на соціальну сферу; активний розквіт участі окремих громадян у наданні соціального забезпечення через їх альтруїстичні переконання щодо

необхідності допомогти тим, хто цього потребує, а отже, розвиток порівняно нових організаційно-правових форм соціального захисту населення зумовлює актуальність певних категорій, тих класичних розумінь та тверджень, які під впливом трансформацій здобувають нового змісту, характеризуються сучасними особливостями.

Державна соціальна політика має визначати систему соціального забезпечення та соціально-економічних прав, реалізація яких гарантує соціальну справедливість та соціальну гарантованість під час урахування економічних і фінансових можливостей конкретної держави.

Також принцип соціального забезпечення існує визначальним у системах соціального захисту з уніфікованим базовим набором соціальних послуг, що надаються всім громадянам держави. Такі системи функціонують у скандинавських країнах (в [Данії](#), [Швеції](#), [Фінляндії](#)), а також у [Великій Британії](#). Характерною рисою систем соціального захисту в цих країнах є переважно бюджетне фінансування соціальних програм (особливо в Данії, Великій Британії та Швеції), а також державна організація соціальних установ (наприклад, Національна служба охорони здоров'я Великої Британії). Принцип страхування відіграє в таких економіках меншу роль, оскільки для них властиві високі обсяги перерозподілу національного доходу й фінансування соціальних послуг через державний бюджет для зменшення соціальної нерівності. Таким чином, принцип соціального забезпечення є принципом солідарної підтримки всіх членів суспільства щодо певних груп осіб.

Якщо ж звернути увагу на фінансування соціального забезпечення за рахунок бюджетних коштів прямо залежить від ефективності економіки, тому під час економічного спаду може приводити до перевантаження державних фінансів та відповідних негативних наслідків. Однак застосування цього принципу є необхідним у випадках неможливості надання соціальних гарантій відносно тих ризиків, до яких неможливо застосувати принцип страхування.

Принцип всезагальності соціального захисту означає, що право на соціальний захист мають не лише громадяни України, а й іноземці, особи без громадянства, біженці, працівники-мігранти. Як зазначається, в Основах законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлено як загальний принцип, що право на забезпечення за соціальним страхуванням мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено законодавством України, а також міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Такий принцип також встановлено в законах, які регламентують надання державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми (ч. 2 ст. 1 Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми"). Згідно з Законом України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" кожна малозабезпечена сім'я, яка постійно проживає на території України і з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї, має право на державну соціальну допомогу (ст. 1, 3 Закону). Найважливішим видом соціального захисту є пенсії (за віком, через інвалідність, за вислугу років, у разі втрати годувальника) і допомоги (через тимчасову непрацездатність, за вагітністю і пологами, на дітей малозабезпечених сімей, багатодітних та одиноких матерів, на оплату проїзду в санаторії тощо).

Невід'ємними складниками процесів просування України на шляху до ЄС та розбудови соціально орієнтованої економіки є впровадження науковообґрунтованої соціальної політики, створення ефективної системи соціального захисту, поширення її на все населення країни, що потребує соціальної допомоги, як утілення принципу всезагальності (універсальності) системи соціального захисту. Водночас вітчизняна наука права соціального забезпечення недостатньо приділяє уваги громадянству як умові призначення державної соціальної допомоги, тоді як міжнародні стандарти

соціального захисту закріпили право кожного на достатній життєвий рівень, тим самим гарантуючи надання соціальної допомоги не лише громадянам власної держави, а й іноземцям.

Для структури системи соціального забезпечення та її складників, визначення прав на соціальне забезпечення і персональної сфери охоплення та створення правової бази. Захист повинен бути всезагальним, базуватися на соціальній солідарності і бути спрямованим на соціальну інтеграцію, зокрема осіб, зайнятих у неформальній економіці. Такий всезагальний захист можна забезпечувати поступово, зокрема шляхом визначення цілей та строків. Він повинен базуватися на таких засадах, як недопущення дискримінації, гендерна рівність і реагування на особливі потреби. Право на отримання допомоги повинно бути передбачено національним законодавством і супроводжуватися ефективними та доступними процедурами подання й розгляду скарг і апеляцій. Необхідно поважати права і гідність осіб, охоплених гарантіями соціального забезпечення. Допомоги повинні бути достатніми та прогнозованими.

Сформована в нашій країні система державного соціального забезпечення не відповідає сучасним соціально-економічним викликам, які постають перед нею в усе більших масштабах: демографічним тенденціям; структурним змінам в економіці та на ринку праці; характеру умов та організації оплати праці.

Звернено увагу на неузгодженість вітчизняного законодавства з досліджуваного питання, що потребує внесення відповідних змін і доповнень. Адже соціальне забезпечення є правом людини, й усім людям незалежно від того, де вони живуть, має бути гарантований принаймні мінімальний рівень базового соціального захисту. Він повинен бути всезагальним, базуватися на соціальній солідарності і бути спрямованим на соціальну інтеграцію.

Ліхтанська Анна Петрівна
студентка 3 курсу юридичного факультету

*Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури
та технологій, м. Київ, Україна*

Науковий керівник:

Новосельська Ірина Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного та кримінального права

юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури і технологій

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.

На сучасному етапі економічного розвитку України основним гарантом соціального захисту громадян, є система державного пенсійного забезпечення, зокрема державний фінансовий орган – Пенсійний фонд. Демократизація суспільства в умовах ринкової економіки, глобалізація процесів інформаційного, інноваційного, соціально-економічного розвитку вимагають адаптивного, гнучкого планування розподілу державних фінансових ресурсів. Наразі призначення пенсій військовослужбовцям є актуальним питанням реалізації пенсійної реформи.

Право на військову пенсію мають усі військовослужбовці незалежно від звань і стажу. Пенсії виплачуються за рахунок коштів, накопичених кожним військовослужбовцем.

Військові пенсії є невід’ємною частиною системи соціального забезпечення населення України. За вислугою років, необхідних для проходження військової служби, українська армія є однією з найстабільніших інституцій країни. Тож скасування військових пенсій матиме жахливі наслідки для країни.

Основним напрямком реформування Збройних Сил України є соціальний статус військовослужбовців. З метою залучення молодих офіцерів-контрактників і військовослужбовців до служби в армії

державою створено систему соціального забезпечення армії, передусім матеріальні та пенсійні гарантії. Військова служба – це особлива державна служба, яка передбачає виконання громадянами певних обов'язків та певних обмежень, передбачених чинним законодавством.

Пенсійні відносини у військовій сфері є правовими, оскільки виникають лише за наявності пенсійного законодавства. У військовій сфері залежно від виду військової пенсії встановлюється декілька специфічних правовідносин.

Військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію відповідно до цього Закону, та членам їх сімей, які одночасно мають право на різні державні пенсії, пенсія призначається за їх вибором.

Ще у 2018 році Пенсійний фонд здійснив перерахунок пенсій усім військовим пенсіонерам відповідно до ключової в цьому питанні постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій» для осіб, звільнених з військової служби та деяких інших категорій осіб.

Однак тільки:

- 1) грошове забезпечення, з якого на той час обчислювався розмір пенсії, включало посадову ставку;
- 2) ставка за військове (спеціальне) звання.
- 3) надбавка за вислугу років. Крім того, зменшено базовий розмір пенсії до 70 відсотків розміру зазначених складових грошового забезпечення.[3,6].

Умови, розміри та порядок пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб визначаються Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09 квітня 1992 року № 2262- XI.

Види пенсій:

- За вислуги років;
- По інвалідності
- В разі втрати годувальника

з 1 жовтня 2017 року по 30 вересня 2018 року;	на день звільнення мають вислугу 23 календарних роки та 6 місяців і більше;
з 1 жовтня 2018 року по 30 вересня 2019 року;	на день звільнення мають вислугу 24 календарних роки і більше;
з 1 жовтня 2019 року по 30 вересня 2020 року;	на день звільнення мають вислугу 24 календарних роки та 6 місяців і більше;
з 1 жовтня 2020 року або 2022 року.	на день звільнення мають вислугу 25 календарних років і більше.

Вислуга років:

- особам, які мають стаж роботи 20 років і більше: вислуга років 20 років - 50%, а звільнені за віком або за станом здоров'я - звільняються відповідно до частини першої статті 77, статей 2, 3 КЗпП України. у зв'язку з віком або хворобою - 55% грошового забезпечення відповідного розміру; щороку за вислугу років понад 20 років - 3% грошового забезпечення від відповідної суми;
- особи, які мають страховий стаж 25 років і більше, з них не менше 12 календарних років 6 місяців - військова служба, служба в органах внутрішніх справ, поліції, судової охорони, державної пожежної охорони, державного спеціального зв'язку та інформаційної безпеки України, оборони, органів і підрозділів податкової поліції чи Державної кримінально-виконавчої служби України: за 25 років страхового стажу - 50% і за кожний повний рік стажу понад 25 років - 1% відповідного розміру грошового забезпечення;
- особи, звільнені зі служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України (п. «в» ст. 12 Закону «Про пенсійне

забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»): 20 років; вислуги років - 50 відсотків відповідних розмірів грошового забезпечення зі збільшенням цього розміру на 3 відсотки за кожний повний рік служби понад 20 років, але не більш як 65 відсотків відповідних розмірів грошового забезпечення (стаття 43).[4,8].

З 1 січня 2020 року пенсії, призначені відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення ветеранів та деяких інших осіб», виплачуються до 1 березня 2018 року в органах ДВС та реєструються 1 січня 2018 року з урахуванням посади, розряд і надбавка у відсотках за вислугу років на відповідній або прирівняній до неї посаді, яку особа займала на день звільнення (з дня відрядження до державних органів, органів місцевого самоврядування або утворених ними органів, підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів), визначених постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2018р. 30 серпня 2017 року № 704 військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу та деяким іншим особам збільшено грошове забезпечення з урахуванням 100% розміру підвищення пенсії, визначеного з 1 березня 2018 року.

З 1 січня 2020 року особам начальницького і начальницького складу призначатиметься пенсія, а з 1 січня 2016 року нараховуватиметься виходячи з розміру грошового забезпечення, прирівняного до посади поліцейського, з урахуванням враховуються доплати до 100% попереднього розміру пенсії, підвищення відповідно до законодавства та різниця між місячним розміром підвищення пенсії, обчисленим з 1 січня 2016 року, та місячним розміром пенсії, яку особа отримувала з 2017 року з 1 січня по грудень 31.01.2017 кожен місяць за 2016 рік виплачується до повної погашення нарахованої різниці. Статтею 63 «Ветеранам та деяким іншим особам» Закону України "Про пенсійне забезпечення" встановлено, що всі пенсії, призначені у вигляді допомоги, належать відповідним категоріям осіб, які отримують пенсію відповідно до положень цього Закону.

На виконання цієї норми закону 21 лютого 2018 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову, якою визначив порядок перерахування пенсій пенсіонерам усіх органів внутрішніх справ.

Порядок виплати перерахованих пенсій військовослужбовцям. (всі категорії, окрім осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України).
З 1 січня 2018 року – 50 відсотків суми підвищення пенсії;
З 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року – 75 відсотків суми підвищення пенсії;
З 1 січня 2020 року – 100 відсотків підвищення пенсії.

Таблиця 1.

Пенсії підвищувались поступово. На першому етапі 1 січня 2018 року пенсії військовослужбовців зросли у середньому на 1500 грн. 1 січня 2019 року пенсії зросли в середньому на 750 гривень, а в 1 січня 2020 року – в середньому на 750 гривень. Таким чином, за два роки військові пенсії зросли приблизно вдвічі. [Таблиця 1.].

На реалізацію цієї норми Закону Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 21 лютого 2018 року №103, якою визначено порядок перерахування пенсій пенсіонерам усіх органів внутрішніх справ.

Станом на 1 березня 2022 року 487 тисячам військових пенсіонерів підвищили пенсії в середньому на 787 гривень. Зокрема, для 368,3 тис. військових пенсіонерів, які отримують пенсію за вислугу років, середній розмір підвищення склав 837 грн., для 39,2 тис. військових пенсіонерів, які отримують пенсію по інвалідності, середній розмір підвищення склав 995 грн., для 79, 2 тис. пенсіонерів, які втратили годувальника підвищення склало 451 грн.

Законом 7337 удосконалено порядок виплати пенсій військовослужбовцям, встановлено виплату пенсії у грошовій формі не пізніше останнього числа місяця, за який вона виплачується, скасовано монополію накопичень банку та надання можливості

пенсіонеру вказати фактичне місце проживання та місце виплати пенсії.

По суті, військова пенсія виплачує солдату фіксовану суму грошей на все життя після звільнення з військової служби. Крім того, солдат отримує додаткові гроші, якщо у нього є діти – це називається батьківська допомога. Перший пострадянський уряд, який запровадив військові пенсії, був в Україні в 1992 році. Тоді він запровадив новий закон про військові пенсії та включив спеціальні положення для солдатів, які воювали в Чечні. Це включало підвищення віку отримання військової пенсії та додавання пільги для солдатів, які служили в Чечні.

З початком збройної агресії проти України в державі було запроваджено правову систему воєнного стану, яка як ніколи мобілізувала наше суспільство. Народний спротив – основа нашої оборони і шлях до великої перемоги. У роки війни держава забезпечила певне соціальне забезпечення військовослужбовців, які мужньо захищали нашу країну від загарбників. Нині в Україні пенсії отримують понад 540 тисяч військовослужбовців. У рамках індексації різних пенсій з 1 березня базовий розмір військових пенсій зросте на 14%. Це не стосується підвищення пенсій у зв'язку зі збільшенням прожиткового мінімуму. Для 524,1 тис. осіб базова військова пенсія зросте в середньому на 700 грн. Розмір пенсії учасникам бойових дій встановлюється окремо і становить 210% гарантованого прожиткового мінімуму для непрацездатних.

Станом на 1 січня 2022 року показник становить 1934 грн. і зросте протягом року до 2027 грн. та 2093 грн. з 1 липня та 1 грудня відповідно.

Надбавка до пенсії встановлюється додатково до основної пенсії і становить 25% прожиткового мінімуму для осіб з інвалідністю. Нинішня виплата для військових пенсіонерів становить:

483,5 грн - з 1 січня 2022 року

506,75 грн - з 1 липня

523,25 грн - з 1 грудня.

Після індексації середній розмір військової пенсії перевищує 8500 грн. Перерахунок пенсій проводиться для підвищення грошового забезпечення відповідної категорії військовослужбовців. З липня 2022 року максимальний розмір військової пенсії становить 20 270 грн.

Незважаючи на те, що Україна була однією з перших пострадянських країн, яка запровадила військові пенсії, скасування військових витрат заощадило б Україні чимало грошей. Інші пострадянські країни, які скасували військові пенсії, бачили, як їхні уряди економлять мільйони, не виплачуючи допомоги відставним солдатам. Крім того, скасування військових пенсій зменшить кількість ветеранів, які шукають пільг після виходу на пенсію. Щоб цього уникнути, хорошим фінансовим рішенням буде скасування військових пенсій.

На жаль, скасувати військові пенсії не так просто. Під час Української революції 2014 року багато українців протестували проти продовження виплат солдатам. Зокрема, вони протестували проти пенсій для військових, які воювали в Криму під час російської анексії. Уряд це побачив і припинив надання цих пільг солдатам, які там служать, навіть призупинивши виплати на три місяці, поки Служба капеланів переглядала пільги.

Наскільки я знаю, є кілька факторів, які впливають на те, яку військову пенсію отримує солдат. До них належать його ранг, закінчення служби та вислуга років. Солдати вищого рангу заробляють більше грошей, ніж солдати нижчого рангу. На жаль, дізнатися, скільки отримує кожна особа військової пенсії за вислугою років чи званням, практично неможливо.

Як зазначалося раніше, скасування військових пенсій багато в чому негативно вплине на українців. Це пояснюється тим, що ці виплати забезпечують пенсіонерам розумну довічну зарплату та додаткові гроші, якщо вони мають дітей.

Тож, можемо дійти висновку, що військова пенсія важлива для пенсіонерів, оскільки вона компенсує матеріальні втрати, спричинені

військовою кар'єрою. Старіння населення посилює тиск на світову армію, оскільки все більше ветеранів виходять на пенсію, що викликає занепокоєння щодо пенсій для майбутніх солдатів.

Незадовільний стан пенсійного забезпечення все частіше спонукає військовослужбовців замислюватися про дострокове звільнення після закінчення чергового контракту та шукати іншу, більш високооплачувану роботу.

Тому реформування пенсійної системи, зокрема оновлення порядку розрахунку військових пенсій, потребує вирішення багатьох проблем, зокрема зменшення дефіциту пенсійного фонду за рахунок легалізації заробітної плати, погашення поточної заборгованості та запобігання майбутнім, оптимізації розрахунку єдиного соціального внесок, підвищення заробітної плати. Значна частина працівників отримує мінімальну заробітну плату, що негативно впливає на відрахування страхових внесків до Пенсійного фонду. У процесі пенсійної реформи відбулося багато нововведень та змін у законодавстві, які потребують пояснення громадськості. Це також стосується змін у порядку призначення, нарахування та визначення пенсій, у тому числі військовослужбовців.

Література:

1. Закон України від 09.07.2003 р. №1058IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
2. Закон України від 09.04.92 р. №2262 XII «Положення про пенсійне забезпечення ветеранів та деяких інших осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>
3. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011 XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
4. Лопата А. Якою має бути пенсія військовослужбовцем? Таємний план урядових реформаторів.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 року № 393 «Про облік фізичних осіб, молодших лейтенантів, курсантів, військовозобов'язаних і військовослужбовців, осіб начальницького і спеціального складу органів внутрішніх справ, працівників міліції та членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

**СЕКЦІЯ: ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО.
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО.**

*Бобко Катерина Миколаївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету*

Науковий керівник:

Філіппов Артем Валерійович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри Господарського та транспортного права

Державного університету інфраструктури та технологій

ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У наш час глобалізація впливає на більшість сфер суспільних відносин. Винятком не стало і міжнародне право, яке, зазвичай, стримано сприймає різні новації. Однак відбувається процес адаптації нових інститутів, нових суб'єктів міжнародного права. Питання визнання людини як суб'єкта міжнародного права є особливо актуальним сьогодні, оскільки можна спостерігати так званий процес міжнародно-правової емансипації людини.

Сьогодні поняття "суб'єкт міжнародного права" є відносно сталим, однак по-різному можна трактувати його сутність, оскільки доволі часто такі поняття, як "суб'єкт міжнародного права" і "міжнародна правосуб'єктність" ототожнюють.

Міжнародна правосуб'єктність репрезентує юридичне вираження участі в міжнародному співтоваристві. Її можна розглядати, з одного боку, як якісну характеристику суб'єкта міжнародного права, яка полягає в здатності бути носієм міжнародних прав і обов'язків, а з другого - як елемент системи міжнародного права.

Перше визначення міжнародної правосуб'єктності приписують Г.В. фон Лейбніцу. Він розробив згадане поняття з метою обґрунтування правового статусу середніх німецьких князів на противагу загальноновизнаному статусу Людовика IV та Імператора Священної Римської імперії для забезпечення балансу суб'єктів права і справедливості в Європі [2, 73]. Вищезгадане визначення

підтверджує існування "класичного" підходу до поняття міжнародної правосуб'єктності, за якого лише держава є суб'єктом міжнародного права.

Після укладення Вестфальського мирного договору 1648 р. держави тривалий час були головними гравцями на міжнародній арені. На той час поняття держави як головного гравця збігалось за значенням із теорією Т. Гоббса про суверенну державу. Ця тенденція зберігалася тривалий час. У класиці суб'єктивного позитивізму наприкінці XVII ст. і на початку XVIII ст. особа не визнавалась ні суб'єктом, ні об'єктом міжнародного права. Людина, імовірно, посідала так звану проміжну позицію в міжнародному праві.

Однак, тенденція визнання держави як одного з основних суб'єктів міжнародного права в міжнародно-правових актах існувала до початку XX ст. включно. Науковці різних країн відхиляли можливість визнання такого суб'єкта як індивіда, аргументуючи це тим, що людина в міжнародному праві є неповноцінним "суб'єктом", тому що не несе практично жодних обов'язків, так само як і не несе жодної відповідальності за порушення норм і принципів міжнародного права [1, 149].

Тенденції розвитку міжнародного права полягають у посиленні ролі людини, яка стає одним з учасників міжнародних відносин і суб'єктом міжнародного права. Водночас треба мати на увазі, що первісні суб'єкти міжнародного права, як-от держави, не тільки мають права й обов'язки за міжнародним правом, але й, на відміну від індивідів, створюють його норми та принципи. Із зазначеного, В. Карташкін робить висновок про те, що індивід є суб'єктом міжнародного права з обмеженою правосуб'єктністю. Однак, автор наголошує на тому, що з розвитком міжнародного права роль людини на міжнародній арені буде посилюватися [2, 493].

За теорією міжнародної правосуб'єктності індивіда можна поділити на три групи. До першої групи включили теорії, відповідно до яких фізична особа виступала єдиним суб'єктом міжнародного права. Другу групу становлять теорії, за якими фізична особа

визнавалась одним із видів суб'єктів міжнародного права на основі норм міжнародного права. До третьої групи входять теорії, які визнають фізичну особу суб'єктом міжнародного права, проте виводять цю "якість індивіда" не з норм міжнародного права, а з угод, укладених між державами [3, 74].

У зв'язку із глобалізацією в правовому і соціальному існуванні людини упродовж другої половини ХХ ст. та поч. ХХІ ст. відбулися і тривають значні зміни, що впливають на її особливості як суб'єкта правової системи. Суттєвою зміною стало ухвалення після Другої світової війни багатьох правових актів із прав людини. Серед яких можна назвати такі авторитетні міжнародні договори, як: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., численні конвенції, схвалені Міжнародною організацією праці тощо. У багатьох із таких міжнародних договорів закріплено, що "кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності" (ст.6 Загальної декларації прав людини 1948 р.).

Міжнародне співтовариство повинне ставитися до прав людини глобально, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою. Хоча значення національної та регіональної специфіки й різних історичних, культурних і релігійних особливостей необхідно мати на увазі, держави, незалежно від політичних, економічних і культурних систем, мають обов'язок заохочувати й захищати всі права людини й основні свободи [4].

Визнання правосуб'єктності фізичної особи поступово впроваджується й у практиці Міжнародного суду ООН. Наприклад, у справі братів Ла Гранд (Німеччина проти Сполучених Штатів Америки) було зазначено, що певними міжнародно-правовими договорами між державами створюються не тільки права й обов'язки для держав, а й безпосередньо створюються індивідуальні права для фізичних осіб. У справі Авени й інших мексиканських громадян (Мексика проти США) було висловлено схожу позицію.

Не викликає заперечень питання щодо правосуб'єктності індивідів і після проголошення вироку Міжнародним воєнним трибуналом у Нюрнберзі, де зазначається, що злочини проти міжнародного права здійснюються людьми, а не абстрактними утвореннями, і лише шляхом покарання індивідів, які вчиняють такі злочини, приписи міжнародного права можуть бути примусово здійснені [5, 368].

Питання про визнання фізичної особи як суб'єкта міжнародного права залишається дискусійним. Це спричинило наявність різного ставлення до визнання людини в контексті міжнародного права. Отже, після аналізу численних міжнародно-правових документів ми схилиємось до думки, що людину все ж таки можна наразі розглядати як суб'єкта міжнародного права. Однак, зважаючи на відсутність у людини повноважень щодо міжнародної нормотворчості, така правосуб'єктність залишається доволі обмеженою.

Література:

1. Буткевич В. Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда / В. Буткевич // Право України. - 2010. - №2, - С.149.
2. Кулеба Д. Міжнародна правосуб'єктність: теорія і її перспективи / Д. Кулеба // Альманах міжнародного права. - 2010. - № 2. - С.70-83.
3. Кучерук Н. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права / Н. Кучерук // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8-9 листопада 2013 р.) / відп. за випуск к. ю. н., доц. М.І. Паш - ковський; Національний університет "Одеська юридична академія". - Одеса: Фенікс, 2013. - С.74.
4. Тарасов О. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці нюрнберзького трибуналу / О. Тарасов // Проблеми законності. - 2011. - NM15.

5. Нюрнберзький процес над головними німецькими військовими злочинцями: [зб. матеріалів]. - М., 1957. - 368 с.

*Братченко Анастасія Юрївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Державний університет інфраструктури та технологій, Київ*

*Науковий керівник:
Філіппов Артем Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Військова агресія РФ проти України є міжнародним збройним конфліктом, який регулюється міжнародними гуманітарними конвенціями (насамперед чотирма Женевськими конвенціями 1949 року та першим додатковим протоколом до неї 1977 року (Протокол I), Гаазькими конвенціями 1907 року, що регулюють засоби та методи ведення війни), а також загальноприйнятими нормами міжнародного гуманітарного права. І Україна, і Росія є сторонами Женевських конвенцій 1949 року та Протоколу I [1].

На сьогоднішній день в Україні міжнародне право у сфері прав людини залишається чинним і продовжує застосовуватися в будь-який час, в тому числі під час збройних конфліктів та окупації, на які також поширюються закони війни. За деяких обставин норма міжнародного права може мати перевагу над нормою у сфері прав людини як *lex specialis*, або більш конкретно для певних обставин

нормою. Варто зазначити, що Україна та Росія обидві є сторонами низки регіональних та міжнародних договорів у сфері прав людини, у тому числі Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП) та Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність видів поводження та покарання (CAT). В цих договорах містяться гарантії щодо основних прав, багато з них відповідають правам, які мають комбатанти та цивільні особи згідно з міжнародним правом (наприклад, заборона катувань і нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, вимоги щодо недискримінації, право на справедливий суд)[2].

Щодо питання військовополонених, то у Третій Женевській конвенції 1949 року стверджується, що військовополонені — це учасники міжнародного збройного конфлікту, які потрапили в руки ворога. Особи, які мають право на статус військовополонених — це військовослужбовці, поліціанти, відповідно до певних умов, докладно роз'яснених у Третій Женевській конвенції, особи, які супроводжують збройні сили, але не належать до них, цивільні особи, які беруться за зброю «у масовому порядку», та інші[1]. Полонені журналісти, пов'язані зі збройними силами супротивників, також мають право на захист військовополонених. Полонених не можна притягнути до відповідальності за сам факт участі у збройному конфлікті, проте вони можуть бути притягнені до відповідальності за військові злочини. За відсутності судового переслідування військовополонені повинні бути звільнені та репатрійовані після закінчення «активних бойових дій». Повну відповідальність за умови проживання та побуту військовополонених несе «держава, яка утримує», тобто центральні органи влади, а не лише військові частини, які їх захопили. Третя Женевська конвенція досить докладно регламентує права та обов'язки військовополонених[3].

З вище викладеного можна дійти висновку, що деякі категорії тяжких злочинів, що порушують міжнародне право, такі як військові злочини та катування, підпадають під «універсальну юрисдикцію»,

що означає здатність внутрішньої судової системи країни розслідувати певні злочини та переслідувати за них, навіть якщо вони не були вчинені на її території одним із її громадян або проти одного з її громадян. Деякі договори, такі як Женевські конвенції 1949 року та Конвенція проти катувань, зобов'язують держави видавати або переслідувати підозрюваних злочинців, які перебувають на території цієї країни чи знаходяться іншим чином під її юрисдикцією. Відповідно до міжнародного права також вважається, що країнам дозволено судити винних за інші злочини, такі як геноцид або злочини проти людства, де б ці злочини не було скоєно[4].

Література:

1. Женевські конвенції 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 09.10.2022)
2. Європейська конвенція з прав людини 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.10.2022)
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 09.10.2022)
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 09.10.2022)

Маращ Юлія Олегівна
*студентка 4 курсу юридичного факультету
Державний університет інфраструктури та технологій, Київ*

Науковий керівник:
Філіппов Артем Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент,

КОДИФІКАЦІЯ ТА ПРОГРЕСИВНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Сучасний світ все більш виразно набуває характеру єдиного, цілісного, комплексного організму - глобального але своїми масштабами і наслідками. Правова система кожної країни як і раніше залишається її найважливішою характеристикою, невід'ємним елементом. Однак рух глобалізації вимагає відповідей на питання про правові характеристики процесу, особливо з приводу співвідношення і взаємовпливу національного та міжнародного права [1].

Міжнародне право постійно розвивається і у ньому активно здійснюються процеси кодифікації. Кодифікація Міжнародного права - це більш точні формулювання і систематизація норм в тих областях, в яких вже є обширна державна практика, прецеденти і доктрини. За допомогою кодифікації відбувається і формальне закріплення міжнародних звичаїв. Функції з кодифікації і прогресивного розвитку міжнародного права виконують допоміжні органи ООН: Рада з прав людини, Комітет з використання космічного простору в мирних цілях та ін. Прикладом як такої є ухвалення Конвенції ООН з Морського права 1982 р. [3], у межах якої об'єднано в єдиний узгоджений документ чинні норми Женевських конвенцій з морського права 1958 р.; там отримали договірне закріплення звичаєві норми, були розроблені нові положення (присвячені раніше не врегульованим питанням), а саме режим виключної економічної зони, режим «району» та його ресурсів, порядок морських наукових досліджень тощо.

У міжнародному праві, на відміну від національного, кодифікацію можуть здійснювати різні суб'єкти. Якщо нею

займаються держави або вповноважені на те міжнародні організації, така кодифікація називається офіційною. Якщо ж кодифікація здійснюється неурядовими організаціями чи приватними особами, вона буде неофіційною. Різновидом неофіційної кодифікації є кодифікація доктринальна, яка проводиться в межах наукових установ або вченими одноосібно.

Початок ХХІ ст. ознаменувалося стрибком науково-технічного прогресу, який спричинив за собою поглиблення економічних зв'язків, поява революційних технологій в промисловості, медицині, кібернетиці. Над географічно та історично сформованими просторами держав складається єдине кібернетичний простір. Відмовляючись від абсолютного суверенітету щодо будь-яких дій в межах своєї території, держави одночасно набувають право впливати на рішення цих же питань у всесвітньому масштабі. Тому міжнародні договори, орієнтовані на регулювання відносин, що складаються в межах однієї держави, необхідно розглядати не в якості засобу обмеження її суверенітету, а в якості міри узгодження волевиявлення різних країн, що виникає з суверенітету. Вплив процесів глобалізації на Міжнародне право зазначеними обставинами не вичерпується. Виникає і проблема загального інформаційного простору. Правове регулювання в цій області суттєво відстає від потреб часу. Так, наприклад, механізм реалізації міжнародних норм, що враховує особливості функціонування Інтернету, не створений. Положення статей про відповідальність держав Конвенції з міжнародної відповідальності держав є обґрунтованими та сприятимуть прогресивному розвитку права. Міжнародна судова та державна практика підтверджують, що статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння містять низку визнаних звичаєвих норм міжнародного права. З одного боку, такі звичаєві норми існують незалежно від їх закріплення у конвенції, з іншого ж боку, кодифікація норм в міжнародному договорі забезпечуватиме юридичну визначеність у сфері міжнародної відповідальності держав.

Література:

1. Антонович М.М. Міжнародне публічне право. – К.: Вид.дім „КМ Академія”; Алеута, 2003. – 308 с.
2. Міжнародне публічне право: підруч. для студентів ВНЗ : у 3 т. / за заг. ред. В. Ф. Антипенка ; Нац. авіац. ун-т. - Київ : НАУ, 2012 - 2013.
3. Конвенція ООН з морського права від 10.12.1982 р. Сайт ООН.
URL:
https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Фелон Ірина Василівна,
*студентка 4 курсу юридичного факультету
Державний університет інфраструктури та технологій, Київ*

Науковий керівник:

Філіппов Артем Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій

ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ РАДИ ЄВРОПИ

На сьогодні є загально визнаним, що міжнародні організації, як самостійні суб'єкти міжнародного публічного права, мають повноваження згідно зі своїми установчими документами здійснювати нормотворчу і пов'язану з нею кодифікаційну і контрольну функції [1, 46]. Зокрема здатність міжнародних організацій приймати відповідні зобов'язальні акти означає можливість впливати на поведінку держав – членів таких міжнародних організацій [2, 127].

Досліджуючи діяльність Ради Європи, як однієї з найбільш авторитетних за своїм значенням і чисельних за своїм складом регіональних міжнародних організацій, можна констатувати, що Парламентська Асамблея як статутний орган Ради Європи (надалі по тексту – Парламентська Асамблея, Асамблея або ПАРЄ) активно сприяє створенню в Європі єдиного правового простору. ПАРЄ має значний вплив на європейські міждержавні відносини і є тим самим форумом, де парламентарії практично всіх країн Європи мають можливість висловлювати позиції та інтереси населення європейських країн.

Згідно з власними Правилами процедури [3] Парламентська Асамблея Ради Європи приймає такі основні види документів: рекомендації (recommendations), резолюції (resolutions), висновки (opinions).

Рекомендації ПАРЄ (recommendations) відповідно до правила 25 Правил процедури Парламентської Асамблеї – це «адресовані Комітету Міністрів пропозиції, виконання яких виходить за рамки

компетенції Асамблеї та є компетенцією урядів»[3]. Комітет Міністрів Ради Європи (надалі по тексту – КМРЄ) згідно зі своїми статутними повноваженнями не зобов'язаний враховувати рекомендації Парламентської Асамблеї під час прийняття рішень, однак за роки існування Ради Європи склалася така тенденція, що Комітет Міністрів намагається отримати консультативний висновок або рекомендацію ПАРЄ за кожної нагоди. Стаття 15 Статуту Ради Європи визначає, що: «Комітет Міністрів розглядає, за рекомендацією Асамблеї або за своєю власною ініціативою, заходи, яких необхідно вжити для досягнення мети Ради Європи, включаючи питання про укладення конвенцій або угод і прийняття урядами спільної політики щодо конкретних питань» [4].

Рекомендації ПАРЄ мають беззаперечний авторитет, адже висловлюють спільну позицію усіх парламентаріїв держав – членів Ради Європи з того чи іншого питання та, безумовно, впливають на відповідну державу, стосовно якої приймаються. Рекомендації ПАРЄ можуть утворювати норми «м'якого права» і встановлювати прямі міжнародноправові зобов'язання. Як приклад, можна навести Рекомендацію Парламентської Асамблеї 1201 «Щодо Додаткового протоколу про права меншин до Європейської конвенції з прав людини» [5]. Пряме посилення на зазначену рекомендацію існує у декількох міжнародних угодах про співпрацю та добросусідство за участю європейських країн, зокрема в угоді між Угорщиною та Словаччиною (1995 р.) та Угорщиною і Румунією (1996 р.). Посилання на зазначену Рекомендацію Асамблеї у зазначених міжнародних договорах надають їй зобов'язальної сили [6, 101].

Варто також згадати, що існує прецедент, коли національний конституційний суд країни – члена Ради Європи обґрунтував своє рішення, спираючись на вже згадану Рекомендацію Парламентської Асамблеї 1201. Зокрема йдеться про Рішення Конституційного Суду Румунії від 20 липня 1999 р., в якому Суд постановив, що він має право вирішувати 48 27-28 februar, 2015 питання щодо перегляду

норм Конституції Румунії у зв'язку з ратифікацією Румунією Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин 1992 р. [7].

Для об'єктивності зауважимо, що зазначене рішення було згодом скасоване у зв'язку із відсутністю у Конституційного Суду Румунії належних повноважень щодо вирішення питань відповідності міжнародних договорів положенням Конституції Румунії [6, 101]; однак посилання на документи ПАРЕ ймовірно може покласти початок формуванню відповідної практики у діяльності судових органів інших держав – членів Ради Європи.

Резолюції ПАРЕ (resolutions) згідно з правилом 25 Правил процедури ПАРЕ – це «рішення ПАРЕ з питань, що відносяться до її компетенції або являють собою ухвалену Асамблеєю точку зору з питань, за які вона несе відповідальність» [3]. Інакше кажучи, резолюції відображають власний погляд ПАРЕ на певні події та політику. Резолюції надають можливість Парламентській Асамблеї висловлювати самостійну позицію з того чи іншого питання та надають їй можливість вийти за рамки власне дорадчого органу.

Європейський суд з прав людини також використовує у своїй практиці резолюції ПАРЕ. Як приклад, можна навести рішення у справі «Призма Прес» проти Франції (Prisma Presse v. France) від 11 червня 2002 р. [6, 101]. Європейським судом задля обґрунтування свого рішення по згаданій справі було процитовано Резолюцію 1165 «Про право на приватність» (1998 р.) щодо захисту права на повагу до приватного життя [8].

Висновки Асамблеї (opinions) є документами, що приймаються ПАРЕ з питань, поставлених перед нею Комітетом Міністрів. Відповідно до Статутної Резолюції 51 (30) «Щодо прийняття нових членів» Комітет Міністрів перед запрошенням певної держави стати членом Ради Європи у відповідності до статей 4 і 5 Статуту [4] або ж у разі виникнення ситуації виходу зі складу учасників Ради Європи, повинен спершу проконсультуватися із Парламентською Асамблеєю [9].

Хоча формально висновки ПАРЄ й не мають юридичної сили та не є обов'язковими для КМРЄ, на практиці Комітет Міністрів не погоджується прийняти нового члена до складу Ради Європи в разі отримання негативного висновку від ПАРЄ. Слід також зауважити, що зазвичай висновкам ПАРЄ передує відповідний запит КМРЄ, однак, відомі випадки, коли ПАРЄ випереджала Комітет Міністрів та ще до отримання офіційного запиту від КМРЄ надавала висновок щодо запрошення нового члена. Приклади подібних висновків ПАРЄ мали місце під час прийняття до Ради Європи Австрії у 1956 р. та Іспанії у 1977 р. [6, 35].

Аналізуючи хронологію взаємовідносин між ПАРЄ та КМРЄ, можна прослідкувати, що за всі роки діяльності Ради Європи ПАРЄ надала Комітетові Міністрів більше 200 різноманітних висновків, зокрема і з бюджетних питань [10, 103].

У підсумку можна констатувати, що, незважаючи на свій рекомендаційний характер, документи, які приймає Парламентська Асамблея, мають значний вплив на діяльність Ради Європи, і все частіше виходять за рамки консультативного статусу ПАРЄ.

Література:

1. Маргиев Владимир Иванович. Внутреннее право международных организаций : дисс. ... док. юрид. наук : 12.00.10 / Маргиев Владимир Иванович. – Майкоп, 1999. – 282 с.
2. Міжнародне публічне право : підручник / [авт. кол. : Репецький В. М., Лисик В. М., Микієвич М. М., Андрусевич А. О., Буткевич О. В. та ін.]. – Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – 437 с.
3. Rules of Procedure of the Assembly of the Council of Europe [Електронний ресурс] : Adopted by the Parliamentary Assembly of Council of Europe on November 04, 1999.
4. Statute of the Council of Europe [Електронний ресурс] : Adopted by Council of Europe on May 05, 1949.

5. Additional Protocol on the rights of minorities to the European Convention of Human rights [Електронний ресурс] : Recommendation 1201 adopted by the Parliamentary Assembly of Council of Europe on February 01, 1993.
6. Франсуа Бенуа-Ромер. Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського простору / Франсуа Бенуа-Ромер, Гайнріх Клебес / Пер. з англ. – К.: К.І.С., 2007. – 232 с.
7. European Charter for regional or minority languages [Електронний ресурс] : Adopted by Council of Europe on November 06, 1992, entry into force on March 01, 1998.
8. Right to privacy [Електронний ресурс] : Resolution 1165 adopted by the Parliamentary Assembly Council of Europe on June 26, 1998.
9. Admission of New Members [Електронний ресурс] : Resolution (51) 30 adopted by the Committee of Ministers of Council of Europe on May 3, 1951.
10. Лесюк Вікторія Василівна. Правова природа парламентських органів європейських міжнародних організацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Лесюк Вікторія Василівна. – Львів, 2011. – 226 с. – Бібліогр. : с. 184-225.

Ковальчук А. Т.
*професор кафедри правосуддя Київського
державного університету інфраструктури та технологій,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки
України*

МІЖНАРОДНІ РЕГУЛЯТОРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЯ БРУДНОГО КАПІТАЛУ

В жовтні цього року у місті Париж відбулося чергове Пленарне засідання Міжнародної групи з протидії відмивання брудних коштів (*Financial Action Task Force on Money Laundering - FATF*) на якому в черговий раз обговорювалося питання виключення Росії, як країни-агресора, з цієї поважної організації та внесення РФ до так званого чорного списку Групи.

FATF була створена рішенням країн «великої сімки» в 1989 р. На черговому Пленарному засіданні Міжнародної групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей було прийнято рішення щодо пролонгації діяльності FATF на тривалий період. Факт отримання FATF мандату дії на тривалий період засвідчує розуміння урядами країн-учасниць важливості очищення світової фінансової системи від злочинних грошей та капіталів. Фактично FATF це постійно діюча робоча група експертів високого рівня.

Країни-члени FATF збирають інформацію і відомості про основні тенденції у сфері відмивання грошей (наприклад, використання злочинцями складних і заплутаних способів узаконення незаконно отриманих грошей, професіоналізація процесу, використання різних секторів фінансової системи та безпеки, а також знаходження нових географічних шляхів), аби забезпечити відповідність своїх рекомендацій вимогам і реаліям часу. Так, в 2016 році були внесені зміни в рекомендації що стосуються боротьби з фінансуванням тероризму.

Щороку в лютому FATF видає друком свій звіт про зміни тенденцій у світі у сфері відмивання грошей, методи та контрзаходи (так званий "типологічний" звіт). Наприкінці червня публікується

щорічний звіт FATF, в якому міститься огляд напрямків діяльності Групи протягом року.

Таким чином, Група з розробки фінансових заходів є «*органом формування стратегії*», діяльність якого спрямована на формування необхідної політичної волі для здійснення реформування національного законодавства та регуляторної системи з метою боротьби з відмиванням грошей.

Таким чином, FATF – це також полісистемний міжурядовий орган, функціонування якого націлене на запровадження на міжнародному рівні дієвих заходів і стандартів протидії відмиванню брудних коштів та проведення стратегічного аналізу виконання зазначених стандартів.

Термін «брудні кошти» визначають як негативне соціально-економічне явище, суттю якого є: а) приховування незаконного походження, тобто спотворення інформації щодо чинників і природи появи цих коштів; б) тінізація дійсної приналежності (права власності), тобто приховування даних щодо бенефіціара або реального контролера даних коштів; в) націленість використання прихованих коштів для фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.

Питаннями системної протидії відмиванню тіньових доходів, особливо їх злочинного різновиду, опікується весь цивілізований світ. Так резолюції регулярних засідань країн «великої двадцятки» акцентують увагу на важливості консолідації моніторингових зусиль міжнародної спільноти і кожної з країн з метою недопущення подальшої тінізації коштів та фінансування тероризму.

Активізація діяльності терористичних угруповань на міжнародних теренах, розвиток нових форм їх фінансування становить суттєву загрозу національній безпеці кожної держави. У таких умовах особливо актуальним є недопущення використання фінансових інституцій для легалізації і відмивання брудних коштів.

Створення Глобальної системи протидії відмиванню брудних грошей, які затим використовуються для фінансування тероризму та поширення зброї масового знищення стала невідкладною метою усіх зацікавлених країн. На останньому планерному засіданні FATF визначено три основні напрями її досягнення: *по-перше*, це розвиток ефективного співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями (йдеться у першу чергу про МВФ та Світовий банк); *по-друге*, розширення географії учасників FATF за рахунок вступу до неї нових членів; *по-третє*, створення регіональних організацій – свого роду філій FATF (Наприклад Комітет РЄ MONEYVAL учасником якого є Україна).

Така система неминує змусить керівництво держав враховувати вимоги щодо законодавчої протидії відмиванню тіншових доходів злочинного характеру, а отже, здійснити необхідні заходи по імплементації нових рекомендацій FATF рекомендацій цієї організації щодо боротьби з фінансуванням тероризму.

Відповідно до вимог FATF, попередніми умовами до вступу в дану міжнародну групу є: а) готовність країни привести своє законодавство у відповідність із рекомендаціями FATF; б) щорічно здійснювати самостійний огляд ситуації у сфері боротьби з відмиванням брудних коштів і зокрема тіншового капіталу; в) пройти щонайменше два етапи оцінки сучасного стану врахування на місцях рекомендацій FATF; г) брати активну участь у роботі даної міжнародної групи та відповідних регіональних організацій; д) зобов'язати фінансові інститути регулярно проводити ідентифікацію клієнтів і повідомляти компетентним органам держави про підозрілі операції.

На даний час перелік злочинів, що слугують джерелом відмивання незаконно набутих доходів (капіталів), досить об'ємні. Більшість країн сюди відносять торгівлю зброєю масового знищення, наркотиками, людьми, тероризм, організоване банківське шахрайство, тіншові схеми з податками, цінними паперами, фіктивні

банкрутства, хабарництво, політична та економічна корупція тощо. Так, відповідний перелік у США охоплює 164 пункти, куди включені не тільки тяжкі злочини, але й багато інших, менш небезпечних для суспільства діянь.

Сьогодні на міжнародних теренах склалися три основні моделі контролю за рухом тіншових капіталів та сумнівних коштів:

1. Система контролю, яка передбачає обов'язкові повідомлення в підрозділи фінансової розвідки (ПФР) про всі сумнівні фінансові операції, за умови ефективної співпраці ПФР з правоохоронною системою цей механізм дозволяє мінімізувати ризики використання національних фінансових систем з метою відмивання коштів. В цьому контексті дуже важливо побудувати серйозні нормативно-правові та інституційні бар'єри для використання правоохоронними органами фінансової розвідки з метою власного збагачення, оскільки інформація якою володіють ПФР є надзвичайно чутливою для суб'єктів господарювання і в країнах з високим рівнем корупції може використовуватися для корупційного впливу на таких суб'єктів.

2. Вимоги щодо постійного контролю за високоризиковими країнами, це так звані чорний та сірий списки FATF – країни які мають системні недоліки в сфері боротьби з відмиванням коштів. В рамках Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів існує Контрольна Група з питань міжнародного співробітництва (ICRG), яка і визначає ті юрисдикції, що потрапляють в чорний та сірий списки FATF, а також застосовують відповідні процедури поглибленого вивчення фінансових систем таких країн.

3. Контроль за трансфертним ціноутворенням, яке активно використовується в шахрайських схемах незаконного збагачення та виведення капіталу.

Ключовим документом FATF є рекомендації та щорічні звіти. FATF відслідковує способи і техніку відмивання брудних грошей,

процеси імплементації останніх, розробляє превентивні та запобіжні заходи щодо розповсюдження практики формування тіньових фінансових ресурсів, сприяє міждержавній імплементації міжнародних стандартів боротьби з відмиванням брудних коштів.

Водночас є вагомими підстави стверджувати, що прийняті Україною заходи для боротьби з незаконним і тим більше кримінальним грошовим обігом все ще недостатні. М'яко кажучи, українська влада відчуває на собі значний вплив саме з боку суб'єктів згаданого обігу, а пересічні українці надто поблажливо відносяться до цієї проблеми. На наше переконання, коли ми зрозуміємо, що корупція і крадіжки зменшують наш життєвий рівень не менше, ніж підвищення комунальних тарифів – влада стане боротися з цими явищами, навіть всупереч інтересам власників крупних капіталів.

Слід також визнати ту очевидність, українська влада має повною мірою запустити міжнародні стандарти протидії тіньовим відносинам у системі фінансових ринків з тим, щоб перекрити всі канали відмивання брудних коштів для клептократів з України. Це особливо актуально у період збройної агресії проти нашої країни.

СЕКЦІЯ: КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.

Продан Вадим Юрійович
здобувач вищої освіти
Державний податковий університет, м. Ірпінь

Амеліна Анна Сергіївна
к.ю.н., професор кафедри кримінальних розслідувань,
Державний податковий університет, м. Ірпінь

ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Шахрайство, яке має місце у сфері фінансів, посягає на найбільш важливі економічні відносини - відносини з формування, розподілу та використання грошових коштів, завдає багатомільйонні збитки національній економіці та добробуту громадян, підриває розвиток підприємницької та інвестиційної діяльності. За даними Інтерполу, прибутки від діяльності фінансових шахраїв перевищують доходи від усіх злочинів в сфері економіки [2].

Шахрайство є «нестандартним» злочином проти власності, оскільки відповідно обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна або права на нього [1].

У ст. 222 КК України (Розділ VIII «Злочини у сфері господарської діяльності») передбачена відповідальність за спеціальний вид шахрайства – шахрайство з фінансовими ресурсами. Цей вид правопорушення передбачає надання завідомо неправдивої інформації органам держаної влади чи місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак складу злочину проти власності [1]. Метою вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами є безпідставне та незаконне отримання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків.

Всі способи вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами можна об'єднати в два блоки:

1) вимушене надання завідомо неправдивої інформації в документах з метою одержання кредиту, субсидії, субвенції, дотації та використання одержаних коштів за цільовим призначенням.

Вчинити такий злочин посадових осіб підприємств, організацій, установ змушують різні обставини, наприклад, складне фінансово-господарське становище, загроза банкрутства, і тому одержання кредиту – це «спосіб» збереження підприємства [3];

2) надання завідомо неправдивих відомостей в документах з метою одержання кредиту, субсидії, субвенції, дотації, знаючи наперед, що кошти після одержання будуть використовуватися на інші цілі, не передбачені кредитним договором. [2].

Для належного криміналістичного забезпечення розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами необхідним є вивчення його найважливіших структурних елементів: способів та обстановки вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами, особи злочинця та типових слідів даного злочину [4].

При розслідуванні шахрайства з фінансовими ресурсами повинні бути проведені наступні початкові слідчі дії: тимчасове вилучення речей та документів, обшук, допит, накладення арешту на майно та рахунки юридичних осіб, огляд документів, призначення судових експертиз [2].

В наш час шахрайство стало більш витонченим і набуло яскраво вираженого інтелектуального характеру. Наприклад, активно використовуються при здійсненні злочинів банківські документи, кредитні картки, засоби зв'язку і оргтехніка, Інтернет-простір. Злочини частіше носять багатоепізодний характер, вчиняються організованими групами, які мають розгалужені зв'язки не лише на території України, але й за кордоном, з розподілом ролей, використанням корумпованих зв'язків і сучасних інформаційних технологій. Організаторами добре замаскованих і ретельно підготовлених кримінальних правопорушень виступають особи, які мають глибокі економічні знання і практичний досвід, широкі зв'язки в структурах державної влади. Створюються ефективні системи легалізації доходів, отриманих від злочинної діяльності. «Відмиті»

кошти вводяться в економічний оборот, інвестуються в бізнес, нелегально вивозяться за кордон [2].

Варто зауважити, що ефективність розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами можлива лише при тісній, налагодженій взаємодії слідчих органів з працівниками оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування.

При плануванні розслідування фактів шахрайства з фінансовими ресурсами, так як і в інших злочинах вчинених у господарській сфері, необхідно поєднувати слідчі (розшукові) дії і оперативно-розшукові заходи спрямовані на збір і перевірку інформації, яка поступила у розпорядження правоохоронного органу. Оперативне супроводження розслідування злочину має важливе значення. В результаті проведення оперативно-розшукових заходів, слідчий одержує необхідну інформацію і має можливість планувати проведення слідчих (розшукових) дій, орієнтуватися та оцінювати інформацію, яка надходить від допитуваних [3].

Таким чином, для належного криміналістичного забезпечення розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами необхідним є вивчення його найважливіших структурних елементів: способів та обстановки вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами, особи злочинця та типових слідів даного злочину.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 10 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.09.2022).

2. Іванюк В.Д. Криміналістичне забезпечення розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами: диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр» Тернопіль, 2017. 99 с. URL:

<http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/17022> (дата звернення: 26.09.2022).

3. Дорохіна Ю.А., Іляшко А.О. Окремі проблеми розмежування шахрайства та шахрайства з фінансовими ресурсами. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського* 2019. №3. С. 91–94. URL: <https://www.molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1628> (дата звернення: 26.09.2022).

4. Байда, А., Склезь, О. Особливості кваліфікації злочинів за статтею «Шахрайство з фінансовими ресурсами». *Молодий вчений*. 3 (79), 282-286. 2020. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-59> (дата звернення: 26.09.2022).

Поліщук Гліб Віталійович
здобувач вищої освіти

СЛІДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Будь-яка кримінальна подія являє собою взаємодію як мінімум між двома об'єктами. Результати ж такої взаємодії проявляються у вигляді слідів. Для науки криміналістики поняття «слід» є одним із центральних, оскільки проведення розслідування злочину багато в чому залежить від того, наскільки повно вдається виявити, зафіксувати, дослідити та використати сліди, що відображають різні обставини події злочину [1].

Під злочинами у сфері господарської діяльності потрібно розуміти передбачені нормами розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення предметів через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонопольні дії [2].

Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, що порушують нормальне здійснення підприємництва поділяються на:

1) загальні кримінальні правопорушення в підприємстві (порушують загальні норми і правила здійснення підприємництва, можуть здійснюватися у будь-якій сфері чи галузі господарської

діяльності – промисловості, сільському господарстві, транспорті тощо);

2) спеціальні кримінальні правопорушення в підприємництві (здійснюються у будь-якій сфері чи галузі господарської діяльності, але мають специфіку, породжену особливостями тієї чи іншої галузі або сфери господарювання, наприклад, кримінальні правопорушення у сфері послуг) [3].

При проведенні криміналістичного огляду, уповноважені органи отримують збирають сліди злочину. Серед них виокремлюють матеріальні сліди – ті, що зафіксовані на матеріальних об'єктах оточуючої обстановки, та ідеальні – ті, що залишаються в пам'яті осіб, які спостерігали за подією злочину, підготовкою до нього чи наслідками.

Дослідження матеріальних слідів злочинів дозволяє визначити наявність самого факту вчинення податкового злочину, виявити його спосіб і механізм злочинних дій, час, місце, коло причетних осіб та ряд інших обставин скоєного злочину. Типовими матеріальними слідами ухилення від сплати податків є наявність або, навпаки, відсутність документів, що відображають виконання будь-якої господарської, фінансової, банківської або податкової інформації. Матеріальні сліди ухилення від сплати податків виявляються в документах, що містять результати фінансово-господарської діяльності й обчислення податків [4].

Так, сліди ухилень від сплати податків містяться в тих документах, які фіксують наступне: фінансово-господарську діяльність платників податків або окремі фінансово-господарські операції, що здійснюються за їх участю; відображення фінансово-господарської діяльності або окремих операцій в обліку і звітності (як бухгалтерської, так і податкової); виконання вимог законодавства під час відображення фінансово-господарської діяльності або окремих

операцій в обліку і звітності, а також під час обчислення і сплати податків [1].

Практика розслідування злочинів свідчить, що для слідчого є важливим розуміння закономірних зв'язків між системою слідів та іншими елементами криміналістичної характеристики. В першу чергу це стосується способу вчинення злочину. Сліди злочину – це зміни, що утворюються в навколишньому середовищі внаслідок вчинення злочину. Вони містять інформацію як про спосіб вчинення самого злочину, так і про особу, яка його вчинила. [4].

Віртуальні сліди – це будь-які зміни комп'ютерної інформації, пов'язані з подією злочину, зафіксовані на матеріальних носіях комп'ютерної техніки. У комп'ютерній техніці зосереджується багато інформації щодо змісту фінансово-господарської діяльності, про рух готівкових коштів, інформацію про суб'єктів підприємництва, а також вони використовуються для ведення бухгалтерського обліку, для «електронного» спілкування із контрагентами. Як зазначає В. В. Лисенко «...суб'єкти підприємництва створюють спеціальні комп'ютерні програми чи перероблюють програми для виконання облікових операцій» [4].

Отже, для розслідування кримінальних злочинів у сфері господарської діяльності особливо важливого значення набувають сліди злочинів, вони сприяють встановленню істотних обставин на місці злочину. Специфіка виявлення слідів у сфері господарської діяльності полягає в тому, що в цій діяльності і в даному виді злочинів важливий не лише й не стільки арифметичний або нормативний аналіз документів, наявність або відсутність на ньому або в ньому матеріального чи технічного підроблення, а визначення економічного змісту операцій, відомості про які містяться в документах.

Література:

1. Амеліна А.С. Сліди кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності Інновації в криміналістиці та судовій експертизі [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 83-86. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/41083/1> (дата звернення 26.09.2022).

2. Кримінальний-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 26.09.2022).

3. Amelina A. S., Serednya A. I. Conducting an investigative review of documents in the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activity. Uzhhorod National University Herald. Series: Law. 2022. No. 67. P. 262–266. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.50> (дата звернення 26.09.2022).

4. Лисенко В. В., Задорожний О. С., Дзісяк О. П. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування: монографія. К.: Істина.2008. 216 с.

Муляр Галина Володимирівна
доктор юридичних наук, доцент кафедри правосуддя

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Вступ. З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України та введення військового стану, особливе значення набуває захист інформаційних ресурсів держави від витоку важливої політичної, економічної, науково-технічної та військової інформації.

Державна таємниця є досить важливим поняттям як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики держави. Відсутність належного механізму відповідальності за розголошення державної таємниці, може сприяти порушенню суверенітету і територіальної цілісності України.

Основною умовою надійного захисту національних інтересів є створення відповідної системи охорони державної таємниці, яка будується на законодавчих актах та силових заходах.

Матеріали й методи. Проблеми кримінальної відповідальності за злочини, які посягають на відносини у сфері охорони державної таємниці досліджували такі вчені, як Б. Кормич, О. Шамсутдінов, Л. Дадерко та ін.

Досягнення мети буде здійснено шляхом аналізу законодавства України що стосується державної таємниці та кримінальної відповідальності за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Результати й обговорення. Основним нормативно-правовим актом, що регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці і визначає терміни, пов'язані із засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України є – Закон України «Про державну таємницю».

Відповідно до зазначеного закону, державна таємниця (секретна інформація) – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної

безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю», державною таємницею і підлягають охороні державою [1].

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) передбачено кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України), втрату документів та інших матеріальних носіїв секретної інформації (ст. 329 КК України). Водночас передбачено відповідальність і за інші суспільно небезпечні діяння, зокрема у ст. 330 КК України – за передачу або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни [2].

Інформація вважається державною таємницею з моменту опублікування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до якого включена дана інформація, або зміни до нього у порядку встановленому Законом. Чинним на сьогодні є Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Голови Служби безпеки України від 23 грудня 2020 року № 383 (зі змінами, внесеними наказом Голови Служби безпеки України від 12 травня 2022 року №120). На підставі та в межах даного Зводу органи державної влади України (міністерства та відомства) створюють галузеві або відомчі (міжгалузеві чи міжвідомчі) розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю [3].

Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73 серед іншого встановлює перелік відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану.

Зазначеним наказом, заборонено поширювати самостійно, копіювати, робити репост, інформації, що стосується, наприклад:

- найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування;
- чисельність особового складу військових частин (підрозділів);
- кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання [4].

Зазначені у наказі відомості є інформацією з обмеженим доступом, яка підпадає під дію Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, поширення яких строго заборонено законом.

Віднесення інформації до державної таємниці здійснюється мотивованим рішенням державного експерта з питань таємниць за його власною ініціативою, за зверненням керівників відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій чи громадян. Державний експерт з питань таємниць відносить інформацію до державної таємниці з питань, прийняття рішень з яких належить до його компетенції згідно з посадою. У разі, якщо прийняття рішення про віднесення інформації до державної таємниці належить до компетенції кількох державних експертів з питань таємниць, воно за ініціативою державних експертів або за пропозицією Служби безпеки України приймається колегіально та ухвалюється простою більшістю голосів. При цьому кожен експерт має право викласти свою думку.

Охорона державної таємниці передбачає впровадження комплексу організаційно-правових заходів, до яких, зокрема, належать:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;

- обмеження щодо доступу до державної таємниці іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб;
- режим секретності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що проводять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний і криптографічний захист секретної інформації [5].

Розглядаючи питання кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці, необхідно зупинитися на чіткому визначенні усіх ознак складу злочину, передбаченого ст. 328 нового Кримінального кодексу України. Адже неврахування чи неправильна оцінка якоїсь однієї, іноді незначної на перший погляд обставини чи ознаки злочину може призвести до помилки в кваліфікації злочину.

Однією з головних ознак складу злочину, передбаченого ст. 328 КК України, є предмет даного злочину – інформація, що становить державну таємницю.

Шамсутдінов О., у своєму дослідженні виділяє наступні ознаки державної таємниці:

1. Обмеженість доступу до державної таємниці як виду таємної інформації, тобто відомості, що становлять таку таємницю, підлягають засекречуванню (обмеженню їх поширення і доступу до їх матеріальних носіїв);

2. Значущість, важливість такого роду відомостей у певний проміжок часу для інтересів держави, тобто в разі розголошення державної таємниці національній безпеці України може бути завдана суттєва шкода (матеріальний критерій).

3. Чітке визначення сфер, у яких може існувати державна таємниця, а саме: оборона, економіка, наука і техніка, зовнішні відносини, державна безпека й охорона правопорядку.

4. Передбаченість відомостей, що становлять державну таємницю, Законом, тобто встановлення переліку таких відомостей у спеціальному правовому акті – Зводі, на підставі та в межах якого створюються

розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю (формальний критерій).

5. Охорона такої секретної інформації державою, тобто встановлення на підставі чинного законодавства єдиного порядку забезпечення охорони зазначеної інформації державно-правовими засобами [6, с.23].

Отже, якщо розголошена інформація не відповідає будь-якій з цих ознак, особа не підлягає кримінальній відповідальності за ст. 328 КК.

На думку Дадерко Л., законодавець дещо применшує значення, що має для національної безпеки схоронність державної таємниці, та об'єднує окремі склади злочинів за старою кримінально-правовою традицією як такі, що посягають на «обороздатність держави» [7, с.83].

Підтримую думку вище зазначеного науковця та вважаю, що розголошення державної таємниці необхідно розглядати як таке діяння (дію або бездіяльність) особи, внаслідок якого секретна інформація, що була їй довірена або стала відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, була сприйнята хоча б однією сторонньою особою.

Висновки. Недосконалість правової бази, що дає можливість відчутти безкарність, призводить до того, що різного рівня службові особи, які покликані стояти на сторожі національної безпеки України – самі допускають порушення і скоюють злочини, порушуючи тим самим нормативні акти України. Незмінність курсу нашої держави у євроатлантичний простір, незважаючи на військову агресію росії, окупацію частини нашої суверенної території, а також проведення нею різноманітних спеціальних інформаційних операцій, направлених, зокрема, і на розхитання світового устрою, вимагає від України відійти від традиційних підходів до охорони державної таємниці, які тягнуться з часів СРСР, та виробити зовсім новий погляд на безпеку інформації, спираючись як на власні напрацювання українських вчених, так і на євроатлантичний досвід із зазначеного питання

Розвиток та вдосконалення охорони державної таємниці з урахуванням сучасного рівня розвитку суспільства, науки та техніки забезпечуватиме зміцнення національної безпеки України.

Література:

1. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 05.10.2022).
2. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ : станом на 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.10.2022).
3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Голови Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21>.
4. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України : від 03.03.2022 р. № 73. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminam_u.pdf (дата звернення: 05.10.2022).
5. Кормич Б. Підручник. Інформаційне право. Харків : БУРУН і К., 2011. 334 с.
6. Шамсутдінов О. Відповідальність за розголошення державної таємниці за новим кримінальним законодавством України. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2021. № 2. С. 21–25.
7. Дадерко Л. Кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: юриспруденція*. 2013. Т. 2, № 6. С. 82–85.

Чернявський Анатолій Леонідович
адвокат, кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри міжнародного, європейського права та
порівняльного правознавства Сумського державного університету

ВСТАНОВЛЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЙНОСТІ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ

Однією із форм міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю є екстрадиція, яка у найбільш широкому розумінні охоплює не тільки видачу для кримінального переслідування, а й суміжний з нею підінститут передачі осіб міжнародних судових органів, а також інститут передачі осіб з метою відбування покарання [4, с. 88]. У рамках європейської підсистеми міжнародного права юридична основа здійснення екстрадиції злочинців закладена Європейською конвенцією про видачу правопорушників 1957 року з Додатковими ми протоколами до неї 1975 і 1978 років [2]. Україна ратифікувала цю Конвенцію та протоколи до неї Законом України від 16.01.1998 із низкою застережень, що відображає усталену міжнародну практику винятків та обмежень, за наявності яких держави не здійснюють екстрадицію злочинців.

Однією із підстав відмови у видачі злочинців є інкримінування їм політичних злочинів. Стаття 3 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року безпосередньо визначає, що Видача не здійснюється, якщо правопорушення, у зв'язку з яким вона запитується, розглядається запитуваною Стороною як політичне правопорушення або правопорушення, пов'язане з політичним правопорушенням. Таке ж правило застосовується, якщо запитувана Сторона має достатньо підстав вважати, що запит про видачу правопорушника за вчинення звичайного кримінального правопорушення був зроблений з метою переслідування або покарання особи на підставі її раси, релігії, національної приналежності чи політичних переконань або що

становище такої особи може бути зашкоджене з будь-якої з цих причин. Для цілей цієї Конвенції вбивство або замах на вбивство глави держави або члена його сім'ї не вважається політичним правопорушенням.

Така правова конструкція Конвенції 1957 призвела до виникнення становища, в якому не є екстрадиційними ціла низка політичних злочинів – злочини проти миру та безпеки людства, порушення законів та звичаїв війни, тероризм, агресія тощо.

Додатковим протоколом до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 15.10.1975 було визначено, що у відносинах екстрадиції не включаються до числа політичних злочинів злочини проти людства, зазначені в Конвенції про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього 1948 року, порушення, зазначені у ст. 50 женецької Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року, ст. 51 женецької Конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію, із складу збройних сил на морі 1949 року, ст. 130 женецької Конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року та ст. 147 женецької Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року, а також будь-які аналогічні порушення законів війни, діючих на час набрання цим Протоколом чинності, і існуючих на цей час звичаїв війни, які не передбачені у вищезазначених положеннях Женевських конвенцій [1].

У той же час, питання екстрадиційності тероризму та акту агресії не були охоплені цим Додатковим протоколом. За великим рахунком, до 2008 року (агресія росії проти Грузії), 2014 року (агресія росії проти України, окупація Криму та Донбасу) та 2022 року (широкомасштабна агресія росії проти України) проблема екстрадиційності злочину агресії мала теоретичний характер і ні в юридичній літературі, ні в практиці міжнародних відносин фактично не піднімалася.

З іншого боку, як зазначає Н.А. Зелінська, у практиці держав правило про відмову у видачі осіб, які вчинили правопорушення політичного характеру, дедалі більше обмежується за рахунок віднесення терористичних злочинів до числа правопорушень, що не розглядаються як політичні для цілей видачі [3, с. 26]. При цьому важливо, що визнання екстрадиційності тероризму відбулося *de facto*, без прийняття відповідних міжнародних конвенцій.

Відповідно до ст. 1 Визначення агресії, затвердженого резолюцією Генеральної Асамблеї 3314 (XXIX) від 14.12.1974, агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим способом, що суперечить Статуту ООН, як це встановлено в цьому визначенні. Ст. 5 цього ж Визначення вказує, що жодні міркування будь-якого характеру, будь то політичного, економічного, військового чи іншого характеру, не можуть виправдати агресію. Загарбницька війна є злочином проти міжнародного миру. Агресія тягне за собою міжнародну відповідальність. Жодне територіальне придбання або спеціальна вигода, отримана в результаті агресії, не може і не може бути визнана законною.

На нашу думку, злочин агресії, незважаючи на його політичний характер, також може бути визнаний екстрадиційним без прийняття спеціальних міжнародних конвенцій, а внаслідок здійснення Україною та/або Грузією запитів до держав-партнерів про екстрадицію посадових осіб та відомих бізнесменів російської федерації, причетних до розв'язування державою-агресором загарбницьких воєн.

Література:

1. Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 15 жовтня 1975 року. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Стор. 238, стаття 1736.

2. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Стор. 223, стаття 1734.
3. Зелінська Н. А. Тероризм як екстрадиційний злочин. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2000. № 2. С. 23–28.
4. Маланчук П.М., Молчанова А.П. Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру. *Правові горизонти*. 2017. С. 86-91.

Романенко Олександр Віталійович,
студент 4 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ХІМІЧНОЇ КАСТРАЦІЇ ЯК НОВОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВOPOPУШЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ПРОТИ ДІТЕЙ

Проблема покарання, його змістовна складова (функції, значення, порядок застосування ефективність, відповідність, наслідки тощо) цікавила людство здавна. Історія кримінальної політики свідчить, що у різні часи різними школами кримінального права значення та мета покарання як форми реалізації кримінальної відповідальності й заходу кримінально-правового характеру оцінювалось неоднозначно. Тому завданням сучасних кримінологів, філософів, соціологів, психологів є пошук найбільш ефективних, науково обґрунтованих можливостей використання покарання з прийнятною для суспільства метою. Актуальності подана тема набуває в сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України, а також в умовах кричущих воєнних злочинів, які вчиняють війська агресора.

Покарання як захід кримінально-правового характеру та реакція держави на злочин слугує меті відновлення справедливості, законного порядку в суспільстві; усуненню чи мінімізації наслідків конфлікту між державою, суспільством, громадою та людиною у зв'язку з вчиненням злочину. Прийнятна правова і моральна обстановка у державі та суспільстві залежить від розуміння соціальної мети і значення покарання та від належного й адекватного його застосування. Тому домінуючою функцією покарання можна визначити підвищення морального рівня громадян держави та формуванню мотивації до законослухняної поведінки в межах панівних у суспільстві норм та цінностей.

Усе частіше лунає думка щодо «кризи покарань» та вимоги з боку суспільства щодо відмови від ув'язнення. [1] Поряд із запровадженням суспільного впливу та суворих заходів при вчиненні особливо тяжких злочинів, зокрема сексуальних злочинів проти дитини. Непоодинокі приклади сексуального насильства щодо малолітньої дитини вимагають впровадження широкого кола заходів для створення безпечного, вільного від будь-якого насильства середовища для дитини. Безпека, добробут, життя і здоров'я, честь і гідність дитини є основними цінностями, що визнаються будь-якою державою, тому повинні підтримуватися без обмеження. Свобода від сексуального насильства є одним з ключових прав дитини, реалізація якого має бути гарантовано та забезпечено державою. Сексуальне насильство щодо дитини (переважно малолітньої) детермінує деформацію соціалізації, формує спотворені інтереси, потреби, ціннісні орієнтації.

В Україні щороку фіксують близько 400 випадків насильства над неповнолітніми. Дослідження Ради Європи «Скільки дітей зазнають насильства в Україні», яке проводилось у 2021 році виявило, що 21% опитаних дітей зазнавали сексуального насильства. [2] Яскравим прикладом, який звернув надзвичайну увагу до цієї нагальної проблеми, стало вбивство у червні 2019 року 11-річної Дарії Лук'яненко. Дівчинку намагався звалтувати її 22-річний сусід,

після чого вбив її та викинув тіло до вигрібної ями. Трагедія викликала справжній резонанс серед громадськості. Протягом кількох днів було створено петицію “Про захист дітей від сексуального насильства”. Зміст був спрямований на звернення уваги до введення необхідних змін до законодавства, а також на законопроект № 6607, спрямований на захист дітей від сексуального насильства. 17 липня 2019 року законопроект було прийнято Верховною Радою України, а згодом, 3 жовтня 2019 року він був ветоований Президентом України.

Основні положення законопроекту передбачали зміни до Кримінального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України та до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі». Саме в цьому акті розглядалось питання введення інституту обов’язкового або додаткового до позбавлення волі покарання у виді примусової хімічної кастрації, що полягає в примусовому введенні засудженому антиандрогенних препаратів, які складаються з хімічних речовин, що мають на меті зменшити лібідо та сексуальну активність (ст. 59-1 КК України).

Необхідно виокремити роль та значення як в цілому кримінального покарання у житті суспільства, так і зокрема покарання у вигляді примусової хімічної кастрації. Ця тема стала актуальною через потребу суспільства ефективно протидіяти сексуальному насильству щодо дитини. Але події, які розвиваються, починаючи з 24 лютого, найбільшим чином надали актуальності питанням запровадження нового виду покарання. Країни-учасниці Конвенції про права дитини, серед яких і РФ, зобов’язані захищати дітей від усіх форм сексуальної експлуатації і розбещень. Однак після звільнення окупованих міст і сіл Полісся, Сіверщини й Слобожанщини стало відомо про масові випадки згвалтувань окупантами, зокрема, і дітей. [3]

Саме ефективність протидії, доцільність застосування такого додаткового покарання має бути підґрунтям запровадження у

вітчизняну практику. Тому необхідно вирішувати питання доцільності призначення хімічної кастрації до особи, яку визнано винною, наприклад, у вчиненні зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, якщо винна особа не має розладу сексуальної переваги (педофілії), або ж до осіб, вчинивши воєнний злочин проти статевої свободи дитини.

Введення такого інституту кримінального права як альтернативного заходу впливу на злочинця доцільно з превентивною метою. Таким чином, необхідно розглядати хімічну кастрацію як засіб кримінально-правового характеру, що ефективно впливає на криміногенну ситуацію та запобігає сексуальним збоченням щодо дитини. Враховуючи, що педофілія є соціальним злом, то і реагування на сексуальні злочини у формі хімічної кастрації є “вендетта” суспільства.

У світовій науці та практиці щодо реалізації такого покарання, як «хімічна кастрація» немає однозначного підходу. Сучасні погляди на «хімічну кастрацію» - це сукупність ідей, напрацювань, досліджень, а головне, викликів. Хімічна кастрація – це медикаментозне лікування, яке використовує антигормональний препарат для блокування вивільнених гормонів, внаслідок чого у чоловіків значно знижується рівень тестостерону та статевих приводів. Хімічна кастрація полягає у періодичному введенні ліків, як правило, у вигляді ін'єкцій, що гасять сексуальне лібідо. Хоча хімічна кастрація звучить майже по-варварськи, це одна з найбільш цивілізованих форм лікування, яка застосовується на сексуальних хижаків, це просто вид гормональної терапії, що позбавляє сексуального бажання злочинця. [3]

Відповідно до змістовної та структурної складової цього виду стримування сексуальних злочинів, у системі кримінальної юстиції існує три альтернативних підходи до застосування хімічної кастрації.

Перший підхід полягає в застосуванні хімічної кастрації як форми лікування, що здійснюється на добровільній основі. Доцільність такого засобу стримуючого впливу буде ефективним,

якщо особа, яка засуджена за сексуальний злочин, усвідомлено погодиться на таку процедуру.

Другий підхід передбачає законодавче закріплення хімічної кастрації як дискреційної форми. Вона є варіантом винесення вироку, який суд може призначити у разі, коли особа була засуджена за сексуальні злочини і до неї застосовано інший вид (наприклад, позбавлення волі) покарання. Але суд не обов'язково застосовує такий вид покарання. У разі ж винесення вироку, де така міра примусу застосовується, засуджений зобов'язується пройти курс лікувальної терапії. Отже, вона носить обов'язковий характер.

Третій підхід передбачає закріплення в законі обов'язкового застосування до винної особи, яка вчинила сексуальні злочини проти дитини, хімічної кастрації. Цей вид, як правило, застосовується поряд з іншим видом покарання, наприклад, позбавленням волі у випадках повторного (рецидиву) вчинення злочину сексуального характеру.

Таким чином, питання хімічної кастрації є суперечливою темою у багатьох наукових колах, які поділяють дослідників на два табори: прихильників та противників такого виду покарання та лікувальної терапії. Обидві сторони мають свої аргументи. Враховуючи останні тенденції, що відбулися у європейських державах, необхідно констатувати, що така санкція в законодавстві багатьох країн є важелем боротьби із педофілією за допомогою медикаментозного лікування, що носить добровільний чи обов'язковий характер. Враховуючи, що таке сексуальне відхилення є психічним розладом, фармакологічне, медикаментозне лікування неминуче і доцільне. Слід зазначити, що застосування хімічної кастрації на добровільних засадах для осіб, які не здатні контролювати свої сексуальні бажання і потребують медичної допомоги, є правильною формою впливу. До того ж, вона повинна мати обов'язковий характер у разі повторного вчинення кримінального правопорушення сексуального характеру. Це є виправданою мірою для захисту потенційних жертв від сексуального

насильства та створення безпечного середовища для нормального розвитку молодого покоління.

Література:

1. Юзікова Н.С Ефективне покарання – стимулюючий фактор та дієвий механізм контролю за злочинністю з боку держави // Проблеми державотворення України: науково-популярний журнал кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління Дніпровського національного університету. Вип.6. Дніпро: ДНУ, 2019. 131 с.

2. Говорити про насильство над дітьми — не прийнято: як борються з цією проблемою в Україні URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/it-is-not-generally-acceptable-to-talk-about-violence-against-children-how-to-deal-with-this-problem-in-ukraine>

3. Злочини росії проти українських дітей URL: <https://ukrainer.net/zlochynu-protu-ditey> (Дата звернення: 09.10.2022)

4. Корнякова Т.В., Юзікова Н.С. Хімічна кастрація – радикальний захід протидії сексуальним злочинам. Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства [Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 28 лютого 2020 р.]. Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2020. – 457 с.

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Кримінально-правова охорона прав і свобод людини має величезне значення з точки зору всебічного забезпечення демократичного розвитку держави. Стаття 3 Конституції України встановлює: «Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Таким чином, кримінально-правова боротьба з різноманітними посяганнями на права і свободи людини і громадянина, зокрема, на рівність громадян у їх конституційних правах та рівність їх перед законом, набуває особливого значення в сучасних умовах.

Необхідно зазначити, що ефективна кримінально-правова охорона рівноправності громадян неможлива без наявності відповідної законодавчої бази, проте, аналіз чинного кримінального законодавства, зокрема, ст. 161 Кримінального кодексу (далі - КК) України («Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками»), свідчить про наявність ряду проблем у цій сфері. Вказівка в диспозиції ч. 1 статті саме на умисний характер дій, спрямованих на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, створює можливості для значного кола осіб уникати кримінальної

відповідальності, оскільки доводиться вишукувати докази того, що винний не тільки вчинив ті чи інші дії, а й вчинив їх саме з умислом розпалити, наприклад, національну ворожнечу. Але ж необхідно мати на увазі, що окрім відкритих проявів расової, національної, регіональної чи релігійної нетерпимості, коли не приховується реальне спрямування таких дій, існують і завуальовані вияви відповідної нетерпимості. Наприклад, особа напише нібито наукову (чи художню) працю, де у вкрай негативному вигляді буде представлена якась расова, національна, регіональна чи релігійна спільнота, при цьому жодних прямих звинувачень або образ на адресу такої спільноти зроблено не буде. Мета досягається іншим шляхом: узагальненням або перенесенням негативних характеристик конкретних осіб, які належать, зокрема, до якоїсь раси, нації на всю расу чи націю в цілому. У роботі може йти мова про негативні вчинки певних осіб (історичних або сучасників), але з обов'язковим акцентуванням уваги на їх походженні або належності до конкретної релігійної спільноти. Відтак, у свідомості читача формується прямий зв'язок між негативною поведінкою особи та її расовою, національною, регіональною чи релігійною належністю і в кінцевому підсумку формується стереотип: такі риси чи поведінка особи зумовлені, зокрема, її походженням, а, отже, вони притаманні й іншим представникам тієї раси, нації чи ін. спільноти, до якої вона належить. Таким чином, якщо особа, наприклад, вчинила злочин, то це є підставою для відповідного ставлення не тільки до неї, а й до інших представників її раси, нації, регіону чи релігії. В даному випадку перед нами приклад маніпулятивного впливу на психіку людини, коли особу наводять на потрібні висновки, хоча вона, звичайно, вважає їх своїми, зробленими на підставі ознайомлення з матеріалом. В цілому, відверто людиноневазасницькі погляди можуть подаватися під привабливим виглядом необхідності захисту прав титульної нації або національних меншин, захисту рідної мови і т.п., а оскільки умисел на розпалювання міжрасової, міжетнічної чи міжконфесійної ворожнечі та ненависті на практиці довести дуже

важко, автори та провідники таких поглядів в ряді випадків не будуть притягнені до відповідальності. З метою усунення такого становища, необхідно виключити з тексту закону вказівку на умисний характер відповідних дій, а також окремо вказати на пропаганду расової, національної, регіональної чи релігійної винятковості або нетерпимості. Також слід звернути увагу на те, що вказівка в ч. 1 статті на пониження тільки національної честі та гідності не дозволяє давати адекватну оцінку випадкам пониження расової чи регіональної честі та гідності, адже такі дії не підпадають під ст. 161 КК України. Цю прогалину у законі необхідно усунути, вказавши у ч. 1 статті на пониження і расової чи регіональної честі та гідності.

Відносно порушення рівноправності громадян за різними ознаками, необхідно звернути увагу на наступний момент. Диспозиція ч.1 ст. 161 КК України, передбачаючи відповідальність за різноманітні обмеження прав або встановлення привілеїв громадян, окремо вказує на відповідні дії за ознаками майнового стану. Це положення, яке враховує, зокрема, вимоги ст. 24 Конституції України, звичайно, заслуговує на підтримку, проте, незрозуміло, як ця норма співвідноситься з існуванням грошової застави у виборчому законодавстві України. Виходить, що претендувати на обрання, наприклад, народним депутатом чи Президентом України можуть лише ті особи, які так чи інакше мають у своєму розпорядженні потужні фінансові джерела, але ж таких осіб у нашій державі меншість. Це, по суті, дискримінація за ознаками майнового стану (легалізоване обмеження права великої кількості громадян України бути обраними до органів державної влади та встановлення привілеїв у громадсько-політичній діяльності для більш заможних громадян), тобто діяння, передбачене, зокрема, ст. 161 КК України. Для усунення цієї колізії потрібно або виключити з ч.1 ст. 161 вказівку на майновий стан громадян (що буде суперечити тій же ст. 24 Конституції України), або скасувати грошову заставу, передбачену у відповідних законах (виходячи з принципу верховенства Конституції, доцільніше обрати саме другий варіант).

Таким чином, диспозиція ч.1 ст. 161 КК України може бути викладена у наступній редакції: «Дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної, регіональної чи расової честі та гідності, образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, пропаганда расової, національної, регіональної чи релігійної винятковості або нетерпимості, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Вказані заходи, на нашу думку, дозволять значно посилити ефективність кримінально-правової охорони рівноправності громадян.

*Братченко Анастасія Юріївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ,
Україна*

*Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ,
Україна*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні в Україні надзвичайної актуальності набуває дослідження кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації та в період воєнного стану в Україні.

24 лютого 2022 року відбулося широкомасштабне вторгнення в Україну збройних сил Російської Федерації, що і досі триває. З початком війни Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 було введено воєнний стан, відповідно до якого запроваджено заходи, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави. Згодом прийняті закони, які змінили Кримінальний кодекс України (далі – КК України), посилюючи кримінальну відповідальність за ряд кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану[1].

Зокрема, з 7 березня 2022 року Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення

відповідальності за мародерство» внесено зміни до КК України, яким посилено відповідальність за мародерство (ст. 432) та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років[2].

Так, новий закон посилив покарання не тільки за мародерство, а ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи, адже зміни торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185, 186, 187, 189, 191 КК України [3].

Це кримінальні правопорушення проти власності, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Всі ці кримінальні правопорушення, які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (185, 186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані. За особливо кваліфіковані злочини відповідними частинами статей КК передбачено значно більші покарання. Відтепер за вчинення крадіжки, грабежу, розбою, вимагання, або привласнення (розтрата) майна в умовах воєнного або надзвичайного стану передбачається покарання від 5 до 15 років позбавлення волі в залежності від тяжкості скоєного кримінального правопорушення. А за вчинення мародерства на полі бою особа буде покарана на строк від 5 до 10 років позбавлення волі[3].

Варто наголосити, що ні крадіжка, ні грабіж, ні розбій мародерством не є. Проте в умовах війни під «мародерством» розуміють крадіжки, вчинені не лише на полі бою, але й на інших територіях під час воєнного стану. Саме така позиція викладена у Законі України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». Законом посилено кримінальну відповідальність не тільки за мародерство як воно визначено самим КК у статті 432 – викрадення на полі бою

речей, що знаходяться при вбитих чи поранених, а й викрадення поза межами поля бою і майна не тільки загиблих чи поранених. Однак із цією позицією складно погодитися. У зв'язку з цим, вважаємо необхідним визначити відмінності між мародерством та іншими кримінальними правопорушеннями проти власності[2].

Мародерство є військовим кримінальним правопорушенням, суть якого полягає у викраденні на полі бою особистих речей, що знаходяться при поранених чи вбитих. Відповідно до ст. 432 КК України є два критерії для кваліфікації кримінального правопорушення, як мародерства:

- чітка локалізація місця вчинення кримінального правопорушення - викрадення майна на полі бою (ділянка де ведуться або велись активні бойові дії, також зона, що перебуває під обстрілом військ);

- викрадення особистих речей, що знаходяться при поранених чи вбитих.

Звертаю увагу, що саме особисті речі, а не ті, які можуть надалі бути використані для ведення бойових дій. Тобто це стосується лише військовослужбовців, а не цивільних громадян, і тільки якщо такі дії вчиняються на полі бою. У випадку коли незаконні дії спрямовані на заволодіння речей, з метою власної наживи без зазначених обставин вони не можуть розцінюватись як мародерство й належать до інших кримінальних правопорушень. Таким чином, застосування терміну «мародерство» до осіб, які не є військовослужбовцями й, наприклад, вчинили крадіжку в умовах воєнного або надзвичайного стану, є неправильним й некоректним.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022/ Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 3 березня 2022 р. № 2117-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20>

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Бобко Катерина Миколаївна,
*студентка 4 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ,
Україна*

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ СПІВУЧАСТІ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ, ФРАНЦІЇ ТА АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОМУ ПРАВІ

Інститут співучасті вважається одним з найскладніших у кримінальному праві, оскільки кримінальне правопорушення (кримінально протиправне діяння), вчинене спільно декількома особами, розглядається як таке, що становить підвищену суспільну небезпеку. Цей інститут походить з французького законодавства часів Буржуазної революції XVIII ст. та Кодексу Наполеона (1810 р.), який особисто брав участь у законодавчому процесі. Закон Франції у ті часи служив зразком для кримінального законодавства інших держав, що складають континентальну сім'ю (систему права). Проте

у англо-американській системі права інститут співучасті розвивався на власній основі.

У чинному кримінальному законодавстві України поняття співучасті сформульовано як умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення (ст.26 КК) [1]. Співучасть у протиправному діянні є однією із форм протиправної діяльності. Її специфіка полягає у тому, що: а) участь у вчиненні кримінального правопорушення двох або більше осіб обумовлює його підвищену суспільну небезпеку; б) склад кримінального правопорушення виконується лише завдяки спільній діяльності всіх співучасників, в діяннях же окремих із них можуть бути відсутні всі ознаки кримінального правопорушення, вказані в статті Особливої частини КК. Законодавче визначення поняття "співучасть" включає в себе такі ознаки: 1) наявність двох чи більше суб'єктів кримінального правопорушення, які беруть участь у вчиненні одного й того самого умисного протиправного діяння; 2) спільність їх участі у кримінальному правопорушенні; 3) умисний характер діяльності співучасників [2]. Перші дві ознаки характеризують об'єктивну, а остання - суб'єктивну сторону співучасті. Першою ознакою, яка з об'єктивної сторона свідчить про наявність співучасті, є множинність учасників кримінального правопорушення. Закон говорить про "декількох суб'єктів кримінального правопорушення", що передбачає участь у вчиненні кримінального правопорушення двох чи більше суб'єктів кримінального діяння. Таким чином, участь у вчиненні одного й того ж умисного кримінального правопорушення двох чи більше осіб, які відповідно до закону не є суб'єктами кримінального правопорушення (наприклад, неосудних) не утворює співучасті у кримінальному правопорушенні. Це саме стосується і випадків, коли лише один із учасників вчинення такого кримінального правопорушення є суб'єктом кримінального правопорушення, а інші - ні. Вказане положення суттєво відрізняється від положень про співучасть КК 1960 р., який визначав співучасть як "умисну спільну

участь двох або більше осіб у вчиненні злочину", що давало змогу визнавати співучасть і відповідним чином оцінювати з позиції кримінального закону дії учасника групового злочину (наприклад, зґвалтування, грабежу тощо) і в тому разі, коли інші учасники через неосудність або недосягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, не були притягнуті до кримінальної відповідальності [2].

Спільна участь у вчиненні кримінального правопорушення передбачає: 1) об'єднання окремих зусиль кожного співучасника у взаємообумовлену протиправну діяльність усіх співучасників; 2) те, що вчинюване співучасниками кримінальне правопорушення є єдиним для них усіх; 3) спрямування зусиль кожного співучасника на досягнення загального результату кримінального правопорушення; 4) причинний зв'язок між діями всіх співучасників і загальним результатом. Спільна участь у вчиненні кримінального правопорушення може проявитися як у дії, так і в бездіяльності. Головною рисою спільності дій (бездіяльності) співучасників є те, що дії (бездіяльність) кожного з них є складовою частиною загальної діяльності з вчинення кримінального правопорушення. Вони діють разом, роблячи кожний свій внесок у вчинення кримінального діяння.

Законодавче визначення співучасті у Франції відсутнє. У Кримінальному кодексі Франції 1992 року називаються лише види співучасників [6]. Власне співучастью (*complicite*) за французьким правом прийнято вважати лише співучасть у вузькому змісті слова, тобто таку діяльність інших осіб, що провокує або полегшує здійснення відповідного кримінально протиправного діяння виконавцем, але сама по собі ніяких елементів вказаного діяння не містить. Саме в цих межах співучасть ставиться до Загальної частини. Щоправда, у деяких випадках в Особливій частині передбачається відповідальність за деякі дії співучасників у самостійному виді, що переслідує спеціальні цілі і є, скоріше, виключенням, ніж правилом [4]. Так, у КК встановлена відповідальність за невдале підбурювання

до здійснення політичних правопорушень; за організаторську діяльність і пособництво при незаконному обігу наркотиків і т.п. Нерідко французький законодавець, незважаючи на принцип особистої відповідальності, відповідальності кожного за свої дії й ті загальні норми про відповідальність, які сформульовані класичним кримінальним правом, конструює норми про колективну відповідальність. Така підвищена увага, яку французький законодавець приділяє навіть самим зародковим формам протиправної організації, свідчить про те, що він має намір карати за будь-яку кримінальну змову кожного його учасника як виконавця (співвиконавця) кримінального правопорушення особливого роду - змови, збіговиська й т.п. - і схильний ігнорувати те, у якій якості (виконавця або пособника) повинен був виступити реально той або інший учасник змови. Однак будь-яка співучасть припускає наявність кримінально протиправної змови між декількома особами й розподіл між ними ролей [3].

Що стосується англо-американського права, то тут також можлива співучасть не лише в умисних, а й у необережних кримінально протиправних діяннях. В англійському загальному праві протягом довгого часу була прийнята наступна класифікація співучасників: 1) виконавці й 2) пособники. Виконавці, у свою чергу, підрозділялися на 2 види: а) виконавці першого ступеня (особи, які самі вчинили кримінальне правопорушення) і б) виконавці другого ступеня (особи, що сприяли протиправному діянню в момент його здійснення). Пособники залежно від часу здійснення ними відповідних дій, підрозділяються на 2 види: а) пособників до факту здійснення відповідного кримінального правопорушення й б) пособників після факту здійснення кримінального правопорушення. Таким чином, в англійському загальному праві інститутом співучасті охоплювалися як самі виконавці, так і всі інші учасники злочинного діяння. У сучасний період чотирьохчленна класифікація скасована. Учасники всіх кримінальних правопорушень є виконавцями. Однак при призначенні покарання, судді враховують «внесок» кожного, у зв'язку із чим проблема співучасті як і раніше актуальна.

За англійським правом співучасть можлива й у необережному кримінальному правопорушенні. Важливо, щоб дії, що призвели до необережного заподіяння протиправного результату, охоплювалися первісним задумом учасників, і, отже, результати цих дій могли б бути приписані їм у провину. Прямий намір не є необхідною формою зв'язку між співучасниками - досить «можливого передбачення» іншими учасниками здійснення виконавцем саме такого роду дії й не обов'язкова пряма установка на його виконання. «Єдиний намір» не завжди містить у собі протиправний елемент. Намір може бути правомірним, а вчинення в результаті його реалізації необережного (або ж з боку виконавця навмисного) кримінального правопорушення спричинить кримінальну відповідальність всіх співучасників. Цікавою є щодо цього справа Салмона. Англійський суд визнав винними в необережному вбивстві, вчиненому в співучасті, групу осіб, що займалися стрільбою у ціль та з необережності заподіяли смерть хлопчикові, що проходив неподалік від місця стрільбища. Той, що застрелив хлопчика був визнаний виконавцем 1 ступеня, інші - виконавцями 2 ступені (розподіл на виконавців 1 і 2 ступені тоді існував). Отже, у регулюванні співучасті англійське право виходить з акцесорної теорії, тобто визнає, що діяльність співучасника визначається кримінально протиправними діями виконавця [4].

Література

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26, ст. 26.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. - К., 2008. - 1428 с.
3. Крилова Н. Е. Основні риси нового кримінального кодексу Франції / Н. Е. Крилова. - М.: Спарк, 1996. - 124 с.
4. Уголовное право зарубежных государств: Англия, США, Франция, ФРГ, Япония, Италия / [авт. кол. Н. А. Голованова,

В. Н. Еремін, А.Н. Ігнатів і др.]; под ред. И. Д. Козочкина.
М.: Камерон, 2010. – 190с.

Палій Віктор Валентинович
здобувач вищої освіти
Державний податковий університет, м. Ірпінь

Амеліна Анна Сергіївна
к.ю.н., професор кафедри кримінальних розслідувань,
Державний податковий університет, м. Ірпінь

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ ДОКУМЕНТУ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДЖЕРЕЛА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ефективність розслідування кримінальних правопорушень залежить від багатьох факторів, серед яких і рівень забезпечення криміналістично значущою інформацією. Кінцевим джерелом систематизації такої інформації є криміналістичні обліки, які в Україні класифікують на інформаційно-довідкові та оперативно-розшукові. Головною їх відмінністю є те, що останні на відміну від інформаційно-довідкових завжди містять відомості про об'єкти, які безпосередньо пов'язані з подією кримінального правопорушення. [4].

Особливістю розслідування кримінальних правопорушень є те, що значна частина з них може бути дослідженою і доказаною лише з використанням такого процесуального джерела доказів, як документи. Вони є одними з основних базових елементів кримінального судочинства, що активізують всі механізми

розслідування кримінальної справи та є невід’ємною його складовою [2].

Відповідно до частини 1 ст. 99 Кримінально-процесуального кодексу України, тлумачення досліджуваного поняття ширше, тому що на першому плані стоять ознаки, що характеризують саме його призначення, тобто розуміють матеріально фіксоване, відображене повідомлення людини про юридично значимі факти [1].

За характером виникнення документи поділяються на дві групи:

- офіційні (надходять від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій і установ, службових осіб);

- особисті (надходять від фізичних осіб) [2].

Плануючи обшук, необхідно враховувати наступну їх особливість. Документами неофіційного обліку є записи в зошитах, на аркушах паперу, у записних книжках, настільних календарях. У них можуть бути відображені відомості про операції, не відображених в офіційних бухгалтерських документах, у тому числі: про реальний обсяг реалізованої продукції, виконаних робіт і наданих послуг; про кількість товару, який фактично надійшов на склад; про фактичну чисельність працівників і дійсний розмір виплачуваної їм заробітної плати; про фактично проведені платником податків витрати. Документи неофіційної звітності, які збереглися за відповідний період, дозволяють повністю прослідкувати фінансово-господарську діяльність підприємства і в тому випадку, коли бухгалтерський облік не вівся або ж були втрачені бухгалтерські документи [4].

Джерелом доказів є лише той документ, який відповідає таким вимогам: містить відомості про фактичні обставини, що мають

значення для кримінального провадження; дотримані вимоги щодо необхідних реквізитів в офіційному документі.

Проведення слідчого огляду документів у матеріалах кримінального провадження щодо ухилення від сплати податків дозволяє визначити:

- 1) осіб, які брали участь у складанні документів і в безпосередньо-му здійсненні фінансово-господарських операцій;
- 2) зміст і характер виконаних фінансово-господарських операцій;
- 3) перелік документів, за допомогою яких можлива перевірка фактичного змісту фінансово-гос-подарської операції;
- 4) перелік документів, які підлягають вилученню;
- 5) суб'єктів підприємництва, у яких необхідно провести обшук;
- 6) необхідні експертні дослідження. При огляді документів, за необхідності, слід використовувати допомогу спеціаліста, що значно підвищує ефективність проведення даної слідчої (розшукової) дії [3].

Отже, при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності використання документів є основними джерелами доказів та підставою для формування інших допустимих для використання у процесі доказування доказів (показань, висновків експертів та речових доказів).

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, поточна редакція від 11.01.2019 *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 12.09.2022).

2. Гусєва, В. О. Окремі проблеми формування та використання криміналістичних обліків під час розслідування кримінальних правопорушень Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи. Київ, 2021. – С. 101-103. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10749> (дата звернення 12.09.2022).

3. Amelina A. S., Serednya A. I. Conducting an investigative review of documents in the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activity. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law.* 2022. No. 67. P. 262–266. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.50> (дата звернення 12.09.2022).

4. Амеліна А. С. Особливості проведення обшуку в межах розслідування податкових злочинів. Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи. 2017. Ч.1. С. 67–68. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/4046> (дата звернення 12.09.2022).

Фелон Ірина Василівна,
*студентка 4 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ,
Україна*

Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ,
Україна*

ДЕРЖАВНА ЗРАДА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Високий ступінь суспільної небезпеки вчинення державної зради полягає, зокрема, в тому, що з володіння держави вилучаються відомості, що становлять державну таємницю, які, потрапляючи в руки іноземних спецслужб і будучи використаними проти інтересів України, можуть звести нанівець багаторічну працю підприємств, установ та організацій зі створення новітніх технологій, видів озброєнь, розробці планів оборони країни в особливий період тощо. Дії зрадника здатні завдати економічної шкоди у великих чи особливо великих розмірах державі та спричинити тим самим зрив перспективних наукових досліджень, призвести до заморожування будівництва особливо важливих об'єктів критичної інфраструктури, викликати ускладнення в міжнародних відносинах, аж до їх розриву. Кримінальний закон (ст. 111 КК України) передбачає відповідальність за спеціальні форми надання допомоги – шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Беззаперечно, що об'єктом державної зради виступає національна безпека України переважно у сфері державної безпеки, інформаційній, економічній, науково-технологічній і воєнній сферах. Дії винного створюють загрозу суверенітету, територіальній

недоторканності, державної безпеки та обороноздатності України. Враховуючи безпосередній об'єкт, цей злочин необхідно віднести до так званих «багатооб'єктних» кримінальних правопорушень, які одночасно заподіюють шкоду декільком видам суспільних відносин, які є альтернативними та цілком самостійними об'єктами відповідного складу кримінального правопорушення [1; 3].

Науковцями доведено, що державну зраду слід характеризувати як злочин з формальним складом - про це свідчить те, що обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є лише суспільно небезпечне діяння. Перехід на бік ворога та шпигунство можуть бути вчинені і шляхом дії, і бездіяльності, і за попередньою пропозицією представника іноземної держави, і з власної ініціативи громадянина України. Державна зрада, вчинена способом надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, вчиняється як шляхом активних, так і пасивних дій [3]. Аналіз кожної із цих форм показав, що надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України характеризується меншим ступенем суспільної небезпеки порівняно з іншими формами державної зради, що є підставою для диференціації кримінальної відповідальності шляхом виділення цієї форми в окремий склад злочину. На відміну від перших двох форм державної зради, вчинення яких є особливо тяжким злочином, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України науковцями запропоновано визначити як нетяжкий злочин, передбачивши покарання у виді позбавлення волі в межах від трьох до п'яти років. Щодо деяких видів допомоги іноземній стороні, які загрожують значно зашкодити інтересам України, можливо встановлення покарання від п'яти до десяти років (тяжкий злочин). Це дасть змогу уникнути безпідставної суворості кримінального закону, а у випадку ухвалення політичного рішення щодо реінтеграції окупованих територій – звільнити на підставі амністії осіб, які таке

кримінальне правопорушення вчинили, від відбування основного покарання [4, с. 393].

Аналіз положень кримінального законодавства свідчить, що суб'єкт державної зради є спеціальним. Державну зраду може вчинити фактично кожна особа, яка наділена загальними (фізична, осудна чи обмежено осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку) та спеціальною (наявність громадянства України) ознакою суб'єкта складу кримінального правопорушення – від Президента України до пересічної людини. Наявність громадянства іншої держави не означає, що особа автоматично втрачає громадянство України, оскільки існує відповідна процедура припинення громадянства України. Вказівка у диспозиції ст. 111 КК України на таку ознаку суб'єкта злочину, як наявність лише громадянства України, дещо звужує коло осіб, які можуть вчинити державну зраду. Відтак несправедливим є те, що особа користується всім обсягом прав, які надає їй Україна, однак, коли вчиняє посягання, спрямоване на шкоду національній безпеці України, то в її діях «шукають» склад іншого кримінального правопорушення. Тому доречним є пропозиції науковців щодо необхідності передбачити відповідальність за вчинення державної зради не лише громадянином України, але й особою, яка має громадянство України та приналежність до громадянства іншої держави (інших держав) одночасно.

Суб'єктивна сторона державної зради характеризується виключно прямим умислом, оскільки відповідний злочин описаний як такий, що має формальний склад. Прямий умисел також впливає з його мети – спричинити шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Положення ч. 1 ст. 111 КК України дають підстави стверджувати про наявність у ній так званої «подвійної» мети, що утворює певні труднощі для кваліфікації і притягнення винного до відповідальності саме за державну зраду. Заподіяння шкоди не лише

суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, а й іншим видам безпеки держави може бути як бажаним для суб'єкта результатом вчинення ним суспільно небезпечного діяння, так і може залишатися поза бажаннями і прагненнями особи, коли, наприклад, вчиняючи шпигунство, громадянин України переслідує винятково корисливу мету, керуючись корисливими мотивами. Як показує практика, найчастіше мають прояви саме такої спрямованості [2, с. 147–148; 3; 5].

Висновок. Вивчення, дослідження та удосконалення питань правильної кваліфікації державної зради є нагальним та необхідним на сьогодні ще й у зв'язку із значним збільшенням випадків вчинення державної зради в умовах військового стану і війни з РФ.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, Львів. 218 с.
3. Науково-практичний коментар до статті 111 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК004614>
4. Сергієвський С. К. Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/599/571>
5. Чорний Р. Л. Проблемні питання мети і мотивів у складах злочинів проти основ національної безпеки України. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 4. Київ : Видавець: ТОВ “Правова Єдність”. С. 89–103.

Вітко Олександр Юрійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та транспортного права
юридичного факультету Інституту управління, технологій та
права
Державний університет інфраструктури та технологій, місто
Київ

ПОНЯТТЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЯК ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Надійна захищеність суспільних відносин, є важливим аспектом добробуту людства і в сучасному світі кожна правова система ставить за мету досягнення такого стану захищеності суспільних відносин, при якому на суспільні відносини буде мінімальний, а то й взагалі нульовий рівень посягань. Коли злочином не будуть порушені нормальні умови існування людства, людство буде розвиватися в нормальному бажаному напрямку. Тому для одним із перспективних напрямків розвитку науки, є детальне дослідження суспільних відносин як об'єкта злочину.

У науці кримінального права останнім часом активізувалися дискусії щодо розуміння суті суспільних відносин як об'єкта злочину, адже без чіткого з'ясування, що слід розуміти під поняттям суспільні відносини неможливо в повній мірі вирішити проблему об'єкта злочину в цілому, та, зокрема, проблему визнання об'єктом злочину саме суспільних відносин.

Щодо поняття суспільних відносин, в науці кримінального права існує досить багато точок зору, проте ґрунтовними розробками з приводу цих питань є вчення сформовані криміналістами - Б.С. Нікіфоровим, М.Й. Коржанським, В.Я. Тацієм, В.К. Глистіним, Є.А. Фроловим, соціологом А.В. Дроздовим та іншими авторами. Б.С. Нікіфоров відмічав, що суспільні відносини – це або визначене положення людей відносно один одного, або суспільна діяльність цих

людей, відповідна їх положенню в суспільстві, або і те, і інше одночасно [1, 64-65].

Соціолог А.В. Дроздов вів мову про те, що відносини - це зв'язок, а суспільні відносини є однією із форм всезагального зв'язку і взаємодії, вони притаманні лише людині, і соціальне життя є формою їх виразу [2, 23].

В.Я. Тацій визначає, що суспільні відносини – це певні зв'язки між суб'єктами відносин, які утворюються в процесі їх матеріальної і духовної діяльності [3, 14].

М.Й. Коржанським відмічає, що суспільні відносини як об'єкт правової охорони і предмет правового регулювання можна визначити як такі, що виникають і встановлюються на користь груп, класів, суспільства, урегульовуються суспільними нормами і примусовою силою суспільства, суспільні інститути поведінки [4, 34].

Отже, вказані автори в загальному визначають суспільні відносини або як суспільну діяльність (поведінку, стан) суб'єктів таких відносин, або як соціальний зв'язок між суб'єктами цих відносин.

У свою чергу, слід зазначити, що суспільні відносини є різнопланове та об'ємне явище, яке одним твердженням визначити не можливо. Тому, визначати поняття суспільних відносин як об'єкта злочину необхідно через характеристику структури суспільних відносин.

До структури суспільних відносин відносяться суб'єкти, предмет та соціальний зв'язок як зміст суспільних відносин.

Слід також зазначити, що суспільні відносини є ідеальними, а не матеріальними, тому такі відносини у своїй структурі не можуть містити будь-чого матеріального. Більш того, право (в тому числі кримінальне право) є ідеальною категорією, і в своїй сутності розрізняє тільки ідеальні категорії.

В зв'язку з цим, структурні елементи суспільних відносин як об'єкта злочину - суб'єктів, предмет, та соціальний зв'язок треба

розглядати виключно як ідеальні категорії, без будь-якого матеріалізованого їх обтяження.

Суб'єктами суспільних відносин слід визнавати фізичних і юридичних осіб, державу та інші об'єднання осіб, що не є юридичними особами. Фізичні особи як учасники суспільних відносин у правому розумінні необхідно розглядати не у вигляді біологічної (матеріальної) істоти – людини, а у вигляді правового статусу, тобто сукупності прав та обов'язків [5, 36]. У свою чергу, фізичні особи об'єднавши частину свого майна та волі створюють для певної мети юридичну особу, яка з моменту державної реєстрації статуту або засновницького договору стає самостійним учасником суспільних відносин.

У правовому контексті ні фізична, ні юридична особа не наділені матеріальним смислом, вони є правовою абстракцією, яку не можна відчутти органами чуття, а лише уявити та зрозуміти (усвідомити) в ідеальному смислі. Юридична і фізична особа, як учасники суспільних відносин є певним правовим статусом, тобто визначеною для кожного сукупністю прав та обов'язків, тому вони між собою, знову ж таки в правовому розумінні, нічим не різняться, крім природних відмінностей таких як, наприклад, відсутність права юридичної особи на життя, тілесну недоторканість, волю, шлюб тощо.

Крім того, учасниками суспільних відносин можуть бути й об'єднання осіб як фізичних, так і юридичних, які не є юридичними особами.

Зокрема, учасником (суб'єктом) суспільних відносин може бути сім'я, трудовий колектив, академічна навчальна група, об'єднання осіб за договором про спільну діяльність тощо. Вказані суб'єкти не наділені статусом юридичної особи, однак за своєю природою мають здатність бути учасником суспільних відносин, адже між ними виникають соціальні зв'язки з приводу тих, чи інших предметів суспільних відносин.

Кожен із вказаних учасників через призму порушення суспільних відносин може зазнати шкоди від злочинного впливу, однак у кінцевому результаті внаслідок вчинення будь-якого злочину тим, чи іншим чином потерпає все-таки людина, проте в цьому випадку вона набуває вже статусу потерпілої від злочину, але питання пов'язані із статусом потерпілого від злочину регулюється нормами кримінально-процесуального права, а не нормами кримінального права.

Структурним елементом суспільних відносин також варто визнати *предмет суспільних відносин*, під яким треба розуміти все те, з приводу чого виникають, існують, змінюються та припиняються суспільні відносини. При цьому зважаючи на викладену вище позицію відносно того, що суспільні відносини не можуть бути обтяжені будь-чим матеріальним, предметом суспільних відносин, на відмінну від предмета злочину, не можуть бути матеріальні речі.

Більш того, предмет суспільних відносин ніколи не може співпадати з предметом злочину. Ці категорії і поняття є зовсім різними. Вони мають абсолютно відмінне смислове навантаження та мають зовсім різні властивості.

Так, визнаючи, що право та суспільні відносини є ідеальними категоріями, і тому не розрізняють та не можуть містити у собі будь-що матеріальне, вважаємо що, будь-які суспільні відносини чи-то матеріальні, чи-то ідеальні або духовні виникають, існують, змінюються та припиняються між суб'єктами не з приводу матеріальних речей, а: по-перше, з приводу властивостей таких речей, а також інформації і енергії, які можуть задовольнити потреби суб'єктів суспільних відносин; по-друге, з приводу задоволення своїх потреб та реалізації інтересів за допомогою таких речей; по-третє, з приводу набуття корисних наслідків, що породжують такі речі; по-четверте, з приводу володіння, користування та розпорядження такими речами; по-п'яте з приводу забезпечення умов для отримання корисних властивостей певних речей; по-шосте, з приводу

забезпечення нормальних умов для реалізації мети тих, чи інших суспільних відносин тощо.

Важливо наголосити на тому, що предмет суспільних відносин у будь-якому випадку не може бути матеріальним.

Сучасні науковці в літературі також уже все частіше починають піднімати питання про те, що предметом суспільних відносин не може бути фізичне тіло [5, 38].

Також варто звернути увагу на те, що подекуди автори розуміючи різницю між такими поняттями як предмет суспільних відносин і предмет злочину, розрізняючи ці поняття, висловлюють точку зору, що в деяких випадках предмет злочину та предмет злочинного посягання можуть співпадати [5, 38]. Дані точки зору є цікавими, однак вони потребують уточнення.

Зокрема, якщо дійти висновку про те, що поняття предмет злочину та предмет суспільних відносин є абсолютно різними правовими явищами, які мають різне смислове навантаження, то слід притримуватися позиції, що ці явища не можуть співпадати. В іншому випадку ми не зможемо пояснити наступну ситуацію.

Так, якщо взяти за основу концепцію об'єкта злочину як суспільних відносин, то не потребує доказуванню той факт, що під охорону кримінального права поставлені корисні суспільні відносини, які сприяють позитивному розвитку суспільства, та забезпечують нормальні умови для задоволення позитивних людських потреб та відповідно реалізації корисних суспільних інтересів.

З іншої сторони:

1) якщо розглядаючи предмет злочину як будь-які речі або інформацію чи енергію, які мають матеріальний вираз та з властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність або відсутність в діянні особи ознак складу злочину, а предмет суспільних відносин як те, з приводу чого виникають, існують змінюються та припиняються суспільні відносини;

2) і якщо (не наголошуючи на тому, що предметом суспільних відносин не можуть бути речі матеріального світу) припустити, що у злочинах в сфері незаконного обігу наркотиків або в злочинах у сфері виготовлення та розповсюдження порнографії чи в сфері підроблення грошових знаків або цінних паперів, відповідно предметами суспільних відносин будуть наркотичні засоби, порнографічні матеріали, підроблені грошові знаки, підроблені цінні папери, то буде складно назвати суспільні відносини, що виникають з приводу таких негативних та суспільно шкідливих речей, корисними чи позитивними суспільними відносинами.

Суспільні відносини, предметом яких будуть негативні суспільно шкідливі речі або правильніше назвати предметом яких будуть негативні, шкідливі якості чи властивості таких речей, не можуть охоронятися кримінальним правом. Це б суперечило суті та природі кримінального права. Виходячи з чого, можна вести мову про те, що предмет злочину та предмет суспільних відносин взагалі ніколи не можуть співпадати.

Також у рамках структури суспільних відносин необхідно виділяти *соціальний зв'язок*, який є змістом суспільних відносин. Соціальний зв'язок - це те, що поєднує учасників суспільних відносин з приводу певних предметів. За його відсутності особи не змогли б бути поєднані один із одним.

Соціальний зв'язок можливо розглядати як в динамічному, так і в статичному вигляді або прояві.

У динамічному вигляді соціальний зв'язок як зміст суспільних відносин проявляється у вигляді суспільно значущої діяльності – діяч чи бездіяльності, які в обов'язковому порядку породжують певні соціальні наслідки. Соціальний зв'язок як елемент суспільних відносин, що охороняються кримінальним правом, іншими словами як елемент об'єкта злочину, може бути тільки суспільно корисним, суспільно позитивним, суспільно прийнятним або суспільно байдужим.

Однак, такий соціальний зв'язок для нормальних суспільних відносин ні в якому разі не може бути соціально шкідливим, соціально негативним чи соціально небезпечним, адже кримінальним правом, як вже зазначалося, охороняються від істотної шкоди лише суспільно позитивні, корисні чи суспільно-допустимі суспільні відносини. Якщо особа буде здійснювати суспільно небезпечну діяльність, що завдає або може завдати істотної шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінальним правом, то така діяльність буде соціальним зв'язком негативних, небажаних суспільних відносин, які не є об'єктом злочину, та не охороняються засобами кримінального права.

Крім динамічного прояву соціальний зв'язок, як зміст суспільних відносин, може проявлятися також у пасивному вигляді: по-перше, в сукупності взаємних прав та обов'язків суб'єктів відносин один щодо одного; по-друге, в положенні (позиції) один щодо одного; по-третє, у вигляді соціальних утворень (інститутів). Наприклад, учасники суспільних відносин щодо володіння користування та розпорядження речами перебувають у взаємозв'язку, що полягає у праві власника володіти, розпоряджатися і користуватися належною йому річчю, а також в обов'язку всіх інших не власників утриматися від посягання на чужу власність та не перешкоджати власнику у реалізації його правомочностей. Іншим прикладом можна пояснити такий прояв соціального зв'язку як положення (позиція, стан) учасників суспільних відносин один щодо одного. Так, особа, яка виконує владні, розпорядчі функції займає імперативне положення щодо осіб, які повинні підкорятися такій особі та виконувати її вказівки. Щодо соціального чи правового утворення (інституту) як прояву соціального зв'язку, то в цьому випадку може слугувати прикладом соціальний зв'язок, що існує в сім'ї, в трудовому колективі, в об'єднанні громадян тощо.

Разом з тим, необхідно відмітити, що особи поєднані таким соціальним зв'язком можуть ставати самостійними учасниками суспільних відносин, що в свою чергу, показує, що суспільні

відносини це не проста сукупність складових її частин, а складна система взаємопов'язаних елементів.

На основі викладеного вище, можна дійти висновку про те, що структура об'єкта злочину, яким є суспільні відносини, має складний системний характер. Усі його елементи (елементи суспільних відносин) необхідно розглядати у системному взаємозв'язку, тому злочин завжди завдає шкоди не окремому взятому елементу суспільних відносин (об'єкта злочину), а всій системі елементів суспільних відносин у цілому. Виходячи з чого, механізм завдання шкоди злочинним посяганням має також складний системний характер. Злочин безпосередньо завдаючи істотної шкоди суб'єкту суспільних відносин опосередковано завдає шкоди предмету суспільних відносин та соціальному зв'язку. Крім того, завдавши злочинної шкоди безпосередньо предмету суспільних відносин негативного злочинного впливу опосередковано зазнають учасники суспільних відносин та соціальний зв'язок. Так само внаслідок безпосереднього порушення злочином соціального зв'язку опосередковано шкода завдається як суб'єктам суспільних відносин, так і предмету суспільних відносин.

Отже, *суспільні відносини як об'єкт злочину* – це взаємозв'язки (динамічні та/або статичні) суб'єктів таких відносин, що виникають, існують, змінюються і припиняються між цими суб'єктами, в процесі їх життя (існування) та суспільної діяльності. Дані взаємозв'язки можуть проявлятися як в статичній формі, тобто в якості взаємопов'язаних правових, соціальних, духовних та інших статусів, наявності прав та кореспондуючих обов'язків, правових, соціальних та інших становищ, тощо, так і в динамічній формі, тобто в якості взаємопов'язаної діяльності, в рамках якої задовольняються потреби та реалізуються інтереси як окремих осіб, так і певних суспільних груп чи усього суспільства в цілому.

Література:

1. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров – М.: Госюриздат, 1960. – 229 с.
2. Дроздов А.В. Человек и общественные отношения / А.В. Дроздов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1966. – 124 с.
3. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Таций – Харьков : Выща шк., 1988. – 198 с.
4. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину: Монографія / М.Й. Коржанський. – Д.: Юрид. акад. МВС; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
5. Вітко О. Ю. Об'єкт і предмет злочинів у сфері емісії, розміщення або видачі цінних паперів та їх обігу: дисертація кандидата юридичних наук: спеціальність 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Вітко Олександр Юрійович; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, – 253 с.

*Михалюк Аліна Костянтинівна,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Полуніна Лілія Валентинівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету*

ПЕРСПЕКТИВИ ПОКАРАННЯ ГРОМАДЯН РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ

Військова агресія російської федерації проти незалежної держави Україна є унікальною для ХХІ століття. В останні десятиліття військові конфлікти на планеті є переважно внутрішніми, міждержавні військові конфлікти – це боротьба за певні ресурси, а деякі військові конфлікти є проявами діяльності терористичних угруповань. Натомість, у війні в Україні російські війська чинять масові військові злочини, а заяви вищого державного керівництва російської федерації є свідченням того, що державна політика цієї країни ведеться з наміром повністю або частково знищити українців як націю.

У ході багатьох військових конфліктів за участю російських військ зафіксовано численні військові злочини, що свідчить про високий рівень толерантності російського суспільства до цих злочинів. Сьогодні особливо складним видається притягнення до відповідальності вищого державного керівництва російської федерації, яке розв'язало війну проти України та проголосило політику геноциду щодо українців.

Враховуючи Гаазьку та Женевську конвенції, додаткові протоколи, Римський статут Міжнародного кримінального суду та

інші міжнародні документи, до військових злочинних діянь фактично належать: умисне вбивство цивільного населення, катування та нелюдське поводження (включаючи біологічні експерименти), умисне заподіяння шкоди. сильний біль, сильне каліцтво, згвалтування; незаконне знищення та захоплення майна не в силу військової необхідності; здійснення невібіркових нападів, коли відомо, що такий напад спричинить велику кількість смертей і поранень серед цивільного населення; депортація або переселення населення окупованої території; напади на об'єкти культурної та історичної спадщини, викрадення людей, обстріли гуманітарних місій, евакуаційних коридорів тощо.

Майбутнє покарання громадян російської федерації за військові злочини в Україні у 2014-2022 роках може бути реалізовано через: 1) національні суди України з подальшим формуванням відповідної практики Європейського суду з прав людини; 2) Міжнародний кримінальний суд; 3) Створення спеціального міжнародного трибуналу для України. В Україні існують достатні кримінальні процесуальні механізми для переслідування та ефективного покарання воєнних злочинців, але вони створюють різні, але цілком переборні перешкоди.

Зрозуміло, що кримінальні процесуальні аспекти цих та інших подібних справ можуть бути продовжені в Європейському суді з прав людини, що створює умови для створення окремого сегменту в судовій практиці цієї інституції, що, у свою чергу, впливає на кримінальну процесуальну політику Європейського Союзу. Зокрема, така можливість настання подій передбачена нормами Кримінального процесуального кодексу України [3].

Як проблему слід зазначити те, що процес професійного документування військових злочинів гальмується значним обсягом скоєних на сьогодні злочинів, поганою координацією зусиль слідчих органів, нестачею кваліфікованих кадрів та недосконалістю вітчизняного законодавства. Великий обсяг роботи на початку процесу документування військових злочинів створював труднощі

для українських державних структур. 23 травня 2022 року Солом'янський районний суд Києва виніс перший вирок щодо військових злочинів [1]. Російського військового Вадима Шишимаріна, обвинуваченого у вбивстві цивільного мешканця Сумської області засудили до довічного позбавлення волі [4]. Важливо, щоб процес покарання за вчинені військовими російської армії воєнні злочини не був зупинений або загальмований через зміну політичних тенденцій.

Отже, донедавна на території України не було практики розслідування військових злочинів, вчинених відносно цивільного населення. Сьогодні актуальним і важливим стає запит правоохоронних органів щодо розробки спеціалізованої методики розслідування окремих військових злочинів; використання системного підходу до матеріально-технічного забезпечення кримінального судочинства (організація забезпечення та управління ресурсами, зокрема, залучення особового складу, спеціального транспорту, криміналістичної техніки, спеціального одягу та допоміжних засобів, іншого обладнання); дослідження та впровадження передового зарубіжного досвіду та міжнародних стандартів використання судово-медичних знань у збиранні доказів військових злочинів, розширення практики створення спільних слідчих груп, залучення іноземних спеціалістів; розробка засад планування розслідування військових злочинів, оптимізація роботи з персональними, матеріальними, цифровими та документальними джерелами судової інформації; розробка алгоритмів дій у конкретних місцях (масштабні руйнування, масові вбивства, масові поховання тощо), що потребують спеціальних навичок та особливих форм взаємодії слідчих, експертів, криміналістів, судових медиків та інших спеціалістів.

Література:

1. Вирок Солом'янського районного суду міста Києва від 23.05.2022 р. у кримінальному провадженні № 1-кп/760/2024/22, справа № 760/5257/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104432094>.
2. Довічне ув'язнення: суд виніс вирок російському військовому Вадиму Шишимаріну. URL: <https://suspilne.media/242320-dovicne-uvaznenna-sud-vinis-virok-vadimu-sisimarinu/>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4652- VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Полонений росіянин отримав довічне за вбивство цивільного. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/23/7347972/>

*Гарбар Ольга Сергіївна,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Полуніна Лілія Валентинівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У зв'язку з активним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням фінансових операцій, проникненням транснаціональної злочинності в національні економіки проблема запобігання та протидії економічній злочинності набуває глобального характеру. Як система загроз фінансовим ринкам, зокрема національним, економічна злочинність стає проблемою національної економічної безпеки. Криміналізація економічних відносин постає як одна з основних загроз економічній безпеці України.

Фінансові розслідування використовуються як певний механізм аналітичного забезпечення економічної безпеки в системі заходів економічної політики, контролю та правоохоронних механізмів. Термін «фінансові розслідування» активно використовується міжнародними організаціями, створеними для боротьби з відмиванням грошей, зокрема FATF, CFATF та ін. Крім того, у розвинутих країнах загальноприйнятою практикою є проведення фінансового розслідування паралельно, наприклад, з

документуванням діяльності злочинних угруповань, які займаються збутом наркотиків (США). Це і норма, і алгоритм дій.

За останні роки опубліковано низку наукових статей вітчизняних учених, присвячених окремим аспектам зазначеної проблеми. Це насамперед статті С. І. Лепського «Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань» [1, с. 251], І. О. Гавриленко «Первинні слідчі дії при здійсненні фінансових розслідувань легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» [2, с. 18], Д. В. Долбнева «Особливості та результати фінансових розслідувань економічних злочинів на прикладі Західного регіону» [3, с. 292], С. І. Лепського «Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності» [4, с. 189], О. В. Кулініч «Методологічні засади фінансових розслідувань у сфері економіки» [5], Д. В. Долбнева «Особливості проведення та необхідність удосконалення фінансових розслідувань нецільового використання». бюджетних коштів в Україні» [6, с. 116], Л. В. Новікова «Глобалізація та транснаціональна економічна злочинність: проблеми сьогодення» та ін. [7, с. 26]. Певні дослідження, присвячені проблемам фінансових розслідувань здійснював С. С. Чернявський.

Виявлення, вивчення та фіксація ознак загроз економічній безпеці, а також систематизація економічних знань, переведення суб'єктів, які використовують фінансову інформацію у боротьбі зі злочинністю, на єдину методологічну основу, розробка спеціальних прикладних методів та фіксування фінансової складової окремих видів злочинів, представлення цих методів як загальних алгоритмів дій є найважливішим кроком у підвищенні ефективності правоохоронної системи. Для ефективного виявлення та розслідування економічних злочинів необхідний спеціалізований аналіз фінансової інформації, який здійснюється за спеціальною методикою, яка в розвинених країнах отримала назву «фінансові розслідування» [8].

Проте роль і завдання фінансових розслідувань суттєво різняться залежно від виду злочинної діяльності, що розслідується. Так, під час боротьби з проявами економічної злочинності та виявлення фактів фінансування тероризму чи екстремістської діяльності на основі аналізу наявної фінансової інформації в обліку банків, що обслуговують злочинні розрахунки, а також неузгодженості фінансових і товарних потоків суб'єктів господарювання, можна визначити закономірності руху фінансових ресурсів організованої злочинності. Слід зазначити, що тут фінансові розслідування особливо залежать від оперативно-розшукової інформації, а також використання баз даних, що містять фінансову інформацію. Без активного використання цих джерел виявлення потоків доходів, отриманих злочинним шляхом, буде неефективним.

Проте фінансові розслідування є надзвичайно складним видом розслідування. По-перше, для їх реалізації потрібен багаторічний досвід роботи у фінансовій сфері. По-друге, самостійними зусиллями жодне агентство не в змозі охопити широкий спектр інформації, необхідної для відстеження всіх фінансових операцій. По-третє, масштаби, різноманітність і нестабільність фінансового сектора ускладнюють фінансові розслідування. Фінансова складова злочинної діяльності належить до предмета фінансових розслідувань як особливого виду аналізу. Саме дослідження фінансової складової на основі відповідної методики, технології та організації роботи може суттєво допомогти правоохоронним органам під час розкриття та розслідування практично будь-якого злочину, пов'язаного з рухом фінансових ресурсів та слідів у вигляді фінансової інформації.

Наразі фінансові розслідування можуть проводити як уповноважені державні органи, так і приватні організації. Тобто суб'єктами фінансових розслідувань є як представники органів державної влади, так і суб'єкти приватного сектору економіки,

зокрема консалтингові компанії. Досить поширеною є така послуга, як форензіка, тобто виявлення та зниження ризиків шахрайства, протиправних дій та неетичної поведінки у сфері господарської діяльності [9, с.28].

У багатьох західних фірмах під час фінансових розслідувань, окрім іншого, проводять аудит комп'ютерних систем і забезпечують інформаційну безпеку. У сучасному суспільстві проведення фінансових розслідувань на державному рівні є одним із найважливіших завдань будь-якої країни, оскільки розвиток технологій має призвело до того, що організацію грошових потоків можна налагодити в будь-якій точці світу за допомогою комп'ютера та Інтернету. Основним завданням державних органів, які здійснюють фінансові розслідування, є забезпечення економічної безпеки держави, попередження, виявлення та попередження злочинів і адміністративних правопорушень, що вчиняються у сфері економіки, у тому числі корупційних правопорушень, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також правопорушення, пов'язані з корупцією тощо [9, с. 32].

Отже, фінансові розслідування є засобом виявлення та запобігання різноманітним зловживанням, пов'язаним з ухиленням від сплати податків, шахрайством, корупцією тощо. Метою застосування фінансових розслідувань є протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, оскільки а також незаконне виведення коштів за межі країни, що негативно впливає на економіку та порушує економічну безпеку держави.

Також у контексті розслідування фінансових злочинів окремого розгляду потребують питання, зокрема: визначення заходів оперативно-розшукового розкриття злочинів, організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, як а також використання експертних досліджень при розслідуванні фінансових злочинів. На нашу думку, це

сприятиме оптимізації діяльності оперативно-слідчих підрозділів з розкриття та розслідування фінансових злочинів.

Література:

1. Лепський С. І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна*. 2013. Вип. 1. С. 251-257.

2. Гавриленко І.О. Першочергові слідчі дії при здійсненні фінансових розслідувань легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та національної безпеки держави: збірник тез доповідей Міжнародної наукової Інтернет конференції молодих вчених. Тернопіль, 23 жовтня 2020 р. с. 18-26

3. Долбнева Д. В. Особливості та результати проведення фінансових розслідувань економічних злочинів на прикладі Західного регіону. *Бізнес Інформ*. 2019. №3. С. 292–301.

4. Лепський С. І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 189-194.

5. Кулініч О. В. Методологічні засади фінансових розслідувань економічної сфери. URL:

<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4243/1/10.pdf>

6. Долбнева Д. В. Особливості проведення та необхідність удосконалення фінансових розслідувань нецільового використання бюджетних коштів в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. Том 30 (69). № 6, 2019. С. 116-122.

7. Новікова Л. В. Глобалізація та транснаціональна економічна злочинність: питання сьогодення. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 26-30.

8. Хамига Ю.Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації. дис. ... доктора філософії. 081. Західноукраїнський національний університет МОН України, Тернопіль, 2020.

9. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: метод. рек. / С. С. Чернявський, О. С. Корнстін. В. А. Некрасов та інф- Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2017. 164 с.

***Борищенко Олег Олегович,**
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Державного податкового університету*

***Науковий керівник:**
Полуніна Лілія Валентинівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету*

ДЕЯКІ ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

У сучасних економічних реаліях дедалі гостріше постає питання наповнення як державних, так і місцевих бюджетів. Правові відносини у сфері формування їх доходної частини в основному стосуються бізнесу, оскільки безпосередньо залежать від сплати податків та інших визначених законодавством джерел доходів юридичними особами та фізичними особами. У цьому випадку реалізується зміст ст.67 Основного Закону України – Конституції, яка передбачає обов'язок усіх громадян сплачувати податки та збори від усіх видів діяльності: трудової, інтелектуальної, творчої та інших джерел доходів. А де є правова норма, там є механізм забезпечення її виконання.

Податковий контроль із боку держави, який проявляється у діяльності органів, що здійснюють контроль за податковим законодавством, багатосторонній. Основними завданнями, природно, є нагляд за своєчасною сплатою податків, правильністю та повнотою їх нарахування підконтрольними суб'єктами, дотримання вимог закону у проведенні касових та розрахункових операцій. Поряд із цим не менш важливою функцією є виявлення та припинення правопорушень у податковій сфері. Ухилення від сплати податків є чи не найрезонанснішим злочином нині, особливо коли питання стосується діяльності великих бізнес-структур.

Розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування передбачає насамперед з'ясування всіх компонентів створеної у цьому процесі злочинної інфраструктури, руху тіньових форм ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що призводить до криміналізації сфери оподаткування [1].

Найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією у кримінальному провадженні є допит, хід якого залежить від виду процесуальних та тактичних особливостей. Критеріями кваліфікації допиту є процесуальний статус допитуваного (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий тощо), послідовність процесуальних дій (основне, додаткове, повторне), спосіб отримання особою інформації (безпосереднє сприйняття та показання зі слів інших осіб), метод допиту (пряме надання інформації та в режимі відеоконференції) та інше. Планування допиту визначається насамперед складом кримінального правопорушення. Низький рівень розкриття кримінальних правопорушень потребує розробки рекомендацій щодо проведення допитів, оскільки доказова інформація формується та перевіряється переважно усно [2].

З точки зору загальних положень криміналістичної тактики допит, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, має три етапи. Перший етап допиту — підготовчий, на якому слідчий повинен вирішити організаційні питання та ретельно спланувати алгоритм

своїх подальших дій. Другий етап – робоча, тобто безпосередня процесуальна форма спілкування, змістом якої є отримання інформації, що стосується розслідуваної події. Останній, третій етап – завершальний, або етап аналізу та фіксації отриманих результатів.

Допит підозрюваного доцільно розпочати зі з'ясування ознак підприємства, в якому він працює, виду діяльності, коли воно створене, структура, підпорядкованість, засновники, орган управління, наглядова рада, хто є члени органів управління, з якими компаніями співпрацює, які результати діяльності, які фактори впливають на результативність показників діяльності.

Ефективність допиту визначається достовірністю показань і отриманих пояснень. При цьому достовірність не слід плутати з правдивістю, оскільки дані особою показання можуть бути суб'єктивно правдивими, але недостовірними. Підстави добросовісного надання неправдивих даних можуть бути різними, що потребує особливої уваги при оцінці показань, отриманих на допитах [3, с. 507-508]. Особливого значення це набуває при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері економіки, коли важко однозначно оцінити характер дій посадових осіб, які є свідками.

Один з ефективних тактичних прийомів, використовуваний слідчим під час допиту є оцінка висловлювання допитуваного. У цьому випадку слідчий аналізує інформацію, отриману від свідка, підозрюваного (обвинуваченого), і оцінює її з точки зору позиції достовірності та правдивості його показань. Цей тактичний прийом має зв'язок і впливає на застосування інших тактичних прийомів, особливо при подоланні позиції лжесвідка. Він використовується протягом усього розслідування. Для аналізу та оцінки доказів використовуються дані, отримані під час підготовки до допиту, інших слідчих та організаційних дій. Головною умовою при цьому має бути наявність внутрішньої узгодженості доказів. Застосування такого тактичного прийому сприяє виключенню недостовірних свідчень і

виявленню їх неправдивості чи невідповідності дійсному розвитку подій.

Наприклад, труднощі допиту головного бухгалтера та керівника підприємства з питань даної категорії виявляються в тому, що ці особи мають відповідні знання з бухгалтерського обліку, з особливостей підприємницької діяльності. Головний бухгалтер і керівник підприємства ознайомлені зі змістом акту перевірки документів, а тому знають, які докази є у розпорядженні слідчого. Наявність такої інформації дозволяє головному бухгалтеру, керівнику підприємства виробити відповідну захисну тактику з використанням «слабких місць» доказової бази.

Підсумовуючи зазначимо, що для досягнення позитивних результатів такої слідчої (розшукової) дії як допит, оцінка наявної інформації, детальний документальний аналіз діяльності суб'єкта господарювання, а також розгляд даних, що характеризують особу головного бухгалтера або керівника підприємства є вирішальними для отримання доказової інформації.

Література:

1. Шкута О. Методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.4.41>

2. Давченко Т. Тактика допит у кримінальних провадженнях доведення до банкрутства (ст. 219 КК України). URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/52.pdf>

3. Орленко Б. В. Правові проблеми попереднього договору оренди нерухомого майна: господарсько-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 54. Ужгород, 2019. 368 с.

Михалюк Аліна Костянтинівна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ННІ Економічної безпеки та митної справи
ПМПФ-19-1
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна
Професор кафедри фінансових розслідувань, к.ю.н., доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Враховуючи, що будь-які процеси, які відбуваються у світі зазвичай проходять стадії розвитку та вдосконалення, не виключенням є і тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій та заходи забезпечення кримінального провадження. Адже в умовах змін тенденцій злочинності, в прогресивності злочинців, які вдосконалюють свої методи підготовки, вчинення та маскуванню певного кримінального правопорушення постає питання щодо реакції держави у відповідь таким змінам злочинного світу та відповідно проведення вдосконалення законодавчої бази, зокрема питань тактики проведення окремих слідчих та заходів забезпечення кримінального провадження.

В першу чергу, слід зауважити, що тактика в юридичній літературі охоплює система наукових положень на основі яких розроблені практичні рекомендації з організації та планування досудового розслідування, судового розгляду, визначення рекомендацій для осіб, що здійснюють кримінальне провадження, прийомів проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, збирання

та оцінку доказів [4, с. 80;5, с.95].

При цьому, слід наголосити, що проведення слідчих (розшукових) дій виступає одним із важливих елементів проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, регламентація яких безпосередньо відображена в нормативно-правових актах, зокрема Кримінальному процесуальному кодексі України та відповідних відомчих інструкціях [2].

Крім того, варто враховувати, що вибір методів, якими оперує криміналістична тактика, залежить від особливостей конкретного кримінального правопорушення, слідчої ситуації, обсягу інформації, яка наявна в матеріалах кримінального провадження, професійних навичок слідчого.

Так, варто зауважити, що за період дії воєнного стану перелік кримінальних правопорушень передбачених Кримінальним кодексом України збільшився, а саме додалися такі статті, як: ст. 111⁻¹, яка передбачає відповідальність за колабораційну діяльність; ст. 111⁻² – пособництво державі-агресору та ст. 114⁻² – несанкціоноване поширення інформації певної інформації вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [1].

Відповідно є необхідність розроблені методик розслідування таких кримінальних правопорушень та власне тактики проведення окремих слідчих дій в рамках зазначених статей КК України. До прикладу, постає питання, яким чином мають відбуватись слідчі розшукові дії на тимчасово окупованих територіях у разі якщо докази, які мають вагоме значення в відповідному кримінальному провадженні можуть бути знищені, а зібраних доказів недостатньо або чи можливо проводити обшук за таких обставин та в таких кримінальних правопорушеннях. Тобто мають бути вдосконалені вже наявні тактики проведення окремих слідчих розшукових дій з урахуванням реалій сьогодення та нових кримінальних правопорушень передбачених КК України.

Крім того, враховуючи також і зміни, які відбулись в Кримінально-процесуальному кодексі України варто також

розглянути питання вдосконалення заходів забезпечення кримінального провадження, які використовуються з метою досягнення дієвості відповідного провадження [2; 3, с.67].

Відповідно забезпечення кримінального провадження включають значну кількість заходів, зокрема: виклики відповідним суб'єктом; накладення грошового стягнення; тимчасовий доступ до речей і документів;

тимчасове вилучення майна; затримання особи; запобіжні заходи та ін. [2].

Зокрема варто наголосити, що питання виклику та повісток було вдосконалено з урахуванням дії воєнного часу, а також розширеного суб'єктного складу, зокрема повістки про виклик підозрюваного, який був переданий для обміну як військовополоненого, публікуються в ЗМІ загальнодержавної дії та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора [2]. Деякі аспекти тимчасового доступу до речей і документів, вилучення майна, арешту майна, затримання особи також були змінені, що в свою чергу свідчить про реакцію на виклики сьогодення.

Таким чином, внесені зміни у законодавство свідчать про реакцію на події, що розгортаються в державі, однак на ряду з цим вони вимагають і вироблення теоретичних рекомендацій, зокрема тактики проведення окремих слідчих розшукових дій та заходів забезпечення кримінального провадження враховуючи наявні зміни та кримінальні правопорушення передбачені КК України.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3862> (дата звернення: 12.10.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18.04.2010 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.10.2022).
3. Рогатюк І. В. Удосконалення тактики дій сторони обвинувачення та захисту під час проведення тимчасового доступу до речей і документів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. С.66 –73.
4. Синоверська Т.І. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Юридична психологія*. 2020. С. 80–86.
5. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Шевчук В.М. Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального процесу. 2021. С. 92 – 102.

Романенко Олександр Віталійович,
*студент 4 курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Михайлов Володимир Олександрович,
*старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м.Київ Україна*

МЕТОДИ OSINT ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування щодо прав людини все більше покладаються на розвідку з відкритих джерел (OSINT) для виявлення, документування та перевірки кримінальних правопорушень у сфері прав людини. Відкриті джерела загальнодоступні публікації у Facebook, відео на YouTube і твіти, Telegram-канали , надають важливу інформацію про порушення прав людини та винних. "Технології можуть допомогти нам побачити те, що далеко, неясно і неймовірно, і послужити конкретним доказом порушень прав людини і норм міжнародного права, - сказала Верховний комісар ООН з прав людини. І в міру технологічного прогресу з'являються все нові шляхи використання цих засобів для захисту і заохочення прав людини". [1] Актуальності дана тема набуває в умовах ведення війни на території України. Технологія OSINT прориває інформаційний туман та відкриває кричущі факти воєнних злочинів, вчинених агресором.

Розвідка на основі відкритих джерел (Open source intelligence, OSINT) – це технологія добування військової, політичної, економічної та іншої інформації з відкритих джерел.

Такі джерела витоку інформації можна використовувати для підтримки судового переслідування за порушення прав людини та виявлення воєнних злочинів. Наприклад, журналісти за допомогою відкритих джерел, зокрема фото, відео, постів у соцмережах, супутникових знімків, мап, досліджують і документують те, які злочини скоюють російські війська в Україні, аби це могло стати у майбутньому джерелом доказів у судах. Так було доведено безпосередню відповідальність російських військових до воєнних злочинів у Бучі й інших містах.

Коли російські війська відступили з Київської області, вони намагались приховати та заперечити заподіяну шкоду та вбивства. Американська компанія Maxar Technologies, яка займається супутниковим зніманням Землі, надала знімки тіл, виявлених у Бучі до виходу росіян з території міста. На знімках було видно, що тіла лежать на тих самих місцях, де їх пізніше знайшли українські військові. [2] Також журналісти Bellingcat з 24 лютого 2022 регулярно збирають підтвержені дані про загибель мирного населення, руйнування/пошкодження цивільної території та інфраструктури. [3] Bellingcat відстежує використання у війні касетних боєприпасів. Ця зброя заборонена багатьма державами, оскільки заподіює жертвам значні страждання. [2]

Однак, проблема полягає в тому, що журналістські відео не можуть бути доказами у суді. Відповідні фото, відео, веб-сторінки потрібно належним чином задокументувати, використовуючи відповідні стандарти. Для цього звісно існують міжнародні практики, як, наприклад, «протокол Берклі»

«Протокол Берклі» – рекомендаційний документ, який у 2020 році представили Центр прав людини Університету Берклі в Каліфорнії та Офіс Верховного комісара ООН з прав людини. Він окреслює мінімальні стандарти для пошуку, збирання, зберігання, перевірки та аналізу відкритих джерел, і може слугувати практичним посібником для адвокатів, журналістів та дослідників. Закріплені

стандарти є основою будь-якого OSINT-проекту, тобто розвідки на основі відкритих джерел. [4] «Протокол Берклі» містить інформацію про методи та процедури збирання, аналізу та зберігання відкритих даних, потребу визначення правової рамки розслідування та рекомендації до нього, а також безпекові застереження для розслідувачів, постраждалих, активістів та журналістів, які ризикують для документування злочинів та порушень.

Суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду України прокоментував питання застосування OSINT: “Я не бачу ніяких теоретичних проблем із використанням такого роду доказів. Але я не вважаю, що це докази у класичному розумінні. Це благо для правосуддя — додаткове джерело інформації, яке будь-якому суду важливо отримати, і бажано”. [5] Слід зазначити, що з точки зору роботи правоохоронних органів, такі джерела можуть слугувати додатковою доказовою базою та надаватимуть слідчим ширше уявлення про осіб або події. З іншого боку, таким особам варто досить уважно перевіряти інформацію з відкритих джерел, оскільки вона може бути неправдивою, неточною або хибною, тому важливо їх так само ретельно перевіряти, як і інші докази.

Звісно, що при ретельній перевірці правоохоронні органи витратимуть більше часу на досудове розслідування, а суди відповідно, на судовий розгляд, оскільки потенційно можуть існувати сотні тисяч фотографій, відео та публікацій, які мають бути перевірені та дослідженні всіма сторонами процесу. Вирішенням цієї проблеми може бути практичне застосування Національного стандарту України “Інформаційні технології. Методи захисту. Наставни для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів”, який прямо стосується цифрових доказів у відкритих джерелах, а також цифрових даних на конкретних пристроях.

Однак інститут електронних доказів в Кримінально-процесуальному кодексі України не деталізований та не

врегульований на достатньому рівні, саме тому питання внесення відповідних змін до КПК України є нагальним, в тому числі щодо чіткого визначення поняття та видів електронних доказів, а також доповнення переліку процесуальних джерел доказів, і розмежування поняття електронного документа як офіційного документа та інших документів, які подаються в електронній формі.

Також, існує проблема систематизації та обліку отриманих в результаті пошуку джерел доказів військових злочинів. Вирішенням цієї проблеми може бути створення офіційної Єдиної міжнародної системи накопичення інформації про воєнні злочини, геноциди, масові вбивства, в якій українські та міжнародні розслідувачі могли накопичувати інформацію про факти і обставини, і яку згодом могли використати правоохоронці для розслідування і розкриття таких правопорушень.

Підсумовуючи, слід вказати, що технології в сучасних умовах виступають інструментом досягнення справедливості, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. “В мережі інтернет накопичилась велика кількість інформації, яку можна використовувати при розслідуванні злочинів, у тому числі воєнних, зборі інформації про особу злочинця та вивченню цифрових слідів”. [6, 98] OSINT-технологія передбачає пошук військової, політичної, суспільно-значущої інформації, її реєстрацію, облік та аналіз, зберігання і розповсюдження, забезпечення безпеки інформації та презентацію результатів досліджень. Початкова інформація із відкритих джерел після її аналітичної переробки може стати джерелами доказів у суді. Сукупність всіх зібраних даних – фотографій знищених міст, братських могил, реальних обставин знищення російської техніки – допоможе після закінчення війни оцінити масштаб злочинів, скоєних державою-агресором.

Література:

1. The Berkeley Protocol on Open Source Investigations
URL: <https://matrix.berkeley.edu/research-article/berkeley-protocol-open-source-investigations/> Дата звернення (06.10.2022)
2. Що таке OSINT і як він допоміг викрити вбивства у Бучі URL: <https://explainer.ua/shho-take-osint-i-yak-vin-dopomig-vikriti-vbivstva-u-buchi/> Дата звернення (06.10.2022)
3. Технологія OSINT: як відкриті джерела допомагають медійникам URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/tehnologii-osint-yak-vidkriti-dzherela-dopomagayut-mediynikam/> Дата звернення (10.10.2022)
4. Протокол Берклі: Як Відкриті Джерела Допомагають Притягнути Росію До Відповідальності Url: <https://cedem.org.ua/news/protokol-berkli/> Дата звернення (16.10.2022)
5. Війна та правосуддя: як слідчим ефективно використовувати OSINT URL: <https://mipl.org.ua/vijna-ta-pravosuddya-yak-slidchim-efektivno-vikoristovuvati-osint-ta-shho-robiti-iz-rishennyami-sudiv-na-neridkontrolnix-teritoriyax> Дата звернення (11.10.2022)
6. Михайлов В.О Питання використання методів OSINT у криміналістиці [Електронний ресурс] / О.В Михайлов // Dictum factum. – 2019 - № 1 (9). – С. 97-104 – Режим доступу: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/186/163>

Михайлов В. О.

*старший викладач кафедри правосуддя юридичного факультету
Інституту управління та технологій Державного університету
інфраструктури та технологій*

СУЧАСНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У роки Першої світової війни система експертних установ була практично зруйнована. Після жовтня 1917 р. в радянській державі практика розкриття злочинів потребувала застосування наукових методів роботи з речовими доказами. В Україні були розроблені та введені в дію нові закони, у тому числі – з процесуального судочинства, проведена судова реформа, створені прокуратура, адвокатура, нотаріат. Уживалися практичні заходи із удосконалення й підвищення якості розслідування злочинів, зокрема шляхом застосування науково-технічних засобів. Одночасно вдосконалювалася нормативна регламентація використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів. Кримінально-процесуальне законодавство радянської держави відмовилося від терміна «обізнані особи», прийнятого судовими статутами Російської імперії 1864 р., і ввело загальноновизнаний у юридичній літературі термін «експерт»

Стаття 24 Закону України «Про судову експертизу» [2] закріплює засади міжнародного наукового співробітництва в галузі судової експертизи. Спеціалізовані установи та відомчі служби, що виконують судові експертизи, користуються правом установлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз. На сьогодні норми цієї статті Закону досить активно реалізуються в науково-практичній діяльності судово-експертних установ. На початку 90-х рр. ХХ ст. після розпаду СРСР спостерігалися процеси гальмування розвитку системи судово-експертних установ в аспекті

планування наукової тематики, організаційної роботи науково-дослідних установ судових експертиз, підготовки кадрів тощо, тобто тих сторін судово-експертної діяльності, які раніше були ланками єдиної системи. Це стало певним чинником для сповільнення розвитку науки судової експертизи. Із плином часу в процесі розбудови незалежної держави на базі вироблення нових і вдосконалення існуючих норм регулювання судово-експертної діяльності в Україні активізувалися й творчі процеси, що, у першу чергу, відобразилося на стані міжнародного наукового співробітництва в галузі судової експертизи, а саме: стали відновлюватися міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводяться спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, відновився й обмін стажистами, науковою інформацією та друкowanими виданнями.

У сучасному світі проходять процеси глобалізації, Україна приймає Європейські принципи, норми та стандарти. Але реформи які стосуються адміністративно правового регулювання судово експертної діяльності в Україні, просуваються дуже повільно, інколи гальмуються із за відсутності політичного вектору, законодавчої ініціативи та впливу керівників міністерств, відомств та науково-дослідних інститутів, які не бажають позбуватися влади, впливу та корупційної складової на судово-експертне забезпечення.

Не зважаючи на те, що споживачами послуг судово експертних установ переважно є громадяни, слідчі, прокурори, судді та адвокати більшу частина представників цих еліт влаштовує існуюча бюрократично керована система судової експертизи в Україні, завдяки якій можна завжди домовитись та затягнути або прискорити строки виконання, скористатися недосконалістю методики проведення експертизи чи адміністративним впливом на умовно незалежних судових експертів. Тому висновки українських судових експертів не сприймаються як належне джерело доказів у більшості країн цивілізованого світу.

Не встигає за новими явищами світу та сучасними досягненнями науки та техніки і система впровадження методики дослідження, сучасне життя настільки різноманітне, що неможливо передбачити в якій галузі спеціальних знань необхідні будуть фахівці для вирішення того чи іншого питання у судовому процесі. Навіть залишена законодавцем лазівка, яка давала можливість раніше суду вдаватися до послуг неатестованого експерта, в світлі останньої редакції Закону України «Про судову експертизу» також блокується, так як частина 3 статті 7 цього закону закріплює вимогу обов'язкової атестації та реєстрації використовуваних при проведенні експертизи методик.

Звичайно таку ситуацію міг виправити інститут спеціалістів – осіб з освітою та знаннями у відповідній галузі і висновок яких використовувався у судових процесах до прийняття Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012, який статтею 71 звужив поняття спеціаліста у кримінальному провадженні як особи, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. А стаття 360 цього кодексу «Консультації та роз'яснення спеціаліста», не передбачає такого джерела доказів, як висновок спеціаліста, який складений правилами та методичними рекомендаціями, що до написання судових експертиз, а обмежує спеціаліста тим, що під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Тому у судовій практиці висновки спеціаліста, судді беруть лише до уваги і не можуть його сприймати як окреме джерело доказів, так як відповідно до частини 2 ст. 84 КПК процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Ключовою проблемою судово-експертної галузі є дискримінаційне положення, у якому знаходяться, так звані,

недержавні експерти, які сьогодні існують «не завдяки, а всупереч» чинному законодавству України, створюючи багато незручностей існуючій монопольній державній експертизі.

Завдяки відвертій дискримінації з боку держави, насамперед Міністерства юстиції, недержавна судова експертиза так і не змогла стати інструментом конкуренції знань та досвіду, без чого не може бути розвитку будь якої наукової галузі. Прикладом такої державної дискримінації є з нормативні акти безпосередньо Міністерства юстиції, зокрема, наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів».

Не маючи конкуренції, державні експертні установи поступово перетворились у монопольних володарів істини, що аж ніяк не сприяє забезпеченню якості та об'єктивності їх роботи. У зв'язку з тим, що керівників державних інститутів судових експертиз призначають, а не вибирають на посади на об'єктивних незалежних конкурсах, в багатьох випадках їх професійність залишає бажати кращого. Це стосується і сучасного підходу до підготовки судових експертів, яка покладається на інститути судових експертиз з практикою, що в них будь яку людину зроблять судовим експертом, незважаючи на ділові та професійні якості.

Також важливим є питання контролю та відповідальності судових експертів за підписані ними експертизи. Доцільним було б створення саморегулюючої громадської організації судових експертів на зразок адвокатських асоціацій. А для запобігання випадкам «корпоративної солідарності» необхідно залучати до управління такої організації практикуючих адвокатів та суддів, науковців відповідних галузей.

Закон України, якій діє сьогодні був прийнятий ще в 1994 році та на сьогодні значна частина його положень потребує суттєвого оновлення, встановлення нових підходів до здійснення судово-експертної діяльності, що обумовлено міжнародним досвідом нормативно-правового регулювання такої діяльності та практикою проведення судових експертиз, а також практикою діяльності судово-

експертних установ. Необхідність прийняття нового закону про судово-експертну діяльність обумовлена також низкою змін на державному рівні, зокрема, проведенням судової реформи, в рамках якої судова експертиза є невід'ємною складовою судової системи. Також варто врегулювати питання проведення рецензування висновку експерта, та зазначити більш чітко визначення статусу, прав та обов'язків судових експертів, судово-експертних установ та їх керівників.

Література:

1. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
4. Сегай М.Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А. П. Заєць, М. Л. Цимбал [та ін.]. – Х. : Право, 2003. – Вип. 3. – 592 с.
5. URL: http://onovlenakraina.com/blog_view_37

*Братченко Анастасія Юрїївна,
Державний університет інфраструктури та технологій, Київ*

*Науковий керівник:
Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури та технологій*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Перш за все варто зазначити, що здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану передбачає суттєве збільшення процесуальних можливостей сторони обвинувачення та спрощення ряду процедур.

Кримінальне провадження-це врегульована нормами кримінально процесуального права діяльність органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді і суду з метою розкриття кримінальних правопорушень, притягнення до відповідальності винних та недопущення покарання невинних[1, с.536].

На сьогоднішній день, згідно зі ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану спрощує певні процесуальні процедури, що значно підвищує процесуальні можливості сторони обвинувачення [2].

Так, якщо в прокурора та слідчого немає можливості внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, їм дозволено оформити рішення про відкриття досудового розслідування постановою, після чого, відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості. За неможливості виконання слідчим суддею своїх повноважень – керівник прокуратури має право обирати запобіжний захід. Однак, процесуальний порядок застосування

запобіжного заходу залишається в тому ж порядку, але тепер прокурор та слідчий, за погодженням прокурора, надають клопотання до керівника прокуратури, замість слідчого судді.

Варто зазначити, що керівнику прокуратури представлено право обирати запобіжний захід у випадку відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень. Зокрема, керівник прокуратури може самостійно обирати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб стосовно особи, яка підозрюється у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи. Рішенню керівника прокуратури має передувати складання прокурором або слідчим, за погодженням прокурора, відповідного клопотання. Рішення керівника прокурора про обрання запобіжного заходу має бути мотивованим та відповідати загальним нормам кримінального законодавства щодо обрання запобіжних заходів.

Статтею 615 КПК України зазначається, що керівнику прокуратури надається право вирішувати питання, що стосуються здійснення приводу; тимчасового доступу до речей та документів; арешту майна; дозволу на затримання з метою приводу; надання дозволу на проникнення до житла чи іншого володіння особи; надання дозволу на обшук; відібрання зразків з речей і документів; дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії; на продовження строку досудового розслідування. Такі рішення ініціюються прокурором або слідчим в загальному порядку та оформлюються постановою керівника прокуратури[2].

Завершені досудовим розслідуванням кримінальні провадження підлягають зупиненню, у випадку, коли звернення до суду з обвинувальним актом неможливе. Як тільки обставини, які перешкоджали зверненню з обвинувальним актом відпали, строк

підлягає поновленню. Рішення про зупинення строку досудового розслідування та його поновлення приймає прокурор. Рішення, які були прийняті керівником прокуратури щодо тримання під вартою та подовження строків тримання під вартою, в умовах воєнного стану майже неможливо, оскільки це зумовлено тим, що скарги на рішення керівника прокуратури розглядаються судом у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення, після забезпечення його функціонування в іншій місцевості або найбільш територіально наближеним до нього судом. В умовах воєнного стану письмове повідомлення про підозру має бути вручено затриманій особі упродовж сімдесяти двох годин з моменту її затримання, але якщо протягом вказаного періоду підозра не оголошується, затримана особа підлягає негайному звільненню[3, с.163-166].

Слід звернути увагу на те, що кримінальні провадження, які були розпочаті до введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану, проведення антитерористичної операції чи здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ та/або інших держав проти України, та в яких жодній особі не було повідомлено про підозру, до строку досудового розслідування не зараховується строк від дати введення до дати скасування або закінчення відповідного стану або заходів.

Під час дії воєнного стану на території України тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пунктах 2, 5, 7, 8 частини першої статті 162 КПК, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури. Нагадаємо, що ст.162 КПК України визначає перелік охоронюваної законом таємниці, яка може міститись в речах та документах[2].

З вищеведеного можна дійти висновку, що прокурор та керівник прокуратури, в умовах воєнного стану, наділені винятковими правами у здійсненні кримінального провадження. При

цьому механізм реалізації надання згоди на проведення процесуальних дій потребують вдосконалення шляхом внесення змін до кримінального процесуального законодавства.

Література:

1. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. *Кримінальний процес України: Підручник*. — К.: Либідь, 1999. — 536 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012. Офіційний сайт Верховної ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Te> (дата звернення: 16.10.2022)
3. Харечко Н.В. Актуальні проблеми досудового розслідування. К.: Нац. акад. внутр. Справ, 2015. С. 163-166.

*Фелон Ірина Василівна,
Державний університет інфраструктури та технологій, Київ*

*Науковий керівник:
Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри.
Державного університету інфраструктури та технологій*

РОБОТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВИЯВЛЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Сьогодні в Україні надзвичайно складна ситуація, в країні ведений воєнний стан. Російське вторгнення в Україну 2022 року — відкритий воєнний напад РФ за підтримки Білорусі на Україну, початий о 3:40 24 лютого 2022 року. Вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаною Росією 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати. У ЗМІ та документах російське вторгнення в Україну 2022 року розглядають як агресивну війну Росії проти України.

Завдяки опору та протидії української армії, спротиву сил самооборони та правоохоронних органів вже в перші дні агресії російської армії, окупанти зазнали великих втрат у живій силі і техніці. Аналізуючи нинішню історію, за оцінками України, Росія в усіх війнах, які вона розпочинала та вела, ще в своїй історії ніколи не зазнавала навіть приблизно таких величезних втрат за такий короткий термін часу, як зараз [1, с.42]. За формулюванням західної розвідки, Росія спіткнула сильніший, аніж очікували, опір, який призвів до матеріально-технічних проблеми для її військ, а саме: нестачу пального, продовольства, боєприпасів та підрив бойового духу нападників. Швидке реагування на ситуацію яка сталася на території України та об'єднання країн світу для допомоги Україні, а також запровадження інтенсивних санкцій проти Росії, стало несподіваним ударом для країни-агресора.

З першого дня вторгнення Росія порушує правила ведення війни і масово чинить воєнні злочини. Окрім того, російська влада веде інформаційну війну та застосовує пропаганду. Президент Зеленський оголосив воєнний стан і розірвання дипломатичних відносин із Росією.

Відкрита збройна російська агресія проти України порушує статут ООН і являється злочином агресії відповідно до міжнародного кримінального права, злочин агресії може переслідуватися відповідно до універсальної юрисдикції. Станом на початок квітня було зафіксовано 1200 випадків воєнних злочинів російських військ тільки на Київщині після її звільнення. Супутникові знімки підтверджують вчинення злочинів силами РФ саме під час окупації. Від початку відкритої російської агресії проти України зафіксовано численні випадки руйнувань житлової інфраструктури, вбивств мирних жителів та мародерства з боку російських військовиків на захопленій українській території. Внаслідок обстрілів населених пунктів в Україні російські війська зруйнували велику кількість пам'яток архітектури та храмів. Станом на 15 березня 2022 року було зафіксовано що російський агресор вже знищив в Україні 3500 об'єктів інфраструктури, та також 230 об'єктів транспортної інфраструктури, 165 об'єктів життєзабезпечення населення, таких як електропідстанції та газопроводи — повністю або частково зруйновані. [3]

Поліція працює єдиним механізмом з іншими правоохоронними органами, щоб протидіяти будь-яким спробам дестабілізувати ситуацію в країні. Під час воєнного стану правоохоронні органи працюють в посиленому режимі, ситуаційні центри переведено на посилений варіант несення служби. Цілодобово здійснюється збір та узагальнення інформації. Поліція забезпечує патрулювання вулиць, перевірку документів у підозрілих осіб, а в разі потреби має право проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян. А також під час воєнного стану в Україні поліція здійснює перевірку магазинів на продаж гуманітарної допомоги, яку категорично заборонено продавати.

Також, в умовах воєнного стану в Україні був запроваджений особливий безпековий режим. В країні діє комендантська година й встановлені блокпости, де транспортні засобами пропускають представники тероборони, нацгвардійці та офіцери поліції. Силовики здійснюють перевірку документів водіїв та пасажирів.

На сьогоднішній час були зафіксовані такі воєнні злочини зі сторони ворога як:

- факти поранення/загибелі цивільних осіб внаслідок застосування зброї окупантом;
- факти фізичного насилля, позбавлення волі цивільного населення окупантом;
- насилля щодо медичного персоналу, пошкодження медичного транспорту, лікарень, обладнання;
- відмова чи позбавлення доступу до медичної допомоги.
- насильство щодо духовенства, пошкодження/знищення культових споруд (храмів, мечетей, синагог тощо);
- розташування та використання військової техніки, ведення бойових дій окупантом в житлових кварталах міста;
- пошкодження об'єктів цивільної інфраструктури;
- використання окупантом цивільного одягу, однострою ЗСУ, емблем гуманітарних та медичних установ;
- використання цивільної інфраструктури з воєнною метою під прикриттям цивільних;
- захоплення майна, пограбування.[2]

Верховною Радою прийняти законопроект № 7147 з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану.

Законопроектом № 7147 доповнено статтю 23 Закону України «Про Національну поліцію» новими пунктами та наділено поліцію повноваженнями, необхідними для виконання покладених на неї завдань, у тому числі в умовах воєнного стану. Зокрема, доповнення стосуються питань взаємодії органів і підрозділів Національної поліції з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними особами державної форми власності, у тому числі щодо військовополонених, забезпечення конвоювання та утримання затриманих осіб, розмінування та допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт, а також представництва в Міжнародній організації кримінальної поліції - Інтерполі.

Крім того, передбачені Законопроектом № 7147 зміни також спрямовані на врегулювання питання збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, а також розширення переліку підстав для зупинки поліцейським транспортного засобу та його перевірки, а також перевірки водія та пасажирів.

Законопроектом № 7147 доповнений Дисциплінарний статут Національної поліції України новим розділом, який визначає особливості проведення в Національній поліції службового розслідування в період дії воєнного стану.

Отже, правоохоронні органи України працюватимуть у цілодобовому режимі, і здійснюватимуть обмін інформацією та координацію з Генеральним штабом Збройних сил України, Службою безпеки України, Службою зовнішньої розвідки України, головним управлінням розвідки Міністерства оборони, Управління державної охорони та Держспецзв'язку. Відзначається, що особовий склад підрозділів МВС перевели в посилений режим несення служби. Під час дії воєнного стану МВС та підпорядковані йому структури здійснюватимуть свої безпосередні повноваження. Зокрема, структури будуть в межах своєї компетенції брати участь у впровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, відповідно до вимог чинного законодавства.

Література:

1. Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. А. М. Сиротенка. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. – 176 с.
2. <https://warcrimes.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2022)
3. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220378.html> (дата звернення: 08.04.2022)

*Амеліна А. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінальних
розслідувань
Державний податковий університет
(м. Ірпінь, Україна)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ

Одним із чинників, що забезпечують швидке і повне розкриття кримінальних правопорушень є об'єднання зусиль і можливостей слідчих із спеціалістами. Об'єднання зусиль не підпорядкованих органів здійснюється в процесі їх взаємодії, на будь-якому етапі досудового провадження і може здійснюватися як у процесуальній так і непроцесуальній формі.

Розглянемо використання спеціальних знань на прикладі проведення такої слідчої (розшукової) дії, як огляд. Огляд проводиться слідчим, прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 237 КПК України)[1].

Досягнення результатів при розслідуванні кримінальних правопорушень, можливе лише при проведенні своєчасного і в повному обсязі слідчого огляду та вилучення документів. Характерною особливістю даної категорії кримінальних правопорушень є те, що особи, які їх вчиняють, вимушені використовувати різного роду документи. Документи по цій категорії кримінальних проваджень можуть виступати і процесуальними джерелами доказів, і речовими доказами.

Проведення слідчого огляду документів у матеріалах кримінального провадження щодо ухилення від сплати податків дозволяє визначити: 1) осіб, які брали участь у складанні документів і в безпосередньому здійсненні фінансово-господарських операцій; 2) зміст і характер виконаних фінансово-господарських операцій; 3) перелік документів, за допомогою яких можлива перевірка фактичного змісту фінансово- господарської операції; 4) перелік документів, які підлягають вилученню; 5) суб'єктів підприємництва, у яких необхідно провести обшук; 6) необхідні експертні дослідження [2, с. 196].

При огляді документів, за необхідності, слід використовувати допомогу спеціаліста, що значно підвищує ефективність проведення даної слідчої (розшукової) дії. Участь спеціаліста дає змогу виявити й зафіксувати ознаки підроблення документів, внесення змін до окремих його частин тощо[3, с. 281].

Крім того, спеціаліст під керівництвом слідчого при безпосередньому огляді бухгалтерських документів, різного обладнання, технічних приладів може виявляти суттєві порушення та матеріальні сліди кримінального правопорушення, які можуть мати важливе значення у матеріалах кримінального провадження[4, с. 79]. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить про те, що під час розслідування кримінальних правопорушень слід залучати і інших спеціалістів, наприклад товарознавців та ревізорів[5, с. 165]. Цілком слушною є думка Н. Я. Дондик про те, що спеціаліст-бухгалтер може повідомити слідчому нові, мало або зовсім невідомі

йому відомості, які мають суттєве значення для подальшого розслідування, лише за безпосередньою участі у слідчих (розшукових) діях. Зіставлення неофіційних записів взаєморозрахунків з порівнювальними відомостями, актами інвентаризації, зведеними звітами, іншими бухгалтерськими документами може допомогти слідчому точніше встановити розміри матеріального збитку і правильно розмежувати матеріальну відповідальність окремих осіб[6, с. 66].

Враховуючи те, що при вчиненні кримінальних правопорушень зовнішні ознаки як правило відсутні, їх можна виявити лише за допомогою спеціальних методів дослідження – перевірки чи експертизи. В. В. Лисенко зазначає, що слідчий огляд документів має спрямування на встановлення: зовнішніх ознак (реквізитів) змісту документів, особливостей механізму його виготовлення; ознак інтелектуальної та матеріальної підробки документів; ознак, які характеризують особу автора чи виконавця документа; переліку документів, які підлягають вилученню; необхідних матеріалів для проведення експертних досліджень [7, с. 202-203].

Прикладом безпосередньої практичної діяльності спеціаліста при провадженні слідчих (розшукових) дій є коли спеціаліст під керівництвом слідчого при безпосередньому огляді бухгалтерських документів, різного обладнання, технічних приладів може виявити суттєві порушення та матеріальні сліди кримінального правопорушення[4, с. 79].

Отже, участь спеціаліста у проведенні огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є дуже важливою. Оскільки, по-перше, у більшості випадків спеціаліст надає консультативну (довідкову) допомогу слідчому, яка виражається у усних роз'ясненнях, порадах, довідках зі спеціальних питань, зокрема, щодо визначення доцільності й послідовності огляду документів, обґрунтування припущень про належність певних документів до обставин кримінального правопорушення; по-друге, спеціаліст може надавати методичну

допомогу тобто надання слідчому методик щодо проведення огляду; по-треє, спеціаліст допомагає слідчому виявити, закріпити, вилучити та оглянути документи.

Література:

1. Кримінальний-процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90-91 (дата звернення: 15.10.2022 р.).

2. Лисенко В. В., Задорожний О. С., Дзісяк О. П. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування: монографія. К.: Істина, 2008. 216 с.

3. Тимофєєва Н. В. Участь спеціаліста в огляді документів під час розслідування злочинів проти безпеки виробництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. №1(102). С. 278-286.

4. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія. К.: Національна академія внутрішніх справ України. 2002. 196 с.

5. Бідняк Г.С. Участь спеціаліста у проведенні огляду документів під час розслідування шахрайств. *Криміналістичний вісник*. № 1(25). 2016. С. 162- 166.

6. Дондик Н. Я. Спеціальні бухгалтерські знання та їх застосування під час розкриття та розслідування бухгалтерських злочинів: монографія. К.: Атіка. 2007. 144 с.

7. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції: (Теорія та практика): [монографія]. К.: Логос, 2004. 324 с.

Садовий Ростислав Олександрович
курсант 4 курсу
навчально-наукового інституту
з права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет
внутрішніх справ

Корогод Світлана Володимирівна
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний
університет
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Виконання службових обов'язків працівниками органів і установ виконання покарань пов'язано з реальною загрозою для їх життя та здоров'я. Загострення криміногенних обставин, масові безпорядки та буйства вимагають від працівників пенітенціарної установи широкого використання у своїй діяльності заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї. Такі заходи та засоби дозволяють, по-перше, максимально захистити особовий склад колонії від неправомірних дій засуджених, по-друге, швидко і ефективно припинити активний опір правопорушників і прийняти до них передбачені законом міри з метою захисту життя, здоров'я. Тому дуже важливо для кожного працівника установи виконання покарань знати тактико-технічні характеристики, особливості експлуатації,

правила, прийоми та методику застосування заходів фізичного впливу та зброї.

Спеціальні засоби слід розділити на такі групи: засоби індивідуального захисту, засоби активної оборони, засоби забезпечення спеціальних операцій. Засоби індивідуального захисту (пасивні засоби захисту) служать для забезпечення безпеки особового складу. До їх групи належать захисні жилети, (бронежилети), захисні каски та шоломи, засоби захисту кінцівок, протиударні щити. Засоби активної оборони служать для впливу на нападника з метою тимчасово позбавити його здатності до активних дій. В цю групу входять сльозоточиві речовини, резинові кийки, наручники, службові собаки, гамівна сорочка. Засоби забезпечення спеціальних операцій служать для вирішення, насамперед, задач, які виникають в колоніях: захват заручників, тероризм. До цієї групи слід віднести водомети, бронемашини, засоби активного (подразнюючого, сльозоточивого) впливу на особу, яка вчиняє злочинні дії, світлозвукові засоби психофізіологічного та відволікаючого впливу, засоби руйнування перешкод. Для припинення протиправних дій з боку спецконтингенту персонал пенітенціарної установи виконання покарань має право застосовувати заходи фізичного впливу спеціальні засоби, зброю. Хочемо зазначити, що кримінально-виконавча система – не єдина, хто використовує заходи такого характеру. Зокрема, треба згадати такий орган, як Національна поліція України, який схожий за застосуванням вищезазначених засобів з пенітенціарною системою.

У ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію» йдеться про застосування фізичної сили, яка є практично аналогом застосування сили в установах; в ній зазначається, що поліцейський може застосовувати фізичну силу, в тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки та/або безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом. Поліцейський

зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили [2, с. 2].

А в ст. 45 цього ж Закону йдеться про застосування спеціальних засобів: поліцейський уповноважений застосовувати спеціальні засоби тільки у разі, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Поліції (поліцейському), так само як і співробітнику кримінально-виконавчої системи, заборонено: – наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт; – під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин; – застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C; – застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про застосування до особи спеціального засобу. Якщо поліцейський заподіяв особі поранення або каліцтво внаслідок застосування до неї спеціального засобу, керівник такого поліцейського зобов'язаний негайно повідомити про це відповідного прокурора. Як вже було сказано, дії поліції є схожими з діями співробітників кримінально-виконавчої системи [2, с. 3].

Застосування наручників до засуджених можливе у разі: вчинення фізичного опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи або проявів буйства; – відмови слідувати до дисциплінарного ізолятора, приміщень камерного типу, одиночну камеру або карцер; – спроби самогубства, членушкодження або нападу на засуджених чи на інших осіб; – конвоювання після затримання засудженого, що вчинив втечу. Щодо застосування гамівної сорочки, то це є крайнім заходом впливу на засуджених і може мати місце тоді, коли вищевказані заходи виявились марними.

Гамівна сорочка може бути застосована лише за вказівкою начальника колонії або особи, що виконує його обов'язки, під наглядом медичного працівника. Цей фактор є обов'язковим. Указівка медичного працівника про неможливість застосування гамівної сорочки до засудженого підлягає безумовному виконанню. У гамівній сорочці засуджений може знаходитися до заспокоєння, але не більше двох годин. Не можна застосовувати гамівну сорочку до інвалідів першої та другої груп, до вагітних жінок і до неповнолітніх [3, с. 2]. Працівники установ виконання покарань застосовують фізичну силу, спеціальні засоби та зброю на території установ, сусідніх з ними територіях, на яких розташовані режимні об'єкти, а також на об'єктах, які охороняються в порядку, передбаченому законодавством. Співробітники виправних установ повинні проходити спеціальну підготовку та періодичну перевірку на придатність до дій в умовах, пов'язаних із застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів та зброї, а також на вміння надавати долікарську допомогу постраждалим особам. При застосуванні фізичної сили, спеціальних засобів та зброї працівники установи повинні попередити про наміри їх використання, надавши достатньо часу для виконання своїх вимог, за винятком тих випадків, коли запізнене застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї створює безпосередню небезпеку для життя або здоров'я персоналу та інших осіб, а також засуджених, може потягнути інші тяжкі наслідки або коли таке попередження у конкретній обстановці є неможливим. При застосуванні фізичної сили, спеціальних засобів та зброї необхідно забезпечити найменше спричинення шкоди засудженим, а також надати постраждалим медичну допомогу. Про кожний випадок застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї необхідно доповідати письмово безпосередньому керівництву [3, с. 3].

Хотілося б відзначити таку специфічну особливість, що у стані необхідної оборони або крайньої необхідності працівники установи при відсутності спеціальних засобів або зброї вправі

використовувати будь-які підручні засоби. Неправомірне застосування працівниками установи виконання покарань фізичної сили, спеціальних засобів та зброї тягне за собою встановлену законодавством відповідальність.

Фізична сила застосовується працівниками установи для затримання засуджених, запобігання злочинів та адміністративних правопорушень, що вчиняються засудженими або іншими особами, якщо ненасильницьким способом не забезпечується виконання законних вимог. Проте знову ж таки акцентуємо вашу увагу на тому, що спочатку співробітники повинні застосувати ненасильницькі методи впливу, такі як умовляння, переконання, а якщо вже це не дає бажаного результату, то вони змушені застосовувати силу. Розкриваючи поняття спеціальних засобів, хотілося б зазначити, що до них належать гумові кийки, наручники, а при їх відсутності – підручні засоби зв'язування, світлозвукові засоби відволікаючого впливу, засоби руйнування перешкод, водомети та бронемашини, газова зброя й службові собаки. Законодавство детально регламентує, у яких випадках застосовуються ті чи інші спеціальні засоби, та надає порядок їх застосування. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань безпосередньо деталізують порядок застосування до позбавлених волі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань надають право особовому складу установи самостійно застосовувати до засуджених сльозоточиві речовини, гумові кийки та фізичну силу для захисту персоналу установи та самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю; припинення масових заворушень і групової непокорності з боку засуджених; відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби установи або звільнення їх у разі захоплення; затримання або доставляння засуджених, які вчинили грубі порушення режиму тримання до дисциплінарного ізолятора, приміщень камерного типу, одиночної камери або карцеру, якщо зазначені особи чинять опір; затримання засуджених, що

вчинили втечу з місць позбавлення волі; звільнення заручників [3, с. 2].

Застосування до осіб, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї є тим засобом дотримання режиму, про який сказано у Пояснювальній записці до Європейських тюремних правил, тому його слід уникати, оскільки він виходить за рамки людського поводження. Водночас Європейські тюремні правила визнають, що в діяльності установ виконання покарань іноді неминуче виникають обставини, які вимагають використання фізичного приборкання за допомогою вищевказаних спеціальних засобів для попередження завдання фізичної шкоди спецконтингенту чи персоналу, втечі або пошкодження майна та дезорганізації установи в цілому. При застосуванні засобів приборкання насамперед необхідно виконувати вимоги закону, а не рішення тюремної адміністрації [5, с. 1].

Висновки. Розкривши порядок та специфічні особливості застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї в установах виконання покарань, ми зрозуміли, що ця галузь дослідження є дуже важливою і життєво необхідною для вдосконалення та покращення умов підготовки та професійної діяльності працівників кримінально-виконавчої системи. Але ми повинні пам'ятати, що вищевказані заходи забезпечення і підтримання режиму повинні бути застосовані правильно, при виникненні безпосередніх загроз, тому зловживати ними не слід. Потрібно не забувати, що заходи та способи, які не посприяли ліквідації ситуації, повинні зводитись до мінімуму, щоб не завдати зайвої шкоди засудженому. Надання медичної допомоги повинно здійснюватись в найкоротші строки після застосування сили, зброї із обов'язковим сповіщенням прокурора. Також головними тактичними принципами досягнення успіху в ситуаціях, пов'язаних із застосуванням фізичної сили й спеціальних засобів, зброї є чітке знання встановлених нормами права вимог їх застосування; постійна готовність до застосування прийомів боротьби, засобів активної оборони, зброї; рішучість, активність й при певних обставинах

раптовість у своїх діях; постійна й чітка взаємодія між співробітниками.

Література:

1. Степанюк А.Х. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар : ТОВ «Одіссей», 2005. – 560 с.

2. Про Національну Поліцію : Закон України від 29 грудня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page>. 3

. Про затвердження правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 року № 2186/5.

4. Богатирьов І.Г. Кримінально-виконавче право України : [підручник] – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 352 с.

5. Європейські тюремні правила від 12 лютого 1987 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_032.

Садовий Ростислав Олександрович
курсант 4 курсу
навчально-наукового інституту
з права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет
внутрішніх справ

Приловський Володимир Володимирович
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ ТА НАДАННЯ ЗРАЗКІВ ВІДБИТКІВ ПЕЧАТОК ТА ШТАМПІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

На сьогоднішній день є актуальним питанням збору та підготовки порівняльного матеріалу для проведення техніко-криміналістичних досліджень відбитків печаток та штампів, оскільки, для вирішення ідентифікаційних завдань у повному обсязі та з метою отримання достовірного, обґрунтованого висновку якості наданих експериментальних, вільних та умовно-вільних зразків відбитків печаток чи штампів є головною передумовою.

Об'єм порівняльного матеріалу, що надається має бути таким, що забезпечує повне та всебічне порівняння всіх ознак, як у досліджуваному відбитку, так і в наданих зразках. Але як показує практика ініціатори досліджень, в переважній своїй більшості, не дотримуються вимог до відбору порівняльного матеріалу. Стали частішими випадки коли на дослідження не надаються вільні зразки

відбитків печаток та штампів, а експериментальні обмежуються виконанням на аркушах паперу формату А-4, незалежно від виду документу, що містить досліджуваний відбиток. Отримання зразків для проведення експертизи передбачено ч. 1 статті 245 КПК України: «У разі необхідності вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом».

Таким чином, отримання зразків для експертизи, в тому числі зразків відбитків печаток чи штампів, є самостійною процесуальною дією. Однак, подальший хід та порядок проведення збору зразків, фіксації, зберігання та передачі для проведення експертизи не висвітлене, а залучення спеціаліста відбувається вкрай рідко. Залучення спеціаліста або попередня консультація зі спеціалістом, має важливе значення для подальшого отримання зразків відбитків печаток чи штампів, досягнення їх якісних та кількісних характеристик. Також допомога спеціаліста буде важливою для документування відібраних зразків, щодо їх правильної назви, кількості, виду, способу їх пакування, тощо.

Від належного та кваліфікованого відбору зразків відбитків печаток чи штампів у подальшому залежатиме хід проведення дослідження, необхідність заявляти клопотання про надання додаткового порівняльного матеріалу, форма висновку. Запорукою успіху при відборі зразків відбитків печаток чи штампів стануть наступні рекомендації (передбачені існуючими методиками та інструкціями):

1. При зборі вільних зразків: документи, що містять достовірні відбитки печатки чи штампів; такі документи повинні бути близькі за датою виконання до досліджуваного документу (виконані як до та і після).

2. При відборі експериментальних зразків: відбитки наносяться на аркушах паперу, що знаходяться на поверхнях з різною твердістю (поверхня стола, кілька аркушів паперу, журнал чи книга в м'якій палітурці, канцелярський килимок, килимок для комп'ютерної миші та ін.); відбитки наносяться, по можливості, на аркушах аналогічного досліджуваному, або близькому до аналогічного папері (важлива щільність паперу, кольоровий відтінок, наявність ліній графлення, структура поверхні – глянцева чи матова, та ін.); відбитки наносяться з різною силою натиску на різні ділянки печатки чи штампу (різне зусилля, варіювання кута натиску); відбитки наносяться з різним ступенем інтенсивності зафарбованості кліше; - відбитки наносяться штемпельною фарбою того ж кольору та відтінку, що й досліджуваний відбиток (бажано); за можливості використовувати штемпельні подушки різних ступенів пористості, щільності, товщини [4, с. 43].

Щодо умовно-вільних зразків відбитків печаток чи штампів, то вони надаються за умови їх наявності.

Варто пам'ятати, що умови, за яких здійснювався відбір експериментальних відбитків печаток чи штампів, необхідно зазначати на аркуші паперу, що їх містить. Кількість даних зразків не може бути сталою, оцінюється індивідуально в кожному випадку, залежить від наявності видів зразків, що можуть не надаватися з об'єктивних причин: вільних, (знищені документи за вказаний період часу), експериментальних (знищена печатка, чи невідоме її місце знаходження). Тож відсутність зразків одного виду, потребує більшої кількості інших, що супроводжується аргументацією у постанові про призначення експертизи.

Умовно-необхідною прийнято вважати наступну кількість зразків: вільні, 5-10 та більше; експериментальні, не менше 5 аркушів (крім умов викладених вище залежить також від розміру кліше печатки/штампу, що впливає на кількість відбитків розміщуваних на аркуші паперу).

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що доцільність розробки відповідних рекомендацій щодо порядку відбору, оформлення, зберігання та надання на дослідження зразків відбитків печаток та штампів.

Література:

1. Методика технічної експертизи відбитків печаток та штампів/ [Уклад.: К.М. Ковальов, В.В. Коваленко]. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2008.

2. Воробей О.В. Мельников І.М. Волошин О.Г. «Техніко-криміналістичне дослідження документів»: Навчально-методичний посібник. Київ. 2008.

3.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. Відомості Верховної ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>

4.Криміналістика: підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., переробл. І доповн. Київ: Право, 2020. 752 с.

*Соловйова Юлія Олександрівна,
студентка юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ,
Україна.*

*Науковий керівник -
Мусієнко Анатолій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права, Державного
університету інфраструктури та технологій, м. Київ, Україна.*

АКТУАЛЬНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Згідно офіційних даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, відображених у засобах масової інформації, щорічно в світі більш ніж 800 000 осіб позбавляють себе життя, що означає те, що кожні 40 секунд самогубство вчиняє як мінімум одна людина. Також стверджується, що самогубство знаходиться на другому місці серед причин смертності індивідів у віковому діапазоні 15–29 років [3].

Вивченням окремих причин та умов суїцидальної поведінки особи займалися у різних сферах наукової діяльності такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Е. Дюркгейм, З. Фрейд, Д. Вассерман, Д. Шустов, В. А. Розанов, О. Корміло, Н. О. Прібіткова, С. Куртова та ін. Водночас відсутнє комплексне вивчення системи детермінант вчинення самогубства.

У своєму комплексному кримінологічному вигляді, «самогубство» можливо розглядати як «форму аутодеструктивної поведінки, яка полягає в прояві шляхом аутоагресії найсильнішої напруги деструктивної психічної енергії, що виникла під тривалим впливом системи негативних загальносоціальних, кримінально-правових, особистісних і біологічних детермінантів, і вираженого в умисному позбавленні або

ж замаху на позбавлення себе життя, здійснюваному найбільш прийнятним для конкретної культури способом» [8, с. 127–128].

Ознаками поняття «самогубство» виступають: *а) мета - позбавити себе життя; б) потерпілий та суб'єкт суїциду є одна і та ж особа; в) об'єктом замаху є життя самої людини; г) смерть спричиняється особистими діями самої людини.*

Поряд із терміном «самогубство» існує й синонімічний термін «суїцидальна поведінка», яка корелює з такими видами поведінки, як аутоагресивна і аутодеструктивна, до яких прийнято включати певні стилі життя з саморуйнівними проявами [7, с. 92]. Зміст і структуру моделі «суїцидальної поведінки» можна сформулювати на прикладі праць Данути Вассерман, яка включає у цю модель наступні поведінкові форми: бажання смерті, суїцидальні думки, суїцидальні комунікації, суїцидальні спроби, знову суїцидальні комунікації і безпосередньо суїцид тощо [2].

Детермінанти (причини і умови) суїцидальної поведінки варто розглядати як єдину взаємообумовлену систему. Ознака взаємозумовленості виражається в тому, що одні детермінанти, здійснюючи вплив на індивіда провокують зародження і виникнення інших, що підсилюють їхню дію. Іншою ознакою, що характеризує детермінанти суїцидальної поведінки є їх триваючий вплив у часі.

Детермінанти вчинення самогубства – це система негативних, взаємозумовлених зовнішніх і внутрішніх факторів, що мають триваючий вплив на різні аспекти життєдіяльності людини і завдяки цьому провокують виникнення і розвиток суїцидальної поведінки індивіда як свого наслідку. У структурі детермінант варто виділити дві основні групи – зовнішню і внутрішню, які, в свою чергу, поділяються на властиві їм підгрупи. Група зовнішніх факторів включає в себе загально-соціальну та кримінально-правову підгрупи, які охоплюють дві частини середовища (соціум й мікросоціум), а

група внутрішніх чинників формує особистісну і біологічну підгрупи.

До основних суїцидальних чинників відносяться наступні: попередні спроби до суїциду; моделювання, самогубство в сім'ї, спадковість; суїцидне мислення, емоції, відповідні релігійні переконання; депресивні розлади і деякі типи психічних розладів; алкоголізм та інші види зловживань наркотичними речовинами; хронічні або смертельні хвороби; ізоляція, життя в самотності; важкі втрати, наприклад, смерть близької людини; сімейні проблеми: догляд з родини або розлучення; фінансові проблеми.

Ефективність попередження самогубства залежить від розв'язання масштабних соціальних, економічних, культурних, медичних, правових та інших проблем, які зумовлюють існування цього явища в нашому суспільстві. Необхідний комплексний підхід до його профілактики. Зрозуміло, що така діяльність може бути розвинена, перетворена на постійну функцію певних державних органів і громадських організацій лише тоді, коли для цього є необхідні умови. По-перше, мають сформуватися досить виразні уявлення про природу самогубства, його причини. По-друге, для розвитку соціально-профілактичної діяльності необхідні відповідні матеріально-технічна та організаційна бази. Слід звернути увагу й на законотворчий процес.

Література:

1. ВООЗ б'є на сполох через кількість самогубств у світі. ТСН. URL: <https://tsn.ua/svit/vooz-b-ye-na-spoloh-cherz-kilkist-samogubstv-u-sviti-u-zamozhnih-krayinah-situaciyanaaygirsha-1408281.html>.

2. Фокин А.С., Балашов Д.В. Кримінально-правовий та кримінологічний підходи до вивчення змісту поняття «самогубство» («суїцид»). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи

та пріоритети» (м. Одеса, 17–18 січня 2020 р.). Одеса: Причорноморська фундація права, 2020. С. 125–128.

3. Розанов В.А. О механизмах формирования суицидального поведения и возможностях его предикции на ранних этапах развития. Український медичний часопис. 2010. № 75. С. 92–97.

4. Wasserman D. (Ed.) Suicide. An unnecessary death. Martin Dunitz. London. 2001. 287 p.

Лабик Анастасія Сергіївна

*Студентка 4 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ*

Науковий керівник:

Михайлов Володимир Олександрович

*старший викладач кафедри Правосуддя юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ*

РЕЧОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У функціонуванні правозастосовчих органів важливу роль мають докази. Будь-які суди під час провадження використовують докази. У кримінальному процесі, згідно ч.1 ст.84 КПК доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1].

Показання, речові докази, документи, висновки експертів, за допомогою яких встановлюються фактичні дані, називаються процесуальними джерелами доказів [1]. У них містяться відомості про факти, вони є їх носіями. Докази класифікуються на особисті і речові; на обвинувальні і виправдувальні; на первинні і похідні; на прямі і побічні (непрямі).

Докази такого виду, як речові, є інформаційно-правовою структурою, що дозволяє відокремити факти, що мають значення для конкретного кримінального провадження, від інших відомостей. Відповідно до ч. 1 ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [1].

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, за допомогою яких було можливим вчинення кримінального правопорушення, і які зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Ними можуть виступати і речі, які були об'єктом протиправних дій - гроші, матеріальні цінності тощо, отримані неправомірним способом або внаслідок вчинення кримінального правопорушення [2]. Інформація, що міститься в матеріальних об'єктах, передається шляхом безпосереднього сприйняття ознак предмета.

Для виокремлення специфічних ознак кримінально-караного діяння також зазвичай використовують речові докази, адже вони можуть встановити або хоча б частково визначити зв'язок правопорушника з місцем, де було вчинено діяння, умови діяння, а також засоби його вчинення. Дослідження матеріальних доказів забезпечує динамічний хід розслідувальних робіт, а також грає роль у визначенні невинуватих осіб, підтвердження алібі і безпосередньо у визнанні підозрюваним своєї вини.

Загалом, правильно проаналізовані і зафіксовані в процесі речові докази мають важливе значення, адже вони можуть надати правдиву

інформацію про кримінальне діяння. Практика кримінального провадження свідчить про те, що матеріальні докази завжди присутні на місці вчинення кримінального правопорушення, і такі докази не можуть бути помилковими. Але їхня цінність може бути частково чи повністю загублена, у випадку якщо при перевірці, оцінці чи здійсненні іншої необхідної дії не було дотримано встановлених процесуальних вимог. Тому суб'єкти провадження, наділені повноваженнями щодо діяльності із речовими доказами зобов'язані дотримуватись усіх вимог і принципів здійснення такої роботи.

Для визнання об'єктів матеріального світу речовими доказами і використання їх у доказуванні у кримінальному провадженні вони мають відповідати певним процесуальним вимогам, однією з яких є належне процесуальне оформлення факту отримання стороною кримінального провадження матеріального об'єкта. У зв'язку із цим важливо наголосити на тому, що оформлення процесу отримання речових доказів без складання відповідних процесуальних документів є неправомірним, оскільки це не забезпечує достатніх гарантій достовірності отриманої інформації [3].

Важливість речових доказів серед інших видів доказів можна можна пояснити і їхніми безпосередніми ознаками. Однією із них є матеріальний характер об'єкта, або іншими словами властивості, які сприяють відображенню матеріальних слідів на місці вчинення правопорушення і їх фіксації. Ще однією ознакою є наявність зв'язку із вчиненням кримінально-караного діяння, адже тільки за таких умов речові докази є засобами, спрямованими на встановлення фактичних обставин. Ще одна ознака речових доказів – незамінність, суть якої полягає у тому, що такий доказ утворюється безпосередньо фактом вчинення кримінально-караного діяння, і якщо він якимось чином зазнає змін або взагалі втрачається в ході розслідування, більше не можна створити новий об'єкт для його заміни [4].

Таким чином можна зробити висновок, що речові докази є ефективними і дієвими засобами забезпечення результативності процесу доказування. Важливим аспектом речових доказів є їхня правдивість, неупередженість та об'єктивність, а тому при правильному дослідженні та аналізі можна досягти великих успіхів у ході справи.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року номер 4651-VI, чинний (остання редакція від 01.10.2022 року)
2. URL:https://jurliga.ligazakon.net/analytics/199383_rechov-dokazi--dokumenti-v-ekonomchikh-zlochynakh-pravila-protid-storon-obvinuvachennya
3. Гмирко В.П. Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристики, класифікація : конспект проблемної лекції. Дніпропетровськ : Акад. митної служби України, 2002. С. 66
4. «Речові докази у кримінальному провадженні» Пачколіна В.А, Кириченко К.С., Селівьорстова М.Р.

*Бобко Катерина Миколаївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
старший викладач кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури та технологій
Михайлов Володимир Олександрович*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

24 лютого 2022 року розпочалася ескалація російською федерацією збройної агресії проти України, а саме повномасштабного застосування військової сили проти України шляхом проведення військових операцій, що вказує на існування з вказаної дати нового етапу міжнародного збройного конфлікту (війни), сторонами якого є російська федерація та Україна.

З початком міжнародного збройного конфлікту на території держав - сторін конфлікту починають застосовуватися норми міжнародного гуманітарного права - т.зв. закони та звичаї війни (як «право Гааги», так і «право Женев»). Так, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [1] (далі - Конвенція, Третя Женевська конвенція) застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни (ст. 2 Конвенції). Україна є учасником вказаного договору з 1954 року. Відповідно до ст.ст. 6, 7 Закону України —Про правонаступництво України [2], вказана Конвенція є міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Віцепрем'єр-міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Верещук І. 19.03.2022 повідомила, що загальна

кількість військовополонених Російської Федерації в Україні становила на той момент 562 особи [3]. До них застосовано такий захід контролю, передбачений Третьою Женевською конвенцією, як інтернування (поміщення в табори для військовополонених).

Станом на 25.04.2022 за повідомленням Офісу Генерального прокурора кількість зареєстрованих воєнних злочинів, вчинених на території України, складає 8183 злочини, з них за ст. 438 КК України - 7938 [4]. Частина з вказаних злочинів могла бути вчинена військовослужбовцями РФ, які зараз перебувають у полоні в Україні, тому щодо них здійснюються відповідні процесуальні дії та вирішуються питання про повідомлення про підозру, застосування запобіжних заходів, що обумовлює актуальність досліджень про особливості кримінальних проваджень щодо військовополонених.

В Україні такі спеціальні дослідження не проводилися. Окремі питання розглядалися в дисертації О.В. Лазукової [5]. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [6], Порядку тримання військовополонених [7] ці питання не вирішують.

Разом з тим, Третя Женевська конвенція встановлює додаткові процесуальні гарантії кримінального провадження щодо військовополонених (глава III частини VI Конвенції), які умовно можна розділити на такі групи:

- поширення на військовополонених захисту цією Конвенцією, навіть у випадку їх засудження за вчинення злочинів до їх полонення (ст. 85 Конвенції);

- здійснення кримінального провадження військовими судами (або загальними судами, якщо їх юрисдикція поширюється на злочини військовослужбовців держави, що тримає у полоні) та забезпечення їх незалежності й неупередженості (до військовополонених застосовується національний режим

кримінального провадження щодо військовослужбовців України) (ст.ст. 82, 87-88, 102 Конвенції);

- справедливості кримінального провадження, у тому числі забезпечення підсудному прав і засобів захисту, передбачених ст. 105, 106 Конвенції (ст.ст. 84, 105, 106 Конвенції);

- гарантії стосовно оперативності здійснення кримінального провадження щодо військовополонених, обмеження максимального строку тримання під вартою військовополоненого трьома місяцями та встановлення спеціального правового режиму такого попереднього ув'язнення (ст. 103 Конвенції);

- здійснення повідомлень Держави-покровительки (на цьому етапі застосовується субститут - Міжнародний Комітет Червоного Хреста) про основні процесуальні рішення за кримінальним провадженням щодо військовополоненого, уможливлення присутності представника такої держави в судових засіданнях з участю військовополоненого (ст.ст. 104, 105(5), 107 Конвенції).

Значна частина зазначених вище вимог (наприклад, що до забезпечення участі захисника, перекладача, апеляційного або касаційного оскарження та інш.) вже міститься в КПК України і є частиною загальної процесуальної форми. Разом з тим, є положення, тісно пов'язані з ситуацією збройного конфлікту та статусом військовополоненого (наприклад, щодо такого учасника кримінального провадження як Держава-покровителька (або МКЧХ), або щодо допомоги одного із товаришів - військовополонених тощо).

З іншого боку порушення вказаних процесуальних гарантій кваліфікуються за ст. 130 Третьої Женевської конвенції як серйозні порушення, тобто воєнні злочини (ст. 438 КК України).

КПК України не містить норм про особливості кримінального провадження щодо військовополонених, тому актуальною є імплементація вказаних норм Третьої Женевської конвенції,

наприклад, до глави 37 Кодексу, яка регулює відносини з кримінального провадження щодо окремої категорії осіб. З іншого боку, вказані норми Третьої Женевської конвенції слід розглядати як норми прямої дії, які через вимоги ч. 2 ст. 1 КПК України вже повинні застосовуватися під час здійснення кримінальних проваджень, що вимагає надання Офісом Генерального прокурора та Верховним Судом відповідних рекомендацій, а також з'ясування каналу комунікації слідчих, прокурорів, судів з процесуальних питань з МЧКХ (безпосередній зв'язок з представництвом МЧКХ в Україні чи через Національне інформаційне бюро). Підлягає легалізації й відповідна практика обмінів військовополоненими, щодо яких здійснюється кримінальне провадження [5, 153-154].

Література:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос): Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 25.04.2022).
2. Про правонаступництво України : Закон України від 12.09.1991 р. No 1543-XII : станом на 5 жовт. 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 25.04.2022).
3. Мінреінтеграції України. Telegram. URL: https://t.me/s/minre_ua?q=562 (дата звернення: 25.04.2022).
4. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ, станом на 25.04.2022. Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 25.04.2022).
5. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 275 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Lazukova/d_Lazukova.pdf.

6. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ М-ва оборони України від 23.03.2017 р. № 164 : станом на 27 листоп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

7. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : Постанова Каб. Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-п#Text> (дата звернення: 25.04.2022).

Калініна Аліна Владиславівна
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України

ТРАНСПОРТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

1. Захист безпеки руху та експлуатації транспорту засобами кримінально-правового характеру є константою законодавства України. Про це свідчить криміналізація певних порушень правил у цій сфері, що була закріплена в обох кримінальних кодексах, чинність яких припала на часи незалежності нашої держави.

Особливе місце серед так званих транспортних правопорушень належить кримінальним правопорушенням (проступкам та злочинам), що вчиняються через порушення правил дорожнього руху особами, що керують транспортними засобами. У Кримінальному кодексі України 1960 р. відповідальність за зазначене правопорушення було передбачено у статті 215 («Порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами») [1], у Кримінальному кодексі України 2001 р. – у статті 286 («Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами») і ст. 286¹ («Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння») [2].

В умовах європейської інтеграції під егідою Консультативної місії Європейського Союзу спеціалістами з кримінального права України було підготовано проєкт Кримінального кодексу України, що відрізняється особливим концептуальним підходом до його побудови [див. 3].

Розробники цього проекту КК України також не оминули увагою захист суспільних відносин, що забезпечують безпеку руху та експлуатації механічного транспорту кримінально-правовими засобами. Про це свідчить криміналізація таких діянь, як: стаття 7.4.6 «Блокування руху транспорту» (злочин); стаття 7.4.10 «Агресивне водіння» (кримінальний проступок); стаття 7.4.11 «Керування транспортним засобом особою, яка перебуває у стані сп'яніння» (кримінальний проступок); стаття 7.4.12 «Допуск до керування транспортним засобом особи, яка не має права ним керувати» (кримінальний проступок); стаття 7.4.13 «Перешкоджання руху транспортного засобу» (кримінальний проступок); стаття 7.4.14 «Приховування дорожньо-транспортної події» (кримінальний проступок). У свою чергу такі суспільно небезпечні наслідки, як завдання потерпілому тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості чи смерті передбачено у розділах проекту КК України, присвячених кримінальним правопорушенням проти життя людини та кримінальним правопорушенням проти здоров'я людини. Як ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь, у разі вчинення такого злочину, як спричинення смерті з необережності (стаття 4.1.6) у статті 4.1.4 Проекту визначено: керування транспортним засобом у стані сп'яніння (п. 13), керування відповідним транспортним засобом особою, яка не мала такого права або позбавлена такого права (п. 14) та вчинення умисного злочину особою, на яку покладено обов'язок дотримуватися спеціальних правил безпеки (п. 15). Аналогічні обставини передбачені й у випадку вчинення таких злочинів проти здоров'я людини, як спричинення тяжкої шкоди здоров'ю з необережності (ст. 4.2.9), і передбачені пп. 13–15 статті 4.2.5.

Таким чином, питання необхідності кримінально-правової охорони безпеки руху та експлуатації транспорту не втрачає своєї актуальності та потребує подальших наукових розробок.

Література:

1. Кримінальний кодекс України, затв. Законом УРСР 28.12.1960 р.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний кодекс (проект). Контрольний текст станом на 22.09.2022 р. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/22/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-09-2022-bez-koloriv.pdf>.

*Прокопчук Діана Валеріївна,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Полуніна Лілія Валентинівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВІВ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Виникнення військового конфлікту на теренах будь-якої держави, зокрема несанкціонована окупація територій, завжди є негативним явищем для населення цих територій. Безумовно, враховуючи факти суттєвого погіршення життєвих умов територіальних громад на підконтрольних військам загарбника територіях, співпраця з збройними силами загарбника є практично єдиним кроком для підтримки власної життєдіяльності. Таким чином, певна частина мешканців окупованих територій змушені йти на співпрацю із загарбником, породжуючи негативно-суспільне явище як колабораціонізм. Фактор спроб боротьби з зазначеною проблемою в умовах воєнного стану, потребує запровадження кола змін до чинного кримінального законодавства України, які б забезпечували стримання процесу асиміляції окупованих громад до співпраці із загарбником у будь-яких її формах.

Доцільно надати тлумачення поняттю «колабораціонізм». В загальному розумінні, колабораціонізм розуміється як співпраця населення або відокремленого кола громадян держави із збройними підрозділами загарбника з метою заподіяння будь-якої шкоди власній державі, або її союзним формуванням, зокрема участь у

переслідуванні патріотів [1, с.14]. Проте, досліджуючи чинне законодавство та запроваджені зміни до нього, варто розглянути поняття «колабораціонізму» за Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня, 2022 року шляхом відображення у змінах до ст. 111 КК України [2]. Таким чином, під колабораціонізмом за ч.1, ст. 111, зазначеного нормативно-правового акту, доцільно розуміти публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями або окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Доцільно надати криміналістичну характеристику негативному суспільному явищу, як колабораціонізм. Першочерговим елементом до аналітичного дослідження підпадає спосіб вчинення злочину. Отже, до таких способів слід віднести: публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, сприяння встановленню та утвердженню тимчасової окупаційної влади на певних регіонах, публічні заклики у будь-яких формах до підтримки дій держави-агресора та загарбницьких військ, добровільне заняття здебільшого керівної посади у владних органах окупанта, добровільна участь в незаконних воєнізованих формуваннях загарбницьких підрозділів, здійснення пропаганди в закладах освіти та решта дій, спрямованих на різнобічну форму сприяння окупантові [3, с.338-339]. Зокрема, оскільки особою-колаборантом здебільшого являється фізична або юридична особа, варто надати уваги до її класифікації. Таким чином, особа злочинця є визначеною законодавцем за видами форм вчинення колаборації: громадянин України, іноземець або особа без громадянства, юридична особа або уповноважена особа від її імені [4]. Доцільно розуміти, що час вчинення кримінального правопорушення здебільшого співпадатиме з часом ведення збройної агресії проти української держави, паралельно до цього, місцем

вчинення кримінального правопорушення є відокремлений окупований регіон, або вся територія України в залежності від мети.

Доцільно наголосити, що фіксація дій та переслідування правопорушників-колаборантів є одним з найважливіших завдань для виконавчих органів державної влади. Саме тому, на наш погляд, доцільним є розгляд статистичних даних про кількість розпочатих кримінальних проваджень за колабораціонізм. Таким чином, здійснюючи аналітичне дослідження речника Міністерства Внутрішніх Справ, відзначимо наступне: загальна кількість таких видів порушень становить 1200, з яких 549 проваджень розпочато за фактом: публічного заперечення вторгнення російської держави на територію України, публічні заклики до підтримки дій та рішень держави-агресора, невизнання українського суверенітету на тимчасово окупованих територіях. Водночас, 627 фактів зареєстровано за: добровільне заняття громадянином України посад, котрі було створено на незаконній основі, добровільне обрання до таких органів, добровільне заняття посад в судових, правоохоронних чи збройних формуваннях [5].

Отже, підсумовуючи вище викладене, доцільно зробити певні висновки. Під особою-колаборантом слід розуміти особу, яка свідомо, умисно та добровільно співпрацювала або закликала до співпраці з військовими або іншими збройними формуваннями ворога чи представниками тимчасових державних адміністрацій окупанта. Криміналістична характеристика відіграє одну з найвагоміших ролей під час розслідування розглянутих злочинів, оскільки без неї неможливо сформулювати ефективну методіку розслідування. До основних елементів вказаної характеристики слід віднести: місце, час, спосіб та особу злочинця. Звертаючи увагу на наявні статистичні дані, слід сказати, що кількість таких осіб значно зростає. Проте, більшість цивільного населення не піддається до будь-яких проявів колабораціонізму, відстоюючи власні інтереси та демократизм України, водночас державні представники йдуть на пряму співпрацю з загарбником.

Література:

1. Вайда Т.С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 21 лип. 2022 р.). Одеса: ОДУВС. 2022. С.13-17.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 року № 2108-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 11.10.2022).

3. Кузьменко О.В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. №1. С.336-339.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n698> (дата звернення: 11.10.2022).

5. Зрадників ніхто не любить. Як міняють українське законодавство про колабораціонізм. Офіційний портал новинного видання Радіо свобода. URL: <https://bit.ly/3CtoE4s> (дата звернення: 11.10.2022).

Богданова Варвара Андріївна
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ННІ Економічної безпеки та митної справи
ПМПФ-19-1
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна
професор кафедри фінансових розслідувань,
к.ю.н., доцент Державного податкового університету

СУТНІСТЬ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Насамперед необхідно наголосити на тому, що кримінальний процес, як і будь-який інший судовий процес, є впорядкованою юридичною діяльністю, котра складається з певних дій правового характеру, які у своїй сукупності утворюють певні процедури, що характеризуються формами та стадіями.

Стадія кримінального процесу — це певна відносно відокремлена частина або певна стадія в русі кримінального процесу. Кожен етап завершується прийняттям процесуального рішення [1, с.28].

З-поміж іншого, варто зазначити про те, що чинне кримінально-процесуальне законодавство держави передбачає наявність семи стадій кримінального процесу.

Відтак, потрібно сказати про те, що першою стадією кримінального процесу є досудове розслідування. Ця стадія характеризується як регламентована кримінально-процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокурора, спрямована на збирання, перевірку та оцінку доказів для вирішення питання про наявність чи відсутність події кримінального правопорушення, винності певної особи в його вчиненні, характеру та розміру завданої кримінальним правопорушенням шкоди, для

встановлення інших обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а також для припинення кримінальних правопорушень і запобігання їх вчиненню.

Другою стадією кримінального процесу являється підготовче провадження. З своєю суттю дана стадія полягає в тому, що суд, не вирішуючи питання про винність, крім випадків, передбачених чинним кримінальним процесуальним законодавством України, вирішує питання про достатність підстав для призначення судового розгляду та про підготовку судового засідання. На цьому етапі з'ясовується наявність процесуальних та організаційних підстав для розгляду кримінального провадження в судовому засіданні.

Судовий розгляд є третьою стадією кримінального процесу, яка до речі є центральною стадією кримінального провадження, на якій суддя одноособово або колегіально у складі двох суддів і трьох присяжних у відкритому (закритому) судовому засіданні за участю сторін кримінального провадження, потерпілого, його представника та адвоката, а також інші особи розглядають і вирішують матеріали кримінального провадження по суті, тобто питання про винність чи невинуватість осіб, які притягуються до відповідальності, про застосування покарання та інші питання.

Четвертою стадією кримінального процесу є провадження в апеляційній інстанції. Така стадія кримінального провадження являє собою діяльність суду апеляційної інстанції, котра здійснюється у разі оскарження прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, захисником чи іншим учасником кримінального провадження, визначеного чинним кримінальним процесуальним законодавством, згідно з вироком та позовом рішення суду першої інстанції.

Натомість, виконання судових рішень є п'ятою стадією кримінального процесу. Вона представляє собою стадію, на якій суд, що ухвалив рішення, вирішує питання, які виникають під час його виконання вироку, а інколи – після його виконання.

Також доцільно зазначити про те, що вирок, на який не подано апеляції у встановлений законом строк, набуває законної сили і звертається до виконання судом, що його постановив.

Шоста стадія кримінального процесу називається касаційне провадження. Відповідно, ця стадія кримінального процесу, на якій суд касаційної інстанції переглядає судові рішення суду першої та апеляційної інстанцій з урахуванням поданої касаційної скарги.

Провадження за нововиявленими або винятковими обставинами є сьомою, останньою, стадією кримінального процесу. Дана стадія кримінального процесу являє собою стадію, в ході якої переглядаються судові рішення, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими або винятковими обставинами [2, с.102].

Тому доцільно насамкінець зазначити, що кожна із стадій характеризується властивими їй особливостями і водночас служить досягненню поставлених цілей та вирішенню загальних завдань кримінального процесу.

Стадії кримінального процесу тісно пов'язані між собою загальними для кримінального процесу принципами і завданнями, але в той же час кожна з них протікає в характерних тільки для неї формах.

Література:

1. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
2. Гуртієва Л.М. Система стадій кримінального провадження України. Митна справа. 2015. № 5 (101). С. 99–104.

СЕКЦІЯ: АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО.

*Беззубов Дмитро Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В РОБОТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Морально-етичний аспект особистості публічного службовця відіграє неабияку роль при виконанні посадових обов'язків. Це зумовлене тим, що при прийнятті тих або інших управлінських рішень, окреслені політики в певній галузі чи сфері, службовці насамперед керуються власним професійним і життєвим досвідом, внутрішнім сприйняттям власної посади та позиціонуванням себе в системі державного управління. Не останню роль у цьому процесі відіграє й рівень правосвідомості, на який подекуди впливає соціально-матеріальне становище публічного службовця та його родини. Серед похідних від названих рис службовців однією з вагомих є, зокрема, така моральна риса, як доброчесність (чесність, моральність, добропорядність).

Описуючи основні кадрові помилки в державній службі радянського періоду, Л.В. Романюк зазначає: “Ділові якості, морально-етичні риси, організаторські здібності особи залишалися другорядними, а перше місце посідала їх політична привабливість. Ідеологія однієї партії виправдовувала й пропагувала вкрай політизовані загальнодержавні кадрові заходи, залучення службовців до державного управління, незважаючи на їх професійну придатність, компетентність, рівень освіти. Подібні заходи фактично блокували спроби радянських вчених запровадити науково-правові засади формування кадрів радянського державного апарату” [1].

На перший погляд, позиція авторки стосується суто державних службовців - аполітичних, безсторонніх, абсолютно об'єктивних під

час прийняття управлінських рішень. І те, що вона вважає негативом для державного службовця - призначення його, передусім, за “політичною привабливістю”, то для сучасного державного політичного діяча є чи не обов’язковим критерієм обрання його на посаду. Але треба констатувати, що політична привабливість і політична послідовність - це два різні стани правосвідомості та морально-етичної сторони службовця. У першому випадку йдеться суто про політизацію особистості, що виявляється в сліпому наслідуванні вказівок партійного керівництва без будь-якого прояву власної політичної волі. За таких умов існування реального статусу державного політичного діяча як суб’єкта вироблення політики в певній сфері є неможливим. Але за тих часів, про які йдеться в дослідженні Л.В. Романюк, такої необхідності й не було. Зовсім інша справа щодо політичної послідовності в системі державного управління. Процес вироблення державної політики має будуватись за принципом піраміди, коли всі наступні політичні рішення випливають і ґрунтуються на попередніх, базових рішеннях відповідного вищого органу. Тільки тоді дотримується баланс між єдиноначальністю політичних рішень окремого державного політичного діяча і єдністю державної політики, що унеможливить настання політичної й управлінської кризи за відсутності узгодженості між різними органами державної влади.

У результаті отримуємо досить сильного з управлінської точки зору посадовця. А тому призначення чи обрання його на певну посаду має бути забезпечено не тільки й не стільки політичною доцільністю та привабливістю. Зокрема, стаття 8 Конвенції Організації Об’єднаних Націй проти корупції, яка встановлює вимогу щодо розробки й прийняття країнами - учасницями Кодексів поведінки державних посадових осіб, а також рекомендацію щодо запровадження заходів і систем, які:

- сприяють тому, щоб державні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання ними своїх функцій;

- зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки чи прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб;

- встановлюють відповідальність державних посадових осіб, які порушують кодекси чи стандарти.

Рекомендація Ради Організації економічного співробітництва й розвитку по покращенню етики поведінки на державній службі від 23.04.1998 р. встановлює, що етичні норми для державної служби мають бути чіткими й зрозумілими. Державні службовці повинні знати основні принципи й норми, якими вони мають послуговуватися в повсякденній роботі, та межі допустимої поведінки.

Цього можна досягнути шляхом постійного інформування й викладення зазначених етичних норм і принципів державної служби. Зокрема, це кодекс добросовісної поведінки, що дасть змогу досягнути єдиного розуміння зазначених принципів і норм як на всіх рівнях державного управління, такі ширших колах суспільства. Адже «саме серед вищого командування, а не на передовій найчастіше застосовується мистецтво камуфляжу, причому тут воно досягає своїх вершин. Все керівництво повсюдно замасковане в результаті невтомної праці численних публіцистів так, що здалеку ми можемо прийняти їх за «наполеонів»... Змістити цих «наполеонів» неможливо, як би не була низька їхня кваліфікація, - через величезну публічну підтримку, створювану їм за допомогою маскування їхніх невдач і перебільшення або придумування успіхів» [2].

Етичні норми мають бути відображені в правовій системі, яка є основою для доведення мінімальних обов'язкових норм і принципів поведінки до відома кожного державного службовця. Закони й нормативні акти можуть і повинні створювати основу для здійснення керівництва, розслідування, дисциплінарних заходів і судового переслідування.

Комітет Міністрів Ради Європи схвалив Рекомендацію

європейським країнам “Про кодекси поведінки для державних службовців”, відповідно до якої Комітет Міністрів, будучи впевненим, що зосередження уваги суспільства й підвищення етичних цінностей є важливими засобами в попередженні корупції, рекомендує урядам усіх країн сприяти прийняттю національних кодексів поведінки, керуючись при цьому Модельним кодексом поведінки державних службовців.

Згідно з вимогами Модельного кодексу державний службовець при виконанні службових обов’язків повинен, зокрема:

- сумлінно виконувати свої службові обов’язки, виявляти ініціативу й творчі здібності, постійно підвищувати професійну кваліфікацію й удосконалювати організацію своєї роботи;

- виконувати свої посадові обов’язки чесно, неупереджено, не надавати будь-яких переваг і не виявляти прихильність до окремих фізичних і юридичних осіб, політичних партій, рішуче виступати проти антидержавних проявів і сил, які загрожують порядку в суспільстві або безпеці громадян;

- сумлінно виконувати свої посадові обов’язки, дотримуватися високої культури спілкування, шанобливо ставитися до громадян, керівників і співробітників, інших осіб, з якими в нього виникають відносини під час виконання своїх посадових обов’язків;

- не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам суспільства й держави чи негативно вплинути на його репутацію.

Комітет Міністрів Ради Європи доручив Групі держав Ради Європи проти корупції (GRECO) слідкувати за виконанням цієї рекомендації. У свою чергу, Групою держав Ради Європи проти корупції, за результатами спільного першого й другого раундів оцінювання, Україні рекомендовано створити новий модельний кодекс поведінки/етики для службовців публічної сфери з метою посилення їх навчання щодо виконання ними відповідних зобов’язань, пов’язаних з дотриманням певної поведінки відповідно до їх служби, зокрема щодо повідомлення про ймовірні корупційні діяння, виникнення конфлікту інтересів і добросовісного служіння

суспільству.

Такі основи управлінської етики містять якості, що необхідні для успішної роботи вищих державних чиновників і які забезпечують формування особою корпоративної культури цієї категорії публічних службовців. Саме існування корпоративної культури спрямоване на підбір і професійний розвиток вищих адміністраторів в органах влади, здатних забезпечити стратегічне (політичне) управління й надавати виконанню своїх зобов'язань першорядного значення, відносячи на другий план власні інтереси.

З огляду на зазначене, правила поведінки (етичні норми) для публічних службовців, які встановлюють їх права й обов'язки, є вкрай необхідними, оскільки дають змогу максимально підвищити ефективність їхньої діяльності.

Виконання цих умов зведе до мінімуму такий корупціогенний чинник, як недобросовісність, морально-етична незрілість політичного чиновника.

Виникнення конфлікту інтересів, тобто наявність реальних або таких, що видаються реальними, суперечностей між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, які можуть вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень є також немаловажним чинником існування корупції.

На сьогодні наказом Національного агентства України з питань державної служби 05 серпня 2016 року № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28 квітня 2021 року № 72-21), затверджено Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, яких мають дотримуватись державні службовці [3]. Згідно із Загальними правилами обов'язковою складовою для врегулювання конфлікту інтересів є саме контроль з боку керівництва. У свою чергу, відсутність контролю (безконтрольність) з боку керівництва є корупційним ризиком.

Література:

1. Романюк Л.В. Адміністративно-правові засади формування кадрів органів виконавчої влади: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — 20 с.

2. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.04.2011 // URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11>.

3. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби 05 серпня 2016 року № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28 квітня 2021 року № 72-21) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

Вайда Тарас Степанович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки
Херсонського факультету,
Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса

ПРАВОВА ОЦІНКА СЕКСГАРАСМЕНТУ ЯК НЕГАТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

Актуальність проблеми. Захист прав та свобод жінок від різного роду домагань забезпечується нормами Конституції України, Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866-IV, Закону України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (із змінами в редакції від 01.01.2020) «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та ін. Хоча на практиці трапляються непоодинокі випадки сексуальних домагань до жінок, зокрема, й у публічних місцях.

Розглянемо деякі аспекти сексуального гарасменту, зокрема, *психоемоційний стан жертви* внаслідок перебування у цій ситуації, проведемо характеристику її потенційної поведінки. Випадки стріт-гарасменту можуть трапитися з дівчатами/жінками різного віку – від дівчаток (учнів школи), дівчат (підлітків та студенток) до дорослих жінок. Поведінка потерпілих дівчат/жінок найчастіше природно характеризується такими самопочуттями/особистими переживаннями та реакціями: 1) ігнорування дій хулігана на місці події, вдавання, що нічого не відбувається (в розумінні того, що це – нездорова людина); 2) намагання відсторонитися (дистанціюватися) від хулігана – фокусування мислення на «виході» з цієї скандальної ситуації, уникнення неприємного контакту; штовхання кривдника чи відштовхування його руки ліктем; втеча з місця події тощо; 3) занурення у деструктивний стан/почуття – шок; ступор; скування рухів внаслідок страху від можливості випадкового встановлення зорового контакту з незнайомим чоловіком-агресором, від того, що

«він може піти за мною слідом після виходу з автобуса/метро на зупинці/станції»; сором від того, що відбувається – «мене лапають», «раптом хтось побачить, що я стою і нічого не роблю»; паніка; 4) втрата почуття безпеки внаслідок безпорадності, відсутності плану дій, психоемоційного комфорту, поява відчуття огиди від усвідомлення того, що «мене торкалися» та від перебування у такій ситуації в цілому; 5) справедливе обурення, щоб кривдник перестав чіплятися (особі хочеться кричати, звернутися до когось за допомогою, хоча до кого в більшості випадків не знає; 6) більш сміливі та рішучі жінки можуть нанести кривдникові удар.

Загальна психологічна реакція жертви. З пам'яті жінки-жертви такі історії повністю не стираються – вони переживають неприємне відчуття від цієї ситуації не тільки впродовж дня, а й глибокий психологічний слід залишається у їх свідомості на все життя. У випадку сексуального домагання водія-таксі оперативною реакцією дівчини можуть бути наступні дії: 1) прийти до тями, оговтатися, осмислити, що відбувається; 2) проаналізувати причини, за котрими водій мережі таксі дозволяє собі запитувати та спонукати пасажирку-клієнтку в заблокованій машині щодо сексу; 3) можна оцінити роботу водія (поскаржитися на нього у службу таксі, поставити одиницю в його рейтинг).

Після зустрічі з особою-ексгібіціоністом у випадку його сексуального домагання дівчата-потерпілі в подальшому не намагаються більше поодинокі прогулюватися у парках (роблять це нечасто, тільки в компанії подруг тощо). Розповідь дівчини/жінки знайомим, друзям, родичам, членам сім'ї про пережиту ситуацію у багатьох випадках знаходить у них підтримку, сприяє психоемоційній розрядці; жертва після цього відчуває психічне й моральне полегшення. За рекомендацією лікарів-психотерапевтів, потерпілій особі варто висловлюватися про пережиту стресову ситуацію, яка трапилася з нею, розповідати подругам, партнерам чи іншим близьким людям про обставини події для уникнення

потрапляння в них інших дівчат/жінок – потенційних жертв. Якщо жінка відчуває, що може отримати соціальну підтримку, розуміє та впевнено почувається, що в біді вона не залишилася сама, то до неї швидко повертається відчуття власної безпеки, оптимізм.

Негативний індивідуальний досвід сексгарасменту може травматично вплинути на психіку молодої людини, однак все залежить від віку дівчини/жінки й серйозності небезпеки конкретної ситуації. Якщо виникла загроза життю, цілісності (отримано рани, пошкоджено речі чи одяг) і про це немає з ким поговорити (батьки проживають далеко, немає довіри до них), то дівчина/жінка не отримує необхідної для неї в цей важкий час морально-психологічної підтримки – життєва ситуація особи-жертви може залишатися емоційно непропрацьованою і продовжувати негативно впливати на її психіку.

Основними *способами забезпечення безпечної поведінки жертви* при сексуальному стріт-гарасменті в малолюдному публічному місці можуть бути такі: 1) роззирнутися довкола; якщо поблизу виявиться хтось із знайомих (дівчинка з однієї школи/будинку, вулиці, місця роботи тощо), то доцільно звернутися до неї з будь-яким запитанням, навіть якщо з цією особою ніколи й не спілкувалися раніше; 2) повідомити чоловікові-хуліганові, що на неї чекає її подруга або товариш, швидко підійти/побігти до неї/нього; як правило, чоловік-хуліган у цій ситуації припиняє переслідування.

Реакція оточуючих людей. У багатьох ситуаціях у публічному місці (громадському транспорті) є багато пішоходів/пасажирів, але часто ніхто не звертає на такий прояв ненормальної уваги до дівчини з боку особи-кривдника, неадекватної поведінки з боку чоловіка-хулігана, не робить йому зауваження щодо чіпляння до дитини/дівчини/жінки проти її волі. На жаль, при розповідях про таку ситуацію своїм друзям їх реакція, зокрема, чоловіків, буває теж не завжди адекватною проблемі – часто заспокоюють потерпілу («так, неприємно, але нічого страшного, бувають ситуації і складніші») [1].

Проблема у нашому суспільстві полягає також і в тому, що не тільки чоловіки допускають використання у цій ситуації образливих фраз: «сама винна», «сама так одягнулася». Тому потерпілі особи через це індиферентне ставлення громадськості до жінки-жертви часто бояться чи соромляться ділитися своїми історіями. Натомість справжні подруги дівчат, які потерпіли від проявів сексуального стріт-гарасменту, реагують зовсім по-іншому: активно обурюються і навіть матюкаються.

Правові аспекти щодо оцінки дій кривдника (сексуального домагання). Поки що в Україні немає окремої статті у Кодексі України про адміністративні правопорушення (*далі* – КУпАП) [2] чи Кримінальному кодексі України (*далі* – ККУ) [3] за сексуальні домагання у публічних місцях. Тим паче, якщо порушник – незнайома людина. За українським законодавством дії цієї особи навіть не визнаються сексуальними правопорушеннями/злочинами. Однак це не означає, що немає шансів притягнути такого кривдника до відповідальності.

Найбільш реалістично у цих ситуаціях є вимагання потерпілої особи, щоб поліція визнавала сексуальні домагання у громадських місцях дрібним хуліганством. Є судові рішення, де такі дії трактуються як правопорушення, котре передбачене ст. 173 КУпАП «Дрібне хуліганство» [2]. Санкція цієї статті передбачає накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, а в разі, якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Щоб підтвердити факт такого правопорушення, потрібен складений працівником поліції протокол про адміністративне правопорушення, рапорт інспектора поліції (дільничного офіцера поліції) та пояснення самого порушника та або жертви. Якщо немає

ризиків для безпеки дівчини/жінки, то можна записати ситуацію на телефон чи попросити зробити це свідків. Свідчення очевидців також можуть допомогти – корисно зібрати їхні контакти на місці. Проте, потерпілій особі треба бути готовою до того, що таку справу не будуть вважати важливою, поліція не поспішатиме з прибуттям на місце виклику.

Деякі випадки сексуальних домагань у громадських місцях могли би кваліфікуватися й за серйознішою статтею – вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру (ст. 153 ККУ «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом»; ст. 154 ККУ «Примушування до вступу в статевий зв'язок»; ст. 155 ККУ «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості»; ст. 156 ККУ «Розбещення неповнолітніх» розділу IV ККУ «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» [3]), але такі випадки у правоохоронній діяльності є поодинокими.

Вважаємо, що було б за доцільне внести зміни в законодавство України, зокрема, варто розширити категорійний апарат, ввівши правовий термін «сексуальні домагання», запровадити окрему правову норму (статтю в ККУ чи КУпАП), яка б передбачала притягнення винної особи до відповідальності (хоча складно реально прогнозувати таку законотворчу ініціативу в найближчому майбутньому). Наміри та напрацювання окремих правозахисників, певні зусилля з боку деяких громадських організацій, правоохоронних органів та пропозиції вчених з цього питання є, але кінцевий результат дій законотворців Верховної Ради України в цьому напрямів поки що незначний – проблема сексуальних домагань в суспільстві не вважається серйозною, її вирішення законодавці відкладають на майбутнє. Домагання є гендерною проблемою, яка притаманна переважно одній статі. Оскільки влада в Україні досі має здебільшого чоловіче обличчя, то вирішення проблеми часто

відходить на другий план порівняно із економічними, політичними чи іншими актуальними соціальними проблемами.

Надамо деякі поради/рекомендації щодо дії дівчини/жінки у випадку сексуального домагання до неї у публічному місці. На думку співробітниці міжнародного руху проти домагань Hollaback Моллі Акгерст, не існує правильних чи неправильних реакцій жінки на домагання чоловіка – будь-які її дії є прийнятними. Не варто жертві згодом докоряти собі: мовляв, вчинила не так, як слід було [1]. Якщо незнайомиць чіпляється до дівчини/жінки на вулиці, то треба одразу спробувати дистанціюватися від цієї людини – сказати, що поспішаєте, не бажаєте спілкуватися і йти далі. Якщо це не допомогло, то треба зателефонувати близькій людині, сказати, що до вас чіпляються, попередьте про своє місце перебування, і попросіть зустріти.

Спробуйте дійти до багатолюдного місця або зайдіть у найближчий заклад (магазин тощо) і повідомте про ситуацію його працівникам. Попросіть їх викликати поліцію або випустити вас з приміщення через службовий хід. Якщо хтось торкається в маршрутці, то дівчині/жінці треба голосно кричати. Якщо потерпілій говорити про цю ситуацію з домаганням незручно, то варто кричати хоча б що «у маршрутці крадій» (при цьому максимально голосно повернути увагу якомога більшої кількості пасажирів – такі люди зазвичай бояться, що їх побачать). Щоб подолати свій страх і активно відреагувати на дії кривдника, А. Афіногорова, Т. Вайда рекомендують зробити кілька вправ: дихати животом, стискати й розтискати кулаки [1; 4, с. 101-105].

Ситуацію щодо сексуального домагання у таксі можна порівняти зі спробою звалтування, оскільки дівчина перебуває в заблокованій автівці. Тому водія-кривдника доцільно попередити про можливе притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності, спробувати записати його дії на мобільний телефон, звернутися до присутніх громадян як свідків проблемної ситуації.

Висновки. Провівши аналіз спеціальної літератури з піднятої проблеми щодо сексуального домагання дівчат/жінок у публічному місці, можемо зробити наступні узагальнення.

1. Реагуванням потерпілих осіб найчастіше характеризується наступною поведінкою (діями та переживанням особистих самопочуттів): 1) ігнорування хулігана на місці події; вдавання, що нічого страшного не відбувається (розуміння тощо, що кривдник – нездорова людина); 2) намагання відсторонитися від хулігана (дистанціюватися, відштовхнути); 3) занурення жертви у деструктивний стан (почуття шоку, страх від встановлення зорового контакту, можливого розвитку подій; впадання в ступор; сором, паніка); 4) втрата почуття безпеки (безпорадність, відсутність плану дій), психоемоційного комфорту, поява відчуття огиди; 5) справедливе обурення (хочеться кричати, звернутися до когось за допомогою), щоб кривдник перестав чіплятися; 6) нанесення удару кривдникові більш сміливими та рішучими жінками.

2. Реакцією оточуючих людей у публічному місці (громадському транспорті) у багатьох ситуаціях є пасивна увага до прояву ненормальної поведінки з боку особи-кривдника.

3. Основними рекомендаціями щодо захисних дій дівчини/жінки у випадку сексуального домагання до неї у публічному місці є наступні: 1) дистанціювання від кривдника; 2) встановити зв'язок/проінформувати близьких людей чи оточуючих осіб, повідомити про місцеперебування та факт приставання; 3) у громадському транспорті можна голосно закричати; 4) зробити кілька дихальних та фізичних вправ; 5) при перебуванні в обмеженому місці доцільно попередити кривдника про можливе притягнення до відповідальності, спробувати записати його дії на мобільний телефон, звернутися до присутніх громадян як свідків проблемної ситуації.

4. У зв'язку із відсутністю в чинному законодавстві прямої правової норми щодо притягнення особи-кривдника за сексуальне

домагання жінки в публічному місці актуальним завданням законодавців є усунення цього пробілу шляхом прийняття відповідної статті КУПАП чи в ККУ в найближчий час.

Література

1. Савоскіна К. «Торкався грудей, ляскав по сідницях». Сексуальні домагання у публічних місцях – як реагувати і що каже закон. URL: <https://hromadske.ua/posts/torkavsya-grudej-lyaskav-po-sidnicyah-seksualni-domagannya-u-publichnih-miscyah-yak-reaguvati-i-sho-kazhe-zakon> (дата звернення: 14.04.2022).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X (із змінами і доповненнями станом на 05.01.2022). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10> (дата звернення: 26.04.2022).

3. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (із змінами та доповненнями станом на 16.09.2021). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14> (дата звернення: 24.04.2022).

4. Вайда Т.С., Крулик М.І. Проблема вербального насилля: кетколінг як різновид вуличного гарасменту (домагання) // *Modern science and practice*. Abstracts of the XV th International scientific and practical conference (4-5 may, 2020). Varna, Bulgaria. 2020. Published on <https://www.bookwire.com>. 2020. Pp. 101-105.

Ковальчук Назарій Петрович
здобувач вищої освіти групи ФБД-19-2
Державний податковий університет

Амеліна Анна Сергіївна
к.ю.н., професор кафедри кримінальних розслідувань,
Державний податковий університет

ФОРЕНЗІК-ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Кожна компанія, що здійснює господарську діяльність часто стикається з діями своїх співробітників, що шкодять фінансовому результату компанії від її діяльності, а саме з: шахрайством, комерційними та фінансовими махінаціями або з ризиками їх появи. Для виявлення таких дій співробітників чи пов'язаних осіб недостатньо примітивних методів операційного аудиту, через те, що майже завжди неправомірні дії шахраїв є ретельно спланованими та прихованими від такого виду аудиту. Тож, керівництву організації слід докладати додаткових зусиль, задля мінімізації махінацій та шахрайства шляхом проведення спеціалізованого аудиту та фінансового контролю. В умовах сучасності, в Україні, особливо значущою областю знань, що виступає головним інструментом фінансового розслідування діяльності підприємства та стоїть на стику обліку, аудиту та статистики є форензик [3].

Для вивчення і аналізу особливостей форензик, необхідно точно розуміти, що охоплює дане поняття. Перш за все, в широкому розумінні, це ефективний інструмент, застосування якого дозволяє значно знизити ризики вчинення фінансових злочинів. Форензик (forensic accounting) – комплексне всебічне дослідження фінансовогосподарської діяльності економічного суб'єкта, мета якого полягає у виявленні різних фактів шахрайства, фінансових махінацій, інших неправомірних дій, як з боку управлінського апарату, так і з боку інших співробітників, а також інших третіх осіб,

крім того запропонувати систему заходів щодо їх мінімізації [1, с. 113]

Головною метою проведення процедури форензик є виявлення невідповідностей у фінансовій звітності компанії. Багато компанії викривляють данні задля отримання кредитів або задля збереження анонімності акціонерів компанії чи задля привласнення коштів шляхом шахрайства. Форензик є саме таким інструментом, який дозволяє виявити викривленні данні, та що найважливіше, якщо буде виявлено факт шахрайства – повернути втрачені кошти чи їх частину для компанії [2].

Головними етапами проведення форензик є:

1. Попередній етап – проведення попередньої експертизи бізнесу, визначення взаємодії з контрагентами та перевірка можливих конфліктів, узгодження схеми взаємодії, угода про платіжний цикл;

2. Аналітичний етап - збір і аналіз отриманої від клієнта інформації, побудова системи очікувань, обчислення відхилень, отримання роз'яснень від керівництва і співробітників, дослідження та аналіз баз даних (Data mining);

3. Оціночний етап - виявлення і оцінка недоліків в системі внутрішнього контролю, в процесі якого вивчаються головні складові даної системи – контрольне середовище, оцінка ризиків, контроль діяльності, інформація, комунікація і моніторинг;

4. Заключний етап (звітний)- надання рекомендації щодо подальших дій та складений звіт [3].

Після проведення перших трьох етапів фінансового розслідування, форензик встановлює факт шахрайства співробітників або вказує на ризикові дії можливого фінансового злочину під час функціонування економічного суб'єкта. Наступним та завершальним етапом проведення форензик виступають рекомендації щодо подальших дій та складений звіт [2].

На відміну від аудиту, при проведенні форензіку використовують додаткові методи, такі як: опитування контрагентів, розвідка шляхом вивідування інформації всередині компанії, опитування персоналу, вивчення відкритих джерел, вивчення переписок співробітників та видаленої документації. Проведення процедури форензік особливо потрібне, якщо нещодавно було виявлено випадки шахрайства з боку контрагентів, знизився рівень прибутку у компанії або власник не бере участі в операційному управлінні компанією. Також другорядними передумовами виникнення внутрішньокорпоративного шахрайства є безконтрольність за економічною безпекою компанії, відсутність ведення управлінського обліку, масове звільнення співробітників або одночасне звільнення декількох співробітників з одного відділу [5].

Враховуючи напрацювання науковців, вважаємо за необхідне зауважити, що форензік аудит не є відокремленим засобом контролю економіко-правових аспектів господарської діяльності (рис. 1) і має використовувати надбання усіх суміжних наук. Тому спеціалісти з форензік аудиту мають володіти комплексними знаннями у сферах: бухгалтерського обліку і аудиту; економічних та фінансових злочинів; сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях; психології та інших соціальних наук; криміналістики та девіантології [4].

Рис. 1. Взаємозв'язок форензiк аудиту з iншими науками [4]

На сьогодні в Україні, ця послуга надається, в основному, спеціальними аудиторськими організаціями, а також іншими експертами. Проте, у зв'язку із зростанням кількості, масштабів та складності економічних злочинів форензiк стає перспективним напрямом в області навчання і підготовки молодих спеціалістів, проведення наукових досліджень [5].

Через поширення випадків шахрайств у внутрішньокорпоративному секторі в Україні постає завдання захисту бізнесу від неправомірних дій зловмисників та збереження ділової репутації компанії. Найбільш ефективним та дієвим інструментом у вирішенні даної проблеми виступає форензiк, що майже точно гарантує незалежність у висновках та зфокусованість на максимізації вигод для замовника при його проведенні.

Література:

1. Davis, Ch., Farrell R., Ogilby, S. Characteristics and skills of the forensic accountant. *The American institute of certified public accountants*. URL: <http://www.aicpa.org/InterestAreas/ForensicAndValtion/Resources/PractAidsGuidance/DownloadableDocuments/ForensicAccountingResearchWhitePaper.pdf> (дата звернення: 27.09.2022).
2. Сидоренко Д. Форензик як спосіб захисту бізнесу. *Юридична газета*. 25.04.2018. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/events/forenzik-yak-sposib-zahistubiznesu.html> (дата звернення: 27.09.2022).
3. Соломіна Г.В. Форензик – інструмент фінансового розслідування діяльності підприємства. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія Економіка. № 2 (10). 2018. С.48-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2018_2_24 (дата звернення: 27.09.2022).
4. Семенець А. О. Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. *Бізнес Інформ*. 2019. №4. С. 280–287. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-280-287> (дата звернення: 27.09.2022).
5. Пацула О. І. Форензик як інструмент забезпечення безпеки бізнесу. Управління системою економічної безпеки: від теорії до практики. *Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції ЛьвДУВС*, 2019. С. 140–143. URL: <https://cyberleninka/article/n/forenzik-audit-yak-efektivniy-zasib-antikrizovogo-upravlinnya-torgovelnoyu-diyalnistyu> (дата звернення: 27.09.2022).

Попова Лілія Миколаївна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету будівництва та
архітектури

Степаненко Вікторія Миколаївна
здобувач вищої освіти
Харківського національного університету будівництва та
архітектури

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день наймовірно важливим питанням є захист суверенітету та територіальної цілісності України. 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64 [1] на території країни було введено воєнний стан. У зв'язку з цим змін зазнала велика кількість галузей економіки. Так, згідно зазначеного указу, із введенням воєнного стану на території України введено тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Тому тематика державного регулювання господарської діяльності в період воєнного стану набуває надзвичайної актуальності та зацікавленості нею як суб'єктами господарювання, юристами, економістами, науковцями, так і пересічними громадянами.

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні одним із пріоритетних напрямків діяльності Уряду є створення сприятливих умов для здійснення господарської діяльності, що є запорукою економічної перемоги над ворогом [3].

Господарський кодекс України (далі – ГКУ) регулює здійснення господарювання в період воєнного стану. А, отже, господарська діяльність у період воєнного стану здійснюється в особливому правовому режимі її забезпечення. Згідно ст. 417 ГКУ «у період дії воєнного стану, введеного на території України, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану» [4]. Особливий правовий режим здійснення господарської діяльності розпочинається з початком воєнного стану і може продовжуватись до його закінчення.

Частиною 3 ст. 4 закону «Про оборону України» зазначено, що «з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни» [5]. Особливості здійснення господарської діяльності у період воєнного стану підкріплені нормативно-правовими актами, а отже мають юридичну силу та офіційно є правами та обов'язками суб'єктів господарювання.

Одним з перших кроків дерегуляції господарської діяльності під час дії воєнного стану є прийняття Урядом нашої країни Постанови від 18.03.2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», відповідно до якої право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання за спрощеною процедурою без отримання дозвільних документів [6]. На період воєнного стану припиняється проведення планових та позапланових заходів державного контролю. Проте це не означає, що суб'єкти господарювання зовсім не зазнають жодних перевірок [7]. На цей період дозволяється проведення такого контролю у окремих сферах, зокрема у сферах щодо запобігання зростанню цін на товари, негативному впливу на здоров'я і життя населення та інших.

При розгляді питань щодо здійснення контрольньо-наглядовими органами регуляторної діяльності в умовах воєнного стану «необхідно виокремлювати два ключові аспекти: процедурні питання здійснення регуляторної діяльності і тимчасову зміну регуляторних повноважень», як зазначає у своїх роз'ясненнях Державна регуляторна служба України [8]. Щодо процедури регулювання, закон не визначає певних відмінностей, тож «регуляторна діяльність здійснюється за правилами, що діяли до введення воєнного стану. У той же час, у питаннях, пов'язаних із розширенням регуляторних повноважень, у частині прийняття актів відповідно до обмежень, визначених ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», слід враховувати, що такі рішення приймаються з урахуванням частини другої ст. 3 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», яка визначає, що дія цього закону не поширюється на здійснення регуляторної діяльності, пов'язаної з прийняттям актів з питань запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану» [8].

Слід пам'ятати й про значні обмеження та «незручності» для суб'єктів господарювання, пов'язані із введенням воєнного стану. Так, згідно пп. 3 та пп. 4 п.1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування можуть: а) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю; б) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави [2].

Отже, можна зробити висновок, що господарська діяльність у період воєнного стану здійснюється в особливому правовому режимі її забезпечення, що регулюється Господарським кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. З одного боку, держава вводить «пом'якшувальні» заходи щодо здійснення контрольних заходів в сфері господарювання, з іншого, – зобов'язує суб'єктів господарювання надавати потужності та трудові ресурси для потреб оборони, змінювати режим роботи, і, навіть, відчужувати майно для потреб держави. Тому є доцільним розроблення відповідних стратегій та програм відшкодування витрат та підтримки державою тих суб'єктів господарювання у післявоєнний період, які надавали свою допомогу на потреби держави у період війни.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Деретуляція господарської діяльності під час дії воєнного стану. URL: <https://www.gc.gov.ua/ua/Informatsiini-povidomlennia/33200.html>

4. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. (в ред. від 27 трав. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

5. Про оборону України: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII (в ред. від 01 квіт. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

6. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від

18.03.2022 р. № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>

7. Popova L.M. Peculiarities of administrative and legal regulation of business entities activities during the quarantine in Ukraine.

Адміністративне право та процес : науково-практичний журнал. Київ, 2020, №1(28)/2020, с.67-79.

8. Особливості здійснення регуляторної діяльності органами виконавчої влади в умовах воєнного стану. URL:

<https://www.drs.gov.ua>

Машиніченко О.А.

аспірант II курсу, юридичного факультету

Державного університету інфраструктури і технологій

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ОБРАННЯ» ТА «ПРИЗНАЧЕННЯ» ВІДНОСНО КЕРІВНИКА ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Чинне законодавство виділяє такий вид суб'єктів господарювання державного сектору економіки, як державні підприємства. Відповідно до ч.4 ст. 22 Господарського кодексу України [1] законом можуть бути визначені види господарської діяльності, яку дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам і організаціям

Повноваження суб'єктів управління у державному секторі економіки - Кабінету Міністрів України, міністерств, інших органів влади та організацій щодо суб'єктів господарювання визначаються законом.

Міністерства беруть участь переважно в регулюванні діяльності в окремих галузях економіки, відповідають за підтримку конкурентного середовища у відповідних секторах і водночас здійснюють повноваження з управління діяльністю суб'єктів господарювання, що мають значну частку на ринку. Така ситуація неминуче призводить до виникнення явного конфлікту інтересів, порушення конкуренції на ринку та слабкої мотивації суб'єктів господарювання до ефективного провадження своєї діяльності. Тому, відповідно до Рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку функції держави-власника повинні бути чітко відокремлені від функцій держави-регулятора.

Стратегією підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, схваленої Кабінетом Міністрів України 27 травня 2015 року [2], ключовими заходами щодо удосконалення корпоративного управління в державному секторі економіки названо:

- підвищення рівня прозорості діяльності суб'єктів господарювання;
- узгодження інтересів керівництва та суб'єктів управління об'єктами державної власності;
- створення наглядових рад у суб'єктах господарювання та введення до складу таких рад незалежних директорів у визначених Кабінетом Міністрів України випадках;
- визначення чітких цілей діяльності суб'єктів господарювання.

Як зазначається в Стратегії, відкритий і прозорий процес відбору та призначення керівників суб'єктів господарювання стане важливим інструментом переконання, що управління суб'єктами господарювання здійснюється професіоналами.

На виконання затвердженої Стратегії було внесено зміни до чинного законодавства, яким визначався порядок створення, діяльності та управління державними підприємствами. Зокрема, стаття 73 Господарського кодексу України, яким встановлюється, що органами управління державного унітарного підприємства є:

керівник підприємства, який призначається (обирається) суб'єктом управління об'єктами державної власності, що здійснює функції з управління підприємством, або наглядовою радою такого підприємства (у разі її утворення) і є підзвітним органу, який його призначив (обрав); наглядова рада підприємства (у разі її утворення), яка в межах компетенції, визначеної статутом підприємства та законом, контролює і регулює діяльність керівника підприємства.

Звертає на себе увагу термінологічний підхід законодавця до позначення виникнення статусу керівника державного підприємства – призначення (обрання). Хоча, в подальшому, спеціальне законодавство (Закон України «Про управління об'єктами державної власності» [3], ряд Постанов Кабінету Міністрів) вживають термін «призначення» або синонімічно їх ототожнюють, взаємозамінюючи при вживанні у правовій нормі. У Рішенні Конституційного суду України від 16.10.2001 № 14-рп/2001 у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України стосовно внесення Вищою радою юстиції подань про призначення суддів на посади (справа про призначення суддів) [4] надано граматичне тлумачення понять "призначення" та "обрання". Під словом "призначення" розуміється розпорядження на право заміщення якоїсь посади, надання офіційного права займати якусь посаду, виконувати визначені обов'язки. Слово "обрання" тлумачиться як відбирання з багатьох за якою-небудь ознакою, виділення голосуванням для виконання певних обов'язків.

Висновок. Отже, враховуючи теоретичні визначення та офіційну позицію Конституційного суду України можна стверджувати, що відносно керівника державного підприємства допустимо вживання терміну «призначення» як ознаку набуття ним відповідного статусу. Термін «обрання» вживається для позначення процедури призначення, враховуючи необхідність прийняття колегіального рішення суб'єктом – Наглядовою радою державного підприємства.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки : РОЗПОРЯДЖЕННЯ Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662-р // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-2015-%D1%80#Text>
3. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 № 185-V // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>
4. Рішення Конституційного суду України від 16.10.2001 № 14-рп/2001 у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України стосовно внесення Вищою радою юстиції подань про призначення суддів на посади (справа про призначення суддів) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-01#Text>

*Парубець Катерина Андріївна
аспірант IV курсу юридичного факультету ДУІТ*

*Науковий керівник: Ключєва Є.М.,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри ГТП
юридичного факультету ДУІТ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Так історично склалося, що Україна невідступно бореться за свою незалежність і свободу, обумовлено все це географічним розташуванням, так як Україна - це захисний рубіж між залишками радянського союзу та закоренілою цивілізацією, але 24 лютого 2022 року російсько-українська війна набуває більш незамаскованого і найбільш жахливого характеру, завдаючи колосальний удар національній безпеці України. Указом Президента України №64 від 24.02.2022 в Україні був запроваджений воєнний стан [1]. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені відповідними статтями Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [2]. Воєнний стан в Україні — особливий правовий режим, що вводиться у разі загрози національній безпеці.

Сьогоднішні проблеми національної безпеки України виходять на перший план в більшості європейських країн, адже під загрозою весь цивілізований світ. Військовий тероризм РФ в Україні змінює світове середовище безпеки, яке містить у собі і так значну кількість загроз і викликів різного характеру. З огляду на це, а також на участь України в євроінтеграційних та міжнародних процесах, питання забезпечення належного рівня національної безпеки повинно стати

вирішальним. Нинішнє геополітичне становище України, зумовлено новими параметрами суспільно-політичних та економічних відносин, які встановлюють перед державою та народом серйозні завдання щодо вдосконалення законодавчої бази в інтересах посилення національної безпеки України. Найважливішими напрямками реформування законодавчої бази щодо діяльності всіх складових національної безпеки має стати скоординована діяльність всіх українських силових структур, направлена на захист прав і свобод людини і громадянина. До основних проблем, що впливають на забезпечення національної безпеки України, належать притаманні багатьом державам явища, в основі яких – боротьба за енергоресурси, супутні техногенні катастрофи, що виникають під час війни, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, воєнний тероризм, торгівля наркотиками, організована злочинність і корупція, нелегальна міграція, яка росте з неймовірною швидкістю, торгівля людьми тощо.

В свою чергу, геополітичне положення України, що характеризує її високу підвладність зовнішнім чинникам та об'єктивним суспільно-політичним і соціально-економічним проблемам розвитку країни як вільної держави [3]. Військова агресія, знищення інфраструктури України, постійні загрози нападу, обстріли цивільного населення – все це загрожує процесам забезпечення національної безпеки під час воєнного стану, збільшує кількість загроз та викликів серед влади, силових структур та населення, а з точки зору геополітики – своїм тиском РФ намагається розвернути Україну в протилежному напрямку від Європи, та Північноатлантичного альянсу (НАТО). На думку фахівців, відсутність одностайності у першорядних питаннях державного будівництва, недостатність високого рівня професійної кваліфікації та практичного досвіду у сфері державного управління і, як результат, схильність до зовнішнього тиску не дають змогу Україні дієво реалізовувати зовнішню та внутрішню політику держави. Напрями світового суспільно-політичного, воєнно-політичного і соціально-економічного розвитку створюють ряд протиріч, що

частково унеможлиблює вирішення наявних проблем забезпечення національної безпеки України .

На даний момент в нашій країні продовжуються процеси визначення національних інтересів, які притаманні самостійній демократичній державі, стабілізації та підтримання внутрішньої обстановки та створення умов для подальшого розвитку. Все це змінює політичну та економічну площину, що у поєднанні зі змінами геополітичного становища Україна змінює підходи до регулювання питань забезпечення національної безпеки країни. Основними вимірами, в яких мають відбуватися процеси зміцнення та забезпечення національної безпеки в сучасній геополітичній ситуації, виступають: національний, регіональний та глобальний [2]. В рамках національного виміру повинно здійснюватись формування стабільної політичної та економічної системи, забезпечення зростання рівня матеріального добробуту, вироблення надійних механізмів подолання різного роду конфліктів, в тому числі і воєнних. На думку фахівців, відсутність одностайності у першорядних питаннях державного будівництва, недостатність високого рівня професійної кваліфікації та практичного досвіду у сфері державного управління і, як результат, схильність до зовнішнього тиску не дають змогу Україні дієво реалізовувати зовнішню та внутрішню політику держави. Напрями світового суспільно-політичного, воєнно-політичного і соціально-економічного розвитку створюють ряд протиріч, що частково унеможлиблює вирішення наявних проблем забезпечення національної безпеки України. На думку фахівців, відсутність одностайності у першорядних питаннях державного будівництва, недостатність високого рівня професійної кваліфікації та практичного досвіду у сфері державного управління і, як результат, схильність до зовнішнього тиску не дають змогу Україні дієво реалізовувати зовнішню та внутрішню політику держави. Напрями світового суспільно-політичного, воєнно-політичного і соціально-економічного розвитку створюють ряд протиріч, що частково унеможлиблює вирішення наявних проблем забезпечення

національної безпеки України В регіональному вимірі передбачено створення та ефективне функціонування регіональних інститутів та відповідних механізмів, що дають можливість створити «рубіж безпеки» біля кордонів з РФ. Глобальний вимір містить в собі геополітичний, гео економічний та культурно-цивілізаційний елементи та залежить від місця України в світових політичних та економічних процесах, а також її відношення до певного цивілізаційного простору. Визначним моментом є те, що діяльність в цих вимірах повинна відбуватись на рівній основі; один вимір має підсилювати інший. Забезпечення національної безпеки України має здійснюватись на комплексній основі із врахуванням ключових особливостей кожного з них.

З оголошення РФ воєнного стану на окупованих територіях України, основним виходом із існуючої складної внутрішньої та зовнішньої ситуації має стати конкретне підвищення рівня національної безпеки шляхом посилення ефективності внутрішньо-державних процесів, забезпечення і гарантування державного суверенітету та територіальної цілісності на основі демократичного розвитку суспільства і держави, дотримання високого рівня захисту прав і свобод, практичне запровадження європейських демократичних засад розвитку держави та суспільства, утвердження європейських цінностей, продовження реформування національної економіки. Процес підвищення ефективності системи забезпечення національної безпеки та обороноздатності в свою чергу надалі має орієнтуватися на інтеграцію до системи колективної безпеки – Європейській Союз, НАТО.

Для цього потрібно утримувати баланс між західним і східним векторами зовнішньої політики, а також розвивати і посилювати практичне співробітництво із європейськими країнами [4]. Процес забезпечення національної безпеки має відбуватись на основні захисту національних інтересів та цінностей шляхом проведення збалансованої внутрішньої та зовнішньої політики. Основним підходом відносно забезпечення національної безпеки під ак

воєнного стану, виходячи із геополітичного становища України, повинно стати комплексне поєднання елементів європейської та євроатлантичної безпеки на основі солідарності та спільності поглядів стосовно укріплення та підвищення рівня захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Література:

1. Указ Президента України №64/2022
2. Закон України Про правовий режим воєнного стану від 12 травня 2015 року, № 389-VIII
3. Балацько Л. С. Національна безпека України: загрози та виклики / л. С. Балацько. – [електронний ресурс] / «дипкорпус» суспільнополітичний часопис. 21.04.2009. – режим доступу до статті: [http:// dipcorpus-info.at.ua/news/2009-04-21-1](http://dipcorpus-info.at.ua/news/2009-04-21-1). 2. Федуняк с. Г. Національна безпека України в контексті сучасних процесів в Європі і на пострадянському просторі / с. Г.
4. Павлюк м., щербань ю., чепелева м., саного о., савчук к. Стратегія національної безпеки України на 2010 – 2015 рр. Розділ 2. Стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки України. – [електронний ресурс] / центр дослідження міжнародних відносин. 16.11.2009. – режим доступу до документа: [http:// cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/98--2010-2015-.html?start=4](http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/98--2010-2015-.html?start=4). 4.

Бльок Наталія Володимирівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРО ВИМУШЕНУ МІГРАЦІЮ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Через військову агресію Російської Федерації проти України ще з 2014 року, анексію Автономної Республіки Крим, проведення антитерористичної операції на Донбасі, понад 1 млн населення України були вимушені залишити місця свого постійного проживання та переміститися у більш безпечніші.

Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на Україну, котре розпочалося 24 лютого 2022 року проблема вимушеної міграції та її розв'язання є однією з головних для держави та суспільства. Майже 10 млн українців були змушені залишити свої домівки. Це 1/4 населення країни, близько 6,5 мільйона українців стали внутрішніми переселенцями та 3,2 мільйона людей виїхали з України, за результатами Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) [1].

Проте, станом на 23 серпня 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб знову зросла і становить 6,9 млн осіб. За даними дослідження МОМ, більшість із понад 300 тисяч нових переміщень, починаючи з липня 2022 року, відбулася на півдні та сході країни [1]. До того ж процес вимушеної міграції триває й надалі, через загрозу їхньому життю. Тому доволі важливого значення набуває така категорія, як внутрішньо переміщені особи.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства,

яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2]. Тому, внутрішньо переміщені особи – це громадяни країни, іноземці, особи без громадянства, які постійно чи тимчасово проживають на території України та змушені з власної волі чи примусово здійснювати внутрішнє переміщення у межах своєї країни з причин об'єктивного характеру, які загрожують їхньому життю та здоров'ю.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Україна зобов'язана вживати всіх можливих заходів, передбачених Конституцією [3] та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надано Верховною Радою України щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [2].

Проте, варто зазначити, що внутрішньо переміщені особи та громадяни України в умовах сьогодення стикаються з низкою проблем щодо реалізації їхніх прав. Найвагомішими проблемами є: працевлаштування та виплати роботодавцям витрат на зарплату внутрішньо переміщеним особам; забезпечення житлом та компенсації за тимчасове розміщення вимушених переселенців; відновлення зруйнованих помешкань; отримання пенсійних виплат, грошової, соціальної, медичної, психологічної допомоги; відновлення втрачених документів; повернення на Батьківщину незаконно вивезених осіб тощо. Однак, цей перелік реалізації прав не є вичерпним, оскільки внутрішньо переміщені особи та громадяни України стикаються й з багатьма іншими проблемами та потребують

нагального їх вирішення, що є викликом для держави та суспільства. Варто зазначити, що Україна та ЄС часто проводять спільні заходи, а також розробляють різні проекти щодо обговорення шляхів забезпечення поваги до прав людини та пом'якшення гуманітарних наслідків збройної агресії Російської Федерації. Разом із цим обговорюють й шляхи захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Отже, найважливішою причиною вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб в умовах сьогодення є обставини, що спричинені військовими діями в нашій країні. А також вимушеною причиною виступає системне порушення прав людини, що унеможлиблює подальше перебування на певних територіях. Тому, для вимушених переселенців важливим є захист та реалізація їхніх прав та інтересів в умовах воєнного стану та створення державою відповідних рішень щодо надання необхідної допомоги для внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Література:

1. Міжнародна організація з міграції. (1951). URL: <https://iom.org.ua/ua>.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

*Данілова Анна Вікторівна,
асистентка кафедри конституційного, адміністративного та
фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда
Юзькова*

*Лаврієнко Мар'яна Миколаївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного
факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда
Юзькова*

ЕЛЕКТРОННІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сьогодні складно уявити повсякденне життя без використання інформаційних технологій, які суттєво трансформували відносини в суспільстві та дали поштовх для розвитку нового цифрового соціуму. В свою чергу безперешкодний доступ до інформації, її прозорість та відкритість є фундаментом для розквіту й піднесення демократичної держави.

Україна обрала курс на формування «сервісної держави», відтак надання державою послуг є важливою функцією державних структур, у процесі реалізації якої розробляється чимало спеціальних додатків, а також програм для надання електронних адміністративних послуг. Потрібно підкреслити, що головним законом у сфері надання адміністративних послуг в нашій державі є Закон України «Про адміністративні послуги», у пункті першому статті 17 якого зазначено, що: «надання адміністративних послуг в електронній формі й також доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, що є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні» [1].

Восени 2019 року Президент України В. О. Зеленський видав указ «Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг» [2], а на виконання заходів, що є спрямованими на діджиталізацію послуг, окреслених у цьому Указі, було розроблено певні практичні кроки, а також низку пілотних проєктів. До прикладу онлайн-сервіс «Дія» – це сайт, а ще й мобільний додаток, який об'єднує в єдиному електронному вікні всі послуги, які надає держава кожному з нас. Звернемо увагу на те, що онлайн-сервіс «Дія» має свої особливості, а саме: це універсальна точка доступу усіх громадян, а також бізнесу до електронних державних послуг за єдиними стандартами. Раніше значна кількість даних послуг була розкидана по різних порталах, і створювалася проблема, щоб їх знайти. Згідно з даними Міністерства цифрової трансформації України найпопулярнішою онлайн-послугою є відкриття ФОП, оскільки в 2020 році приблизно 40% підприємців відкривали ФОП в онлайн режимі [3]. Відповідно до результатів дослідження користується попитом така цифрова послуга в нашій державі як отримання паспортів та інші контакти з Державною міграційною службою.

Звідси зрозуміло, що процес трансформації адміністративних послуг в електронні за останній час почав зростати. Одним із головних чинників цього процесу стала пандемія COVID-19. Остання створила нову реальність, тому що люди почали активніше працювати дистанційно. Свої корективи вніс і оголошений в країні, внаслідок збройної агресії російської федерації, воєнний стан. Так, якщо з початку повномасштабного вторгнення ворога на нашу територію, державні реєстри були відключеними задля запобігання витоку даних то вже у травні цього року була запроваджена нова послуга для підприємців – «Декларація». Це свідчить про надійність застосування «Дія» і його реальну, а не виключно декларативну відповідність міжнародним стандартам захисту від кіберзагроз.

Варто відмітити, що існують переваги переведення адміністративних послуг в електронну форму. Можливість отримувати адміністративні послуги в період високих соціальних

загроз (карантин, війна тощо); відсутність черг та бюрократії; скорочення корупційних схем; скорочення етапів надання електронної послуги (до прикладу, процес реєстрації ФОП скорочено з 30 до 3 етапів).

Окрім того, є і проблеми в наданні електронних адміністративних послуг, які варто згадати: недовіра значної частини суспільства до онлайн-послуг; невисокий ступінь цифрових навичок громадян; низький рівень поінформованості про електронні послуги людей старшого віку. Для того щоб усунути ці недоліки й забезпечити населенню якісне та ефективне надання адміністративних послуг пропонуємо спрямовувати державну політику на забезпечення зростання ступеня цифрової компетентності людей щодо застосування інформаційних технологій, шляхом проведення навчань за різними віковими групами та в залежності від рівня володіння цифровими навиками; форми подачі заяв на отримання адміністративної послуги максимально спростити та уніфікувати, тобто створити простий, і зрозумілий для кожного інтерфейс.

Література:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.

2. Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг : Указ Президента України від 04. 09. 2019 р. № 647/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6472019-29441>.

3. У Мінцифри розповіли, скільки ФОПів зареєстрували онлайн. Новини : вебсайт. URL: <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/umintsyfyry-rozpovily-skilky-fopiv-zareyestruvaly-onlajn/> (дата звернення: 20.10.2022).

*Бердник Анастасія,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Державного Університету інфраструктури і технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського і транспортного права
Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
Подольн Юлія Олександрівна*

БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМТВА: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження. Банкрутство підприємств є одним із центральних питань на порядку денному в усіх країнах світу, що само по собі вказує на актуальність теми, обраної для дослідження. Варто підкреслити, що це явище насамперед пов'язане з економічними потрясіннями, що дедалі все частіше відбуваються як на світовому рівні, так і на рівні окремо взятих національних господарських систем. Інтеграція України до світових та європейських політичних і економічних структур вимагає інтенсифікації трансформаційних процесів. Одним із найголовніших завдань на цьому шляху стає підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки як запоруки соціально-економічного розвитку країни. В останні роки для цього сформовано низку необхідних передумов: зростає ВВП, збільшуються обсяги промислового виробництва, здешевлюється вартість кредитних ресурсів, підвищується результативність діяльності підприємств тощо. Разом із тим, в економіці все ще існує чимало невирішених проблем. Досить високою залишається частка збитково функціонуючих суб'єктів господарювання.

У сучасних умовах господарювання становлення ринкової системи активізувало дослідження проблем банкрутства, подолання

неплатоспроможності, оздоровлення (санації) промислових підприємств.

На нашу думку, сучасний стан правового регулювання банкрутства знаходиться, на етапі становлення, незважаючи на тривалий період його формування. Правовим базисом такого становлення повинно бути поглиблене дослідження наявних у світовій правовій системі моделей регулювання даного питання. При цьому така модель повинна розглядатись, як основа (базис) правового механізму регулювання державою банкрутства і як результат реалізації державної політики в даній сфері. Відповідно, залежно від цілей державного регулювання даної сфери, рівня та характеру державного впливу і формуються різні моделі правового регулювання з притаманними їм особливостями процедурного характеру та прогнозованим ефектом від їх упровадження (правовий, соціальний, економічний тощо).

Історія еволюції світової практики у сфері законодавства про банкрутство підприємств має два принципово різних напрями розвитку: британська та американська моделі. Із позиції британської моделі (прокредиторської) банкрутство розглядається як засіб повернення боргів кредиторам, супроводжуючись ліквідацією боржника. Метою американської моделі (продебіторської) є реабілітація підприємства та відновлення його платоспроможності. Проте сьогодні в законодавствах розвинених країн існує тенденція до комбінування обох принципів [1].

На початкових етапах незалежності України правове регулювання процедури банкрутства було «прокредиторським», не надаючи пільг боржникам. Головним завданням було погашення боргів перед кредиторами в будь-який спосіб, навіть зі шкодою для виробництва. Після нової редакції закону, прийнятої Верховною Радою України 30 червня 1999 р., правове регулювання процедури банкрутства підприємств спрямовується на досягнення не особистого інтересу, а спільної мети – відновлення платоспроможності боржника і

збереження суб'єктів господарської діяльності. Тобто, метою прийняття закону є вирішення триєдиного завдання: підвищення продуктивності використання виробничих потужностей; уникнення процесу розкрадання майна неплатоспроможних суб'єктів господарювання; задоволення вимог кредиторів [2]. Однак прийняття закону залишав невирішеною значну кількість принципових аспектів. Зокрема, існували питання, пов'язані із забезпечення рівноваги в задоволенні інтересів між кредиторами та боржниками. Процедура санації застосовується як спосіб отримання контролю над інвестиційно-привабливими підприємствами. Недосконалість процедури контролю за арбітражними керуючими (розпорядниками майна, ліквідаторами) призводило до значної кількості зловживань [3]. Крім того, через непрозорість цілого ряду процедур банкрутства воно використовувалось в якості зручного інструменту для махінацій та зловживань (фіктивне банкрутство або доведення до банкрутства).

З метою реформування законодавства в даній сфері та вирішення поставлених завдань був прийнятий Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. що започаткувало наступний етап розвитку нормативно-правового регулювання банкрутства в Україні. Введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства дозволило уніфікувати нормативно-правову базу та привести її у відповідність до світових стандартів [4], крім комплексного врегулювання відносин в сфері регулювання банкрутства юридичних осіб, основною новелою Кодексу стало запровадження механізму вирішення заборгованості фізичних осіб, а також інші зміни [5].

Однак, доцільно продовжити реформування у сфері політики регулювання процедури банкрутства підприємств, урахуовуючи досвід розвинених європейських країн та США, оскільки вони мають багаторічну історію становлення власної державності та законодавства у сфері регулювання процедури банкрутства зокрема, а також демонструють високий рівень розвитку економіки.

Література:

1. Суббот А. Шляхи вдосконалення механізму процедури банкрутства в Україні на основі міжнародного досвіду.

URL: <http://www.viche.info/journal/4414/>

2. Козак Л. С. Інститут банкрутства як невід’ємний елемент ринкової економіки. Управління проектами, системний аналіз і логістика. *Технічна серія*. 2010. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2010_7_73_7

3. Пригуза П.Д. Доктрина права неплатоспроможності потрібна вона Україні. URL: <http://www.viche.info/journal/4414/>

4. Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей. Київ, 2019. 216 с.

5. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

СЕКЦІЯ: МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО.

*Мойсей Іван Михайлович,
аспірант 3 курсу навчання,
юридичний факультет ДУІТ*

*Науковий керівник: Ключова Є.М.
д.ю.н., професор, завідувач кафедри ГТП
юридичного факультету ДУІТ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА В МОРСЬКИХ ПРОСТОРАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема забезпечення безпеки судноплавства є однією з найважливіших на морському транспорті. Забезпечення безпеки мореплавства тісно пов'язано із забезпеченням національної безпеки. Проблему забезпечення національної безпеки не можна віднести до новітньої. Але і досі вона залишається не до кінця розкритою. Особливої актуальності національна безпека набуває в сучасних умовах, в умовах військової агресії на Україну.

Збройна агресія РФ та введення воєнного стану в Україні зумовило прийняття низки нормативно-правових актів, які направлені на забезпечення безпеки мореплавства в територіальному морі та внутрішніх морських водах України. Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів від 01 березня 2022 р. № 191 «Про невідкладні заходи з безпеки торговельного мореплавства» були введені заборони, а саме: заборонено плавання у внутрішніх водах України та заходження до морських портів України суден під прапором Російської Федерації; суден, власником/судновласником яких є: громадяни Російської Федерації; юридичні особи, які зареєстровані на території Російської Федерації; юридичні особи кінцевими бенефіціарами власниками, членами чи учасниками (акціонерами) є громадяни Російської Федерації; фізичні та юридичні особи, стосовно яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України “Про санкції”, заборонено

заходження суден під прапором України до портів Російської Федерації [1].

За інформацією ДУ «Держгідрографія» Державної служби морського та річкового транспорту України станом на 21 лютого 2022 року райони, оголошені небезпечними для плавання у зв'язку з проведенням артилерійських та ракетних стрільб Російської Федерації, відмінені відповідно до терміну їх дії з 13.02.2022 до 19.02.2022.

З метою забезпечення безпеки мореплавства в портах Міністерство інфраструктури України (МІУ) видало Наказ «Про закриття морських портів» від 28 квітня 2022 року № 256. Згідно з наказом, з 28 квітня морські порти Бердянськ, Маріуполь, Скадовськ та Херсон закрито до відновлення контролю над ними. Таке рішення прийнято у зв'язку з неможливістю виконувати обслуговування суден і пасажирів, здійснювати вантажні та транспортні операції, а також забезпечувати належний рівень безпеки судноплавства в цих портах, доки Росія веде військові дії у цих регіонах [2]. Подібні заходи необхідні задля мінімізації негативного впливу на портову інфраструктуру, а також вжиття зазначеного заходу спричинено неможливістю здійснювати обслуговування суден і пасажирів, проведення вантажних, транспортних та інших пов'язаних з цим видів господарської діяльності, забезпечення належного рівня безпеки судноплавства, дотримання вимог міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також забезпечення охорони навколишнього природного середовища в той час коли РФ продовжує вести воєнні дії в даних регіонах чим несе загрозу для людського життя і здоров'я. Морські порти України закрили через мінну небезпеку, а також через загрозу піратства з боку кораблів Чорноморського флоту РФ. Міжнародним експертам було вказано на реального винуватця хаотичного мінування Чорного та Азовського морів – російську федерацію та на ситуацію з блокуванням судноплавства у районі Служби регулювання рухом суден, що склалася внаслідок цього [3].

Державною установою «Держгідрографія» були перевірені функціонування засобів навігаційного обладнання в умовах воєнного стану. У зв'язку з ситуацією, що склалася у регіоні Азовського моря та Керченської протоки, установа вживає додаткові заходи з навігаційно-гідрографічного забезпечення мореплавства в водах України. Також служба з навігаційної безпеки судноплавства України мобілізувала зусилля задля створення матеріально-технічних ресурсів і забезпечила роботу гідрографічних суден, автотранспорту. За словами керівника Держгідрографії одним із головних завдань Держгідрографії під час воєнного стану є забезпечення навігаційно-гідрографічних потреб Військово-Морських Сил України [4].

Таким чином, в Україні діє і вдосконалюється система забезпечення безпеки мореплавства в територіальних водах, в портах та на підходах до морських портів України.

Література:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів від 01 березня 2022 р. № 191 «Про невідкладні заходи з безпеки торговельного мореплавства».
2. Прес-реліз. URL: <https://gmk.center/ua/news/miu-vydalo-nakaz-pro-zakryttia-kilkokh-morskykh-portiv/>. Дата звернення: 15.10.2022
3. Сайт Державної служби морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України. Прес-реліз. URL: <https://marad.gov.ua/ua/news/propoziciyi-shchodo-vnesennya-zmin-do-isnuyuchih-u-pivnichno-zahidnij-chastini-chornogo-morya-sistem-rozpodilu-ruhu-suden>. Дата звернення: 16.10.2022
4. Сайт Міністерства інфраструктури України. Прес-реліз. URL: <https://mtu.gov.ua/news/30546.html>. Дата звернення: 16.10.2022

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

27 жовтня 2022 року

Формат 148×210 мм. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Умов.-друк. арк. 17,10
Тираж 100 примірників.

АДРЕСА:

Україна, 04211, м. Київ, проспект Володимира Івасюка, 2
Юридичний факультет
(097) 299-42-13
www.duit.edu.ua
www.jurist.net.ua